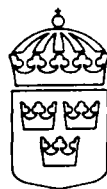

Riksdagens protokoll

1988/89:40

Protokoll
1988/89:40

7 december 1988

Debatter m. m.

Onsdagen den 7 december

Högtidlighållande av Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna	3
Mänskliga rättigheter	5
Nedrustning	36
Regler om byggande, m.m.	64
Hornborgasjön	90
Spaningslagen	101
Tillämpningen av terroristlagstiftningen	108
Medbestämmande i arbetslivet	113
Facklig verksamhet	134
Höjning av Sveriges kapitalinsats i Världsbanken	140
Vissa associationsrättsliga frågor	151
Internationella överenskommelser mot export av miljöfarlig verksamhet, avfall och produkter till u-länder	155
Vissa högskolefrågor, m.m.	156
Meddelande om interpellation	
1988/89:94 av Ylva Annerstedt (fp) om försöksverksamheten med en förlängd gymnasial yrkesutbildning	172
Meddelande om frågor	
1988/89:334 av Göran Ericsson (m) om lagstiftningen om besöksförbud	173
1988/89:335 av Annika Åhnberg (vpk) om forskningen kring vattenföroreningar vid Lunds tekniska högskola	173

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 7 december

Utrikesutskottets betänkanden

1988/89:UU6 Mänskliga rättigheter	5
1988/89:UU4 Nedrustning	5

Prot. 1988/89:40	<i>Bostadsutskottets betänkanden</i>	
	1988/89:BoU1 Regler om byggande m.m.	5
	1988/89:BoU2 Byggnaders inomhusmiljö m.m.	5
	<i>Finansutskottets betänkanden</i>	
	1988/89:FiU4 Ny riksbankslag och ändrat huvudmannaskap för riksgäldskontoret.	89
	1988/89:FiU5 Sedlar och mynt.	89
	<i>Skatteutskottets betänkande</i>	
	1988/89:SkU14 Förlängning av totalisatorskatten m.m.	89
	<i>Justitieutskottets betänkanden</i>	
	1988/89:JuU6 Sexuella övergrepp mot barn, m.m.	89
	1988/89:JuU7 Resning.	89
	1988/89:JuU9 Delgivning.	89
	<i>Lagutskottets betänkande</i>	
	1988/89:LU11 Jäv för konkursförvaltare.	89
	<i>Jordbruksutskottets betänkande</i>	
	1988/89:JoU7 Plantskoleväxter m.m.	89
	<i>Näringsutskottets betänkande</i>	
	1988/89:NU5 Praktikkrav för revisorer.	89
	<i>Jordbruksutskottets betänkande</i>	
	1988/89:JoU5 Hornborgasjön.	90
	<i>Justitieutskottets betänkande</i>	
	1988/89:JuU12 Spaningslagen.	90
	<i>Socialförsäkringsutskottets betänkande</i>	
	1988/89:SfU6 Tillämpningen av terroristlagstiftningen.	90

1988/89:40

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

Onsdagen den 7 december

Kl. 09.00

*Högtidlighållande av
Förenta nationernas
allmänna förklaring
om de mänskliga
rättigheterna*

Högtidlighållande av Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Med anledning av att det den 10 december har förflutit 40 år sedan Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antogs, anordnades en särskild högtid i riksdagens plenisal.

Adolf Fredriks flickkör under ledning av musikdirektör Bo Johansson framförde

Biskop Thomas frihetssång av Hugo Hammarström och
Morgon av Einar Eklöf.

TALMANNEN:

Ärade kammarledamöter och övriga deltagare i denna ceremoni!

Den 10 december för 40 år sedan undertecknades Förenta nationernas deklaration om de mänskliga rättigheterna. Året var 1948 och andra världskriget var slut. Folken och deras parlament och regeringar höll på att bygga upp en ny värld, en värld i fred och frihet för alla människor. Människornas lika och oförytterliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen, heter det i deklarationens inledning.

40-årsdagen av Deklarationen om de mänskliga rättigheterna högtidliggås på många sätt världen över. I Norge delar stortinget om ett par dagar ut Nobels fredspris till FN:s fredsbevarande operationer. Det är ett pris som går till världsorganisationen i praktisk handling; till FN:s viktiga vardagsarbete, om man så vill.

Sveriges riksdag riktar i dag uppmärksamheten på 40-årsdagen genom att göra ämnet mänskliga rättigheter till ett led i vårt vardagliga arbete. Vi skall under det arbetsplenum som börjar om en stund behandla utrikesutskottets betänkande nr 6 om de mänskliga rättigheterna. Av detta betänkande framgår dess värre – tydligt och brutalt – att respekten för mänskliga rättigheter saknas på många håll i världen.

Krav på frihet och fred och människovärde låter sig inte monopoliseras av någon politisk inriktning. I enighet hyllar vi i dag i Sveriges riksdag FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Man kan kanske tycka att det inte finns så stor anledning att fira en deklaration, som inte betytt mer för länder och regeringar, än vad som blivit fallet. Man kan kanske också säga att det inte skulle behövas någon särskild

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

*Högtidlighållande av
Förenta nationernas
allmänna förklaring
om de mänskliga
rättigheterna*

de mänskliga rättigheternas dag. Alla dagar borde vara dagar av "yttrande-frihet, trosfrihet och frihet från fruktan och nöd".

Nu är det inte så. Världen är inte så god. Över hela världen förföljs människor på grund av politik, religion och hudfärg. Hundratals miljoner människor väntar på rättvisa, frihet och bröd. I många länder saknar barnen varje form av rättigheter och skydd. Det finns gott om oförrätter och försyndelser. Många hålls fängslade i årtal utan rättegång. Människor som är obekväma bara försvinner. Många plågas av tortyr. Människor döms till döden utan att ha fått en chans att försvara sig. Vi skräms och vi känner vanmakt. Vi grips av vrede och sorg.

Men, vi får inte förlora modet eller hoppet. Vi måste i stället än starkare arbeta vidare i rättighetsförklaringens anda. Vi måste fortsätta att förstärka folkrätten. Vi måste förmå fler regeringar att ansluta sig till och respektera de konventioner som redan finns. Vi måste ge medborgarna i alla länder kraft att hävda sina grundläggande rättigheter. I detta arbete spelar de politiska partierna, den fria pressen, de kyrkliga samfundet, fackföreningarna, medborgarrättsrörelserna, Amnesty, Greenpeace och många, många fler en stor roll. Utan deras insatser skulle förhållandena vara än värre, och förhoppningarna mindre.

Vi hyllar ofta i våra högtidstal dessa folkrörelser som omistliga inslag i en levande demokrati. Deras uppgift är emellertid inte att vara dekorationer i demokratins vackra vävnad, utan först och främst att värna den enskilda människan mot makten, mot översitteri och maktfullkomlighet.

I detta sammanhang bör vi också tänka på alla de enskilda människor, som utan direkt stöd av någon organisation för en modig och ofta farlig kamp för mänskliga rättigheter. Det finns många exempel världen över på enskilda människor som har gjort storartade insatser både i det tysta och utåt för att väcka omvärldens uppmärksamhet på grava brott mot de mänskliga rättigheterna. Detta visar oss en sak, att om kampen skall bli framgångsrik, fordras insatser av eldsjälur och entusiaster, som orädda vågar gå till attack mot våld, förtryck och övergrepp. Denna dag må vi minnas dem som offrat sina liv i kampen för rätt och mänsklig värdighet. De har visat att människovärdet är ett hopp, som inte låter sig kuvas, som inte kan nonchaleras. Det är en utmaning, som inte kan besvaras med välvilliga ord.

Jag vill hoppas, ärade kammarledamöter, att det betänkande som vi nu skall behandla inte blir ett ärende bland många andra, utan att det stämmer oss alla till eftertanke.

Rättighetsförklaringen finns på era bord. Men låt den inte bara bli ord på papper. Hjälptill att arbeta för att den förverkligas. Vårt arbete är en viktig del av den motrörelse, som sveper över världen och som kräver mänskliga rättigheter och fullt människovärde för alla människor.

Författaren Stig Carlson skriver i sin dikt "De enkla orden":

"Ord behöver hjärtan för att kunna leva!
Människan behöver frihet för att kunna leva!
Utan fred mognar aldrig kornet till bröd.
Människan måste äga de tre:
brödet friheten freden.
Därför måste de ständigt skrivas igen.
Därför måste de svåra orden åter bli enkla."

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

Mänskliga rättigheter

Flickkören sjöng Ack Värmeland du sköna, arr. Jan Åke Hillerud.

Högtiden var härmed avslutad.

1 § Föredrogs

utrikesutskottets betänkanden

1988/89:UU6 om mänskliga rättigheter,

1988/89:UU4 om nedrustning,

bostadsutskottets betänkanden

1988/89:BoU1 om regler om byggande m.m. och

1988/89:BoU2 om byggnaders inomhusmiljö m.m.

Talmannen meddelade att betänkandena skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt samt att bostadsutskottets betänkanden 1 och 2 skulle debatteras gemensamt.

Först upptogs till behandling utrikesutskottets betänkande 6 om mänskliga rättigheter.

Mänskliga rättigheter

Anf. 1 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! För 40 år sedan – den 10 december 1948 – antog Förenta nationernas generalförsamling den allmänna deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna.

Den 10 december högtidlighålls runt om i världen som de mänskliga rättigheternas dag.

När Förenta nationerna bildades år 1945, inskrevs de mänskliga rättigheterna i världsorganisationens stadga. För första gången i historien erkändes att individens rättigheter inte bara är en fråga mellan ett lands medborgare och myndigheter. Det är också en angelägenhet mellan staterna.

FN-stadgan ålägger medlemsstaterna att gemensamt och enskilt främja de mänskliga rättigheterna. Det är alltså en skyldighet för FN-medlemmarna att verka för dem.

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna vidareutvecklar FN-stadgan.

Den slår fast att dessa rättigheter gäller den enskilde ensam eller tillsammans med andra.

Den tillerkänner alla människor rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Den förbjuder tortyr och omänsklig och förnedrande behandling av människor.

Den säger att alla har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet och rätt att bilda och tillhöra fackföreningar.

Den proklamerar allas rätt till en levnadsstandard som är tillräcklig för hälsa och välbefinnande.

Jag nöjer mig med de här exemplen. Som vi alla vet, omfattar deklarationen många fler rättigheter.

Det var en stor uppgift världssamfundet tog på sig, när FN-stadgan skrevs och när den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna antogs.

I dag – 40 år efter deklarationens antagande – konstaterar Amnesty International i sin årsrapport för 1988 att män, kvinnor – och barn – torteras i minst en tredjedel av världens länder.

I minst hälften av världens stater fängslas människor för att de uttalar sin mening – ofta utan rättegångar värda namnet.

I många länder kidnappas och mördas medborgare på myndigheternas order.

I över 120 stater finns dödsstraffet ännu kvar – och i mer än en tredjedel av dem avrättas människor varje år.

Det är en mörk bild som Amnesty International tecknar.

Ändå har de demokratiska fri- och rättigheterna under senare år gjort framsteg på många håll i världen. I Latinamerika t.ex. har en rad militärdiktaturer fallit, och en utveckling i demokratisk riktning har inletts.

Detta inger hopp. Framstegen kommer att fortsätta – det är jag övertygad om. Förvisso måste vi räkna med bakslag – men i längden kan inte ens diktaturens våld kuva folkens frihetslängtan.

Men det är inte bara diktaturregimerna med sin hemliga polis och sin krigsmakt, vänd mot de egna medborgarna, som förtrampar de mänskliga rättigheterna.

Förtrycket har också ett annat ansikte: nödens, den sociala misärens och den mänskliga förnedringens ansikte.

Vi har sett skakande bevis på hur barn – pojkar likaväl som flickor – i Fjärran Östern tvingas prostituera sig för att kunna äta sig mätta.

I latinamerikanska storstäder utlämnas hundratusentals barn till ett liv på gatan.

I Afrika har vi mött den slocknande blicken hos utmärglade mödrar och små barn med uppsvällda magar på flykt från sina hem, dit hjälp inte nått eller hindrats från att komma fram.

Också deras mänskliga rättigheter måste respekteras.

Herr talman! Att värna om de mänskliga rättigheterna är en huvuduppgift för svensk utrikespolitik. Om det råder enighet mellan riksdagens partier. I den uppgiften har riksdagen och regeringen stöd från ett samlat svenskt folk.

Bakom värdet om de mänskliga rättigheterna ligger inte bara humanitära motiv. Där finns också kravet på respekt för folkrätten, dvs. att staterna verkligen uppfyller de förpliktelser som de har åtagit sig.

Systematiska kränkningar av de mänskliga rättigheterna kan leda till internationella konflikter. Därför är värnet om de mänskliga rättigheterna också ett led i vår strävan att skapa en värld i fred.

Arbetet för att slå vakt om de mänskliga rättigheterna bedriver vi i Förenta nationerna, i Europarådet och i den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen. ESK. Det intar en viktig plats i våra bilaterala förbindelser med andra länder, inkl. vårt biståndssamarbete.

Under de kommande tre åren får vi särskilda möjligheter att fullfölja denna politik. Sverige blir då återigen medlem av FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna.

Som utrikesministern förra året utlovade i riksdagen har vi inför denna uppgift inom utrikesdepartementet gjort en genomlysning av arbetet för att stärka de mänskliga rättigheterna.

FN-stadgan ålägger medlemsstaterna att tillsammans och var för sig främja de mänskliga rättigheterna. Att påtala kränkningar i ett medlemsland kan därför inte folkrättsligt anses vara en inblandning i det landets inre angelägenheter, något som är oförenligt med FN-stadgan.

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna är inte på samma sätt som FN-stadgan folkrättsligt förpliktande. Men i den utsträckning som dess regler har blivit sedvanerätt har de också blivit en del av folkrätten. Det är vår uppfattning att åtminstone stora delar av deklarationen skall betraktas som sedvanerätt.

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna har varit och är alltjämt grunden för och inspirationen till ett omfattande normskapande arbete inom och utanför FN.

Inom FN har det antagits en rad konventioner, som är juridiskt bindande för dem som anslutit sig.

Efterlevnaden av konventionerna övervakas av särskilda kommittéer. Av största vikt är att staterna erkänner rätten för enskilda att klaga inför de kommittéer, där det är möjligt.

FN:s normskapande arbete har i allt väsentligt slutförts. Förvisso återstår viktiga uppgifter – t.ex. den konvention om barnets rättigheter som Sverige nu är med om att utarbeta. Det finns heller inget internationellt förbud mot dödsstraff. Men den mest centrala uppgiften är ändå i dag att se till att det internationella regelverk som finns verkligen tillämpas.

Sveriges agerande måste utgå från folkrätten och grundas på humanitära överväganden. Trovärdighet och opartiskhet måste utmärka vårt arbete.

Det är inte ett lands politiska eller ekonomiska system i sig – vad vi än anser om det – som skall fälla utslaget. Avgörande är karaktären på kränkningarna av de mänskliga rättigheterna, t.ex. om brotten är utslag av en systematisk politik. Kränkningarna kan också utgöra tecken på en försämring av de mänskliga rättigheterna i landet.

När brotten riktas mot en bestämd del av befolkningen, är det ett särskilt skäl för oss att handla. I Sydafrika kränks de mänskliga rättigheterna systematiskt för en stor majoritet av befolkningen. Detta är en del av landets lagstadgade politiska system. Därför betraktar vi kränkningarna som sällsport avskryvbara. Därför har vi också på olika sätt under lång tid med särskild kraft verkat för att apartheidsystemet skall avskaffas.

Sverige kan agera för de mänskliga rättigheterna och mot kränkningar av dem på olika sätt.

Vi gör det i olika internationella fora, som inom FN och ESK.

Vi gör det i våra bilaterala förbindelser med andra länder. När det gäller enskilda människor är det t.ex. ofta genom s.k. tyst diplomati som vi har de största utsikterna att nå framgång.

Vi gör det genom att bistå förtryckets offer.

Vi gör det också genom uttalanden här hemma.

Hur vi väljer att handla måste avgöras från fall till fall. Vi väljer den metod som vi bedömer skall ge störst effekt i det specifika fallet.

En viktig uppgift för Sverige – när vi nu går in i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna – blir att verka för att ytterligare länder, där allvarliga kränkningar förekommer, tas upp till behandling.

Ett huvudproblem i kommissionens arbete har nämligen varit urvalet av stater som blir föremål för granskning. Många länder skyddas av allierade och vänner från behandling i kommissionen.

Ett exempel på det är Kambodja under Pol Pot-regimen. Det är svårt att gradera mänskligt lidande. Ändå menar jag att Pol Pot-regimens övergrepp mot den egna befolkningen under åren 1975–1978 utgör ett av de grövsta brotten mot de mänskliga rättigheterna i vårt århundrade.

De brotten granskades inte av FN-kommissionen för de mänskliga rättigheterna. Inte heller Idi Amin-regimens framfart i Uganda blev föremål för behandling. Det finns flera exempel.

Det är djupt tragiskt att världssamfundet inte här har förmått leva upp till de krav som det har ställt på sig självt.

Sverige skall som medlem i kommissionen slå vakt om de internationella normerna för mänskliga rättigheter.

Vi skall arbeta för att stärka systemet för granskning av hur normerna respekteras.

Vi skall slå vakt om proceduren för behandling av sådana klagomål från enskilda individer eller organisationer som tyder på att allvarliga och systematiska kränkningar förekommer.

Vi skall sträva efter att stärka den offentliga granskningsverksamhet som har vuxit fram i form av rapportörer och arbetsgrupper för särskilda länder eller speciellt allvarliga kränkningar som tortyr, summariska avrättningar och tvångsförsvinnanden.

Vi kommer att arbeta för att konventionen om barnets rättigheter färdigställs och så snart som möjligt antas.

Vi kommer att verka för att ett frivilligt protokoll om dödsstraffets avskaffande skall godkännas av kommissionen och därefter av generalförsamlingen.

Vi kommer att arbeta för att stärka skyddet för dem som med risk för sin egen säkerhet engagerar sig i kampen för de mänskliga rättigheterna.

Herr talman! I redogörelsen för Sveriges hållning internationellt vad gäller de mänskliga rättigheterna vill jag ytterligare lyfta fram biståndspolitiken. Inom biståndet får Sveriges hållning i dessa frågor ett konkret uttryck, och normativa insatser kompletteras av praktiska. De riktlinjer som vägleder biståndet ger utrymme för ett konkret och målinriktat arbete för demokrati och mänskliga rättigheter.

Mot bakgrund av demokratimålets betydelse i det svenska biståndet har frågor rörande mänskliga rättigheter kommit att bli en allt viktigare del både i den fortgående dialogen med samarbetsländerna och genom direkta biståndsinsatser.

Kränkning av mänskliga rättigheter präglar vardagen i många u-länder. På detta finns ingen enkel lösning. Här krävs insatser i ett brett perspektiv för att bekämpa förtryck, underutveckling och fattigdom. Utveckling, demokratisering och värn av mänskliga rättigheter går hand i hand.

Den kontinuerliga diskussion med mottagarländerna som förs i samband med biståndsförhandlingar ger goda tillfällen att dels redovisa Sveriges syn på mänskliga rättigheter, dels påtala eventuella kränkningar: De som företräder Sverige i dessa sammanhang har alltid enligt instruktion uppdrag att ta upp dessa frågor.

Den anslagsform som har särskild bäring på mänskliga rättigheter är det humanitära bistånd som lämnas till Latinamerika och södra Afrika. Det uppgår innevarande budgetår till sammanlagt 530 milj. kr. och har till syfte att stödja individer och befolkningsgrupper, som dagligen får kämpa för mänskliga rättigheter som borde vara självklara.

Utöver det direkta materiella stödet innefattar detta bistånd värden som inte främst kan mätas i pengar. Internationellt stöd och uppmärksamhet bidrar varje dag till att öka tron på demokrati och mänskliga rättigheter hos dem som arbetar för dessa värden, t.ex. i en omgivning av apartheid eller andra former av politiskt förtryck.

För den enskilde politiske fången kan ett bidrag – utöver den rent fysiska överlevnaden – innebära vetskapen om att inte vara glömd, något som erfarenhetsmässigt är det allra viktigaste i en sådan situation.

Förutom stöd till politiska fångar och deras familjer lämnas inom det humanitära biståndet ett omfattande stöd till organisationer som verkar för de mänskliga rättigheterna.

Ur anslaget med särskilda medel för demokrati och mänskliga rättigheter erhåller ytterligare ett stort antal internationella och regionala organisationer bidrag. Ett exempel är Internationella juristkommissionen, som dels genomför ett brett program för att främja mänskliga rättigheter för landsbygdens fattiga i åtskilliga u-länder, dels särskilt verkar för juristers oberoende.

Inom anslaget ryms även stöd till verksamhet för barns rättigheter genom Childhope, stöd till Minority Rights Group, International Alert, Index on Censorship m.fl.

Stöd till rättsväsendet för att förstärka rättssäkerheten, höja utbildningsnivån för jurister etc. diskuterar vi för närvarande i några programländer. I sammanhanget kan noteras som positivt att svenska jurister nu engagerat sig aktivt för insatser på området mänskliga rättigheter i ett flertal utvecklingsländer.

På det multilaterala området avser insatserna särskilt skyddet av flyktingar genom stöd till FN:s flyktingkommissarie och FN:s hjälporganisation för Palestinaflyktingar. Sverige har alltid lämnat stora bidrag till FN:s flyktingverksamhet. Jag kommer att föreslå en kraftig ökning av dessa anslag för kommande budgetår.

FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna har i över 30 år – genom centret för mänskliga rättigheter i Genève – arbetat med rådgivande verksamhet inom detta område. Under senare år har verksamheten i högre grad inriktats på praktiskt bistånd.

Ett första svenskt bidrag på 2 milj. kr. har lämnats, och ytterligare bistånd kan komma att bli aktuellt.

Det svenska biståndet innefattar i stor utsträckning insatser för att främja och stödja verksamhet, som i handling bidrar till att förbättra läget för de mänskliga rättigheterna i utvecklingsländerna. Regeringen avser att fortsätta detta aktiva arbete för demokrati och mänskliga rättigheter inom ramen för det svenska biståndet.

Herr talman! Att kämpa för de mänskliga rättigheterna kan te sig som ett sisyfosarbete, såsom talmannen sade nyss.

Varje dag påminns vi om hur enskilda människors rättigheter runt om i världen kränks, hur de torteras och dödas för sina åsikters skull eller därför att de tillhör en viss folkgrupp. Miljoner människor tvingas leva under villkor som omöjliggör mänsklig värdighet.

Ändå finns det en grund för att se framtiden an med viss tillförsikt. Under de 40 år som har gått sedan FN antog den allmänna förklaringen har det blivit alltmera accepterat att värnet om de mänskliga rättigheterna är en angelägenhet för alla folk och alla stater.

Det återstår oerhört mycket att göra innan vi verkligen kan säga att arbetet för de mänskliga rättigheterna har burit frukt. Vi måste fortsätta våra ansträngningar!

Det gäller oss som nation – i vårt arbete i Förenta nationerna, i kommissionen för de mänskliga rättigheterna, i biståndsverksamheten och i andra sammanhang. Det gäller också oss som individer – inte minst i det mycket viktiga arbete som många frivilliga lägger ned i organisationer som Amnesty International, Rädda barnen, Röda korset och Svenska FN-förbundet.

Anf. 2 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Mänskliga rättigheter och ett demokratiskt styrelseskick är varandras förutsättningar.

Att utöva sina mänskliga rättigheter är en naturlig del i demokratins verksamhet och utveckling.

Varje form av förtryck är ett brott mot mänskliga rättigheter, och det är samtidigt ett brott mot grunderna för hur demokratin skall fungera. Demokratin ger oss ett mönster för mänsklig samlevnad, en möjlighet till givande och tagande, en form för beslut och rättsskipning där ingen kan dömas ohörd.

Respekten för varje människas värde, åsikter och rättigheter oavsett kön, ålder, ras, etnisk och religiös tillhörighet får sin fasta grund i ett demokratiskt styrelseskick och i rättssamhället. Även om de många förfärande övergrepp som äger rum i vår värld och som tidigare talare redan vittnat om, har olika orsaker, så utövas förtrycket framför allt i odemokratiska samhällen, där regimer inte tål opposition och där förtrycket är ett medel för härskarna att behålla greppet om makten.

Respekten för demokrati och mänskliga rättigheter måste ständigt hävdas och försvaras. Det är ett konstaterande som säkert har sin givna giltighet i denna kammare även när FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna fyller 80 eller 100 år. Förhoppningsvis sker det då mot en ljusare bakgrund, genom att den medvind för demokratin som i dag är så påtaglig runt om på vår jord får ett fäste och ger oss en friare och fredligare värld.

Eftersom förtryck hänger så intimt samman med det rådande politiska och ekonomiska systemet, så blir kritik mot kända övergrepp ofta känslig. Den drabbar – och det med rätta – den sittande regimen.

Sverige vill att kampen för demokrati och för mänskliga fri- och rättigheter skall vara ett viktigt led i vår utrikespolitik. Desto viktigare är det för oss att driva denna politik med fasthet och konsekvens.

Det gäller att mäta med samma mått när övergreppen sker i fjärran länder och när de sker nära våra egna kuster. Det gäller att tala med samma inlevelse och samma medkänsla om människors rätt till frihet och trygghet i öst och väst, i nord och syd.

Så sker inte alltid. Regeringen kan inte vara omedveten om den kritiken. Det är allvarligt när trovärdigheten i den svenska utrikespolitiken undergrävs av att vi håller ett tonläge vad gäller fjärran länder och ett annat när det gäller förhållanden i vår närhet.

Herr talman! Internationella konventioner och internationell opinionsbildning för arbetet för de mänskliga fri- och rättigheterna framåt. Det är ett stort framsteg för det internationella samfundet att det inte längre anses som en otillåten inblandning i ett annat lands inre angelägenheter att kritisera övergrepp mot de mänskliga rättigheterna.

Inte minst ESK-processen har här bidragit till en ny syn. Detta borde ge ökad tyngd och styrka också åt FN:s arbete. Medan konventionsbildningen inom FN:s ram gjort stora framsteg – det senaste exemplet är arbetet på barnkonventionen – finns fortfarande stora brister vad gäller uppföljningen av hur beslutet följs.

Vi blir ofta påmind om detta när vi i utrikesutskottet behandlar motioner med krav på att Sverige i FN skall ta upp förhållanden som rör ett enskilt land. Vi får då höra från sakkunniga personer att det inte går, att den och den ländergrupperingen motsätter sig det osv.

Min förhoppning är nu att Sverige, när man efter årsskiftet tar plats i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna, uppträder på ett bestämdare och mer initiativrikt sätt i dessa frågor. Världen förändras. Just nu blåser demokratin vindar över de flesta kontinenter. Ett flertal av de regionala konflikterna ser ut att gå mot sin lösning. Tidpunkten borde vara lämplig för att också inom FN:s ram medverka till att bryta upp gamla låsningar och söka nya lösningar för en förbättrad uppföljning och efterlevnad av FN-stadgan. Jag hoppas att Sverige tar till vara dessa möjligheter.

Att insikten om uppföljningens betydelse också i FN-sammanhang ökar visar arbetet på barnkonventionen. Denna konvention skall kopplas till ett system för uppföljning och bistånd på ett konstruktivt sätt.

Moderata samlingspartiet har i riksdagen krävt att den svenska regeringen i FN tar upp situationen i Etiopien. Medan många av de regionala krigen tycks gå mot en lösning fortsätter tragedin på Afrikas Horn. Det är en

besvikelse för oss att den svenska regeringen ser så små möjligheter att göra något konstruktivt för Etiopiens och Eritreas befolkning.

Eftersom biståndsministern i dag har ersatt utrikesministern kan jag kanske få ett konkret besked om vad den svenska regeringen gör för att söka bidra till en konfliktlösning på Afrikas Horn. Frågan är berättigad också mot bakgrund av den uppmärksamhet som Mellanöstern nu röner i svensk diplomati.

Häromveckan förde vi en debatt i riksdagen om övergreppen mot de mänskliga rättigheterna i Rumänien. Den hotande utrotningen av Rumäniens gamla bondekultur med det mänskliga lidande detta medför blir något av ett testfall för FN-systemets förmåga att agera och reagera. Det är min bestämda förhoppning att Sverige blir en av de nationer som tar upp situationen i Rumänien inför FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna.

Sveriges uppgift är inte bara att kritisera och reagera. Lika viktigt är att genom vår utrikespolitik stärka och utveckla respekten för de mänskliga rättigheterna. Detta kan ske både bilateralt och inom FN-systemets ram. Stödet för mänskliga rättigheter borde vara särskilt tydligt i vår biståndspolitik. Att främja en demokratisk utveckling är ett av de fem målen för vårt biståndssamarbete.

Herr talman! Trots vad statsrådet nyss har redogjort för – jag uppskattar detta – vill jag ändå såsom min uppfattning framföra att den svenska biståndspolitiken i sin tidigare och nuvarande utformning inte tillräckligt uppmärksammar och främjar demokratimålet. Tvärtom har den svenska regeringen varit alldeles påtagligt tyst när det gällt övergrepp mot mänskliga rättigheter i våra samarbetsländer. Svenskt bistånd till dessa länder har inte lett till större krav utan i stället till större tystnad. Det finns i det förgångna många exempel på detta.

Det är möjligt att utforma den svenska biståndspolitiken så att den stöder en utveckling i demokratisk riktning. Det är möjligt att stödja utvecklingen av ett rättssamhälle, en fri press samt fack- och folkrörelser. Sverige borde ha utomordentligt goda förutsättningar att agera till stöd för en sådan utveckling.

Sverige bör öka den del av biståndsinsatserna som kanaliseras via de enskilda organisationerna. Dessa organisationer har ofta möjligheter att genom egna kontakter nå fram där myndigheter och byråkrati annars försenar eller försvårar en effektiv biståndsinsats. De enskilda organisationernas arbete bygger på ett personligt engagemang som vi vill ta till vara och utveckla. Dessa insatser är värda all respekt, vår oreserverade uppmuntran och vårt stöd.

Herr talman! Med stöd av grupper, enskilda människor samt enskilda organisationer, svenska som internationella, bör Sverige verka för en utveckling som leder till den pluralism som är kännetecknande för en levande demokrati, för människovärdet och för ett ökat välbefinnande.

Jag vill gärna, herr talman, instämma i den hyllning som talmannen och biståndsministern redan har riktat till de många enskilda människor, grupper och organisationer som med fara för livet kämpar för de mänskliga fri- och rättigheterna ute i världen.

Med detta yrkar jag bifall till utrikesutskottets hemställan.

Anf. 3 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Herr talman! Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna innehåller många vackra, välformulerade och tänkvärda ord. Låt mig ge några exempel på det.

I artikel 1: "Alla människor äro födda fria och lika i värde och rättigheter."

I artikel 2 står: "Envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt."

I artikel 13 står: "Envar har rätt att inom varje stats gränser fritt förflytta sig och välja sin vistelseort."

I artikel 14 slutligen står: "Envar har rätt att i andra länder söka och åtnjuta fristad från förföljelse."

Dessa formuleringar rörande människans fri- och rättigheter är i och för sig inte nya eller unika för FN. De har under mänsklighetens historia uttryckts långt tidigare, även om formuleringarna har varit annorlunda och skiftande. Samma eller liknande tankar har uttryckts för flera tusen år sedan. De fanns också med under franska revolutionens dagar, och John Stuart Mill formulerar dem på sitt sätt i boken "Om friheten". Detta säger jag inte för att på något vis förringa den 40 år gamla FN-deklarationen – tvärtom. Det är glädjande att så många av världens länder gemensamt ställer sig bakom FN-förklaringen om de mänskliga rättigheterna.

En sammanfattning av de 30 artiklarna skulle kunna vara den 2 000 år gamla formuleringen: "Allt vad I viljen att människorna skolen göra Eder det skolen I ock göra dem." Kan relationer människor och länder emellan formuleras klarare och tydligare? Nej, knappast.

Nu vet vi dock att världen i dag ser annorlunda ut, att FN-deklarationen inte genomsyrar all världens länder. Brott mot de mänskliga rättigheterna sker dagligen och stundligen. Vi möter dem via massmedia, radio, TV och tidningar.

Senast i dagens Morgoneko uppräknades flera länder som grovt kränker mänskliga fri- och rättigheter. Länder som speciellt nämndes var Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Sydafrika och Chile – en i och för sig inte överraskande lista.

Som jag tidigare påpekade innehåller artikel 5 förbud mot tortyr. Ändå är vi väl medvetna om att tortyr förekommer på många håll i världen. Exempelvis oroas vi av rapporter från Amnesty International, som berättar om grym tortyr i världens olika fängelser.

Eller också rör det sig om tvångsförsvinnande, en metod som används för att sprida terror och göra sig av med motståndare utan att någon kan ställas till ansvar. De senaste tio åren har mer än 100 000 personer försvunnit i Latinamerika. Somliga har blivit bortförda på natten, andra från sina arbetsplatser och åter andra när de gått på gatan i storstadsvimlet. Varje försvinnande har sin speciella historia, men de har alla mycket gemensamt. De lämnar anhöriga i total ovisshet och oro över vad som kan ha hänt och vad de försvunna kan ha utsatts för. Mycket sällan återser de anhöriga någonsin den försvunne i livet. Tvångsförsvinnande av människor är ett av de mest fruktansvärda brott människan uppfunnit, och som förtryckarmetod kränker

det alla de mänskliga rättigheter som under lång tid och vid olika tillfällen upprättats av mänskligheten.

Ett annat brott mot de mänskliga rättigheterna är förtrycket av kvinnan som förekommer på olika håll i världen. Den iranska kvinnan exempelvis är dubbelt förtryckt av Khomeiniregimen. Förutom allt det socio-ekonomiska och politiska trycket på henne, är hon ständigt förnedrad och avvisad av prästregimen för att hon är kvinna. Hon betraktas som en andra klassens medborgare.

En av de många kvinnor som tvingats fly från Iran uttrycker sin situation på följande vis: "Jag kände mig som om jag var instängd i ett fängelse lika stort som hela Iran. Visst kunde jag gå vart jag ville, men varje gång jag gick ut på gatorna utan att vara helt beslöjad blev jag attackerad av gardister. En gång blev jag och mina väninnor till och med slagna. Gardisterna drar sig inte för att använda fysiskt våld mot kvinnor som trotsar påbudet att bära en slöja som bara lämnar ögonen synliga."

Det religiösa och politiska förtrycket i Iran har gjort livet extra svårt för kvinnorna. De betraktas och behandlas som andra klassens medborgare.

Ett av världens största problem och en av de största mänskliga tragedierna är flyktingars situation. Det är i dag exakt 14 dagar sedan jag hade tillfälle att besöka flyktinglägret Nyangombe i östra delen av Zimbabwe. Jag var där tillsammans med några parlamentariker från Europa, inbjuden av regeringen i Maputo.

Renamogerillan i Moçambique härjar över hela landet. Man räknar med att bort emot sex miljoner människor är hemlösa och driver omkring utan att våga bo i sin hemtrakt. Många flyr in i grannländerna – Zimbabwe, Zambia, Malawi och Tanzania – som får ta emot alla dessa flyktingar. Man räknar med att inemot tre miljoner människor har lämnat Moçambique.

Flyktinglägret innehåller 13 000 flyktingar på ett mycket begränsat område, omgärdat av stängsel, mest barn och kvinnor. Detta är inget stort flyktingläger i Zimbabwe. Det är ett litet flyktingläger. 500 nya flyktingar kommer in i lägret varje månad, och det kan bara ta emot 15 000. Sedan vet man inte hur man skall klara situationen.

Bakom detta döljer sig apartheidregimen i Sydafrika. Den understöder på olika sätt Renamogerillans härjningar som slår blint mot sjukhus, skolor, vägar och broar. Det ingår i ett mönster. Frontstaterna skall försvagas, och de som kommer i kläm är de enskilda människorna.

Detta är en av världens största tragedier i dag. Det kommer inte att bli fred i området förrän apartheid är borta, det var det stående budskap vi fick från afrikanska ledare. Inga mänskliga rättigheter kommer att få fotfäste så länge detta för mänskligheten så förnedrande system existerar.

Robert Gersony har gett ut en rapport – Department of State, april 1988 – som beskriver de grymheter som begås i södra Afrika. Den rekommenderas för läsning.

Att fly innebär alltid ett trauma. Allt måste lämnas för en oviss framtid i ett främmande land. Att fly är ofta sista chansen att rädda livet och friheten.

En liten rännil av världens ca 12 miljoner flyktingar söker sig till Västeuropa. Antalet asylsökande i Västeuropa har understigit 200 000 per år de senaste åren, medan några av världens fattigaste länder hårbärgerar

miljontals flyktingar, som jag tidigare påpekade. Det är alltså en myt att Västeuropa tvingas ta hand om u-ländernas problem – det är hittills u-länderna som dragit det tyngsta lasset när det gäller att skydda och försörja världens flyktingar.

Människor flyr inte av fri vilja. Att fly är ofta en sista utväg ur en svår situation. En flykting lämnar sitt hemland, sitt arbete, sin familj och sina vänner bakom sig, ibland för alltid.

Förtryck av mänskliga rättigheter skapar världens flyktingproblem. Därför är en generös flyktingpolitik en oumbärlig del av Sveriges globala arbete för de mänskliga rättigheterna.

De stater som skapar de största flyktinggrupperna är sådana där den politiska oppositionen förföljs och inte kan verka fritt, där frihetsberövanden sker godtyckligt och av politiska, religiösa eller etniska skäl, där tortyr är ett vanligt vapen i förtryckarnas arsenal. Det kan i vissa fall också vara länder vilkas regeringar inte längre förmår skydda de egna medborgarnas liv och säkerhet. Ofta är de som tvingas fly och söka asyl i ett främmande land just de människor som mest intensivt sökt bekämpa brotten mot de mänskliga rättigheterna.

De senaste åren har inneburit ett västvärldens nederlag på den humana flyktingpolitikens område. Trots att antalet flyktingar inte minskat i världen byggs murarna allt högre i Europa.

Den negativa spiralen i västvärldens flyktingpolitik måste brytas. Sverige är ett av de få länder som förmår och förväntas gå i spetsen för en mer human och generös behandling av flyktingar och asylsökande. Därför måste alla tendenser att glida in i en restriktiv hållning med kraft motarbetas. Regeringens och invandrarverkets främsta uppgift på detta område är att vara försvarare av en generös flyktingpolitik, både i internationella sammanhang och i Sverige.

Ingenting tyder dess värre på att övergreppen mot mänskliga rättigheter kommer att minska i någon större utsträckning under de närmaste åren. Vi måste därför alltid föra en generös och human flyktingpolitik. Så länge det finns något land i världen där demokratin sitter trångt, måste vi ha en beredskap för att ta emot flyktingar i Sverige. På så vis lever vi upp till artikel 14 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, som säger: "Envar har rätt att i andra länder söka och åtnjuta fristad från förföljelse."

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet nr 6 om mänskliga rättigheter.

Anf. 4 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Den deklARATION om de mänskliga rättigheterna som vi uppmärksammar särskilt i dag är ett av FN:s viktigaste bidrag till mänskligheten. Trots att det är lätt att konstatera att oändligt mycket återstår innan innehållet i den deklARATIONEN är förverkligat, innebär ändå denna deklARATION att alla människors grundläggande rättighet har blivit internationellt erkänd.

Det här har en ganska djup filosofisk betydelse. Det bygger på uppfattningen att alla människor har ett i grunden lika värde, att alla människor på denna jord – oavsett politiska åsikter, oavsett rastillhörighet, nationstillhö-

righet och religiös tillhörighet – har rätt till ett liv i frihet och ett liv i trygghet utan förföljelse.

I och med att man har erkänt detta, blir också varje åtgärd, från vem det vara må, som undandrar människor rättigheterna ett brott, ett brott mot världssamfundet, ett brott som vem som helst i världen har rätt att kritisera, har rätt att beivra. Detta är trots allt ett väldigt viktigt framsteg, om man ser på vad som har hänt under mänsklighetens långa och ibland tragiska historia.

Respekt för de mänskliga rättigheterna har alltså en mycket stor betydelse i sig, men den är också av avgörande betydelse för att vi skall nå fram till andra centrala värden för människorna. Respekt för mänskliga rättigheter är en förutsättning för demokrati, de är tvillingar som inte kan leva utan varandra. Respekt för mänskliga rättigheter är också en förutsättning för fred. Varhelst människor förtrycks, varhelst människor utsätts för förföljelse, kommer det också att finnas konflikter och strid. Drömmen om en fredlig värld förutsätter att de mänskliga rättigheterna respekteras. Därför är det naturligtvis skrämmande och oroväckande när vi ser hur långt vi har kvar till ett förverkligande av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Vi vet att människor, runt om i världen, varje natt i gryningen väcks och dras bort från sina hem till fängelser och tortyrkamarar, och vi vet att människor dagligen på olika ställen i vår värld utsätts för tortyr och förnedring. Vi vet att tusentals människor runt om i världen befinner sig i fängelser, fångläger och koncentrationsläger, därför att de har varit misshagliga för sina överherrar i de länder där de lever. Överallt i världen finns det flyktingar, miljontals människor på flykt undan förföljelse, terror och lidanden av olika slag. Detta kvarstår som ett av mänsklighetens absolut största problem och något av en skamfläck för mänskligheten. Därför måste arbetet för att vinna respekt för alla de deklarationer om grundläggande mänskliga rättigheter som världssamfundet ändå har enats om fortsätta och vara en av våra huvuduppgifter.

Det faktum att Sverige är ett neutralt land med en osedvanligt hög grad av utrikespolitiskt oberoende ger oss speciella möjligheter att driva frågor om mänskliga rättigheter, att kritisera regimer som inte respekterar mänskliga rättigheter, oavsett vilka politiska bindningar regimerna kan ha. Det faktum att Sverige är ett privilegierat land, som har en lång tid av fred bakom sig och där frihet råder i globalt sett osedvanligt hög grad, gör också att vi har ett ansvar att försöka verka för samma frihet i resten av världen. Vi har också en respektingivande tradition på detta område. Sverige har en lång historia av frispråkighet på området mänskliga rättigheter, en tradition som vi har all anledning att följa. Ibland kritiseras den svenska statsledningen för att vi agerar världssamvete. Jag tror inte att problemet i världen är att det är för många världssamvete. Problemet är nog att det är för få. Vi skall fortsätta att vara frispråkiga när det gäller mänskliga rättigheter, vi skall fortsätta att fördöma närhelst mänskliga rättigheter åsidosätts. Vi skall fortsätta att vara obarmhärtiga i vår kritik när mänskliga rättigheter trampas under stövelklackarna.

I det betänkande som vi nu debatterar behandlas flera centermotioner, varav ett par har en alldeles särskild tyngd. Vi har en kommittémotion av Gunnel Jonäng m.fl., där 14 yrkanden gäller frågor om mänskliga rättigheter. Vidare har vi en motion av Karin Söder m.fl., där särskilt frågan om barns rättigheter aktualiseras.

I de här motionerna behandlas, enligt vår åsikt, viktiga ämnesområden. Vi kräver en förstärkning av resurserna till FN för FN:s uppföljningsarbete på området mänskliga rättigheter. Enligt vår åsikt är det riktigt att arbeta för att man skall få en särskild FN-kommissarie på det här området, liksom för större ekonomiska resurser för FN.

Vi tar också upp frågan om dödsstraffet, där arbetet oförtrutet måste gå vidare. Det är, enligt vår åsikt, allvarligt att länder som betraktar sig själva som demokratier – och som vi i vissa fall kanske har anledning att betrakta som föregångsländer på demokratins område – fortfarande har kvar dödsstraffet och tillämpar det.

Vidare tar vi upp de handikappades rättigheter. De handikappade är en grupp som ofta blir särskilt illa utsatt när mänskliga rättigheter åsidosätts. Men gruppen uppmärksammas inte alltid särskilt mycket.

Vi tar också upp frågan om barnens rättigheter som nu har en särskild aktualitet, eftersom vi nu äntligen tycks få till stånd en FN-konvention om barnens rättigheter, men det är viktigt att vi håller en hög profil i det avslutande arbetet med FN-konventionen och att vi på de punkter där FN-konventionen har brister inte tystnar bara därför att FN-konventionen inte ger oss det stöd som vi skulle vilja ha. Naturligtvis finns det särskild anledning att uppmärksamma de avsnitt där barn i krig och barnsoldater behandlas. Här talar mycket för att FN-konventionen inte blir tillfredsställande från svensk synpunkt. Vi har anledning att fortsätta att driva dessa frågor ändå.

Herr talman! Över lag har utskottet behandlat våra motioner välvilligt, och vi tycker att våra önskemål i de flesta fall har blivit väl tillgodosedda vid utskottets behandling av våra yrkanden.

Det finns dess värre ett par undantag. Vi har lagt fram ett par konkreta förslag, som utskottet inte har velat ställa sig bakom. Det gäller vårt förslag om ett särskilt FN-universitet för mänskliga rättigheter. Vi tycker att detta är en så viktig del av FN:s och världssamfundets uppgifter att det borde finnas anledning att satsa på ett särskilt FN-universitet på det här området. Vidare har vi föreslagit ett nordiskt institut för barnens rättigheter. Inget av dessa förslag har dess värre fått utskottets stöd, varför vi har reservationer på dessa punkter.

Jag yrkar bifall till våra reservationer och i övrigt bifall till utskottets förslag.

Anf. 5 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Så länge som förbrytelser mot de mänskliga rättigheterna pågår ute i världen, i alla världsdelar, måste kampen fortsätta för att vi skall kunna få en värld där människor kan leva utan fruktan, och där ras, kön samt politiska och religiösa uppfattningar respekteras, en värld där människor skall ha rätt att använda sitt språk och utöva sin kultur utan att drabbas av brutalitet och i värsta fall av död.

Det är svårt att gradera brott mot de mänskliga rättigheterna, men jag måste säga att de gigantiska brott som begås mot barnen, hela världens framtid, är något av det mest fasansfulla och plågsamma som vi ställs inför.

Det gäller inte minst de bestialiska sexhandlarna och det enormt utbredda

barnarbetet, inte bara i Asien, Afrika och Latinamerika utan också i Europa. Turkiet och Italien bör särskilt nämnas. Det handlar inte om barn som hjälper till i ett litet familjeföretag, utan det handlar om barn som sliter i gruvor, textilfabriker och i industrier med en arbetsmiljö som ganska fort förgiftar barnen. Det handlar om barn som är utslitna när de kommer upp i tonåren. Det handlar om barn som används i krig.

Det är mycket värdefullt att en konvention som reglerar barns rättigheter snart blir klar. Sverige och en rad organisationer som Rädda barnen och Röda korset har här spelat en mycket betydelsefull roll. Men konventioner är en sak – att sedan skapa ordentliga kontrollinstrument för att se till att konventionerna följs är en annan, svår men nödvändig uppgift.

En viktig del av de mänskliga rättigheterna är ekonomisk frihet. När vi talar om mänskliga rättigheter kan vi inte undgå att tala om imperialismen, som grovt förbryter sig mot de mänskliga rättigheterna. De transnationella företagens grova exploatering av fattiga länders folk och naturresurser är sådana exempel. Brasiliens och Costa Ricaskogar skövlas för att ge plats åt biffkor som skall förse McDonald's och andra hamburgerkedjor med bra och billigt kött. Detta sker till priset av gigantiska miljöförstöringar och berövandet av de fattiga böndernas möjligheter till försörjning.

Svenska och andra multinationella företags utnyttjande av fattiga länders folk till svältlöner är andra exempel som inte är i överensstämmelse med mänskliga fri- och rättigheter. Etablering av miljöfarlig industri från den rika världen till de fattiga länderna är andra exempel och visar på den hänsynslöshet som de s.k. fria marknadskrafterna ger prov på.

FN:s tredje utskott diskuterade i november mänskliga rättigheter. Sveriges representant, ambassadör Jan Romare, påpekade i det svenska anförandet att alltför få länder granskas av FN för sina brott mot de mänskliga rättigheterna. Han menade att detta måste bli en ändring på. Han sade vidare att FN:s regler för de mänskliga rättigheterna numera var praktiskt heltäckande, men många länder tog inte reglerna på allvar. Ett förfärande antal grova brott mot mänskliga rättigheter förekommer i många av världens länder. Jan Romare tog upp ett antal länder där mänskliga rättigheter kränks. Beträffande Afghanistan, Chile, El Salvador och Iran finns särskilda FN-rapporter. Detsamma gäller Sydafrika och de av Israel ockuperade områdena. Vidare nämndes Rumänien, Turkiet, Irak, Somalia, Burma, Colombia, Burundi, Paraguay, Guatemala och Haiti.

Jag skall kommentera en del av dessa länder. Jag vill börja med Iran. Därifrån kommer nu alarmerande rapporter om massavrättningar av politiska fångar. Amnesty har lämnat sådana rapporter. Terrorn och avrättningarna riktas mot alla tänkbara motståndare till den blodiga regimen i Iran.

Amnesty citerar i sin rapport en överdomare som i sin fredagsbön den 5 augusti i år sade följande: "Domstolsväsendet är under mycket starkt tryck från allmänheten, som frågar varför vi ens ställer dem inför rätta, varför några av dem fängslas och varför de inte avrättas allihop. Folket säger att de skall avrättas utan undantag." Denna fredagsbön från en av ayatollorna i Iran var tydligen startsignalen till de massavrättningar som nu pågår.

Det är bra att Sverige tagit upp detta i FN. Jag hoppas också att den svenska regeringens representanter, som ofta gör besök i Iran, skarpt fördömer detta vid sina besök i Teheran.

Herr talman! Ett avsnitt i betänkandet gäller Rumänien. Låt mig här deklarerar att det är helt oacceptabelt att genomföra det gigantiska moderniseringsprogram för den rumänska landsbygden som har beslutats. Förvisso är förhållandena på den rumänska landsbygden sådana att moderniseringar måste ske – vi får inte glömma bort att landsbygden är mycket underutvecklad i Rumänien – men detta måste då äga rum på ett sådant sätt att människorna inte mot sin vilja tvingas att bryta upp från sin tillvaro, att inte gammal kultur förstörs och att inte de olika minoriteterna som exempelvis ungrare och tyskar straffas och förmenas sin rätt att utöva sin kultur och sin gemenskap.

Nu finns det hopp om att regeringen i Rumänien har tagit intryck av den massiva opinionens fördömanden och är beredd att ompröva sina planer för landsbygden. Det är bra, men det betyder också att denna opinion måste fortsätta att bevaka vad som kommer att ske i Rumänien.

Glasnost och perestrojka är begrepp som nu används runt om i världen, inte bara i Sovjetunionen. Vpk ser mycket positivt på den utveckling som nu äger rum i Sovjetunionen. Vi tror också – i motsats till vissa andra – att denna process kommer att fortsätta.

Det är naturligtvis ett svårt arbete som måste utföras för att få till stånd den nödvändiga demokratiseringen och inskräpa respekt för de mänskliga rättigheterna. Detta ligger i socialismens intresse, och det är också viktigt för hela den progressiva mänskligheten.

Ibland får man intrycket att många politiker, inte minst här hemma och kanske i första hand på högerkanten, är rädda för att perestrojka och glasnost skall lyckas. Varför är de det? Jo, de har ju under årtionden försökt bevisa att socialismen är förtryck och ett odemokratiskt samhällssystem. Visst har de lyckats rätt väl med denna propaganda – tack vare att olika länder under årtionden har förvanskad socialismens principer.

Herr talman! Under några dagar har jag vistats i Turkiet. Jag kom hem i måndags kväll. Min uppgift var att följa de pågående rättegångarna mot människor som är anklagade för att vara medlemmar i det kommunistiska partiet. I Turkiet är det nämligen fortfarande ett brott att vara medlem i ett kommunistiskt parti.

För ungefär ett år sedan återvände till Turkiet två ledare för det turkiska kommunistiska partiet. De häktades omedelbart, torterades och sitter fortfarande häktade. Deras enda brott är att de är medlemmar i det turkiska kommunistpartiet. Ett stort antal andra anklagas också för detta medlemskap och har även utsatts för grov tortyr.

En advokat som tidigare försvarat de två partiledarna har häktats och anklagas nu för att han yttrat i rätten att "kampen för demokrati skall fortsätta".

Tusentals f.d. medlemmar i det turkiska kommunistpartiet sitter inspärade enbart för sin politiska åsikts skull. Tortyren används som medel för att tvinga fram uppgifter om andra människor – framtvungade bekännelser som sedan används i domstolarna som bevismaterial.

Tusentals turkiska medborgare i Turkiet förnekas pass. Tusentals turkiska medborgare utanför Turkiet förnekas inresa till sitt hemland. Många har berövats sitt medborgarskap.

I utskottets skrivning om Rumänien beskrivs moderniseringen av Rumänien som "brutal" och som ett "allvarligt brott mot de mänskliga rättigheterna". Jag instämmer i den skrivningen.

När utskottet skall uttala sig om tortyren i Turkiet nöjer man sig dock med att beklaga detta. När turkiska medborgare inte tillåts återvända hem och när turkiska medborgare i Turkiet inte får pass, är detta enligt utskottet beklagligt. Enligt min mening, herr talman, kan man inte säga någonting annat än att detta är brutalt och helt oacceptabelt. Dessutom är det fråga om grova brott mot de mänskliga rättigheterna. Detta borde utskottet ha slagit fast.

I Turkiet finns det presslagar som innebär att journalister som skriver om det turkiska kommunistpartiet på ett positivt sätt eller om socialismen häktas och riskerar långvariga fängelsestraff. Det finns journalister i Turkiet som har trotsat detta gång på gång och som nu har ådömts fängelsestraff på sammanlagt 700 år.

Det är många allvarliga brott som den turkiska regimen fortfarande begår mot de mänskliga rättigheterna. Visst kan jag eller Lena Hjelm-Wallén gå in i en bokhandel i Ankara och köpa marxistisk litteratur eller en bok som handlar om kurderna samt deras språk och kultur. Men om polisen gör husrannsakan hemma hos mig eller Lena Hjelm-Wallén och finner dessa böcker, häktas vi och döms i värsta fall till ett långvarigt fängelsestraff.

Att organisera sig fackligt i en fri och oberoende fackförening är fortfarande förbjudet i Turkiet. DISK, en motsvarighet till svenska LO, är förbjuden, och massrättegångar pågår mot dess ledare. Många sitter häktade och har torterats på polisstationerna. På lördag den 10 december, de mänskliga rättigheternas dag, åker tre personer som har varit fackliga ledare för DISK och som befunnit sig i Sverige tillbaka till sitt hemland. Redan nu har den turkiska regimen nekat dem inresa till Turkiet.

Representanter för fem av riksdagens partier har gemensamt tillställt den turkiske premiärministern ett telegram, där vi kräver att dessa tre fackliga ledare måste garanteras fulla rättigheter vid återvändandet den 10 december och att de inte skall åtalas eller berövas sin frihet.

Det skulle vara värdefullt om den svenska regeringen gjorde ett liknande uttalande, om man nu inte redan har gjort det. Jag vet inte hur det förhåller sig i det avseendet.

Herr talman! Jag skall inte förneka att vissa framsteg har gjorts i Turkiet när det gäller de mänskliga rättigheterna. Men så länge som en enda människa torteras, så länge som grova förföljelser och förbud mot medlemskap i det kommunistiska partiet fortsätter, så länge som pressfriheten är kraftigt begränsad, så länge som människor berövas sitt medborgarskap och så länge som turkiska medborgare förvägras pass råder betydande brott och inskränkningar när det gäller de mänskliga fri- och rättigheterna.

I turkiska Kurdistan och dess ökända fängelse Diabakir råder omänskliga förhållanden. Där plågas kurder av turkisk säkerhetspolis. Deras brott är att de utkräver sin rätt att få tala sitt språk och att få utöva sin kultur. Denna rätt finns mycket klart uttryckt i FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna.

Det är positivt att ett enigt utskott slår fast sin solidaritet med det kurdiska folket och att Sverige i olika sammanhang också i fortsättningen skall agera för detta folks rätt till människovärde.

Herr talman! Jag ber om ursäkt för att jag överskrider taletiden litet grand. Men jag är inte så ofta uppe i talarstolen.

Till sist vill jag säga att det skulle vara klädsamt om den svenska regeringen samtidigt, med tanke på kurderna, upphäver den s.k. kommunarresten beträffande ett antal kurder här hemma. En sådan administrativ åtgärd är ingenting annat än politisk förföljelse mot en grupp människor. Det är inte särskilt svårt att förstå hur den turkiska regeringen använder denna svenska åtgärd. Jag tycker alltså att det skulle vara hedrande, inte minst med tanke på att Sverige nu skall ta säte i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna, att man får bort denna fläck när det gäller Sverige, dvs. att kommunarresten avskaffas.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservation 3 i betänkandet.

Anf. 6 JILL LINDGREN (mp):

Herr talman! Nu, när 40 år har gått sedan FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antogs, kan man konstatera att vi nog alla är överens om ett par saker. Det är ett mycket viktigt och omfattande arbete som har lagts ned på detta, både inom ramen för FN:s verksamhetsområde och av ideella krafter världen över.

Ändå återstår väldigt mycket att göra.

Även jag vill beröra förhållandena i några länder, utan att därmed förringa problemen på andra håll.

Margaretha af Ugglas och Bertil Måbrink har redan tagit upp förhållandena i Rumänien. Men även jag vill ta upp den saken. Vi vet vad som håller på att hända. Vi kan inte acceptera de tvångsflyttningar och förnekanden av stora grupper kultur, liv och livsvillkor som pågår.

Jag skall fatta mig ganska kort. Konkret ber jag regeringen överväga en handelsbojkott i det här fallet. Jag vet att det inte är biståndministerns uppgift, men jag vill gärna framföra detta. Det gäller t.ex. att Sverige upphör, åtminstone under en tid, med att köpa livsmedel och vin från Rumänien. Folket i Rumänien svälter, och de behöver så väl sin egen mat. Denna handling, som normalt påverkar regimer, skulle förhoppningsvis kunna få denna regim att ändra sina planer och överväga det som nu görs.

Jag vill även ta upp palestiniernas situation. Det är lika lång tid som FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna nu har gällt som palestinierna har levt landsflyktiga i sitt eget land, dvs. 40 år. Även detta hör hemma under dagens tema.

Det pågår ett uppror på Västbanken. Samtidigt har nyligen den fria staten Palestina utropats. Miljöpartiet har begärt att regeringen skall pröva möjligheten för Sverige att erkänna den nya staten.

Jag vill också ta upp situationen för ett par hundratusen flyktingar från Västsahara som lever i tältläger i Algeriet. Deras land är ockuperat av Marocko. De förbereder så gott de kan i dessa tältstäder ett liv i demokrati och frihet, men hur länge skall detta dröja? De har begärt en folkomröstning under FN:s överinseende, där folket självt skall få deklarerat vilken regim de vill ha i Västsahara. De måste snart få återvända till sitt land.

När det gäller Turkiet och kurderna är jag glad för det Bertil Måbrink sade, och jag instämmer helhjärtat i det. Det gäller t.ex. kommunarrest för kurder i

Sverige. Dessa människor måste ställas inför rätta eller helt enkelt bli fria att förflytta sig.

I Turkiet pågår det för närvarande en hungerstrejk bland politiska fångar i turkiska fängelser, och även här gäller det kurder. De är nu så desperata, att om några inte redan har dött genom denna hungerstrejk kommer det kanske inte att dröja så länge innan de gör det. De ser inga andra möjligheter att påverka och få sin situation förbättrad. Vad de begär är bl.a. att få sitta i enrum med sina advokater och att deras anhöriga skall ha rätt att protestera när familjemedlemmar blir fängslade för sina politiska åsikters skull utan att själva bli satta i fängelse.

Utrikesministern har på en fråga i kammaren förra veckan uppmärksammat detta och har lovat att på något sätt försöka uttala synpunkter från svensk sida till den turkiska regimen. Jag hoppas att han blir framgångsrik.

Jag vill vidare ta upp förhållandena i Östra Timor. Just i dag, den 7 december, är årsdagen då Indonesien för 13 år sedan invaderade Östtimor. Enligt Amnesty International har 200 000 människor, dvs. en tredjedel av ursprungsbefolkningen, dött till följd av den indonesiska ockupationen.

Sveriges stöd till militärdiktaturen i Indonesien är mycket uppseendeväckande. Sverige exporterar vapen till Indonesien. Sverige avstod från att rösta för Östtimors rätt till självbestämmande i FN:s generalförsamling. Sverige har också lämnat 20 miljoner i tekniskt bistånd till militärdiktaturen i Indonesien.

Miljöpartiet har därför ställt en fråga till utrikesministern, om regeringen vill arbeta för att avbryta vapenexporten och det tekniska biståndet till militärdiktaturen och verka för Östra Timors rätt till självbestämmande. Vi har blivit lovade svar i nästa vecka av Anita Gradin, och det ser vi fram mot.

Det här är länder och förhållanden som inte är direkt unika men som ändå är värda uppmärksamhet och handling.

Herr talman! När det gäller betänkandet ställer vi oss i miljöpartiet bakom reservation nr 2 av Pär Granstedt och Ingrid Irhammar om inrättandet av ett nordiskt institut för barns rättigheter, utveckling och miljö. Även vi här i Norden har anledning att vara självkritiska och se till att vi kraftigt förbättrar barnens rättsskydd, livsmiljö och livsvillkor. Vi får ständigt bevis på hur barn far illa också i de nordiska länderna, inte minst genom övergrepp från vuxna.

I en bilaga till utskottets betänkande finns FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna i sin helhet. Det kan finnas anledning för oss litet till mans att se närmare på dem artikel för artikel just i dag. Jag vill i detta sammanhang ta tillfället i akt att uttrycka min uppskattning av allt arbete som många människor lägger ned på att kämpa för andras rätt till överlevnad och frihet från hot mot sina liv och sin hälsa. Jag instämmer i vad talmannen, biståndsministern och andra har sagt om detta tidigare i dag.

Utän att förringa någon vill jag nämna framför allt två av de organisationer som enligt min mening bör erkännas och ges stor respekt i detta arbete.

Det är Amnesty International, som länge har kämpat för att få bort dödsstraffet i hela världen och gör mycket av den kontroll och uppföljning av FN:s överenskommelser som FN:s medlemsstater själva inte mäktar med eller har möjlighet att prioritera. Amnesty röner också stor respekt på många håll, inkl. det nationella planet.

Greenpeace har kanske ännu inte uppnått åldern eller av andra skäl nått den respekt som Amnesty har gjort, men respekten för Greenpeaces arbete ökar successivt. Denna organisation har något av en annan inriktning i sin verksamhet än Amnesty har.

Redan nu vill jag hävda att de krav som Greenpeace framför, liksom miljöorganisationer världen över och även vi i miljöpartiet, också hör hemma bland kraven på mänskliga rättigheter, och kanske särskilt under artikel 25 i deklarationen, vars första moment lyder:

”Envar har rätt till en levnadsstandard, som är tillräcklig för hans egen och hans familjs hälsa och välbefinnande, däri inbegripet föda, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala förmåner, – – –.”

Rent konkret skulle jag här vilja nämna ett exempel som är aktuellt för Sveriges del, och det är uranbrytningen i Canada och vårt köp av råvara till kärnkraftsindustrin. Den gruvbrytning som pågår där hotar människors, främst indianers, liv, hälsa, överlevnadsmöjligheter och försörjningsförmåga. Barnen får leukemi, fisken dör, hela omgivningen blir förgiftad och människor fördrivs från sina landtytor där de har levt i generationer.

Om människor utsätts för gifter i sin miljö hotas just den levnadsstandard som är tillräcklig för den egna och familjens hälsa osv., vilket är just vad som tas upp i artikel 25. I samma artikel, mom. 2, står att läsa: ”Mödrar och barn äro berättigade till särskild omvårdnad och hjälp.” Därför måste vi alltså särskilt ställa upp för dem. Återigen stöd till reservation 2 som är fogad till betänkandet.

Till artikel 25 vill jag också knyta miljöpartiets syn på handels- och biståndspolitiken. Vi i miljöpartiet kräver att Sverige skall vara pådrivande för att få till stånd en solidarisk handel som – utan krav från oss på att göra företagsekonomiska vinster – uppmuntrar till att successivt stärka u-ländernas självförtroende och möjlighet att tillgodose sociala behov, hälsovård och utbildning. Detta skall åstadkommas genom en ny ekonomisk världsordning och en koppling till vår biståndspolitik, så att nettoöverskottet av resursflödet mellan oss och u-länderna går till dem, och inte till i-världen.

Det gäller då också att inte exportera miljöförstöring och social exploatering av t.ex. kvinnor och barn. I den mån detta krav inte anses täckas av de bilaterala avtal eller internationella avtal vi i dag har, måste Sverige arbeta mycket aktivt på att få det infört i avtalen.

Herr talman! Vi i miljöpartiet återkommer till denna fråga när finansutskottets betänkande om medel till Världsbanken skall behandlas och även i januari under den allmänna motionstiden. Jag yrkar bifall till reservation 2 och i övrigt till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 7 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Under debatten hittills har de olika riksdagspartierna redovisat vilken helhetssyn de har på kampen för mänskliga rättigheter. Jag avser inte att återupprepa det som sagts, utan hänvisar för min del till statsrådet Lena Hjelm-Walléns inledningsanförande. Jag kommer uteslutande att syssla med det betänkande som nu ligger på riksdagens bord.

Jag vill börja med att tacka talmannen för det värdiga sätt på vilket dagens sammanträde inleddes. Det var glädjande att kammaren praktiskt taget var

fullbesatt. Det markerar vilken utomordentlig betydelse som den svenska riksdagen fäster vid det arbete som bedrivs i kampen för mänskliga rättigheter.

Det är också intressant att notera att den förste talaren, Margaretha af Ugglas, yrkade bifall till utskottets hemställan i sin helhet, vilket markerar någonting sensationellt: en total enighet omkring dessa viktiga frågor.

När man läser betänkandet finner man att det egentligen bara är procedurfrågor som har lockat fram tre reservationer. Det handlar mycket om teknik för hur vi skall arbeta för barns rättigheter och med att utbilda människor när det gäller frågor om mänskliga rättigheter. Man kan ha olika uppfattningar om detta. Utskottet har valt en uppfattning. Man har från centerpartiets sida reserverat sig på två punkter och vpk har reserverat sig på en punkt.

En del kanske tycker att betänkandet är ett ganska konstigt aktstycke, eftersom det ju inte tar upp allt som gäller mänskliga rättigheter. Jag vill erinra om att detta är ett betänkande som uteslutande bygger på ett antal motioner som väcktes under den allmänna motionstiden, och det är de däri upptagna problemen som diskuteras i betänkandet. I detta sammanhang finns det ett par mycket allvarliga frågor som jag, herr talman, särskilt vill uppehålla mig vid: förhållandena i Rumänien och Turkiet.

Jag vet att man vid den turkiska ambassaden i Stockholm mycket noggrant följer vad som sägs i riksdagen under den allmänpolitiska debatten, under utrikesdebatten, när vi diskuterar Europarådet och när vi nu diskuterar dessa frågor. Det är angeläget att tala om Turkiet, eftersom Turkiet är medlem i Europarådet. Vi fäster större vikt vid Europarådets medlemsstaters handlande än vad vi gör i fråga om andra länder. Samarbetet i Europarådet är intimt, och där har man underskrivit alldeles särskilda överenskommelser, inte minst när det gäller kampen för mänskliga rättigheter. Som framgår av betänkandet har vi flera gånger uttalat att det sedan en tid tillbaka försiggår en positiv utveckling i Turkiet, vilket vi måste notera. Det val som nyligen ägt rum genomfördes på ett helt annat sätt demokratiskt än kanske någonsin tidigare. Det pågår en utveckling när det gäller press- och yttrandefriheten. Men det kvarstår, herr talman, utomordentligt allvarliga brister i det turkiska samhällssystemet.

Utan att ha diskuterat detta i utskottet, tror jag ändå att jag har hela utskottet med mig när jag nu säger att den turkiska regeringen måste tillåta de fackliga ledare – som Bertil Måbrink talade om – att oantastade återvända hem och sköta sina arbeten. Det som har pågått och som det finns risk för kan komma att hända de närmaste dagarna kan aldrig accepteras, att ifrån utlandet hemvändande fackliga ledare kommer att utsättas för misshandel, fängelsestraff, förföljelse och annat. Det är helt uteslutet att en stat som är medlem i Europarådet kan tolerera att en annan medlemsstat behandlar sina medborgare på det sättet. Jag kan försäkra att de svenska delegaterna i Europarådets rådgivande församling – jag vet att regeringsrepresentanter i ministerrådet kan försäkra detsamma – skarpt kommer att protestera och fortsätta arbetet för att utveckla de mänskliga rättigheterna i Turkiet.

Hit hör också frågan om kurderna. Senare kommer Hans Göran Franck upp i talarstolen. Vi har kommit överens med ett par av riksdagspartierna om

att skicka några ledamöter, bl.a. min partivän Hans Göran Franck, till Turkiet för att de skall få se hur kurderna behandlas när förhållandena är som värst, när vintern kommer och det blir kallt i de tält som kurderna har placerats i. Den turkiska regeringen har gjort ett stort nummer av att man har tagit emot 100 000 kurdiska flyktingar från Irak, kanske flera. Men osäkerheten om hur de kommer att klara sig är stor, eftersom de inkvarterats i tält där de t.o.m. kan *frysa ihjäl* när vintern kommer. Därför vill jag markera att vi från riksdagens sida avser att utomordentligt noggrant följa denna utveckling, och sålunda är vi beredda att skicka ner ledamöter av det svenska parlamentet för att de skall försöka skaffa sig en bild av hur kurderna behandlas. Det är också en uppmaning till den turkiska regeringen att uppfylla rimliga åtaganden och att behandla de kurdiska flyktingarna på ett människovärdigt sätt.

Herr talman! En annan fråga som varit uppe är frågan om Rumänien. Det föreligger nu ett förslag till ett uttalande från Europarådet när det gäller Rumänien som är utomordentligt skarpt. Rumänien är inte medlem av Europarådet, men för ett år sedan anlände en rumänsk delegation till Strasbourg och man uttalade sig för ett samarbete när det gäller information, tekniskt kunskapsutbyte m.m. Det var ett initiativ från denna östeuropeiska stat till ett samarbete med demokratierna i Västeuropa. De rumänska delegaterna togs emot med stor öppenhet, och från Västeuropas sida uttalades intresse av att samverka med Rumänien. Det som nu har hänt medför att detta samarbete totalt kommer att avbrytas, om inte en ändring sker. Den deklaration som Europarådet kommer att göra på denna punkt är utomordentligt skarp, eftersom det som vi vet hittills har hänt i Rumänien – och som Bertil Måbrink mycket riktigt beskrev – är så allvarliga brott mot mänskliga rättigheter att Europarådets parlamentarikerförsamling inte under några omständigheter kan tolerera dessa.

Det finns naturligtvis också anledning att instämma i uppmaningen till den svenska regeringen att på olika sätt uttala sig om hur man man bedömer utvecklingen i Rumänien.

Däremot är det så – jag vänder mig till miljöpartiets representant – att det är riksdagen som har att besluta om en handelsblockad. Det är en långtgående åtgärd som regeringen knappast ensidigt kan besluta om. Dit har vi ännu ej kommit, och vi hoppas att det inte heller skall bli nödvändigt. Vi hoppas i stället att man i Rumänien skall ändra sin politik.

Pär Granstedt talade om de reservationer som tar upp krav på ett FN-universitet för mänskliga rättigheter, utbildning och forskning samt ett nordiskt barninstitut. Det är klart att utskottsmajoriteten inte skriver bort idén som sådan, men FN har för närvarande icke några ekonomiska resurser att upprätta ytterligare ett universitet än det som redan finns. Därför hänvisar vi till utbildning på annat sätt i dessa viktiga frågor. När det gäller ett nordiskt institut för barns rättigheter, så har vi inte ansett det tillräckligt motiverat att upprätta ett sådant, men vi ser idén som intressant. Vi säger också att det kanske är rimligare om man försöker medverka till att ett institut för barns rättigheter upprättas på andra håll i världen, där barnens situation är mycket sämre och mera utsatt än den är hos oss.

Herr talman! Jag vill instämma i Margaretha af Ugglas yrkande om bifall

till hemställan i utskottets betänkande. Vi i den svenska riksdagen kommer naturligtvis allt framgent att utomordentligt noga följa utvecklingen på dessa utomordentligt viktiga områden i alla de länder vi har kontakter med. Det handlar om ödesfrågor för människor över hela världen, om mänsklighetens framtid, det handlar om att vi efter måttet av våra resurser skall hjälpa de fattiga, de nödlidande, dem som utsätts för förföljelse och dem som på olika sätt får sitt naturliga mänskliga värde kränkt.

Herr talman! Riksdagens utrikesutskott kommer att fortsätta sitt intensiva arbete på detta område.

Anf. 8 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Jag har begärt ordet för att svara på några frågor som jag har fått under den första diskussionsrundan mellan riksdagens alla partier.

Även om Margaretha af Ugglas gör allt vad hon kan för att nedvärdera vad den svenska regeringen gör vad gäller respekten för de mänskliga rättigheterna, är jag övertygad om att de flesta inser att Sverige är mycket aktivt i alla tänkbara sammanhang i arbetet att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna. Debatten här i dag har också mycket klart visat att detta sker under stor enighet i den svenska riksdagen.

Margaretha af Ugglas sade att det måste vara möjligt att inom biståndspolitikens ram göra insatser för mänskliga rättigheter, och det är alldeles självklart. Det uppehöll jag mig också vid ganska länge i mitt inledningsanförande. Detta gäller i dialogen, dvs. de samtal som kontinuerligt pågår på alla nivåer mellan företrädare för Sverige och de länder vi samarbetar med. Jag kan garantera Margaretha af Ugglas att det är långt ifrån tyst om mänskliga rättigheter och demokrati när vi möts i dessa samtal. Det är tvärtom livliga diskussioner om konkreta frågor vad gäller mänskliga rättigheter och demokrati. Vi försöker få dessa samtal att leda till konstruktiv handling. Detta gäller också Etiopien, som Margaretha af Ugglas särskilt frågade om. Här försöker vi självfallet också finna konstruktiva lösningar för att få slut på det krig som under så lång tid plågat människorna i Etiopien och Eritrea.

Förutom den kontinuerliga och långsiktiga dialogen sker en mängd insatser inom biståndsområdet som skall stärka respekten för mänskliga rättigheter och demokrati. Det gäller allt vad vi gör för förtryckets offer och i form av stöd till dem som verkar för mänskliga rättigheter och demokrati. Det gäller insatser för bättre rättssäkerhet, utbildningsinsatser av allehanda slag osv. Det gäller också sättet att förmedla bistånd. Vi understryker från svensk sida mycket kraftigt det folkliga deltagandet, alltså en process där man får lära sig hantera demokrati och eget deltagande.

I detta sammanhang, det vet Margaretha af Ugglas, fäster vi mycket stor vikt vid enskilda organisationer, folkrörelser och kyrkor. Det anslag som går via organisationerna har ökat kraftigt under senare år. En femtedel av den biståndsbudget som SIDA hanterar i dag går till enskilda organisationer, och jag förutser att dessa anslag kommer att fortsätta att öka. Detta är ett uttryck för ett stort förtroende för och en stor tillit till vad folkrörelserna gör, inte minst på området mänskliga rättigheter. Karl Göran Biörsmark uppehöll sig särskilt vid flyktingfrågor, och jag vill gärna säga att regeringen delar hans oro över den västliga världens restriktiva flyktingpolitik. Vi gör vad vi kan för

att internationellt motarbeta sådana tendenser. Vi agerar framför allt inom UNHCR för att stödja dels dess biståndsverksamhet, dels dess strävan att främja en generös flyktingpolitik också i Västeuropa.

Bertil Måbrink talade mycket om Turkiet. Utöver att instämma i vad Stig Alemyr sade om Turkiet vill jag bara nämna att den svenska delegaten i FN så sent som den 23 november höll ett tal, som innehöll ett tydligt och uppmärksammat avsnitt om Turkiet och om den besvärande situationen vad gäller mänskliga rättigheter där. I detta tal togs också Rumänien upp. Den svenska regeringen kommer att fortsätta att mycket aktivt uppmärksamma läget för mänskliga rättigheter i Rumänien, det land som så många talare här har tagit upp till diskussion.

Anf. 9 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Nej, fru statsråd, jag tillbakavisar alldeles bestämt att jag skulle försöka nedvärdera regeringens insatser. I så fall hade vi inte kunnat skriva ett enigt betänkande i utrikesutskottet i fråga om mänskliga fri- och rättigheter. Om det är något jag gör så uppmuntrar jag till nya och kraftigare tag, till fasthet och konsekvens, till att vi skall tala i samma tonläge när det gäller fjärran länder och när det gäller länder som ligger närmare våra egna kuster.

Däremot är det riktigt att jag är kritisk till vissa inslag i den svenska biståndspolitikén. Jag är kritisk till det sätt på vilket den svenska biståndspolitikén har förts, men jag tror inte att det är rätt tidpunkt att i dag dra upp en stor debatt om detta. Jag vill dock gärna illustrera det dilemma jag avser när jag riktar min kritik. När det gäller Sydafrika och Chile stöder den svenska regeringen och de svenska enskilda organisationerna på ett föredömligt sätt de krafter som arbetar mot förtrycket. När det gäller en del andra programländer, där det också förekommer övergrepp och där regeringen själv utövar förtryck, är det i stället fråga om att ge 200, 300, 400, 500 milj. kr. i programstöd till de regeringar som utövar förtrycket. Detta är ett dilemma i svensk biståndspolitik, Lena Hjelm-Wallén!

Anf. 10 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Herr talman! Också jag vill tacka talmannen för de fina arrangemang som denna dag började med. Det bådar gott för det framtida arbetet i kammaren. Jag vill också tacka utskottets ordförande Stig Alemyr för den markering han gjorde när det gäller de fackliga ledarna och deras återvändande till Turkiet. Det var en mycket värdefull markering som enligt vad jag förstod Lena Hjelm-Wallén instämde i.

I lördags hade jag ett långt samtal med ordföranden för kommissionen för mänskliga rättigheter i Turkiet, och detta samtal motsade inte de uppgifter som jag nyss lämnade i talarstolen. I måndags hade jag ett långt samtal med en av regeringens representanter, en man i justitiedepartementet i Ankara. Det gällde de 2 000 hungerstrejkande fångarna. I detta fall har regimen tvingats ge efter, och enligt vad jag förstår är strejken slut. Myndigheterna har tvingats tillgodose vissa elementära behov som gäller för människor i fångelse:

Den Europakonvention som Turkiet har ratificerat när det gäller tortyr och andra viktiga titlar träder i kraft i februari nästa år. Det råder inga tvivel om att myndigheterna har en ambition att försöka leva upp till konventionens bestämmelser. Det återstår naturligtvis att se, men jag tror inte man skall förneka detta faktum.

Kontrollen måste naturligtvis ske fr.o.m. februari nästa år, och såvitt jag förstår kan den när det gäller Europakonventionen vara ganska effektiv. Varje land har ju rätt att omedelbart, om man får en rapport om förbrytelser mot de mänskliga rättigheterna, gå in och göra en kontroll. Sverige kan exempelvis göra det genom vår ambassad och våra diplomater i Turkiet. Jag måste också säga att den svenska ambassaden i Ankara gärna är behjälplig vid ett besök i Turkiet, och det är jag mycket tacksam för.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 11 JILL LINDGREN (mp) replik:

Fru talman! Jag vill gärna instämma i Lena Hjelm-Walléns uttalande att det görs ett bra, intensivt och riktigt internationellt arbete från den svenska regeringens sida. Som har framkommit tycker vi kanske ändå att mycket återstår att göra när det gäller handeln. Det är inte lätt att göra något, men även där måste vi kanske vara litet mer offensiva, som miljöpartiet ser det.

Jag vill passa på att tacka Stig Alemyr för sakupplysningen rörande vem som bestämmer om eventuella handelsblockader. Jag kan uttrycka mig så, att vi inom miljöpartiet skulle välkomna ett förslag från regeringen om en köpbojkott av livsmedel och/eller vin från Rumänien för att trycka på.

Anf. 12 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Repliken avser statsrådet Hjelm-Walléns anförande.

Anf. 13 JILL LINDGREN (mp) replik:

Fru talman! O.K. Vi kan kanske också här i riksdagen samarbeta för att ytterligare hjälpa till att förbättra situationen för de utsatta grupperna i Rumänien, samtidigt som regeringen arbetar inom sin sfär.

Anf. 14 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp) replik:

Fru talman! Biståndsminister Lena Hjelm-Wallén reagerade på det jag sade angående flyktingar i Västeuropa, och jag är tacksam för svaret. Lena Hjelm-Wallén framhöll att arbetet sker genom UNHCR, och det är rätt kanal. Min fråga är om biståndsministern också är villig att ge ytterligare medel till UNHCR för bedrivande av denna verksamhet, som är så viktig. Det är betydelsefullt att Europa här finns med i bilden mer aktivt än vad som förekommer i dag.

Vi har ett ansvar gentemot u-länderna, som jag sade i mitt anförande, där vi får bära en stor börda. Jag skulle i detta sammanhang vilja säga några ord till biståndsministern om den situation som jag berörde och som gäller t.ex. flyktingläger i södra Afrika. Dessa flyktingläger fylls ju på, i stor utsträckning beroende på det krig som förs i Moçambique. En utväg vore att man vid de

förhandlingar som sker, när Sveriges stora bistånd ges till Moçambique, också beaktar möjligheten att försöka få till stånd ett samtal mellan Moçambiques regering och Renamogerillan, så att man på den vägen kan stävja vad som sker och bidra till att flyktinglägren inte fylls på ytterligare.

Anf. 15 PÅR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Statsrådet Hjelm-Wallén och andra har ju under debatten betonat värdet av den starka uppslutningen bakom den svenska politiken när det gäller mänskliga rättigheter. Jag vill gärna understryka detta – jag tycker det är värdefullt att vi har en väl förankrad politik härvidlag. Samtidigt skall det inte hindra oss från att föra en debatt om enskildheterna, och jag vill framhålla betydelsen av att Sverige är lika frispråkigt och lika skarpt när mänskliga rättigheter förtrampas oavsett i vilket land detta sker. Det är riktigt, som Margaretha af Ugglas påpekade, att vi har ett alldeles särskilt ansvar då mänskliga rättigheter förtrycks i länder som får ett omfattande svenskt bistånd. Jag tycker att den debatt som förts här tidigare om t.ex. Etiopien är en bra illustration av det här problemet.

Speciellt betydelsefullt nu är också vad vi kan göra för att förstärka maskineriet för uppföljning av de mänskliga rättigheterna. Vi säger i betänkandet, och det framhålls i andra sammanhang, att beträffande själva normgivningen har vi redan kommit mycket långt och kanske gjort det bästa som kan göras. Nu är efterlevnaden av normerna det viktiga. Vi har försökt att lämna ett par konkreta bidrag genom vårt förslag om ett FN-universitet för mänskliga rättigheter och ett särskilt institut för barnens rättigheter. Tyvärr har vi inte fått stöd för förslaget den här gången, men jag vill ändå understryka vikten av att Sverige aktivt arbetar för att stärka de institutionella resurserna för efterlevnad av de mänskliga rättigheterna. Annars är det lätt hänt att de deklARATIONER vi gör fortsätter att vara papperstigrar, och då har vi inte nått så långt.

Anf. 16 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Fru talman! Jag tycker att en dag som denna finns det anledning att betona enigheten, och jag är precis som utskottets ordförande mycket glad för att enigheten inom utskottet är så stor i alla väsentliga frågor. Enigheten innefattar också Margaretha af Ugglas synpunkter, även om hon i sitt anförande tog upp sådant som enligt min mening innebär en nedvärdering och ett ifrågasättande av vad den svenska regeringen gör.

Jag tror att då det gäller biståndet kan vi praktiskt hjälpa till på många områden beträffande mänskliga rättigheter. Vi gör det mycket bättre genom att inte bara fördöma utan också delta i konstruktiva samtal, i ett konstruktivt arbete även i länder, vilkas regimer och vilkas politik vi ogillar.

Karl-Göran Biörsmark tog upp frågan om flyktingsituationen i södra Afrika och särskilt i Moçambique. Jag vill gärna säga att i det fallet är det fråga om ren överlevnad, vilket ofta kräver katastrofinsatser och där vi från svensk sida inte sällan är med och gör extrainsatser genom katastrofbistånd. Jag tror dess värre att samtal mellan Moçambiques regering och RENAMO har mycket små utsikter till framgång. Det förekommer en destabiliseringspolitik i södra Afrika, som i hög grad drivs från Sydafrikas sida. Då finns det

små möjligheter för regeringen i Moçambique att hitta en motpart att diskutera med. Men alla åtgärder för att nå fram till fredliga förhållanden, så att människorna kan föra en dräglig tillvaro, är naturligtvis välkomna.

Beträffande flyktingbiståndet vill jag redan nu meddela att denna anslagspost kommer att få en kraftig ökning nästa år enligt mitt förslag.

Anf. 17 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Jag ber om ursäkt, men jag förstår inte riktigt den här ordningen. Vi får alltså inte argumentera mot utrikesutskottets ordförande, som kommenterade våra reservationer, utan vi skall argumentera mot biståndsministern, som ju inte talade om utskottsbetänkandet.

Anf. 18 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Möjlighet hade funnits att efter Stig Alemyrs anförande begära replik.

Anf. 19 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Fru talman! Det var ju så vi gjorde.

Men O.K. – Lena Hjelm-Wallén kommenterar inte det som pågår i Iran. Jag tycker att det ändå skulle vara värdefullt att få någon kommentar. Det är nämligen så att de iranska flyktingar som befinner sig i Sverige och har anhöriga i Iran mår väldigt dåligt just nu. Det är ett faktum. Jag tror att det skulle vara bra om statsrådet Lena Hjelm-Wallén kunde göra någon kommentar till de förhållanden som råder där nere.

Jag har sagt att jag är nöjd med de uttalanden och markeringar som ytterligare har gjorts här när det gäller Turkiet. Fortfarande är jag litet förvånad över att man, som man nu har gjort i utskottets betänkande, uttalar ett beklagande av en utbredd tortyr och mycket kraftiga brott mot de mänskliga rättigheterna; det har jag redovisat här i talarstolen. Detta beklagas alltså. Man får intrycket – och jag tycker att det är litet olyckligt; jag hoppas att jag har fel – att det är några små misstag som begås av den turkiska regimen eller utanför den turkiska regeringens kontroll, men så är det faktiskt inte.

Jag anser emellertid att de markeringar som ytterligare har gjorts här, bl.a. av utskottets ordförande och statsrådet, är något annorlunda än detta beklagande som står i utskottets betänkande.

Anf. 20 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp) replik:

Fru talman! Jag vill ta upp två saker som biståndsministern nämnde. Den ena gäller ökade anslag till NACR. Jag tackar för beskedet; vi ser med spänning fram emot vad det betyder i kronor och ören när budgetpropositionen läggs fram i januari.

När det gäller samtal sade biståndsministern att det är viktigt och nödvändigt att konstruktiva samtal kommer till, men hon tog tillbaka litet av detta när det gällde just det jag tog upp, nämligen samtal i södra Afrika mellan Moçambiques regering och RENAMO. Jag tror att man även där helt enkelt måste försöka på alla de sätt att få samtal till stånd. Där kan vi spela en roll, eftersom vi är en stor bidragsgivare och träffar företrädarna för Moçambique. Misslyckas vi med det, återstår bara den situation som vi har i

dag, och den kommer att förvärras. Kriget i södra Afrika kommer att drabba än fler i flyktinglägren, kvinnor och barn framför allt. Jag vädjar till biståndsministern att inte ge upp hoppet om konstruktiva samtal även i den här delen av södra Afrika.

Anf. 21 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Fru talman! Jag är glad över den breda enigheten om det här betänkandet, men den berör också på att det sägs saker i det. Övergreppen mot de mänskliga rättigheterna i Rumänien tas upp, övergreppen mot de mänskliga rättigheterna i Turkiet tas upp. I vad gäller Etiopien har riksdagen behandlat ett särskilt betänkande, och där var vi inte eniga.

Jag tror att det fortsatta arbetet till förmån för de mänskliga fri- och rättigheterna befordras bäst genom en frisk och fri debatt i denna kammare. Världens parlamentariker i de demokratiska länderna har ett stort ansvar för att föra denna fria och friska debatt vidare, och jag skall gärna lämna mitt bidrag till detta.

Anf. 22 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Fru talman! Det är många länder som skulle behöva nämnas: Bertil Måbrink får inte uppfatta detta att jag inte explicit nämnde Iran på det viset att vi är mindre uppmärksamma på situationen när det gäller de mänskliga rättigheterna där. Också Iran togs upp mycket tydligt i det FN-tal som hölls den 23 november.

I vad gäller Moçambique menar jag att det viktigaste budskapet från svensk sida till RENAMO måste vara att det måste bli stopp på dess vidriga krigsaktiviteter och det ständiga kränkandet av de mänskliga rättigheterna från dess sida.

Anf. 23 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Fru talman! Jag skall be att få beröra tre motioner i det här betänkandet. De två moderata motionerna 509 och 513 av Lars Ahlström och mig själv behandlar två enskilda personer. Sådant är något som riksdagen egentligen inte behandlar, men resultatet har i alla fall blivit – kanske delvis på grund av våra motioner men framför allt tack vare aktiviteter från International Parliamentary Committee for the Soviet Jewry – att de två nämnda personerna, Naum Meiman och Benjamin Charny, efter många och långa försök har kommit ut ur Sovjetunionen och fått återförenas med sina familjer. Vi gläder oss åt det.

Den tredje motionen, nr 512, är en gemensam borgerlig motion som tar upp judarnas situation i Sovjet totalt. Det finns positiva tendenser som visar att situationen blir bättre, men den är ännu inte sådan som vi önskar att den skall vara. Man följer inte 1966 års konvention om de mänskliga rättigheterna, inte heller ESK:s beslut.

Under senare år, framför allt under de två senaste, har ett stort antal sovjetiska judar fått lämna Sovjetunionen. Vi hoppas att den utvecklingen skall fortsätta. Man har i Sovjet under en tid undersökt vad begreppet *säkerhetsskäl* skulle kunna innebära för den enskilda sovjetmedborgare som vill lämna landet. Det har visat sig att en viss förändring nu har kommit till

stånd och att åtminstone ett hundratal personer har fått sin s.k. tillgång till statshemligheter förklarad icke omöjliggöra tillstånd till utresa ur Sovjet. Vi välkomnar det och hoppas att det skall fortsätta.

Men allt är inte bara bra. Reglerna har skärpts när det gäller familjebe- greppet. Att besöka barnbarn är t.ex. inte längre en grund för utresettillstånd. Vi tycker det är fel och hoppas att det skall komma en förändring till stånd där också.

Antisemitismen i Sovjet i gräsrotskretsar sägs vara vanlig bland stora delar av sovjetbefolkningen. I kölvattnet av Gorbatsjovs program för glasnost och perestrojka och växande yttrandefrihet ökar de antisemitiska yttringarna från olika grupper. Tydligt har dessa dock icke erhållit något officiellt stöd. Generalsekreterare Gorbatsjov har själv icke framfört några antisemitiska åsikter. Men det tycks som om konservativa och reaktionära opponenter mot Gorbatsjov stöder antisemitismen. Sovjetjudarna, som länge slagits för sin rätt att utöva sin kultur och sin religion, stöder naturligtvis Gorbatsjov på det här området.

För mer än 100 år sedan fanns i det gamla Tsarryssland en antisemitisk organisation, Black Hundreds, som under tidernas lopp gjorde sig skyldig till blodiga pogromer. Så sent som 1980 grundades en kulturell sammanslutning, Pamjat, vilket betyder Minnet. Denna vill symbolisera minnet av Rysslands historia. Under senare år sägs ett Pamjats mål ha blivit att "bekämpa den internationella sionismens strävanden att förslava världen".

Pamjats egen bibel är ett dokument som har sitt ursprung hos Tsarryss- lands hemliga polis. Pamjat är en missnöjesrörelse som använder den beprövade metoden att utse judar till syndabockar. Som exempel på dess påståenden kan nämnas att Pamjat i sina flygblad ger judarna skulden för den utbredda alkoholismen. Man har också från Pamjats sida påstått att judiska kretsar skulle försöka använda rockmusiken som instrument för att "förstöra den friska ryska själen". I Svenska Dagbladet citerades häromdagen ett uttalande av en italiensk turist, som i Leningrad bevisat ett Pamjatmöte:

"Jag kände mig som om jag befann mig på ett fascistiskt möte på 30-talet. Alla talare uttryckte öppet sitt hat mot judarna och anklagade dem för att ha orsakat det ryska folkets fördärv. Det mest smärtsamma var att se de många unga människorna där. Det finns t.o.m. lärare som tar med hela skolklasser till sådana möten!"

Det är positivt att kunna konstatera att de flesta pressorganen har kritiserat såväl Pamjats antisemitism som andra liknande organisationers. Men det kan inte dölja att antisemitismen har kraftigt fotfäste i det sovjetiska samhället, även om den officiella antisemitismen nästan har upphört under Gorbatsjovs ledarskap.

Det är av största vikt att omvärlden är observant på aktioner från antisemitismens anhängare. Antisemitismen måste bekämpas var den än dyker upp – i Sovjet, i USA, i öst eller väst och naturligtvis även i Sverige. Vad som skedde i Nazityskland får aldrig upprepas.

Anf. 24 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Fru talman! Det är naturligtvis en viktig framgång för Amnesty Internatio- nal att organisationen i dag blivit så flitigt citerad och fick en så framträdande plats i ceremonin i början av denna arbetsdag i riksdagen.

När vi 1964 bildade Amnesty International i Sverige kanske det inte var så många som trodde att det var möjligt att organisationen skulle få en så stark utveckling.

Det viktiga för Amnesty Internationals arbete för mänskliga rättigheter har i hög grad varit allsidigheten i verksamheten. Man har bekämpat kränkningar av mänskliga rättigheter var de än förekommit, och man har aldrig gjort några eftergifter åt ensidigheten, oavsett om det kommit påtryckningar från högern eller från den yttersta vänstern. Man har målmedvetet kämpat för respekten för de mänskliga rättigheterna, oavsett var dessa har kränkts.

Samtidigt som man talar om den mörka bilden är det viktigt att i dag också tala om framstegen. Om vi ser till Europa har under dessa 40 år mycket väsentliga framsteg gjorts. Det har också under den tiden inträffat mycket allvarliga händelser, som har lett till förändringar. De förändringar som skett i Spanien, i Grekland och i Portugal och som nu är på full gång att ske i Östeuropa är stora framgångar. Den svartaste fläcken när det gäller Östeuropa har många nämnt i dagens debatt. Det är just Rumänien. Det är därför mycket viktigt och uppmuntrande att aktionerna nu är så pass starka när det gäller de mycket allvarliga kränkningar som sker där.

Utan frivilligorganisationerna skulle dessa resultat inte ha kunnat uppnås. Det är en stor händelse att Amnesty International i sin årsrapport, som nyligen utkom, kunde redovisa att man har 700 000 medlemmar runt om i världen.

Varför är det så viktigt att de mänskliga rättigheterna upprätthålls och respekteras? Ett svar som ges i inledningen av förklaringen till de mänskliga rättigheterna är detta: Därför att människorna inte skall tvingas att tillgripa uppror mot förtryck och barbari som en sista utväg. Här inte bara uttrycker deklarationen nödvändigheten av att respektera de mänskliga rättigheterna utan ger också i själva verket en viss legitimitet åt ett folks rätt att göra uppror när alla andra vägar prövats och inte lett till resultat. Detta erkänns också av den internationella rätten.

Jag har särskilt uppmärksammat att statsrådet har sagt att det skall ske en kraftig förstärkning av insatserna för Palestinaflyktingarna. Jag besökte i somras Västbanken, Israel och Gaza. Det finns i dag anledning att ge uttryck för att den internationella solidariteten med palestinierna och dess företrädare måste förstärkas genom stöd till det palestinska folkets rätt till frihet och likaberättigande i en oberoende stat. Det rör sig sålunda inte bara om humanitära insatser. Det nationella ledarskapet av den palestinska befrielse-rörelsen i de ockuperade områdena spelar en stor roll i det palestinska folkets kamp. Den 9 december – alltså om ett par dagar – har det gått ett år sedan intifadan startades. Det råder inget tvivel om att ett så enat folk som det palestinska aldrig kan besegras. Det är en uppslutning bakom det nationella ledarskapet i de här områdena som är enastående. De israeliska ockupanterna har knappast uppnått någonting annat med sina förtryckar- och terrormetoder än att de sammansvetsat palestinierna och ytterligare förstärkt deras kamp mot ockupationen och för självbestämmande och rättvisa. Det är också deras krav som har tillgodosetts när den palestinska staten har proklamerats.

Jag är mycket tillfreds med det stöd som de turkiska flyktingarna Ekrem

Aydin, Nurettin Bediz och Nurettin Yalcin har fått här i dag när man uttrycker sin sympati för deras beslut att återvända till Turkiet. Det är inte bara fråga om sympati, utan det är deras ovillkorliga rätt att nu inte bara få återvända utan också kunna verka fritt i sitt land som företrädare för den fackliga organisationen DISK. Om det läggs hinder i vägen för dem i deras syften är det ett ytterligare belägg för de allvarliga kränkningar som den turkiska regimen begår. Den 10 december, dvs. på de mänskliga rättighetersnas dag, återvänder de.

Jag utgår ifrån att statsrådet noggrant har studerat Amnestys rapport om tortyr i Turkiet. Det är en mycket ingående skildring som finns där. Bl.a. 17 dödsfall efter tortyr rapporterades under 1987. 700 människor är inblandade i en politisk rättegång. Flera politiska rättegångar pågår.

Den fråga som inställer sig nu är frågan om vårt ansvar. Att vi har ett politiskt och moraliskt ansvar är vi helt klara över, men vi har ett ansvar därutöver, och det gäller att Europarådets stadgar och Europakonventionen ålägger oss en förpliktelse att tillse att konventionen om de mänskliga rättigheterna upprätthålls inom hela Europa. Frågan är: Vad kan regeringen nu ytterligare göra konkret för att kunna få en förändring på dessa förhållanden? Jag vill i första hand uttala att det är särskilt viktigt att denna fråga tas upp vid ministerkommitténs nästa möte i Europarådet.

Till slut, fru talman, vill jag gärna instämma i vad statsrådet Hjelm-Wallén sade om Cambodja. Jag vill också erinra om, vilket inte ingick i statsrådets anförande, att den 9 december 1948 antogs ett folkrättsdokument av utomordentlig betydelse, konventionen den 9 december 1948 om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord. Det är mycket viktigt att erinra om att folkmord är ett av de allvarligaste brott som kan begås. Dess värre finns det i dag inte någon internationell straffdomstol för att beivra folkmord. Nürnbergdomstolen fungerar inte längre. En del länder har heller inte infört nationell lagstiftning som gör att man kan beivra folkmord så som det är uttryckt i konventionen. Det finns anledning att fundera över hur man skulle kunna utveckla möjligheterna till att internationellt beivra folkmord.

Anf. 25 CARL FRICK (mp):

Fru talman! De mänskliga rättigheterna är viktiga i en civiliserad värld. Vi måste tillsammans värna om dem och se till att så många som möjligt i världssamfundet kan få del av dem.

De traditionella mänskliga rättigheterna definieras i en FN-stadga. Det är dags att vidga begreppet de mänskliga rättigheterna i en värld som är självdestruktiv. Vi ser runt omkring oss en accelererande miljöförstöring, som beror på de levnadssätt som vi har valt i den industrialiserade världen och den spridning av industriell teknik som nu sker.

Nära inpå oss har vi i år upplevt en ekologisk katastrof, och vi kan förvänta oss fler inom några år. Samtidigt pågår smygande ekologiska katastrofer i vårt land: skogarnas förfall, den ständigt ökande försurningen och det förgiftade vattnet i många trakter. Vi vet att det står mycket illa till i stora delar av Europa oavsett ekonomiskt system. Vi finner motsvarande typer av miljöförstöring runt om i världen, och miljöförstöringen ökar hela tiden. Vi får dagligen rapporter om allvarliga försämringar och ytterst få som tyder på att vi har kommit in i en fas där vi ger natur och miljö en chans.

Att kunna andas frisk luft, få rent vatten och kunna äta oförgiftad mat måste ändå rimligen betraktas som grundläggande mänskliga rättigheter. Med den livsstil som vi har valt förbrukar vi nu i rask takt vår egen och kommande generationers framtid. Vi bryter mot grundläggande sunda mänskliga överlevnadsprinciper. Vi måste garantera oss själva och våra efterkommande rätten till dessa grundläggande mänskliga rättigheter och samtidigt aktivt bidra till att också andra länder och folk ges dessa möjligheter.

Det känns därför sorgligt att de kapitalbelopp som Sverige vill ge till utveckling i u-länder genom Världsbanken och Nordiska utvecklingsfonden inte kan villkoras, så att de verksamt kan bidra till att gynna grundläggande mänskliga behov i dessa länder. Det känns sorgligt att vi i Sverige, som ändå har en lång och fin tradition när det gäller försök till solidaritet, inte genom beslut i Sveriges riksdag kan få en ny medveten inriktning på framtidsarbetet i u-länderna via Världsbanken och den kommande Nordiska utvecklingsfonden. Vi nöjer oss med vaga skrivningar om behovet av miljöhänsyn vid investeringar.

På samma sätt är det märkligt och sorgligt att vi med hänvisning till GATT-avtal inte kan medverka till att förgiftning av livsmedel och arbetare kan hejdas. För en tid sedan hade vi långa diskussioner om de krav som vi skulle ställa på importerade äpplen och päron. Den diskussionen måste vidgas till att omfatta alla importerade livsmedel. Det finns i dag en klar folkopinion för att vi inte skall importera livsmedel, som är behandlade på ett sätt som vi inte tillåter i Sverige. I annat fall exporterar vi miljöförstöring och arbetsskador, och det måste betraktas som brott mot grundläggande mänskliga rättigheter.

Skälet till att vi så villigt accepterar detta omänskliga beteende är att vi är oroliga för vår ekonomi, för att vi inte skall kunna uppfylla kraven på att ständigt okritiskt kunna öka vår tillväxt och för att vi skall kunna komma i kläm på grund av repressalier – vår livsstil skulle kunna hotas.

I en interpellationsdebatt den 2 december sade jordbruksminister Mats Hellström att man nu var beredd att också ta upp etiska frågor inom GATT. Det är sannerligen inte en dag för tidigt. Om vi menar allvar med mänskliga rättigheter måste de etiska frågorna i samband med handel komma upp på dagordningen och drivas med kraft. Inom miljöpartiet de gröna ser vi det som en viktig uppgift att driva de här frågorna. Vi väntar oss nu snara resultat från regeringen med tanke på löftena om att etiska frågor är av betydelse också vid handelsförbindelser. Vi har faktiskt knäsat den principen i Sverige genom bojkotten av Sydafrika. Det är bara att fortsätta. Att det är besvärligt är inget skäl för att inte driva frågorna om mänskliga rättigheter med kraft och konsekvens.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om bostadsutskottets betänkanden 1 och 2.)

Kammaren övergick till att debattera utrikesutskottets betänkande 4 om nedrustning.

Nedrustning

Anf. 26 PÄR GRANSTEDT (c):

Fru talman! Drömmen om fred är lika gammal som mänskligheten, kan man förmoda. Det är en dröm som har blivit sviken gång på gång. Inte minst vårt eget århundrade har präglats av otaliga krig och allt grymmare, alltmer sofistikerade massförstörelsevapen.

Efterkrigstidens debatt har kommit att föras i skuggan av en helt ny dimension när det gäller vapen och krig, den dimension som uppstått genom att mänskligheten för första gången i sin existens har skaffat sig medel att förstöra sig själv, att utrota sig själv som art. Fruktansvärda krig har genomförts under århundradenas lopp, ohygglig förstörelse och oräkneligt lidande har åstadkommits, men aldrig förr har det varit så att mänsklighetens hela existens har varit hotad genom vapenutvecklingen. Så har dock skett genom att kärnvapnen har kommit in i vår tillvaro.

Detta gör naturligtvis också att nedrustningsarbetet har fått en alldeles speciell betydelse och ett speciellt allvar. Under hela tiden efter andra världskriget har man i förhandling på förhandling, i segdragna överläggningar, försökt komma någon vart. En rad överenskommelser har nåtts, men några riktiga nedrustningsavtal har det varit omöjligt att åstadkomma. Ibland har det sett ljusare ut, ibland mörkare. Man har ständigt pendlat mellan hopp och fruktan.

Just nu, fru talman, lever vi kanske i en tid av hopp. Vi har sett framgångar på nedrustningsområdet, framför allt genom INF-avtalet, som saknar tidigare motsvarighet. För första gången har det varit möjligt för supermakterna att komma överens om att avskaffa en hel grupp av kärnvapen. Detta är någonting som inger förtröstan, men som man naturligtvis också måste betrakta med avvaktan. Vi vet inte hur fortsättningen blir, t.ex. om det nu aktuella tövädret kommer att efterföljas av nya internationella frostperioder.

En sak är dock säker: Sverige måste fortsätta att vara mycket aktivt på nedrustningsområdet. Precis som det förra ämne som vi diskuterade är detta ett område där Sverige har en tradition att slå vakt om. Det är ett område där vi också har speciella möjligheter genom vår neutrala och alliansfria position. Det är ett område där vi också har ett ansvar, kanske inte minst därför att vi själva fått uppleva en så lång tid av fred. Sverige har spelat och spelar en mycket aktiv roll och måste fortsätta att göra det också i framtiden.

I betänkandet behandlas bl.a. en utförlig partimotion från centerpartiet, där vi på en lång rad områden redovisar vår syn på nedrustningsarbetet och för fram uppslag till hur vi tycker att Sverige bör driva det vidare. De flesta av våra yrkanden har fått en mycket positiv behandling i utskottet, och jag skall inte gå in på de olika enskildheterna. Jag skall bara beröra några områden.

Även om vi ser positiva tecken när det gäller rustningssituationen, framför allt i Centraleuropa, är det något mer oroväckande i vår egen del av världen. Det finns en risk att en sänkt rustningsnivå i de centrala delarna av det europeiska frontavsnittet kommer att leda till ett större strategiskt intresse för flankerna. Vi ser att spännings- och rustningsnivån i norra Europa har höjts. Murmanskbasen och den marina upprustningen är exempel på det. Därför måste vi i nedrustningsarbetet kanske ägna ökad uppmärksamhet åt de frågor som geografiskt ligger oss nära.

Vi har från centern föreslagit att Sverige skulle ta initiativ till en särskild konferens, gärna som en delkonferens i ESK-processen om förtroendeskapande åtgärder i norra Europa. Det ser vi som ett bidrag som vi skulle kunna lämna för att sänka spänningsnivån. Tyvärr har utskottet inte velat stödja det förslaget. Vi kommer att få anledning att återkomma. Jag yrkar bifall till reservation 1.

En alldeles speciell tanke, vars genomförande skulle kunna spela stor roll som en förtroendeskapande åtgärd och för en sänkning av rustnings- och spänningsnivån i vår del av Europa, är idén om en kärnvapenfri zon i Norden. Det är något som utskottet tidigare har uttalat sig om i positiva ordalag. Man har enhälligt uppmanat regeringen att undersöka förutsättningarna att få till stånd en kärnvapenfri zon i Norden.

Det är riktigt att arbetet med detta fortgår. Det finns en ämbetsmannakommitté, som utreder folkrättsliga och andra förutsättningar för en kärnvapenfri zon. Men vi tycker också att det är viktigt med ett arbete på politisk nivå. Vi har under flera år drivit tanken på en särskild parlamentarisk kommitté, utsedd av de nordiska parlamenten, för att driva frågan om en kärnvapenfri zon i Norden.

Vi för nu fram detta förslag igen. Det avvisas tyvärr av utskottet, som hänvisar till den informella parlamentarikergrupp som leds av den förre danske statsministern Anker Jørgensen. Det är naturligtvis ett värdefullt arbete som utförs i denna grupp – jag är den förste att understryka det, eftersom jag själv är med i gruppen – men den motsvarar inte centerns önskemål om en officiell grupp utsedd av parlamenten och med representation för alla partier. Därför vidhåller vi vårt önskemål. Jag yrkar bifall till reservation 2.

Sverige är egentligen redan en kärnvapenfri zon. Vi har i Sverige förbundit oss att inte själva skaffa oss kärnvapen, och vårt land är inte allierat med någon annan stat. Alltså har inte heller någon annan makt rätt att föra in kärnvapen i Sverige. Men vi vet inte med säkerhet att kärnvapen inte förs in i Sverige i samband med örlogsbesök. Vi har visserligen förbud mot sådan införsel, och vi meddelar besökande nationer om detta förbud, men eftersom kärnvapenmakterna har den principen att varken bekräfta eller förneka förekomsten av kärnvapen ombord, har vi den egendomliga situationen att om ett fartyg från en kärnvapenmakt besöker svensk hamn, kan vi inte få besked om att detta fartyg inte har kärnvapen ombord.

Detta förhållande tycker vi och säkerligen många fler med oss är otillfredsställande och oacceptabelt. Utskottet menar att man bör arbeta mera internationellt för att få kärnvapenmakterna att gå ifrån denna linje. Vi tycker att det är bra, men finner det otillräckligt. Vi menar att man också skall ställa krav på besökande fartyg att respektera svensk lag. Vi skall kunna kräva ett besked av besökande fartyg som förutsättning för att de skall få besöka Sverige eller – om vi hittar tekniska möjligheter här till – på annat sätt försäkra oss om att svensk lag följs. Det är något som vi uttryckt i reservation 5 tillsammans med vpk och miljöpartiet, och jag vill yrka bifall också till den reservationen.

En fråga som är av litet mera global karaktär är risken för kärnvapenspridning. Vi har ett särskilt avtal mot kärnvapenspridning, icke-spridningsavta-

let, och en organisation som skall kontrollera dess efterlevnad, IAEA. Men tyvärr har denna organisation också till uppgift att sprida den civila kärnkraftstekniken, och vi anser att detta motverkar IAEA:s grundläggande syfte. Vi vet att civil kärnkraftsteknik kan utnyttjas också för militära kärnvapenprogram. Vi tycker därför att det vore rimligt att IAEA fick en klar uppgift, nämligen att stoppa kärnvapenspridning, ingenting annat.

Vi har tillsammans med andra partier reserverat oss för att Sverige skall arbeta för att IAEA:s uppgift att sprida civil kärnkraftsteknik skall avskaffas.

Fru talman! Många andra viktiga nedrustningsfrågor berörs i vår partimotion, frågor med en bred politisk uppslutning. Jag yrkar bifall till de reservationer som undertecknats av centerpartisterna i utskottet och yrkar i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 27 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Fru talman! Jag vill till att börja med yrka bifall till reservationerna 3, 4 och 5 vid utskottets betänkande, men jag tänker begränsa mig till att argumentera för reservation nr 3, som gäller garantier vid utländska örlogsbesök.

Jag menar inte att frågorna i de andra reservationerna är mindre viktiga, men det finns också, som vi har hört här, andra reserver, som kan utveckla synen på just de frågorna.

Låt mig anknyta till reservation nr 3. Den första fråga man måste ställa sig är: Varför vill kärnvapenmakterna göra örlogsbesök? Besöken måste ses mot bakgrund av stormakternas marina upprustning och det förändrade strategiska läge som Norden och Sverige befinner sig i. Detta innebär på intet sätt att risken för ett angrepp mot Sverige har ökat. Det är viktigt att understryka i dessa dagar, då den militära hetspropagandan fullkomligt haglar över oss, t.o.m. i form av annonskampanjer från försvaret självt, betalade med våra skattepengar.

Ett förändrat strategiskt läge betyder att relationerna i området har förändrats och att stormakterna inbegriper de nordiska länderna djupare i sina planer, övningar, krigsscenarioer osv. Förändringarna påverkar också stormakternas sätt att agera i fredstid: man testar de politiska ledningarnas lojalitet i länderna. Man bevakar noggrant den andra sidans makt i området. Man använder området för att göra militära markeringar och sända ut olika politiska signaler till varandra.

Av de ca 70 örlogsbesök som Sverige haft av kärnvapenmakter sedan 1980 har de flesta gjorts i samband med fartygens övningar i näraliggande områden. Få fartyg har rest hit från sina hemmahamnar enbart i syfte att göra vänskapsbesök.

Fredsforskare brukar tala om fyra generella syften för kärnvapenmaktens besök i Sverige:

1. Att visa motsidan sitt intresse för området och att markera framskjutna positioner i militärt och maktpolitiskt hänseende.
2. Att skapa good-will och göra reklam i Sverige för den nya tekniken. Det är bl.a. därför man har visningar för massmedia och allmänhet, delar ut reklamblad med information om de avancerade konstruktionerna m.m.
3. Att samtala med svenska officerare och politiker i syfte att skapa förståelse för och acceptering av stormakternas ambitioner att dominera globalt.

4. Den rent praktiska betydelsen. Det är inte svårt att förstå att det vid övningar i t.ex. Barents hav och Norska havet med en genomsnittslängd på 30–40 dagar krävs vissa möjligheter att gå i land. Besättningen behöver nödvändig vila. Man behöver bunkra mat och bränsle. För att kunna utveckla marina militärstrategier krävs det att styrkorna kan gå i land. Annars skulle fördyringen antagligen stoppa eller åtminstone försvåra de fredstida övningarna.

Varför vill då Sverige över huvud taget ta emot örlogsbesök? Örlogsbesöken är ett naturligt inslag i vänskapliga kontakter mellan nationer, brukar vara ett officiellt argument. Det är möjligt att det kan vara så. Men det är inte detta det handlar om här. Det finns nämligen inga krav eller yrkanden på ett totalt slopande av örlogsbesök. Det frågan gäller är besök av fartyg bestyckade med kärnvapen. Det är en viss skillnad.

Örlogsbesöken är ägnade att upprätthålla ett ömsesidigt förtroende mellan stater, är ett annat officiellt argument. Också här måste man skilja ut att det faktiskt gäller kärnvapenbestyckade båtar, och inte vilka örlogsbesök som helst. Dessutom måste förtroende på alla plan, och inte minst mellan stater, byggas på öppenhet. Man kan knappast påstå att örlogsbesök omgivna av sekretess, som det ju här är frågan om, leder till något ömsesidigt förtroende, särskilt inte om sekretessen döljer information som är väsentlig bara för den ena parten.

Bedömningen att sekretessen kring hamnbesök inte kan anses vara förtroendeskapande har framförts av Sverige i FN:s nedrustningskommision. Det är därför ännu mer förvånansvärt, för att inte säga genant, att den svenska regeringen inte kan omsätta de egna orden i handling, i sitt eget land.

Sverige skall, enligt vpk:s mening, inte agera som terrorbalansens beskyddare i Östersjön. Det kan knappast ligga i vårt intresse att få in kärnvapenbestyckade fartyg i våra hamnar. Genom denna undfallenhet understödjer regeringen kärnvapenmakernas ambitioner att göra vårt område till ett marint högspänningsområde. Man undergräver också tilltron till arbetet för en kärnvapenfri zon i Norden.

Jag skall avsluta med att återge vad en amerikansk fredsforskare sade, provocerande, vid ett besök i Sverige för drygt ett år sedan: Problemet är inte frågan om fartygen bär kärnvapen eller inte, för det gör de, rutinmässigt. Problemet är inte heller den marina strategin. Problemet är alla små stater som böjer sig för stormakternas självpåtagna roll som havens härskare. "The problem is you", sade han, dvs. us. dvs. vi!

Med detta vill jag yrka bifall till reservationerna 3, 4 och 5.

Anf. 28 PER GAHRTON (mp):

Fru talman! Som framgår av utskottets betänkande finns över lag en ganska stor enighet om nedrustningspolitik, så länge det handlar om andras nedrustning. De flesta svenskar är rörande överens om att andra länder bör nedrusta och stöder svenska diplomater som arbetar för det. Det gör vi också från miljöpartiet de grönas sida. Men vi tycker att det är något av ett hyckleri när nedrustningspolitik behandlas som om det enbart gällde andra länder och som om Sverige inte på något sätt hade med det att göra.

Ena dagen har vi nedrustningsdebatt. Då vill alla nedrusta, för det gäller inte Sverige.

En annan dag, som häromveckan, har vi vapenexportdebatt. Då visar det sig plötsligt att de flesta tycker att det är mycket bra att Sverige sprider svenska vapen till större delen av världen och till praktiskt taget alla krig som pågår. Det tycker man inte har någonting med nedrustningspolitik att göra. Då handlar det om sysselsättningen i den svenska vapenindustrin.

En tredje dag kanske vi diskuterar s.k. försvarspolitik. Då gäller det att blåsa på med svensk militär rustning, som om försvar bara handlade om militära grunkor – militära vapen, eldkraft etc. När vi från miljöpartiet de grönas sida säger att Sverige, som kräver att andra nedrustar, måste våga ta några steg på nedrustningens väg och föregå med gott exempel, då försöker man slå i folk att vi på något sätt skulle vara mjuka när det gäller Sveriges försvarskraft. I själva verket vill vi ha ett starkt totalförsvar. Men totalförsvaret är så mycket mer än vapen som spottar eld. Det handlar också om civilförsvar, motståndskraft, låg sårbarhet, självtillit och självförsörjningsförmåga.

När det gäller att ge Maj Britt Theorin mandat att *prata* nedrustning på bortaplan finns en ganska stor enighet i den svenska riksdagen. Det är mycket bra. Jag skulle dock bara vilja fråga Maj Britt Theorin om hon haft några besvär av vapenexporten. Har det hänt att någon av alla dem som hon pratar med på internationell nivå har dragit på smilbandet när hon pratat nedrustning och undrat hur det är med the Bofors affairs, the FFV affair osv.? Det vore intressant att veta.

Enigheten är dock inte total ens i detta avseende när det gäller nedrustningspolitiken – som man kan ana, så fort det gäller krav på svenska åtgärder. Här finns några reservationer. Ett intressant fenomen är att det inte finns några moderata eller folkpartistiska reservationer. Den socialdemokratiska majoriteten i utrikesutskottet har varit mycket angelägen om att enas med valets förlorande högerpartier. Man har inte varit lika angelägen om att enas om fredspolitikerna med valets segrande gröna eller delvis grönaktiga partier. Därför finns reservationer från miljöpartiet, vpk och centerpartiet. Ett intressant exempel på detta är kravet på kärnvapenfrihet vid utländska flottbesök. I fråga om detta föreligger det motioner, inte bara från dessa gröna eller delvis gröna partier. Vi i miljöpartiet de gröna har naturligtvis inte skrivit några motioner, eftersom vi inte satt i riksdagen under motionstiden. Det finns motioner från folkpartiet och socialdemokraterna, förutom från vpk.

Men när det gäller att reservera sig till förmån för dessa motioner – där det självklara kravet på att det kärnvapenfria Sverige inte heller skall ta emot kärnvapenbärande fartyg från kärnvapenmakterna framförs – då blir plötsligt bara vpk, centern och miljöpartiet kvar. De socialdemokrater som här i riksdagen i två motioner har fört vidare de socialdemokratiska gräsrotternas kongressvilja har utskottsmajoriteten inkl. Maj Britt Theorin, struntat i. Den socialdemokratiska partikongressen beslöt ju 1987 att Sverige internationellt skall arbeta för att bryta kärnvapenmakternas hemlighetsmakeri runt innehavet av kärnvapen ombord på örlogsfartyg. Och om detta inte skulle lyckas skall man gå vidare och förbjuda kärnvapenmakternas besök i svenska hamnar.

Maj Britt Theorin, vill ibland framstå som en fredskämpe, inte bara i Genève och New York utan kanske också på Sergels torg eller i Kungsträdgården. Maj Britt Theorin och majoriteten av socialdemokraterna har varit så effektiva i sin påtryckning att varken Margareta Persson, Marianne Carlström, Kristina Svensson, Sylvia Pettersson, Torgny Larsson, Stig Gustafsson, Oskar Lindkvist, Hans Göran Franck eller Erkki Tammenoksa finns på talarlistan. Vi får se om det blir några förändringar på talarlistan, någon kan ju ha glömt att anmäla sig. Samtliga dessa socialdemokrater har i motionsform till Sveriges riksdag krävt precis det som vi från miljöpartiet, vpk och centern nu reserverar oss för: De har alltså krävt detta i motioner, och sedan blir de överkörda av sin partiledning, och sedan tiger de, åtminstone hittills. Vi får se om de vågar smyga fram ett litet pekfinger och peta på voteringsknappen när det blir omröstning. Vi skall noga kontrollera på voteringsstabläerna hur varenda en av dem röstar.

Det är naturligtvis sådant som gör att stora delar av svenska folket tycker att det här huset som vi jobbar i inte är så mycket att bry sig om. Partiernas företrädare står på partikongresser och inför offentligheten och talar på ett sätt, och sedan när det gäller den verkliga politiken här i huset är det talet inte så mycket värt.

Freds rörelsen, även den som inte är partipolitiskt bunden, har för övrigt hört av sig i denna fråga. Jag förutsätter att alla partirepresentanter har fått detta brev från Kvinnor för fred och från Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet, där man tar upp örlogsbesöken. Det sägs i brevet att man anser att tiden är mogen för att riksdagen intar samma restriktiva hållning som Nya Zeeland redan har gjort gentemot kärnvapenmakternas örlogsbesök. Det sägs också att ett omedelbart nej till kärnvapenmakternas örlogsbesök i svenska hamnar, såvida inga garantier lämnas om kärnvapenfrihet, vore ett aktivt fredspolitiskt steg.

Denna del av fredsrörelsen, Kvinnor för fred och Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet, kan alltså känna sig överkörd – inte bara av moderaterna och folkpartiet, man kanske inte hade väntat sig annat – utan även av socialdemokraterna med Maj Britt Theorin i spetsen. Jag antar att detta kan leda till intressanta förvecklingar nästa gång Maj Britt Theorin skall hålla något flammande fredstal inför dessa kvinnoorganisationer. Det skall bli intressant att se vilka effekter detta får.

Vad gäller då denna fråga? Jo, den gäller att militären vill ha besök av kärnvapenbestyckade fartyg. Och varför vill militären det? Det har från militärt håll sagts att om Sverige inför hårda regler kanske det inte blir några besök från kärnvapenstaterna. Men vad spelar det för roll? Jo, då kanske övriga paktstater solidariskt bojkottar Sverige. Då skulle Sverige inte få några besök alls från vare sig Warszawa-pakten eller Atlantpaktens stater. De skulle alla bojkotta Sverige för att de inte får åka hit med sina bomber. Varför är det då så katastrofalt? Det är naturligtvis tråkigt, eftersom svenskarna då inte får göra några besök i dessa länder. Då får svenska sjömän inte åka med sina båtar till Bordeaux, Le Havre, Leningrad, Glasgow, osv. och göra trevliga besök.

Vart skall de då ta vägen? De får åka till Finland, Irland eller Afrika, och det kanske inte är vad de drömmer om. Det är väl ett skäl. Frågan är om

Sveriges riksdag skall ta det på allvar. Nej, det finns andra skäl som ligger bakom. Det har från militärt håll sagts att detta eventuellt kan påverka det tekniska samarbetet med USA och det militära utbytet med de länder vilkas båtar inte skulle komma hit. Då börjar det plötsligt bli allvarigare. Det är därför ni är så angelägna om att de skall komma hit med sina bombbåtar även i framtiden. Dessa länder kanske annars inte kommer att delta i det militärteknologiska samarbetet, som bl.a. ligger bakom JAS-skandalen som snart har kostat dubbelt så mycket som det var sagt från början i 1982 års valrörelse. Vi sade då att JAS-projektet kommer att bli alldeles för dyrt och att det kommer att hota Sveriges fredspolitik. Tragiskt nog har vi fått rätt även i fråga om detta.

Är ni rädda för att det inte skall bli något samarbete med amerikanerna om de inte får komma hit med sina bombbåtar? När det gäller den andra supermakten är det ju inte tal om något militärteknologiskt samarbete, det vet vi. Det ligger alltså allvarliga orsaker bakom detta. Givetvis yrkar vi bifall till reservationen i det här avseendet.

En annan fråga som är besläktad med denna gäller en efterlämnad motion från kds korta sejour här i riksdagen. Det är en bra motion. Alf Svensson kräver i denna motion att Sverige skall ingripa mot de franska kärnvapenproven i Stilla havet, en av de större skandalerna i kärnvapenpolitiken. I Stilla havet spränger man nämligen sönder urbefolkningens atoller och småöar. Det råkar alltså vara fråga om en kds-motion, en motion från ett parti som inte längre är representerat i riksdagen. För vår del är detta inget hinder. Sakinnehållet är bra, och det är sakpolitiken det gäller. Därför tycker vi att man kan stödja denna motion helt och hållet.

Dessutom har utskottets ledamöter fått brev från Greenpeace. Greenpeace är inte precis någon underavdelning till kds, men Greenpeace stöder motionen. När vi för ett par timmar sedan hade en ceremoni här i kammaren hyllade talmannen Greenpeace. Det är jättebra. Men det kanske var som vanligt, dvs. man hyllar Greenpeace i ord, men när det gäller att göra något som Greenpeace vill – nämligen ingripa mot de franska kärnvapenproven, inte bara kritisera dem litet löst utan protestera – då vill man inte längre vara med.

Jag måste erkänna att när vi behandlade denna fråga i utrikesutskottet hade jag inte statsministerns resplan i detalj klar för mig. Jag vet inte om utskottets övriga ledamöter hade det. På regeringskansliet och i regeringspartiet hade man givetvis hans resplan helt klar för sig och visste att han, i samband med att utskottsbetänkandet skulle vara färdigt och tryckt och ligga på riksdagens bord för behandling, skulle befinna sig hos president Mitterand i Paris. Då går det upp ett ljus, och man förstår att han inte ville att det i de svenska tidningarna, och inte heller i de franska, skulle stå att det finns en majoritet i Sveriges utrikesutskott för att statsministern skulle framföra en officiell protest till den franska regeringen. Det hade blivit pinsamt där på plysch sofforna i Elyséepalatset om Ingvar Carlsson inte bara skulle komma dragande med protester mot visumtvånget, som ändå är en marginalfråga, även om den är nog så viktig, utan dessutom skulle skjuta in sig i själva hjärtpunkten av den franska kärnvapenmaktens allra skamligaste försök att leva upp till den supermaktstatus som den lyckligtvis aldrig riktigt har klarat

av, nämligen dessa kärnvapen, dess kärleksbarn. Tänk om Ingvar Carlsson hade haft riksdagens uppdrag att protestera mot detta, så pinsamt det skulle ha blivit i Elyséepalatset. Men vilket jubel hade inte utbrutit i Stilla havet hos alla dessa söndersprängda öfolk om inte bara de närmaste grannländerna utan även Sverige – med det som återstår av Sveriges fredstrykte, alla Boforsskandaler kanske inte har hunnit ända till Stilla havet – äntligen hade vågat ta ton litet grand. Men precis som när det gäller kärnvapenbestyckade fartyg väljer den socialdemokratiska utskottsmajoriteten, med fredsängeln Maj Britt Theorin i spetsen, att hellre kröka rygg för supermakterna än att stå upp rakryggad för ganska självklara fredskrav, som den samlade svenska fredsrörelsen och den samlade internationella fredsrörelsen står bakom och som stora delar av det socialdemokratiska partiet står bakom – och som t.o.m. socialdemokratiska partikongresser ibland fått lov att fatta beslut om, förutsatt att socialdemokratiska riksdagsmän inte driver de besluten vidare här i riksdagen.

Fru talman! Jag yrkar bifall till de reservationer där vi har medverkat. För att visa vår öppenhet inför sakargument yrkar jag dessutom bifall till reservation 2 av centern om en nordisk parlamentarikergrupp för en kärnvapenfri zon.

Anf. 29 MAJ BRITT THEORIN (s):

Fru talman! Min förmåga att kröka rygg, Per Gahrton, skall jag kommentera litet. Jag tror inte det finns särskilt mycket stöd att hämta hos supermakterna för något slags beredvillighet hos Maj Britt Theorin att kröka rygg för deras uppfattning.

Världssamfundet har passerat en vändpunkt.

För ett år sedan kom Sovjetunionen och USA överens om att avskaffa alla landbaserade medeldistansvapen. En hel kategori fullt funktionsdugliga kärnvapenrobotar skulle kasseras. I somras påbörjades den historiska skrotningen. Vi har kunnat följa den i TV och i tidningar, ja, vi har t.o.m. fått höra att hundratusentals kylskåp och barnvagnar skall tillverkas i stället för missiler. Trots att de rent militära konsekvenserna är begränsade, har INF-avtalet fått avgörande politisk och symbolisk betydelse.

Ett principbeslut har också tagits om halvering av antalet strategiska kärnvapen. Förhandlingar om förtroendeskapande åtgärder och nedrustning av konventionella vapen i Europa väntas snart börja. Ett växande öst- resp. västintresse för defensiva doktriner visas på högsta politiska och militära nivå.

Denna vecka mottar Förenta nationernas fredsbevarande styrkor Nobels fredspris. Det är en välförtjänt utmärkelse. Det blir samtidigt ett erkännande av FN:s stadgeenliga – och förhoppningsvis återerövrade – huvudroll för internationell fred och säkerhet. Förbättringen i det internationella klimatet är mycket påtaglig, och den har kommit snabbt.

Inom loppet av tre år har Gorbatsjov och Reagan träffats fyra gånger, och i dag möts de för femte gången. Den som hade förutspått något sådant för bara fem år sedan skulle inte ha tagits på allvar.

Regionala konflikter är samtidigt på väg att lösas. Sovjetunionen håller på att dra tillbaka sina trupper från Afghanistan. Eldupphör råder i det blodiga

och utdragna kriget mellan Iran och Irak. Den sydafrikanska ockupationen av Namibia ser ut att närma sig sitt slut. I Västsahara finns det förhoppningar om en fredlig konfliktlösning. Också i Kampuchea skymtar en lösning på konflikten och ett tillbakadragande av Vietnams trupper.

Vad som nu krävs är att dessa positiva trender förstärks. De två supermakterna bör för att vara trovärdiga i sina utfästelser att avskaffa alla kärnvapen nu presentera en plan för fortsatt kärnvapenedrustning. Ett internationellt program för nedrustning måste också innehålla andra vapensystem. Ett tiopunktsprogram bör innehålla såväl kvantitativa snara begränsningar av kärnvapen med 50 % reduktion av strategiska kärnvapen som kvalitativt stopp för nya kärnvapen med framför allt ett fullständigt stopp för alla kärnvapenprov. Det bör innehålla geografiska begränsningar, t.ex. kärnvapenfria zoner, marin nedrustning, stopp för kemiska vapen och total förstörelse av dem, förhindrande av en kapprustning i rymden, konventionell nedrustning och förtroendeskapande åtgärder.

Trots att det nu blåser mildare vindar internationellt, trots att FN haft stor framgång i fråga om fredlig lösning av konflikter, trots att de bilaterala nedrustningssamtalen mellan supermakterna kan uppvisa aktuella resultat har det gått trögt i de *multilaterala* nedrustningsförhandlingarna. Det är som om inte de två stora ville ha oss små med i förhandlingarna.

Det mest synbara bakslaget under året är att FN:s extra generalförsamling om nedrustning i somras inte lyckades enas kring ett slutdokument, dvs. att dra upp riktlinjer för det internationella nedrustningsarbetet på 1990-talet.

Flertalet nedrustningsfrågor kan bara lösas internationellt och inte bilateralt.

Hur skulle två stater kunna åstadkomma ett fullständigt kärnvapenprovstopp när sex redan har sprängt kärnladdningar och några till skulle ha tekniska möjligheter att göra det? Hur skulle två stater – oavsett hur mäktiga – kunna befria världen från kemiska vapen när i princip alla stater med modern kemisk industri skulle kunna tillverka sådana vapen?

Därför är för Sverige det multilaterala nedrustningsarbetet särskilt viktigt.

Utrikesutskottets betänkande ger en bra överblick över läget såväl i de bilaterala som i de multilaterala förhandlingarna och drar upp riktlinjerna för den svenska nedrustningspolitiken. Låt mig därför bara lyfta fram några centrala frågor.

Kärnvapenedrustning är och förblir den viktigaste frågan för Sverige. Därför har Sverige sedan många år drivit kravet på ett fullständigt stopp för alla kärnvapenprov – den avgörande åtgärden för att stoppa kärnvapenutvecklingen och åstadkomma verklig kärnvapenedrustning. I dag pågår inga förhandlingar om fullständigt provstopp. I stället experimenterar supermakterna gemensamt om kontroll av varandras kärnvapenprov. Någon tidsplan för ett provstopp har man inte angivit. Ett sådant arbetssätt leder inte till målet. Ett fullständigt provstopp kan endast förhandlas fram multilateralt i nedrustningskonferensen i Genève.

Jag vill här nämna att Sverige i höst i Förenta nationernas generalförsamling föreslagit att FN skall genomföra en ny expertstudie om kärnvapen för att granska utvecklingen sedan 1980 års epokgörande FN-rapport "Världen och kärnvapnen" skrevs.

Den förra FN-studien blev ett standardverk för 1980-talet, men mycket har hänt på området sedan den genomfördes. Ny kunskap har tillkommit om "atomvintern" och kärnvapnens medicinska och miljömässiga följder. Kärnvapenproven fortsätter, och oron för deras effekter växer. Doktriner för kärnvapenanvändning förändras, och deras förenlighet med folkrätten ifrågasätts.

Världssamfundet står nu på tröskeln till ett nytt årtionde och behöver motsvarande grunddokument inför 1990-talets kärnvapenfrågor. Studien skall vara klar i tid till nästa granskningskonferens för icke-spridningsfördraget 1990.

En annan intressant utveckling är att generalförsamlingen i år på förslag av bl.a. Sverige, och jag vänder mig nu till Per Gahrton, äntligen beslutat om en FN-utredning av internationell vapenhandel.

Utrikesutskottets betänkande är ett talande bevis för den breda enighet som råder i riksdagen om huvuddragen i nedrustningspolitiken. Det är viktigt. I alla tunga nedrustningsfrågor är utskottet enigt. I vissa enskildheter är dock utskottet inte överens.

Jag skall här kommentera de sex reservationer som fogats till betänkandet.

Reservation 1 gäller yrkandet om en särskild konferens om förtroendeskapande åtgärder i norra Europa.

Stockholmsdokumentet innebar ett genombrott för förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder i Europa. ESK-mötet i Wien drar nu upp riktlinjerna för en uppföljning av Stockholmskonferensen. Sverige ämnar där fortsätta att spela den pådrivande roll vi spelade i Stockholmskonferensen. Något behov av ytterligare ett förhandlingsforum finns inte. Sverige har intresse av att problem som berör vidsträckta geografiska områden också får sin lösning inom samma vidsträckta ram. ESK erbjuder en sådan ram. Förtroendeskapande åtgärder bör därför diskuteras i ESK.

Reservation 2 gäller kravet om en nordisk parlamentarikergrupp för en kärnvapenfri zon.

En gemensam nordisk ämbetsmannagrupp utreder som bäst zonfrågan. Gruppen rapporterar regelbundet till de nordiska utrikesministrarna. Arbetet tar sin tid, men det går framåt. Som framgår av betänkandet har ämbetsmannagruppen analyserat förekomsten av kärnvapen i närområdet och avslutat diskussionerna rörande syftet med zonen. Det finns också en preliminär analys av utformningen av existerande kärnvapenfria zoner, liksom ett påbörjat arbete beträffande Nordens och angränsande havsområdens strategiska betydelse. Man har vidare inlett arbetet på ett avsnitt om zonstaternas förpliktelser och om uttunningszoner.

Att i detta skede upprätta en nordisk arbetsgrupp med parlamentarisk sammansättning anser utskottet inte motiverat, i all synnerhet som det redan finns en informell nordisk parlamentarikergrupp med företrädare för 18 partier i de fem nordiska länderna.

Reservation 3 gäller garantier vid utländska örlogsbesök.

Reservanterna förordar en skärpning genom att Sverige kräver besked om att det generella förbudet att medföra kärnvapen vid besök i Sverige respekteras i samband med örlogsbesök från kärnvapenmakter.

Sverige är ett kärnvapenfritt land, och det är förbjudet att medföra kärnvapen vid örlogsbesök i svenska hamnar.

Den svenska politiken i fråga om örlogsbesök bygger på förtroende för att besökare respekterar våra regler och förordningar. När regeringen meddelar tillstånd för örlogsbesök lämnar man också följande besked: "Det råder generellt förbud att medföra kärnvapen vid besök i Sverige. Sveriges regering utgår från att detta förbud strikt iakttages."

Ett syfte med örlogsbesöken är att skapa förtroende mellan stater. När kärnvapenmakterna inte ger entydiga besked om att de inte har kärnvapen ombord motverkas detta förtroendeskapande värde. Kärnvapenmakternas hållning att varken bekräfta eller dementera förekomsten av kärnvapen ombord är för allmänheten både obegriplig och arrogant och borde snart överges.

Frågan om örlogsbesök kan emellertid inte ses isolerad utan måste ses mot bakgrund av den marina kärnvapenkapprustningen. Sverige har mycket hårt drivit frågan om kapprustningen till havs.

Vi tog redan 1983 initiativ till en FN-studie om havskapprustningen och har därefter följt upp ärendet i såväl FN:s nedrustningskommission som i generalförsamlingen. Vi har varit pådrivande när det gäller att få till stånd överläggningar om förtroendeskapande åtgärder till havs och har tagit upp frågan om ett multilateralt avtal om att förhindra incidenter till havs.

Vi har i FN fört fram krav på olika marina rustningsbegränsningar, som begränsning av kärnvapenrobotar, att taktiska kärnvapen inte skall transporteras omkring på rutinuppdrag utan föras i land, regler för kärnvapenbestyckade fartygs rörelser till havs samt förtroendeskapande åtgärder för att öka säkerheten för civil verksamhet till havs.

Statsministern tog också i sitt anförande vid FN:s specialsession om nedrustning i juni 1988 upp frågan om örlogsbesök och framhöll bl.a. att kärnvapenstaternas politik att varken bekräfta eller förneka förekomst av kärnvapen ombord på fartyg inte är förtroendeskapande. Han betonade att Sverige därför vill arbeta för en ny praxis från kärnvapenmakternas sida på detta område.

Låt mig bara påminna om att jag redan förra hösten, när vi diskuterade nedrustningsfrågorna, sade att vi gjorde klokt i att inte förvänta oss omedelbara resultat i det internationella arbetet. Det kommer att krävas en kombination av både tålamod och otålighet.

Den socialdemokratiska partikongressens beslut är ett beslut i två steg. Det handlar om att Sverige internationellt skall arbeta för att nuvarande praxis skall överges. Om inte det lyckas skall vi ta nästa steg. Men den socialdemokratiska partikongressen har inte beslutat om någon tidsplan sagt att detta skall vara uppfyllt efter ett visst antal månader. Det kanske är viktigt att påminna sig detta.

Det handlar inte om något övergivande från socialdemokraternas sida här i Sveriges riksdag av det beslut som är fattat på den socialdemokratiska partikongressen.

Enligt utskottets mening måste regeringen nu få möjlighet att fullfölja det internationella arbetet i enlighet med riksdagens beslut, för att förmå kärnvapenmakterna att frångå sin princip att varken bekräfta eller förneka förekomsten av kärnvapen ombord på örlogsfartyg.

Reservation 4 gäller protest mot franska kärnvapenprov i Stilla havet.

Sveriges uppfattning om riskerna med fortsatta kärnvapenprov är välkänd för både Frankrike och andra kärnvapenmakter. Den har framförts till den franska presidenten. Jag vill ändå säga till Per Gahrton att jag inte tror att det var särskilt pinsamt när statsministern i dagarna på nytt påpekade för den franska regeringen vilken inställning Sverige har.

Jag kan gärna hålla med reservanterna i deras påpekande att den franska regeringen på ett utmanande sätt har fortsatt med sina provsprängningar och visat bristande känsla för den lokala befolkningens fruktan och farhågor, men utskottet anser inte att en formell protest endast till en av de testande kärnvapenmakterna är meningsfull i nuvarande läge.

Som jag nämnde tidigare har Sverige i höst föreslagit att FN skall genomföra en expertstudie om kärnvapen där också de medicinska och miljömässiga effekterna av kärnvapenproven skall granskas.

Reservation 5 avser sambandet kärnkraft-kärnvapen.

Reservanterna anser inte att det internationella atomenergiorganet, IAEA, bör ha till uppgift att främja utvecklingen av civil kärnkraft. IAEA:s verksamhet har på senaste tid, bl.a. till följd av Tjernobyli-olyckan, utvecklats i den riktning mot kontroll och rådgivning beträffande säkerheten i kärnkraftsanläggningar som reservanterna förordar. Men samtidigt kräver u-länderna, som är i majoritet bland IAEA:s medlemmar, att organisationen också skall ge bistånd och råd om den tekniska utvecklingen på kärnenergiområdet. Därför finns det enligt utskottets mening för närvarande inga förutsättningar för att ändra IAEA:s stadga i den riktning som reservanterna föreslår.

Utskottet konstaterar att det utan tvivel finns ett indirekt samband mellan civil kärnkraft och kärnvapen. Vad som enligt utskottets mening nu krävs för att hindra kärnvapenspridning är i första hand åtgärder inom ramen för NPT-avtalet och en heltäckande IAEA-kontroll av de civila kärnkraftsanläggningarna i alla länder.

Reservation 6 gäller studier för skyddet av civilbefolkningen i krig.

Det är obestridligt att civilbefolkningen drabbas allt hårdare av moderna krig. Den svenska nedrustningspolitiken är i hög grad inriktad på att motverka och avskaffa sådana vapen som har speciellt förödande och urskillningslösa verkningar, som kärnvapen, kemiska vapen och särskilt inhumana vapen, och därmed i hög grad drabbar civila. En viktig uppgift är också att öka respekten för folkrätten och anslutningen till gällande konventioner.

Jag kan nämna att Sverige i FN:s nedrustningsutskott har lagt fram ett resolutionsförslag om särskilt inhumana vapen som i år, liksom i fjol, antagits enhälligt.

Utskottet utesluter inte att specialinriktade studier angående skydd för civilbefolkning skulle kunna vara av värde men är inte nu berett att föreslå regeringen att ta initiativ till en studie med den allmänna och breda inriktning som motionärerna tycks avse.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utrikesutskottets hemställan i dess helhet och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 30 GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Fru talman! Jag här nu fått höra om alla de framsteg som Sverige gör i de internationella nedrustningsförhandlingarna. Jag tror säkert att det är ett bra arbete som utförs av Maj Britt Theorin och av andra. Men det som åtminstone för mig är obegripligt, när jag hör den här uppräknningen, är vad det är som hindrar att dessa ord också omsätts i praktisk verklighet i Sverige. Jag kan inte inse att våra internationella ansträngningar i nedrustningsfrågor skulle minska av att vi också fattade beslut om ett praktiskt handlande här i Sverige.

Det gäller t.ex. vapenexportfrågan, som har varit uppe litet grand. Vad är det som hindrar att vi fattar beslut om ett nej till svensk vapenexport och samtidigt driver de här frågorna på internationell basis, precis som Maj Britt Theorin har redogjort för? Det är för mig obegripligt. Samma sak gäller frågan om att säga nej till kärnvapenbestyckade fartyg.

Det finns ingen motsättning mellan att internationellt driva en fråga och samtidigt med kraft i handling visa att man menar allvar med den, genom de ståndpunkter som man intar i sitt eget land. Det är för mig en obegriplig motsättning.

Jag tror att det hela härrör sig från den syn som vi tydligen har internationellt. Maj Britt Theorin säger att de stora inte vill ha oss små med. Det tycker jag är att definiera sig själv som liten, på ett sätt som jag inte kan förstå är nödvändigt.

Sverige är ett neutralt land och har möjligheter att agera som ett sådant. Vi har stora möjligheter just i nedrustningsfrågor att utifrån vår neutralitet föra en offensiv politik och ta nedrustningssteg själva. Det rubbar ju inte någon balans – vi medverkar inte i några pakter eller makter som skulle komma i obalans genom detta, om man nu tror på den balanst teori som finns.

Flatheten i frågan om kärnvapenbestyckade fartyg, som företrädesvis är NATO-fartyg, är anmärkningsvärd, särskilt när man jämför med vilka oerhörda krafter som sätts in på att identifiera de ubåtar som kränker våra gränser. Men det handlar ju om gränskränkningar också beträffande dessa fartyg, och det handlar om förtroende. Jag kan inte förstå varför förtroendet är olika åt olika håll. Inte heller kan jag förstå varför man vid vissa gränskränkningar lägger ned oerhörda summor på det militära försvaret för att förhindra dem, medan man i andra avseenden ingenting gör och säger sig utgå från att de stormakter som kommer respekterar våra gränser. Vilken anledning finns det att utgå från det? Det är enligt min mening nödvändigt att vi i Sverige klart tar avstånd från den marina upprustningen, om det över huvud taget skall få någon effekt på den övriga nedrustningspolitiken.

Anf. 31 PER GAHRTON (mp) replik:

Fru talman! Låt mig först slå fast att alla de vackra ord som Maj Britt Theorin sprider om nedrustningspolitik på den internationella arenan är utmärkta. De gör säkert viss nytta, och hon har vårt fulla och helhjärtade stöd i det arbetet. Kanske skulle hon dock göra sin egen trovärdighet en viss tjänst, om hon började fundera över om det inte vore bättre att avstå från att samtidigt ta på sig rollen av försvarare här på hemmaplan för dubbelheten i regeringens totala fredspolitik. Hon borde kanske i stället koncentrera sig på detta fredsambassadörsarbete där hon har vårt stöd.

FN utreder den internationella vapenhandeln, och det är utmärkt. Men det hade varit ännu mer utmärkt om också SIPRI kunde fullfölja sitt utredningsarbete i stället för att tvingas stoppa en del av det, dess värre med stöd av Maj Britt Theorins föregångare Inga Thorsson.

Så till frågan om kärnvapenbestyckade fartyg. Vi lämnar besked till dem. Ja, men Sverige kräver ju inget svar; det är ju det hela frågan handlar om. Varför kräver då Sverige inget svar? Det måste finnas något djupare argument än att det pågår internationella förhandlingar. Maj Britt Theorin känner precis som jag till de militära argumenten för att man är rädd för att drabbas av repressalier i form av uteblivna fartygsbesök. Man är t.ex. rädd för att gå miste om det tekniska samarbetet med USA. Är det vad det egentligen handlar om, Maj Britt Theorin? Vilka saksäl finns det annars för att inte kräva svar på en fråga som man ställer? I det diplomatiska umgänget är det ju vanligt att man ger besked och kräver svar. Nej, det ligger hundar begravna här, och de måste definitivt grävas upp. Svenska folket har rätt att få veta det verkliga skälet till att man inte vågar göra som fredsrörelsen kräver och som man själv säger att man kräver.

Hur det står till i det socialdemokratiska partiet är naturligtvis en interdemokratisk fråga för socialdemokraterna. Nu säger Maj Britt Theorin att det inte finns någon tidsplan för när Sverige skall kräva att få veta om fartyg som kommer hit är kärnvapenbestyckade. Hur länge dröjer det innan vi skall kräva det? Handlar det om ett år, två år, tio år eller ännu längre tid? Var de motionärer som väckte motioner till riksdagen i våras ute i ogjort väder? Är det de som har svikit partilinjen genom att motionera innan tidsfristen gått ut?

Om jag tolkar Maj Britt Theorin rätt, så har Ingvar Carlsson sensationellt nog framfört en protest till Frankrike. Det är i så fall utmärkt. Då måste ju riksdagen här, om så i efterhand, så att säga legitimera den protesten. Det vore absurt om vi avslag ett krav på en protest som redan har framförts av statsministern. Det vore i stort sett ett misstroendevotum mot honom. Jag rekommenderar verkligen de som inte vill ha en regeringskris just nu att bifalla reservationen i fråga.

Anf. 32 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Fru talman! Låt mig börja med denna trovärdighetsfråga som Per Gahrton talar om. Det handlar alltså om en eventuell skillnad mellan min politik internationellt och den politik som vi bedriver här hemma. Det finns inga skillnader i de krav som reses internationellt och de krav som reses här hemma. Det finns inte heller någon trovärdighetskris mellan vad en socialdemokratisk partikongress har begärt och den politik som den socialdemokratiska regeringen i Sverige för.

Den socialdemokratiska partikongressen ställde ett krav i två steg. Man skall begär ett internationellt arbete för att gällande praxis överges. Därast framgång inte uppnås skall man ställa kravet att fartygen i fråga inte får anlöpa våra hamnar.

Den socialdemokratiska regeringen fullföljer precis vad kongressen har beställt och uppfyller för övrigt det krav som en bred majoritet i Sveriges riksdag har ställt sig bakom. Vi agerar internationellt. Det handlar i första

hand om att få kärnvapenmakterna att internationellt överge inte bara en arrogant politik på detta område utan också en – som jag förstår – militärt ganska föråldrad politik, nämligen att på rutinuppdrag föra med sig kärnvapen på sina fartyg på alla världens hav och anlöpa hamnar utan att klargöra om man har kärnvapen med sig eller ej.

Jag har inte den naturliga läggning för underliga eller dolda argument som tydligen Per Gahrton har. Jag kan inte se att det finns några specifika militära skäl, tekniska samarbetsproblem eller annat som skulle göra att vi hade ett speciellt intresse av att det kom kärnvapenbestyckade fartyg till våra hamnar. Det är klart utsagt att det är förbjudet att föra med sig kärnvapen till våra hamnar. Till både Gudrun Schyman och Per Gahrton vill jag säga, att det som avhåller oss från att gå ombord och kontrollera om den regeln följs är de internationella lagarna. Vi kan inte gå ombord på ett fartyg och säga att vi vill kontrollera om våra regler följs eller ej. Vi skulle nämligen då befinna oss på deras nationella område och inte på vårt eget territorium.

Jag kan inte ange en tidpunkt för när vi internationellt kommer att få gehör för våra synpunkter. Inte heller kan jag ange en tidsplan för när kongressen skall ha genomfört sitt beslut. Kongressen äger som bekant rum vart tredje år. Jag kan inte tänka mig att kongressen har gett partistyrelsen i uppdrag att verka på detta område under längre tid än tre år.

Det är inte alls fråga om något slags dubbelmoral, inte heller när det gäller vapenhandeln. Frågan om vapenhandeln har Sverige gång efter annan tagit upp i FN i form av konsultationer. Vi har försökt få till stånd ett arbete med att granska den internationella vapenhandeln, fullt medvetna om vad Sverige har sysslat med. Sverige har dock inte kunnat få gehör för sina synpunkter från framför allt tredje världens länder förrän i år, när de själva lägger fram samma förslag tillsammans med Sverige. Nu kommer frågan om en granskning av vapenhandeln upp till behandling i FN, och vi har ingen anledning att på något sätt skämmas för detta.

Jag sade inte att Ingvar Carlsson har framfört en formell protest till den franska regeringen. Jag sade att Ingvar Carlsson just i dessa dagar påmint den franska regeringen om den svenska inställningen. Det är inte formalia som är det avgörande, som jag ser det. Synpunkterna är framförda.

Anf. 33 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får erinra om de debattregler som gäller för replik.

Anf. 34 GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Fru talman! Det är möjligt att man måste vara medlem i det socialdemokratiska partiet för att inte inse att det här är en trovärdighetsfråga och för att inte uppfatta regeringens hållning som dubbelmoral. Jag tror att de flesta andra utanför det socialdemokratiska partiet och – det vet jag – även somliga inom det socialdemokratiska partiet uppfattar det här som dubbelmoral. Å ena sidan talar man i internationella sammanhang om fred, nedrustning, kontroller osv., och å andra sidan medverkar man i den internationella kapprustningen, där våra vapen finns fullt tillgängliga i de krig som förs. Vi medverkar också i den marina kärnvapenstrategin, som stormakterna bygger upp. Det går inte att komma förbi detta. Jag förstår inte hur socialdemokra-

terna lyckas med det, men det är tydligen något speciellt med det partiet i detta avseende.

Det är klart att förbudet mot att ta emot kärnvapenbestyckade fartyg blir ett slag i luften, om man inte kan följa upp det med någon form av sanktioner. Maj Britt Theorin säger att det är omöjligt för oss. Men Nya Zeeland har då lyckats. Man har vänt på bevisbördan och säger att man inte släpper in några båtar förrän de kan bevisa att det inte finns kärnvapen ombord. Alla känner till – och jag vet att även Maj Britt Theorin gör det – att vissa fartyg som kommer till Sveriges hamnar är kärnvapenbestyckade. Jag tror att Maj Britt Theorin precis som jag och många andra också vet att fartygen inte kan släppa av kärnvapnen bara därför att de träder in över Sveriges territoriella gräns. Var skall de göra av dem? Inte tror väl Maj Britt Theorin att de släpper av kärnvapnen ute i Vaxholm innan fartygen går in till Stockholms hamn? Jag kan försäkra att ingen annan tror det.

Den samlade fredsrörelsen och opinionen, såväl utanför som inom socialdemokratien, tycker att vi för en djupt omoralisk politik. Den vittnar om en dubbelmoral, där tilltron till politiken sätts i fråga. Det tycker jag är allvarligt, Maj Britt Theorin.

Anf. 35 PER GAHRTON (mp) replik:

Fru talman! Att Maj Britt Theorin inte är medveten om att det finns en dubbelhet i det jobb hon har är i och för sig självklart, för hade hon varit medveten om det skulle hon inte kunnat ha det jobb hon har. Det ligger så att säga i det begrepp som brukar kallas förträngning. Man måste helt enkelt förtränga obchagliga delar av verkligheten, om man skall stå ut med dubbla roller.

Det är jobbigt nog för ett parti att behärska den typen av dubbelhet. Det måste naturligtvis vara ännu jobbigare för en människa att bära helt motstridiga politiska principer inom sig.

Den ena är att man skall nedrusta på bortaplan, den andra att man skall upprusta här på hemmaplan. Den ena är att man skall inte sälja vapen ute i världen, den andra att man skall sälja vapen från Sverige till i stort sett alla jordens krig. Den ena är att man inte skall åka runt i världen med kärnvapenbestyckade båtar över huvud taget, den andra är att vi här i Sverige skall ta emot de kärnbestyckade båtarna – i varje fall skall vi nöja oss med att säga: Aja baja, ni får inte ha bomberna med er, men vi begär inget svar. Vi litar på er så mycket att vi ber er inte ens svara.

Det finns ingen dubbelhet i det, säger Maj Britt Theorin. Man behöver inte ens ha läst första förberedande, ettbetygskursen, i psykologi för att se dubbelheten i detta. Sådant kan vara ganska allvarligt. Det är ingenting att leka med att bära omkring på sådana förträngningar, vare sig i privatlivet eller i det politiska livet.

En annan sak, som är mer allvarlig för hela landet än för socialdemokratins och Maj Britt Theorins själsliv, är frågan om argumenten. Maj Britt Theorin säger att det finns inga militära argument, men det är att missbruka utrikesutskottets sekretessbestämmelser. Maj Britt Theorin bör veta lika väl som jag att det har till utskottet från militär sida framförts att ett argument för att man inte vill ha skärpta bestämmelser är att det kan påverka det tekniska

samarbetet med USA och det militära utbytet med kärnvapenmakterna.

Jag tar risken att bryta mot utrikesutskottets sekretessbestämmelser, eftersom det förnekas att detta skulle ha framförts från militärt håll. Då måste jag ha rätt att fråga utskottsmajoritetens företrädare: Är det detta det beror på? Eller har militären fel? Vad tänker ni i så fall göra? Militären har ju dessa argument. Skall ni byta ut de militärer som framför de argumenten eller vad tänker ni göra? Det är ganska allvarliga saker om det pågår sådant bakom kulisserna men vi får höra helt andra argument.

Slutligen detta med Frankrike. Den stolta protesten krymper till att Ingvar Carlsson har sagt: Aja baja, mon cher, jag har ju påmint dig!

Det bevisar att om regeringen skall komma loss här, behövs det tydligen ett rejält beslut i riksdagen. Det var ju synd att Maj Britt Theorin inte hade rätt i det första referatet.

Anf. 36 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Fru talman! Jag kan hålla med Per Gahrton om en enda sak: Mitt själsliv är tämligen ointressant för Sveriges riksdag.

Jag kan förstå om Gudrun Schyman inte har vetskap om vad Sveriges riksdag har sagt om den svenska vapenexporten, eftersom hon är ny här. Men Sveriges riksdag har tämligen nyligen fattat ett beslut om en stor utredning som har till uppgift att komma med förslag om hur regler och tillämpning skall bli väsentligt vassare så att vapenexporten begränsas. Utredningen skall vidare belysa de ekonomiska konsekvenserna av en neddragning av vapenexporten, till fullo eller till vissa delar.

Sveriges riksdag har alltså tagit konsekvenserna av de stora vapenexportafärerna, inte bara det socialdemokratiska partiet, där bl.a. jag har deltagit i diskussionen.

Detta är för mig ingen som helst dubbelmoral. Vi tar de politiska konsekvenserna. Vi undersöker nu förutsättningarna för en begränsning av vapenexporten. Detta tar litet tid. Vi skapar inte revolutionen på en halvtimme, inte i Sveriges riksdag. Det tar litet längre tid att få fram det underlag för beslut som vi behöver.

Eftersom Nya Zeeland är ett av mina favoritländer – jag har varit där flera gånger – kan jag tala om för Gudrun Schyman och andra här att Nya Zeeland inte har gjort det ni menar att Sverige borde göra. Nya Zeeland har en lag som ger landets statsminister i uppdrag att värdera vilka av de fartyg som kommer på besök som för med sig kärnvapen ombord. Därest han finner att fartygen medför kärnvapen, skall han kunna stoppa dem. Till sin hjälp har han en rådgivande nämnd.

Ännu har han inte tvingats att använda detta ganska besvärliga instrument. Men det är faktiskt inte så att Nya Zeeland inte släpper in några båtar förrän det bevisats att det inte finns kärnvapen ombord. De har helt enkelt aldrig fått chansen att testa det.

Detta är inget klagomål på Nya Zeeland. Jag tycker att Nya Zeelands politik har varit framgångsrik, men vi skall inte använda felaktiga argument här.

Nej, Per Gahrton, jag tycker inte att vi skall nedrusta borta och inte ta konsekvenserna hemma. Det har Sverige heller aldrig gjort. Vi driver en

mycket aktiv internationell nedrustningspolitik, som har stöd av en mycket bred majoritet i Sveriges riksdag. Det må sedan gälla kärnvapen, kemiska vapen, radiologiska vapen, konventionella vapen, förtroendeskapande åtgärder eller andra åtgärder.

Sverige skall inte ha en dubbelmoral när det gäller vapen och inte heller när det gäller fartyg. Vi skall inte säga till besökande örlogsfartyg att vi litar på dem, men vi måste faktiskt följa de internationella regler som finns och försöka förändra de internationella reglerna och den praxis som finns, när den är felaktig.

Den stolta protesten blev det ingenting av, sade Per Gahrton. Nu tror jag att *formalisten har kommit fram*. Om jag talar om för Sveriges riksdag att statsministern har hos Frankrikes regering påmint om vilken den svenska uppfattningen är, tycker jag att det är ett väldigt positivt besked, som man borde vara tacksam för.

Förste vice talmannen anmälde att Gudrun Schyman och Per Gahrton anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 37 INGER KOCH (m):

Fru talman! Det finns ett klart samband mellan den diskussion om de mänskliga fri- och rättigheterna, som vi fört här i kammaren i dag, och det *betänkande om nedrustning som vi nu har att behandla*.

Fria demokratier startar sällan krig. Rättsstater, där de mänskliga fri- och rättigheterna hålls i helgd, blir sällan angripare. De väljer att lösa politiska konflikter genom diskussion inom ramen för den internationella rättsordningen.

En framsynt svensk utrikespolitik, som främjar frihetens och demokratins utveckling, leder också till en fredligare värld.

Svensk och internationell nedrustningspolitik förs i dag i en mer hoppfull atmosfär än för bara några år sedan. *Supermakterna samtalar i konstruktiv anda*. Det första verkliga nedrustningsavtalet på kärnvapenområdet har ingåtts. Medeldistansvapnen monteras nu ner och förstörs. Att man nu lyckats åstadkomma detta och att man funnit former för kontroll av dessa åtgärder, *måste ses som en viktig framgång*.

Lösningar skymtar i flera regionala konflikter. Sovjetunionen har utfäst sig att dra bort sina trupper från Afghanistan.

Men det finns också mycket mörka och oroande inslag i utvecklingen. Hit *hör spridningen och användningen av kemiska vapen*.

Fru talman! Som sägs i utrikesutskottets betänkande *måste svensk nedrustningspolitik ha sin grund dels i våra egna säkerhetspolitiska överväganden, dels i vår strävan att bidra till en fredligare värld*.

Vi måste se världen som den ännu är, även om *förändringarna tycks gå snabbt*. Vi får inte bortse från att det internationella systemet allttjämt bygger på maktbalans och inte på ett allmänt accepterat normsystem. Supermakterna gör genom INF-avtalet en viktig symbolisk reduktion av sina kärnvapenarsenaler. Men de konventionella rustningarna *pågår allttjämt*.

För att åstadkomma en minskning av den samlade vapenarsenalen *måste*

nedrustningen omfatta såväl kärnvapen som konventionella styrkor och leda till balans på lägre nivåer. Nedrustningen måste *ledas* av de rivaliserande stormakterna.

Det är svårt att se att de konventionella styrkor som finns i vår närmaste omvärld har fått en ändrad inriktning, som kan utgöra grund för en ökad svensk trygghet eller nedrustning. Det är inte rimligt att småstater som Sverige nedrustar i 20 år, utan att något väsentligt sker på den internationella scenen. Vårt "föredöme" har ingen följt, och resultatet har snarast blivit att oro yppas om vår förmåga att fullfölja vår roll för att bevara den nordiska stabiliteten. Vi moderater anser för vår del att ett starkt svenskt försvar har en viktig fredsbevarande uppgift i Nordeuropa. Även om START-överläggningarna kommer att fortsätta, och är i sig väsentliga, kommer nu mycket av intresset att knytas till de kommande överläggningarna mellan pakterna om konventionella styrkereduktioner i Europa. Dessa överläggningar blir säkert inte lätta. De berör vitala säkerhetsintressen. Samtidigt tycks de ekonomiska skälen för att minska bördan av rustningarna väga så tungt på båda sidor, inte minst i öst, att framsteg är att vänta. Sverige och Norden har skäl att följa dessa överläggningar mycket noga.

Till sist några ord om den oroande vapenutvecklingen och vapenuppbbyggnaden i den s.k. tredje världen. Jag är övertygad om att utskottet kommer att få anledning att återkomma till dessa frågor mera i detalj under nästa år. Vad vi bevittnar är inte bara spridning och användning av kemiska vapen, utan också en uppbyggnad av kärnvapenförmågan i vissa stater, liksom tillverkning av missiler med varierande räckvidd. Hela denna utveckling är, om inte förvånande – öst och väst har föregått med exempel – så dock mycket allvarlig. Den understryker nödvändigheten av att icke-spridningsavtal och nedrustningskonventioner inte bara omfattar stormakterna och de paktanslutna utan också utvecklingsländerna.

Med detta, fru talman, ber jag att få yrka bifall till utrikesutskottets förslag. Vi har markerat vissa synpunkter i tre särskilda yttranden.

Anf. 38 MARIA LEISSNER (fp):

Fru talman! Så här dags förra året kunde folkpartiet i sin nedrustningsmotion konstatera att världsläget syntes ljusare i och med undertecknandet av INF-avtalet och därmed förbättrandet av supermaktsrelationerna. Trots detta, pekade vi på i motionen, hade det mera avspända världsläget knappast alls påverkat de krig, övergrepp och det mänskliga lidande som fortsatte i oförminskad omfattning runt om i världen. De exempel som vi särskilt lyfte fram var Afghanistan, där tillbakadragandet av de sovjetiska styrkorna ännu inte hade påbörjats, det grymma utnöttningskriget mellan Iran och Irak, Sydafrikas allt blodigare utveckling, Vietnams fortsatta ockupation av Kampuchea samt inbördeskrigen i Centralamerika.

Inte fullt ett år efteråt kan man utan överdrift konstatera att en revolution har ägt rum på fredens område. Med det pågående sovjetiska uttåget ur Afghanistan, vapenvilan mellan Iran och Irak, den annalkande överenskommelsen om ett sydafrikanskt tillbakadragande från Angola och Namibia har flertalet av de krig som folkpartiet särskilt tog upp i nedrustningsmotionen fått en fredlig upplösning. Till detta kommer bl.a. förberedelserna för en

folkomröstning om Västra Saharas framtid, som om den blir av kommer att avsluta den marockanska invasionen av landet. Vi kan verkligen tala om en fredens revolution.

Förutsättningarna för dessa framsteg har varit flera, men det avgörande är naturligtvis den inbördes relationen mellan världens två supermakter. De har haft en politisk vilja att komma överens, att minska antalet regionala konflikthärddar i världen och att använda FN på det sätt som ursprungligen avsågs. Utan denna politiska vilja hos supermakterna hade inte många av det senaste årets framsteg kunnat ske.

Startmotorn för det som kommit att kallas fredsutbrottet är de politiska förändringarna i Sovjet, både för inrikespolitiken och för utrikespolitiken. Perestrojkan är naturligtvis betingad av det kommunistiska systemets ekonomiska och politiska kollaps. Att få till stånd en ekonomisk utveckling i Sovjet har varit avgörande för Sovjets ledning. Mer frihet, mer demokrati och mer marknadsekonomi är en förutsättning för ekonomisk utveckling. Detta har Sovjet kunnat konstatera genom att iaktta utvecklingen i västvärlden. Det är mot den bakgrunden perestrojkan bör ses.

Utrikespolitiken har under perestrojkan undergått en förändring. Det finns också signaler om en kursändring inom försvarspolitiken i riktning mot ett icke-offensivt försvar. Detta är hoppgivande och måste varmt välkomnas om det förverkligas. Men en ny försvarspolitik kan inte skapas över en natt, utan den är resultatet av långsiktiga förändringar i de geopolitiska förhållandena. Det gäller inte minst för oss i Norden mot bakgrund av den ökade strategiska betydelse som det nordiska området har fått under de senaste 30 åren.

Ett förverkligande av signalerna om en förändring av försvarspolitiken skulle samtidigt väsentligt underlätta en reduktion av de konventionella styrkorna i Centraleuropa till en balans på en väsentligt lägre nivå. Det skulle också skapa ett bra klimat för fortsatt avspänning och för ett närmande mellan Öst- och Västeuropa.

Men den politiska kursändringen i Sovjet har en annan och väsentlig följd. Den har skapat förutsättningar för ett bättre förtroende från USA:s sida. Den nya och till stora delar icke-aggressiva framtoning som Sovjet nu har på världsarenan har minskat förtroendeklyftan mellan Sovjet och USA. Detta möjliggör konstruktiva diskussioner om fred i regionala konflikter lika väl som nedrustning på kärnvapenområdet.

Det finns anledning att understryka vad utskottet säger i betänkandet om att INF-avtalet i och för sig inneburit att röstningsspiralen på ett viktigt område har brutits, men att det berör endast 3–4 % av den totala kärnvapenarsenalen i världen. Det kommer att bli betydligt svårare att gå vidare och få till stånd en 50-procentig minskning av de strategiska vapnen. Vårt hopp står inte minst till att den politiska viljan skall vara tillräckligt stark.

Relationerna mellan Sovjet och USA har inte bara betydelse för de bilaterala nedrustningsförhandlingarna, utan även för de multilaterala. Därför var besvikelsen så mycket större när FN:s särskilda nedrustningssession i juni slutade i ett snöpligt fiasko. Den politiska viljan räckte inte ända fram. Här kan USA inte frånsvara sig en del av ansvaret. Dock är det viktigt

att peka på de framsteg som gjordes på vissa områden, även om det inte resulterade i något officiellt slutdokument. Bland dessa ljuspunkter finns planer på att ge FN en roll när det gäller verifikationsområdet. Det borde vara en given uppgift för världsorganisationen och ett bra sätt att ta vara på den större tilltro som ju allmänt visas FN-systemet. För Sverige bör det alltid vara ett ändamål i sig att stärka FN och att praktiskt använda sig av FN som arbetsredskap.

Samarbete och integration på alla plan, ekonomiskt, tekniskt och mänskligt, väver nät mellan världens stater. Den väven gör väpnade konflikter mer osannolika, den väven drar världens stater samman i en intressegemenskap, och den minskar rädslan och misstron länder emellan. Nedrustningspolitik måste i stor utsträckning handla om hur förtroende kan byggas.

ESK-konferensen i Wien har till syfte att på alla plan bidra till en ökning av samarbetet i Europa, och därför är det viktigt att de nu pågående förhandlingarna kan slutföras snarast. Jag vill framhålla vad utskottet skriver i betänkandet om vikten av framsteg särskilt på det område som rör de mänskliga rättigheterna. Det blir lättare att inte minst när det gäller den allmänna opinionen motivera avspänning, om framsteg uppnås beträffande de mänskliga rättigheterna. Av dessa skäl skulle förhandlingarna underlättas på de andra områdena. Det blir lättare för USA och andra länder att gå vidare när det gäller bl.a. tekniskt och ekonomiskt samarbete, om vi kan peka på framsteg på de mänskliga rättigheternas område.

En viktig uppgift för svensk säkerhetspolitik är att se till att spänningen inte ökar i det nordiska området. Här vill jag framhålla vikten av att man upprätthåller Östersjöns ställning som fritt hav. Utskottet förtydligar i betänkandet genom att slå fast att Sverige inte har intresse av att utestänga något lands sjöstridskrafter från Östersjön. Jag vill lägga till att det t.o.m. är av intresse för oss att olika länders sjöstridskrafter är närvarande i Östersjön. Välkomna är de dock inte om de på svenskt vatten medför kärnvapen. Jag vill understryka vad som står i betänkandet om vikten av att i internationella sammanhang ta upp frågan om kärnvapenstaternas praxis att varken bekräfta eller förneka om de har kärnvapen ombord. Som statsministern anförde vid FN:s särskilda session om nedrustning är denna praxis inte förtroendeskapande.

Det råder politisk enighet i riksdagen om strävandena för att förverkliga en kärnvapenfri zon i Norden. Arbetet pågår i ämbetsmannagruppen, och det finns kanske för tillfället inte så mycket mer att tillägga. Jag vill dock i sammanhanget nämna folkpartiets principiella uppfattning, att zonen inte kan få utformas som ett avtal mellan oss och kärnvapenstaterna, utan snarare att dessa lämnar bindande garantier, t.ex. i form av gemensamma utfästelser i FN.

Utöver vad jag har sagt vill jag också instämma i vad Maj Britt Theorin sagt om de marina rustningsbegränsningarna, kemiska vapen och provstoppsavtalet.

Med det anförda vill jag yrka bifall till hemställan i utrikesutskottets betänkande om nedrustning i dess helhet.

Anf. 39 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Nedrustningsbetänkandet handlar till stor del om kärnvapen, och det är ju inte så förvånande med tanke på att kärnvapnen utgör det största hotet mot mänskligheten.

Ett steg i riktning mot att nå fram till en kärnvapenfri värld är att få till stånd ett totalt stopp för kärnvapenprov. Denna angelägna fråga behandlas av nedrustningskonferensen i Genève, vilket framgår av betänkandet. Vad som förvånar mig är att alla ledamöter i utrikesutskottet är överens om att "fullständigt provstopp endast kan förhandlas fram i CD". Samtidigt konstateras att parterna inte kunnat enas om ett förhandlingsmandat för CD, vilket gör att det sedan flera år råder ett dödläge i ärendet.

Om det nu råder ett dödläge sedan lång tid tillbaka, hur kan man då så kategoriskt påstå att det bara är i CD som man skall förhandla om provstopp? Vore det inte mera logiskt att dra slutsatsen att man borde pröva andra former om man verkligen vill uppnå ett provstopp?

Förra året lades det fram ett förslag i FN om en provstoppskonferens. Sverige stödde inte det förslaget – något som förvånat många i freds rörelsen. Nu blev det ändå majoritet för förslaget, och med all sannolikhet kommer konferensen att äga rum nästa år. Då är frågan jag ställer mig: Kommer Sverige att delta konstruktivt i den här konferensen?

Frankrike är det mest hänsynslösa landet när det gäller att testa kärnvapen. Hela världen borde reagera mycket kraftigare på fransmäns politik i det avseendet.

Om testerna *inte* påverkar människorna och naturen, då finns det väl ingen anledning för Frankrike att förhindra att vetenskapliga studier görs för att kontrollera om så verkligen är fallet. Om kärnvapenproven verkligen är ofarliga, varför görs de inte i själva Frankrike, för att visa världen att fransmännen själva tror på vad de säger? Nej, Frankrikes kärnvapenpolitik är fruktansvärt cynisk mot människorna i Polynesien, och den måste vi protestera mot i alla sammanhang.

Utskottet påstår att den svenska åsikten om riskerna med kärnvapenprov är väl känd för Frankrike. Sveriges agerande i FN förra året när det gällde avkoloniseringen av Nya Kaledonien har dock av många uppfattats som ett stöd för Frankrikes politik i Stilla havet. I varje fall har det inte uppfattats som ett avståndstagande från den franska hållningen. Det ger desto större anledning för Sverige att protestera mot Frankrike, så att ställningstagandet angående Nya Kaledonien inte kan misstolkas.

En annan fråga som är viktig i diskussionen om kärnvapen gäller örlogsbesöken. Det är ju helt klart att kärnvapenmakterna inte kommer att ändra sin policy att varken bekräfta eller förneka om de har kärnvapen ombord när de besöker våra hamnar. Jag tycker inte vi skall finna oss i denna behandling. Tänk om den svenska regeringen kunde agera som Göteborgs kommun och säga: "Om ni inte svarar på våra frågor så är ni inte välkomna"! När nu situationen är som den är, borde vi följa Nya Zeelands exempel och inte tillåta fartyg som kan bestyckas med kärnvapen att komma in på svenskt territorium. Och Gudrun Schyman, även Vaxholm är svenskt territorium. Detta är vårt första yrkande i motion U404.

Vårt andra yrkande är att regeringen tar initiativ till överläggningar med

kärnvapenfria stater för att nå en gemensam policy när det gäller flottbesök och kärnvapen. Det yrkandet behandlas inte av utskottet, enligt mitt förmenande. Yrkandet anses besvarat med att regeringen väcker frågan i internationella sammanhang. "Väcker frågan" är, som jag har förstått det hela, detsamma som att i olika anföranden och diskussioner i internationella fora föra frågan på tal. Det stödjer jag helhjärtat. Men mitt förslag var att regeringen skulle kalla till överläggningar med icke-kärnvapenstater för att diskutera en gemensam policy för dessa länder, så att vi på det viset kunde svara upp mot den policy som kärnvapenstaterna har, i stället för att kalla detta för någon sorts internationell hållning som vi alla accepterar. Den frågan har jag inte fått besvarad i betänkandet. Kanske någon i utskottet skulle kunna svara?

Anf. 40 MAJ BRITT THEORIN (s):

Herr talman! Ingela Mårtensson tog upp några av de frågor vi tidigare behandlat, men hon ställde också några nya frågor, som jag gärna vill svara på.

Först tog hon upp frågan om den s.k. tilläggskonferensen, dvs. om tillägg till det partiella provstoppsavtalet. Man vill utöka ett avtal som redan existerar om förbud mot prov i atmosfären till att omfatta samtliga prov.

Sverige har varit mycket tveksamt till en sådan politik, av flera skäl. Ett är att man inte har möjlighet att kontrollera om ett sådant avtal är verkningfullt eller ej, därför att den konferens man har begärt inte kan klara av verifikation och kontroll. För svensk del är det alltid viktigt att man kan kontrollera avtal – de måste vara trovärdiga. Det andra och kanske viktigaste skälet är att man mycket väl kan *kalla* till en sådan konferens, men om de stater som skulle vara bundna av den, dvs. kärnvapenmakterna, inte har för avsikt att komma eller att följa avtalet om det till äventyrs skulle fattas beslut om det, kommer konferensen att från början vara misslyckad.

Det här förslaget är väckt i FN, och vi vet redan att USA, England och Frankrike inte kommer att delta i en sådan konferens, och det är tre av de fem kärnvapenmakterna. Därför är det en överlappsgärning att kalla till en konferens som i förväg är dömd att misslyckas för att diskutera någonting som vi i och för sig tycker är viktigt.

Skälet till att ett fullständigt provstopp bara kan förhandlas fram i CD är att i CD förhandlar man om bindande avtal – där har man verifikationsmöjlighet, dvs. möjlighet att kontrollera att avtalet följs.

Att CD nu befinner sig i ett dödligt beror bl.a. på att USA har blockerat förhandlingarna under ganska lång tid.

Varför en sådan uppgivenhet? Att det är ett dödligt just nu är ju någonting som man kan ändra på! Man kan ställa krav, man kan se till att folkopinionen inte accepterar att någon undandrar sig ansvaret att förhandla fram ett provstopp. Det kan man naturligtvis göra, men arbetet på ett provstopp måste då ske på ett sådant sätt att det kan bli trovärdigt, att det kan följas upp, att det kan kontrolleras och att det kan bli globalt så att vi får in kärnvapenmakterna i förhandlingarna.

Det är alldeles riktigt att Frankrikes prov är oacceptabla, och det av många skäl – vi har sagt det tidigare också.

· Det finns en fråga som jag nämnde litet *en passant* men som ändå är väsentlig: Sverige har i sitt initiativ i FN i år tagit upp frågan, om det finns miljömässiga och framför allt medicinska effekter av kärnvapenproven. Vi vill ha den frågan ordentligt kartlagd av FN i den stora kärnvapenstudien. Eftersom vi har fått en del indikationer på detta tidigare, kan jag tänka mig att t.ex. de franska kärnvapenproven kanske bär med sig medicinska effekter. Om det i sin tur också kan ha en politisk effekt på Frankrikes agerande när det gäller proven återstår att se.

· Som jag sade till Per Gahrton har statsministern i sitt samtal med den franska regeringen på nytt påmint om den svenska ståndpunkten i de här frågorna. Jag tycker det är en nog så god protest, som man skall notera som något positivt.

Vi underlåter inte att reagera utan tar tillfället i akt så fort vi över huvud taget kan att framföra våra synpunkter. Det som begärs i Alf Svenssons motion är en formell protest till endast en av kärnvapenmakterna, och det har inte utskottet funnit särskilt angeläget att göra. Däremot underlåter vi inte att vid alla tillfällen påpeka vilken Sveriges uppfattning är, och vi för också fram det till de resp. kärnvapenmakterna.

Jag kan inte hålla med om att det är helt klart att kärnvapenmakterna inte kommer att ändra sin policy när det gäller att bekräfta eller förneka vad som finns ombord på fartygen. Om jag kände den uppgivenheten i nedrustningspolitiken över huvud taget, skulle vi inte se några framgångar alls. Vem hade för tre fyra år sedan kunnat tro att vi skulle få se ett första avtal om kärnvapenedrustning satt i sjön? Ingen har trott att någonting sådant verkligen var möjligt.

· Vad det är fråga om är att ett politiskt tryck måste utövas – ett politiskt tryck av nationer, av folkopinionen och av freds rörelser. Sammantaget skall arbetet syfta till att få kärnvapenmakterna att överge sin föråldrade praxis. Sverige gör det som nation i Förenta nationerna, på uppdrag av riksdagen. Därest vi misslyckas i det avseendet, får man återkomma och se på vilket annat sätt Sverige kan agera.

Nedrustningsarbetet kräver både en viss tålmodighet – det lärde Alva Myrdal mig en gång. Om jag skall vara ärlig, måste jag säga att jag har litet svårt med den saken. Det krävs en viss tålmodighet, eftersom det tar lång tid att förändra, att få till stånd avtal och att få alla med. Men det krävs också stor otålighet, och den otåligheten skall vi upprätthålla både här och utanför detta hus.

Anf. 41 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Herr talman! Först något om tilläggskonferensen. Maj Britt Theorin säger att det blir svårt att kontrollera ett sådant avtal. Men jag förstår inte det. Då blir det väl svårt över huvud taget med kontrollen när det gäller att få fram ett avtal om totalt provstopp. Det kan ju inte innebära någon skillnad om man kommer fram till något på det ena eller det andra stället.

· Beträffande provstopp och sexnationsinitiativet har man – om jag minns rätt – från berörda staters sida sagt att man är villig att ställa upp när det gäller att verifiera i just denna fråga. Jag tycker därför att det som här har sagts inte utgör något argument för att man inte kan stödja tilläggskonferensen. Frågan

är hur Sverige kommer att agera nästa år, då konferensen troligen kommer att äga rum. Kommer Sverige att konstruktivt gå in i det arbetet eller ej? Sedan säger Maj Britt Theorin att kärnvapenstaterna inte kommer att medverka i konferensen. Men såvitt jag förstår är de stater som har skrivit under icke-spridningsavtalet tvingade att delta i konferensen. I så fall är det inte oväsentligt om de största kärnvapenstaterna får ett politiskt tryck på sig.

Vidare talas det om ett dödläge just nu. Men det har ju inte åstadkommits särskilt mycket på väldigt många år. Det är alltså inte fråga om ett tillfälligt dödläge. Därför tycker jag att man måste ta till vara alla tillfällen för att just utöva nämnda politiska tryck på kärnvapenstaterna. Mot den bakgrunden anser jag att man inte kan säga nej till försöket med en tilläggskonferens.

Så till detta med örlogsfartygen och talet om att man varken bekräftar eller förnekar vad som finns ombord på fartygen. Ja, det är kärnvapenstaternas policy. Men jag förstår inte varför inte Sverige och de stater som inte har kärnvapen och som inte vill ha sådana på det egna territoriet kan slå sig samman för att komma fram till en gemensam policy i denna fråga. Varför skulle således inte Sverige kunna ta ett initiativ i det avscendet för att åstadkomma en gemensam policy? Det är ju faktiskt så, att kärnvapenstaterna dikterar hur det skall vara. Vi får bara vara observatörer. Nej, det är nödvändigt att trycka på i dessa frågor – i alla sammanhang och med den kraft som är möjlig.

Anf. 42 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Herr talman! Jag kanske inte var alldeles tydlig i mitt förra inlägg. Därför vill jag säga att Sverige inte har röstat emot förslaget om en tilläggskonferens. I stället har Sverige avstått från att rösta, grundat på tidigare nämnda argument.

En särskild konferens som man vill kalla till och där man vill förändra ett avtal har naturligtvis inte några som helst möjligheter att få fram ett avtal som visar hur man kan kontrollera det hela. För det krävs de experter och den sakkunskap som finns i nedrustningskonferensen i Genève. Det är anledningen till det svenska handlandet. Att skriva ett avtal som inte verifieras är inte särskilt trovärdigt.

Om konferensen blir av – det vet vi ännu inte –, kommer Sverige självfallet att delta. Naturligtvis kommer vi också att konstruktivt bidra med vår kunskap på alla sätt. Därom råder inget tvivel. Men fortfarande känner vi tveksamhet när det gäller att försöka lösa ett politiskt problem med hjälp av en teknisk konstruktion. – Det politiska problemet med att tvinga USA och de andra till förhandlingsbordet i Genève löser man inte genom att åstadkomma en annan konferens på ett annat ställe. Avtalet är inte tvingande på så sätt att man behöver komma till en tilläggskonferens. Man är inte tvingad att delta, och flera av kärnvapenmakterna har redan sagt att man inte kommer att gå med på ändringar i avtalet. Om en sådan konferens blir ett tillräckligt starkt politiskt tryck på dessa stater eller ej får väl framtiden utvisa. Jag är inte särskilt övertygad på den punkten.

Så till det dödläge i provstoppsförhandlingarna som har rått åtminstone alltsedan hälften av 1982, då den amerikanska Reaganadministrationen trädde till. Då sköt man frågan ifrån sig och sade att det var en långsiktig

fråga. Men utskottet har väldigt noga poängterat att det sätt på vilket de två supermakterna nu agerar inte är tillfredsställande, dvs. att de kontrollerar varandras kärnvapenprov. Om de inte kan fastställa ett enda datum för när de vill se ett avtal slutet om stopp för alla kärnvapenprov, blir de inte trovärdiga. Då får heller inte detta arbetssätt någon framgång.

Jag tycker nog att utskottet mycket klart har sagt vad vi bör göra. Sverige bör fortsätta att driva provstoppfrågan i CD.

Men hur skall vi kunna ändra de aktuella ländernas policy när det gäller kärnvapen i hamnarna och när det gäller att få dem att överge en ganska föråldrad policy? Ja, det tror jag att man måste åstadkomma dels genom kloka argument – man får tala om för dem hur föråldrad policy de har – dels genom ett starkt politiskt tryck. Vad Sverige försöker göra är just att lyfta fram sådana här argument. Det har vi också gjort i FN under några års tid. Jag vågar nog påstå att det land som är tuffast och som ställer de hårdaste kraven är just Sverige. Inte ens vår kära referent Nya Zeeland intar samma tonläge som Sverige när det gäller den marina kapprustningen och kärnvapenmakternas arroganta policy.

Jag tror tyvärr inte – jag sade det förra året och jag upprepar det i dag – att vi snabbt får se ett resultat av dessa internationella ansträngningar.

Anf. 43 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Herr talman! Jag noterar med glädje att Maj Britt Theorin säger att Sverige skall delta aktivt i den tilläggskonferens som troligtvis blir av nästa år och att vi på ett konstruktivt sätt kommer att bidra till denna. Det tycker jag, som sagt, är ett mycket positivt besked.

När det gäller Nya Zeeland och det landets sätt att bemöta de örlogsfartyg som gästar landets hamnar sade Maj Britt Theorin tidigare i dag att man inte använt sig av sin lagstiftning. Men man har ju hindrat ett fartyg, redan innan man fick en lagstiftning på detta område. Därför vet kärnvapenstaterna att det inte är lönt att gästa landets hamnar. Jag tycker att Sverige borde inta samma hållning. Att följa Nya Zeelands exempel skulle tjäna som ett verkligt starkt politiskt tryck. Det kanske inte behöver vara statsministern som avgör detta, utan det kan t.ex. en kommitté göra. I varje fall bör regeringen ta ställning i frågan och förklara att man inte är välkommen hit så länge man inte talar om vad som finns ombord på fartygen. Kärnvapen skall vi inte tolerera. Om man inte lämnar ett svar, skall man över huvud taget inte vara välkommen.

Anf. 44 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Herr talman! Jag vill bara än en gång säga att det *icke* är tillåtet att införa kärnvapen i Sverige. Det klargör vi också för varje nation som vill komma på ett vänligt flottbesök. Det är *icke* tillåtet att föra in kärnvapen i Sverige. Vi utgår från att man respekterar svenska lagar. Det klargör vi också för de gästande staterna. Det är således helt klart att skillnaden mellan Sverige och Nya Zeeland inte är så rasande stor.

Vad vi måste arbeta med i FN är att försöka åstadkomma vidare aspekter i detta sammanhang. Man måste överge den föråldrade praxis som finns. Ännu så länge är det riksdagens uppfattning att Sverige skall driva frågorna

internationellt. Om vi inte har framgång internationellt, får vi återkomma.

Andre vice talmannen anmälde att Ingela Mårtensson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 45 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Jag hade inte alls begärt ordet för att polemisera vidare mot Maj Britt Theorin, utan tvärtom för att ge Ingela Mårtensson en eloge. Men Maj Britt Theorin lyckas i ett avseende förvirra begreppen närmast till det otroliga, och det gäller vad Ingvar Carlsson egentligen hade för sig i Paris. Vad hade han för sig?

I det förra inlägget handlade det om att Ingvar Carlsson bara hade påmint broder François om att han – aja baja – minsann inte fick hålla på och spränga sönder atoller med sina kärnbomber. Men nu visar det sig att det är "en nog så god protest", som Maj Britt Theorin sade, som han har uttalat i Elyséepalatset. Det är någonting helt annat. Om han verkligen redan på förhand har verkställt den protest som beställs av reservanterna i utskottet är det ytterligt intressant. Här handlar det, som Maj Britt Theorin vet mycket bättre än de flesta här i kammaren, om ordval, om vad man betecknar olika diplomatiska kommunikationer som. Mellan påminnelse och protest är det en himmelsvid skillnad.

Vad har Sveriges statsminister gjort i Paris? Har han bara påmint om att det är fult att spränga atoller i bitar, eller har han utfärdat "en nog så god protest" mot de franska kärnvapenproven i Stilla havet? Det måste vi få fullständigt klarlagt. Det allra bästa sättet att rensa ut alla tvivel, inte om var Ingvar Carlsson eller Maj Britt Theorin står, utan om var Sveriges riksdag står, vore att bifalla den reservation som finns i detta fall.

Jag tänkte alltså ge Ingela Mårtensson en eloge för att hon som motionär följer upp sin motion och tar den på allvar. Det är alltför ovanligt i denna kammare att de som motionerar tar sina egna motioner på allvar. De väcker motionerna och låter sekretariatet skicka ut några exemplar till lämpliga adressater som råkar tycka som de i just det avseendet, t.ex. till fredsrörelserna när det gäller motioner om att ta i med hårdhandskarna mot besökande kärnvapenbestyckade fartyg. När motionerna sedan kommer till riksdagens handläggning har motionärerna glömt bort sina motioner.

Jag hoppas därför att Ingela Mårtenssons anförande här åhördes inte bara av oss som sitter i kammaren utan också av Margareta Persson, Marianne Carlström, Kristina Svensson, Sylvia Pettersson, Torgny Larsson, Stig Gustafsson, Oskar Lindkvist, Hans Göran Franck och Erkki Tammenoksa, som samtliga befinner sig i exakt samma situation som Ingela Mårtensson, nämligen att de i detta ärende har väckt motioner som är mycket förtjänstfulla och mycket fredsrörelseinriktade men som har fått ett blankt avstyrkande av utskottet. Sedan har vi inte hört vidare av motionärerna. Jag hoppas att de har lyssnat och att vi får höra av dem eller se i voteringsprotokollen att de på ett fullt tydligt sätt i voteringen har följt upp sina motioner. Därmed skulle de höja aktningen inte bara för sig själva utan också för det politiska arbetet här i riksdagen. Om man väcker en motion skall man visa att man tar sin egen motion på allvar. Jag vill tacka Ingela Mårtensson för att hon gör det.

Anf. 46 MAJ BRITT THEORIN (s):

Herr talman! Ibland vet man inte om man skall skratta eller gråta. Jag trodde inte att Per Gahrton hade uppnått den åldern att han inte hörde, men låt mig då för tredje, eller om det är fjärde, gången säga exakt vad jag har sagt om de franska kärnvapenproven.

Sveriges uppfattning om riskerna med fortsatta kärnvapenprov är välkända för både Frankrike och andra kärnvapenmakter. Den har framförts till den franska presidenten, och i dagarna har statsministern påmint den franska regeringen om vår inställning. Jag sade tidigare i ett inlägg till Per Gahrton att detta icke är en formell protest, därför att den har en annan karaktär, men den är nog så god som en yttring om vilken uppfattning Sverige har i dessa frågor, och den bör hälsas med en viss tillfredsställelse.

Jag är litet överraskad över att Per Gahrton, som i riksdagen skall föra in nya friska fläckar och mängder av nya initiativ, fastnar i det som är formellt centralt och viktigast för honom, dvs. att Sverige skall utfärda en formell protest. Sveriges statsminister har i dagarna i Paris påmint den franska regeringen om den svenska inställningen. Är inte det tillräckligt för Per Gahrton?

Anf. 47 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Det är inte så säkert. Vi har i tidningen Från Riksdag & Departement kunnat läsa att det görs en viss förändring av yttrandena här i riksdagen från det att de fälls, via det stenografiska protokollet och tills de slutligen kommer i tryck. Det kommer att bli ett mycket intressant spörsmål för den kommande historieforskningen att se i vilken mån det har skett en likformighetsanpassning av de olika formuleringarna i Maj Britt Theorins beskrivning av Parisbesökets innehåll i de olika yttrandena här. Om man håller sig till bandinspelningarna, som också finns, kommer man att finna en del intressanta motsättningar.

Det som alltså nyss vara "en nog så god protest" har nu blivit "nog så god som en yttring". Det var säkert inte någon tillfällighet att denna ordförändring skedde. Var och en som jobbar inom UD vet – annars bör man inte jobba där – att det är en väsentlig skillnad, om det som statsministern har gjort är "en nog så god protest" eller om det är "nog så god som en yttring". Annars hade inte debatten om kravet på en formell protest uppkommit. Vad hade det spelat för roll för Maj Britt Theorin och diplomaterna på UD om riksdagen hade beslutat om en formell protest i stället för detta informella "nog så god som en yttring", som det tydligen varit fråga om.

Vem är det som skall fråga sig om vederbörande skall skratta eller gråta? Det får väl också eventuella åhörare och historiska analytiker i framtiden avgöra.

Vad Maj Britt Theorin här har åstadkommit är att skapa en total förvirring om vad Sveriges statsminister har gjort i Paris; om han har framfört en protest mot de franska kärnvapenproven och söndersprängningarna av atoller osv. – det hade varit jättebra, och vi hade hyllat det – eller om han har nöjt sig med någon sorts påminnelse eller yttring.

Jag antar att Maj Britt Theorins visaste drag nu är att inte yttra sig mer, för det blir bara ytterligare en formulering. Överlåt nu åt utrikesministern att

*Regler om byggande,
m.m.*

Anf. 48 MAJ BRITT THEORIN (s):

Herr talman! Jag förstår att det är en omöjlighet att få sista ordet mot Per Gahrton, och jag skall inte eftersträva det. Jag tror att det bland samtliga övriga ledamöter i Sveriges riksdag inte råder någon som helst förvirring, men om Per Gahrton är förvirrad kanske det hänger samman med det han förde fram tidigare i diskussionen. Det finns en benägenhet hos Per Gahrton att förtränga det som han inte vill höra och att komma ihåg det som passar honom.

Jag skall en gång till upprepa ordagrant det jag sade i mitt första inlägg och som jag har återkommit till flera gånger efter detta, och sedan tänker jag inte fortsätta debatten: I dagarna har statsministern påmint den franska regeringen om vår inställning.

Anf. 49 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Jag hade kunnat ge Maj Britt Theorin sista ordet – utan att påpeka det skulle jag ha gjort det. Jag nöjer mig med detta: No comments.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om bostadsutskottets betänkanden 1 och 2.)

Kammaren övergick till att debattera bostadsutskottets betänkanden 1 om regler om byggande m.m. och 2 om byggnaders inomhusmiljö m.m.

Regler om byggande, m.m.

Anf. 50 AGNE HANSSON (c):

Herr talman! Framtida historieforskare kommer nu att få koppla över från utrikespolitik till svensk bostadspolitik.

Vi skall nu för första gången denna mandatperiod diskutera bostadsutskottets frågor i kammaren. Jag noterar att det på talarlistan finns flera nya namn, som har blandats med oss som är mera vanligt förekommande i dessa sammanhang. Jag vill hälsa alla nya ledamöter och bostadsdebattörer välkomna. Det gäller naturligtvis inte minst Jill Lindgren och Jan Strömdahl, som på grund av att de är ensamma ordinarie ledamöter från sina resp. partier säkert återkommer mera frekvent än många andra i kammarens bostadsdebatter.

Det är en tuff uppgift att vara ny i riksdagen och att ta ansvar för ett helt utskottsområde. I det här fallet gäller det ett utskottsområde, där det inte alltid finns alldeles enkla regelverk att tränga in i. Ni har valt ett intressant arbetsområde med frågor som berör varje människa i det här landet. Det senare är möjligen sagt för att ni inte skall förfäras om frågorna förefaller invecklade nu i början.

Herr talman! Vi behandlar nu i ett sammanhang bostadsutskottets betänkanden 1 och 2. Jag skall i huvudsak uppehålla mig vid bostadsutskot-

tets betänkande 2 som tar upp problemen med den s.k. sjuka hus-sjukan.

Problemet med sjuka hus-sjukan och dålig inomhusmiljö är i ständigt växande. Allt fler boende drabbas. Ingen kan med säkerhet ange omfattningen av problemet. Ingen kan entydigt ange ett klart orsakssamband. Ingen vet med säkerhet hur problemen skall åtgärdas.

Ändå bygger vi vidare som om ingenting hänt och som om man ingenting har lärt. Fortfarande har vi byggnormer och låneregler, som inte prioriterar kvalitet och god miljö. Fortfarande släpps det ut mängder av nya material, utan att vi vet vad de innehåller eller hur de reagerar tillsammans med andra material. Fortfarande har vi en byggprocess där garanti- och ansvarsfrågor inte är lösta.

Vad vi däremot med säkerhet vet och kan konstatera är att allt fler människor drabbas. Allt fler blir sjuka av dåliga inomhusmiljöer. Allt fler enskilda blir inte bara sjuka utan används som försökskaniner och får oftast själva bära kostnaderna för bristerna i deras egna hus. Detta är inte rimligt, och det är absolut inte försvarbart.

Har det gått att bygga nytt och bygga om hus på ett riktigt sätt ända fram till mitten av detta århundrade, borde det gå att göra det också i vår upplysta tid. Hela tiden har ju den tekniska utvecklingen gått vidare. Det är således hög tid att gå på offensiven för att få bukt med problemen med sjuka hus-sjukan. Det är verkligen dags att sätta kvalitet och god inomhusmiljö främst. Det är detta som ligger bakom den eniga hemställan i bostadsutskottets betänkande 2, där bostadsutskottet föreslår att regeringen tar ett samlat grepp och gör mer för att lösa problemen med de sjuka husen.

Herr talman! Jag vill gärna säga att jag är mycket tillfredsställd över att det nu gått att samla ett enigt utskott bakom detta förslag. Det är en nödvändighet att vi nu tar itu med detta problem på ett samlat och kraftfullt sätt.

Jag har kunnat konstatera att det från samtliga partirepresentanter i utskottet funnits en bred vilja att nå ett resultat som äntligen skall föra detta svåra problem närmare en lösning. Det är inte minst angeläget för alla de många människor som i dag oförskyllt drabbas. Därmed går utskottet vidare i kampen mot fukt- och mögelskadade hus. Det är ett arbete som egentligen startades just i bostadsutskottet. Vi var några stycken som för några år sedan skrev den fempartimotion som ledde fram till småhusskadefonden, dvs. fonden för att direkt hjälpa dem som akut drabbats av fukt och mögel i sina hus. Sedan dess har inte mycket hänt. Nu har vi i utskottet, som även då var enigt, blivit otåliga för att inte mer har hänt.

Jag vill också se utskottets samlade initiativ kring problemen med sjuka hus som en klar markering både till regeringen men också till andra inblandade parter, att det hittills inte har gjorts tillräckligt mycket för att lösa dessa problem och att alla inblandade parter inte har tagit detta stora problem riktigt på allvar. Det finns en klar tendens att alltför många inblandade skyller ifrån sig på varandra.

Utskottets framstöt till regeringen är unik, men inte enbart i den meningen att detta samlade initiativ enigt har kunnat tas efter förslag i olika motioner. Trots att denna fråga har varit aktuell under flera år, är det första gången som ett försök nu görs att se samlat på hela problemkomplexet och alla

orsakssambanden bakom sjuka hus-sjukan. Det är nödvändigt och borde ha gjorts av regeringen långt tidigare.

Utskottet gör nu denna framställning till regeringen efter ett mycket noggrant beredningsarbete dels i utskottets kansli under sommaruppehållet, dels efter studiebesök i ett av de värst drabbade områdena i dessa sammanhang – Enskededalen här i Stockholm – och dels efter en genomlysande offentlig hearing med experter och deltagare från såväl myndighetsnivån, branschen, produktionsledet, fastighetsägare- och förvaltersidan som från bostadskonsumenter och de boende själva. Det är således på en ganska säker och stabil grund som utskottet bygger sitt eniga ställningstagande. Det markerar också tyngden och allvaret i utskottets hemställan.

Herr talman! Under en beredningsprocess som denna finns det mycket som man kan förundra sig över. Jag skall inte göra någon djupare analys. Det behövs ju inte heller. Utskottet är som sagt enigt, och ett omfattande textmaterial finns. Men låt mig bara ta några exempel.

För det första släpps det ständigt ut nya material med tusentals nya ämnen varje år. Ändå är inte kontrollen av dessa material obligatorisk, utan den är frivillig. Ingen ansvarsförsäkring finns. Tillverkare eller importörer har inte skyldighet att deklarerera innehållet i sin produkt. Vederbörande behöver inte visa hur ämnet eller materialet reagerar där det skall användas tillsammans med annat material eller i samband med fukt. Det innebär t.ex. att man i Enskededalen efter saneringen nu använder ett flytspackel av samma märke och fabrikat som det som används tidigare och som tros ha orsakat sjuka hus-sjukan i alla dessa hundratals lägenheter.

Innehållet i det nya flytspacklet kan inte kontrolleras i en fullständig innehållsdeklaration på förpackningarna. Vad hyresgästerna och andra har att göra är att tro på tillverkarens ord att han har avlägsnat de ämnen som tros vara orsaken till problemen.

För det andra har fastighetsägaren på samma plats i Enskededalen startat ett saneringsarbete i nya hus för närmare 200 milj. kr. Det gör man utan att veta eller vara säker på att problemen angrips på rätt sätt, att felet blir åtgärdade och att husen verkligen blir friska. Vad man bygger på är tro och antaganden, men den exakta kunskapen saknas. Ingen har den vissheten i dag. Det innebär att tusentals hyresgäster ännu en gång kommer att få vara försökskaniner. Detta är häpnadsväckande. Det är bara att hoppas att man har träffat rätt med de vidtagna åtgärderna.

För det tredje investerar vi i Sverige i storleksordningen 5 miljarder kronor om året i ventilationsutrustningar. 40 % av beställarna frågar inte ens efter om de har fått den ventilation som de har köpt. Vi har t.ex. försummat enkla och självklara moment som att lägga fast krav på skötselinstruktioner och ansvar för driften hos fastighetsförvaltare och andra i t.ex. en bomiljölag. Det leder i sin tur till att dessa dyra ventilationssystem snabbt slås ut, t.ex. genom att luftfilter gror igen av smuts som bildar bakteriehärdar. Det förstör inomhusklimatet i bostäder och andra lokaler. Detta är inte heller försvarligt. Så kan vi inte fortsätta att ha det. Vad utskottet nu säger är att hela detta problemkomplex måste genomlysas och åtgärdas.

Det gäller att lägga fast problemets omfattning och definitionen av problemen.

Det gäller de åtgärder som måste vidtas för att komma till rätta med den bristande samordningen i byggprocessens olika skeden.

Det gäller åtgärder för att komma bort från byggfusk.

Det gäller åtgärder för en säker introduktion och användning av nya byggmaterial och ämnen så att man får bort alla olämpliga byggmaterial.

Det gäller frågan om varudeklaration och obligatoriska typgodkännanden och fastläggande av gränsvärden i inomhusluften.

Det gäller krav som garanterar en fullgod ventilation under en byggnads hela livslängd. Det gäller hur kravet på energihushållning i byggnader skall samordnas med kravet på fullgod ventilation och en bra inomhusmiljö.

Det gäller att se över och lägga fast ansvars- och garantisystem.

Det gäller att se över och förbättra nuvarande stöd via småhusskadenämnden m.m.

Det är viktigt att riksdagens beslut nu blir starten för en snabb offensiv på ett arbete för en bra inomhusmiljö i våra bostäder.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till hemställan i bostadsutskottets betänkande 2, som också är ett tillgodoseende av bl.a. centerns kommittemotion i de nu berörda delarna. Jag yrkar även bifall till reservationen när det gäller åtgärder mot radon.

Herr talman! Vi behandlar nu både bostadsutskottets betänkande 1 om regler för byggandet och bostadsutskottets betänkande 2 om åtgärder mot sjuka hus-sjukan. Det är naturligt. Dessa frågor hör rent sakligt samman. Utan klara och riktiga regler för byggandet kan vi inte få bra hus med sundt inomhusklimat.

Under den allmänna motionstiden lade vi från centern fram en kommittemotion om ökad kvalitet i byggandet och bättre boendemiljö. Motionen innehåller en rad förslag till åtgärder för att få ett samlat grepp på problemet med sjuka hus-sjukan och miljön i boendet för övrigt. En del av motionskraven avhandlades i andra betänkanden under värriksdagen. Återstoden behandlas nu i dessa båda betänkanden.

I betänkande 1 behandlas centermotionens förslag om ändringar av byggnormerna så att kvalitetskraven i byggandet bättre tillgodoses och förslag om att skapa en opartisk kontroll- och besiktningsorganisation i byggprocesser som vakar över att byggandet sker kvalitets- och miljöriktigt.

Det första kravet tillgodoses dels genom den framställning som görs till regeringen i betänkande 2 om de sjuka husen, dels genom den översyn som redan nu pågår. Den bör rimligen avvaktas och de nya reglerna prövas innan ställning tas till om en ny översyn behövs. Vi kommer naturligtvis att noga följa utvecklingen på detta område från centerns sida. Det är viktigt att vi får till stånd en förenkling av det krångel och den byråkrati som i dag omgärdar byggandet utan att vi för den skull ger avkall på kvalitetskraven.

Kravet om en opartisk och fristående kontroll- och besiktningsorganisation på byggområdet är däremot avstyrkt. Motiven för vårt förslag finns närmare redovisade i reservation 6, till vilken jag härmed yrkar bifall.

I övriga delar yrkar jag bifall till utskottets hemställan i betänkande 1.

Anf. 51 BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! Det finns en tradition i bostadsutskottet att man då och då enar sig i vissa viktiga frågor, även när det gäller att behandla enskilda motioner. Vi kan erinra oss att detta skett under årens lopp bl.a. när man införde ett försäkringskydd för gruppybyggda småhus. Nu är det alltså dags igen. I bostadsutskottets betänkande 2, som behandlar byggnaders inomhusmiljö, har utskottet enat sig om ett tillkännagivande. Som grund för betänkandet ligger ett antal enskilda motioner. Det finns alltså en grupp frågor där partipolitiken inte kan tillämpas så att man slår vakt om sin egen position och sin egen profil utan där man ganska obundet och fritt diskuterar frågorna för att komma fram till goda slutresultat. Detta hälsar vi med tillfredsställelse. Föreliggande betänkande är i huvudsak ett resultat av det synsättet.

Sjuka hus är ett ganska nytt uttryck och ett nytt fenomen, men inte desto mindre är det både allvarligt och svårt för dem som drabbas av det. Det är många faktorer som samverkar till att man får problem, som för många är utomordentligt påfrestande och ganska ödesdiga i vissa fall.

Att utpeka någon enskild faktor som ensam svarar för problemen går inte, utan det är en rad faktorer som samverkar. En kan vara alltför ambitiösa och långtgående energibesparande åtgärder, där man kanske i ovist nit har gått längre än man egentligen borde ha gjort. Det har lett till att ventilationen blivit undermålig och att det här bildats mögel i huskropparna. Nya regler för byggandet som har varit oprövade har befunnits vara mindre välbetänkta eller rent av felaktiga. Dessutom använder man i byggnationen nya material som inte är prövade och vars effekter man till en början inte kunde förutse. Detta – tillsammans med andra faktorer – har lett till att vi fått ett antal s.k. sjuka hus i vårt land. Och sjuka hus kan ge upphov till sjuka människor, i varje fall människor som far illa och som inte mår väl i den miljö de vistas i. Det har stått klart för oss i utskottet att kraftåtgärder måste vidtas.

Det är inte lätt att ge ett exakt recept på vad som skall göras och hur det skall göras, utan man får nog sätta sig ned och fundera, och vi har från utskottets sida i vårt förslag gett regeringen i uppdrag att verkligen ta tag i dessa frågor. Men även om man måste fundera mycket och ingående måste man ändå handla snabbt, och det är min förhoppning att förslag kan komma omgående från regeringen i dessa hänseenden.

Till detta betänkande finns en reservation när det gäller radon i bostäder. Det är en faktor som är mycket allvarlig för hälsotillståndet i hela nationen. Det finns gränsvärden för hur mycket radondöttrar som man accepterar i befintlig bebyggelse innan åtgärder måste sättas in. Gränsvärdet är satt till 400 Bq/m³ luft. Detta gränsvärde är kanske mer eller mindre tilltyxat, i varje fall ligger det inga mera djupgående överväganden bakom det fastställda gränsvärdet. Möjligen har man sneglat på vad som är tillåtet och anses vara möjligt att acceptera i gruvor. Det kanske är en alltför snäv utgångspunkt när gäller att sätta gränsvärden för våra bostadshus.

I andra länder har man lägre gränsvärden, och jag tycker att det är angeläget att vi något tar intryck av och hänsyn till vad man på andra håll har kommit fram till. Jag tycker därför att det finns anledning att sänka gränsvärdet. I reservation 2 föreslås en sänkning till 200 Bq/m³. Jag yrkar bifall till den reservationen och i övrigt till utskottets hemställan.

Vi har också att behandla bostadsutskottets betänkande nr 1, som gäller regler för byggande m.m. Under den rubriken kan ju inrymmas en hel del.

Låt mig först konstatera att bostadsmarknaden är ett av de mest genomreglerade områden vi har i Sverige. Det är framför allt regelsystemet för nybyggnation av bostäder som vi behandlar här.

När man skall bygga bostäder i vårt land måste man uppfylla en mängd tekniska krav. De regleras i Svensk byggnorm, SBN. Det ställs dessutom ytterligare krav för statlig beläning av byggnaderna.

Vi moderater har i många år kritiserat Svensk byggnorm för att den har varit alltför omfattande och alltför detaljreglerande. Det har vi gjort dels därför att vi allmänt är emot onödig byråkrati på alla områden, dels för att just den här byråkratin på ett påtagligt sätt har fördyrat och krånglat till byggandet och boendet.

Statens planverks styrelse har nyligen fattat beslut om att anta en ny, reviderad version av Svensk byggnorm. Det hälsar vi givetvis med tillfredsställelse – utgångspunkten var nämligen att man i detta nya arbete skulle göra förenklingar. Men vi tvingas tyvärr konstatera att förenklingarna inte kunnat genomföras fullt ut.

Visserligen är den nya Svensk byggnorm ungefär hälften så tjock som den gamla, om man ser till antalet sidor. Men det tidigare uttalandet att direkta tekniska bestämmelser skulle ersättas med funktionskrav har man inte fullt ut lyckats fullfölja. Vi har fortfarande enligt vår uppfattning en alltför detaljrik byggnorm.

Den version som först var föremål för behandling avvisades och förslaget fick omarbetas, men den slutliga versionen fyller ändå inte de krav som vi tycker att man skall ställa på det här arbetet. Styrelsen för statens planverk fick dessutom alltför kort tid på sig för att behandla de här viktiga frågorna – de fick mer eller mindre hastas igenom.

Mot den bakgrunden tycker vi att man borde sätta sig ned och arbeta igenom det här en gång till, för att verkligen uppnå det som var avsikten. Fortfarande kvarstår en del brister som var påtagliga redan från början. Låt mig bara återge en mening ur den reservation som är fogad till det här beslutet: Text som är avsedd att utgöra allmänna råd redovisas som föreskrifter och omvänt. – Det är precis som det var tidigare. Styrelsen för statens planverk har alltså inte lyckats med det man sade sig vilja uppnå.

Vi vill således att Svensk byggnorm skall ses över en gång till, så att vi får en rimlig byggnorm i vårt land. Jag yrkar alltså bifall till reservation nr 1.

I betänkandet finns ytterligare en reservation som jag vill nämna; den gäller källsortering av sopor i våra bostäder. På den punkten har vi gått emot utskottets majoritet. Som vi tidigare anfört anser vi att antalet regler skall minskas och inte ökas – det är ett av motiven. Det kan inte heller vara rimligt och riktigt att man via byggregler bakvägen skall införa system för att behandla sopor. Om det får man fatta beslut i annan ordning. Det är fel väg att gå via byggnormerna, tycker vi.

I betänkandet finns också en reservation som handlar om inbrottssäkra dörrar. Det förslaget är ytterligare ett exempel på hur majoriteten vill styra och i detalj reglera vårt byggande. I och för sig är det önskvärt att man får ned antalet inbrott och att våra bostäder blir säkrare, men det måste i första hand

åvila de boende och deras försäkringsbolag att se till att de insatserna blir så bra som möjligt. Man skall inte via statliga beslut behöva reglera varje enskild detalj i vårt boende.

Slutligen vill jag fästa uppmärksamheten på det särskilda yttrande som är fogat till betänkandet och som rör hisskrav när det gäller vindsinredningar. Vi återkommer under den allmänna motionstiden och utvecklar våra synpunkter i det hänseendet.

Jag yrkar alltså, herr talman, bifall till reservationerna 1, 2 och 4 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 52 ERLING BAGER (fp):

Herr talman! Jag kommer i detta inlägg att kommentera bostadsutskottets betänkande nr 2 om byggnaders inomhusmiljö. Senare kommer Leif Olsson i sitt anförande att ta upp bostadsutskottets betänkande nr 1, som gäller regler om byggande.

När det först gäller byggnaders inomhusmiljö vill jag säga att det är glädjande att utskottets ledamöter gemensamt kunnat ta ett initiativ till en begäran till regeringen om kraftfulla åtgärder mot dålig inomhusmiljö. Det behövs verkligen handlingskraft från regeringens sida, i linje med de förslag som framförts bl.a. motionsvägen. Inte minst i allergikerutredningens yttrande understryks detta.

Från folkpartiets sida utgår vi från att regeringen snart återkommer till riksdagen med förslag om åtgärder för att komma till rätta med sjuka hus – mögel, fukt och allt annat som häri inbegrips. Jag skall inte uppta mer av debattiden med att kommentera ett betänkande där alla partier i utskottet har varit överens om gemensamma tag.

Vi har dock, herr talman, inte blivit ense om gemensamma tag när det gäller radon i bostäder. Under många år har folkpartiet och centern ensamma kämpat för att försöka få fram ett åtgärdsprogram för att sanera radon i bostäder. I år har också moderaterna ställt sig bakom långtgående krav på åtgärder, bl.a. lägre gränsvärde i bostäder, vilket vi från folkpartiets sida tycker är mycket positivt. Regeringen däremot fortsätter i sitt långsamma tempo.

Visst är det bra att regeringen förra året äntligen, efter många års väntan, föreslog begränsade insatser när det gäller radonhalter överstigande 400 Bq, även om det kom sent. Men vad som är allvarligt är att gränsvärdet ligger alldeles för högt.

Radonet utgör med stor säkerhet det största strålningsproblem vi har i vårt land – detta på grund av att många människor vistas i sina bostäder med höga radonhalter under en stor del av dygnet. I denna viktiga strålskyddsfråga måste dock regeringens handlande under många år betecknas som ytterst passivt och oengagerat.

Herr talman! Enligt radonutredningens uppskattning fanns det redan 1983 mer än 35 000 lägenheter som låg över högsta tillåtna radonhalt på 400 Bq. Det verkliga antalet lägenheter ligger sannolikt mycket högre. Det som kanske inger den största oron är markradon, som har uppmätts i mycket höga halter. I bostäder byggda på uranrik granit och på rullstensåsar har radonhalter på långt över 400 Bq/m³ uppmätts. Mätresultat i sådana områden

har visat att halter på mellan 1 000 och 4 000 Bq/m³ förekommer. Även ännu högre värden har registrerats. I några bostadshus byggda på rullstensåsar i Sollentuna och Botkyrka har radonhalter på över 20 000 Bq/m³ uppmätts.

SSI, statens strålskyddsinstitut, har sedan mitten av 1970-talet varnat för cancerriskerna med att bo i radonhus. På SSI ser man allvarligt på radonproblematiken. Enligt beräkningar kommer ca 1 100 personer per år att drabbas av lungcancer under 1990-talet i Sverige som en följd av radon i bostäder.

Att vi i Sverige har kunnat uppmäta höga radonhalter i bostäder har flera orsaker. En är att ca 70 % av Europas urantillgångar finns i våra marker, en annan är att det efter andra världskriget har byggts ca 300 000 bostäder av blå lättbetong och att vi under de senaste åren gått in för att bygga bostäder direkt på gjutna golv på marken. Även energisparåtgärder i kombination med minskad ventilation har påverkat. Beträffande markradonet har dock bostadshus byggda med källarplan eller på s.k. torpargrund med god ventilation ett bra skydd mot radon.

Herr talman! Vi har i vårt land ett högt medelvärde när det gäller radon i bostäder. För arbete i gruvor finns det ett riktvärde på 100–200 Bq/m³. Vi tycker att de som arbetar i gruvor inte skall utsättas för en miljö som har högre halter än så. Uppskattningsvis 250 000 bostäder i Sverige har en radonhalt över högsta riktvärde för arbete i våra gruvor, dvs. över 200 Bq/m³. Ca 15 000 bostäder vet vi har ett värde som ligger över 400 Bq/m³, och antalet bostäder med en halt över 1 000 Bq/m³ kan också uppskattas till minst 15 000.

I USA har myndigheterna i stor enighet beslutat om ett riktvärde på ca 70 Bq/m³, och det gäller alla typer av bostäder, befintliga inräknade.

Efter Tjernobyl har det anslagits uppskattningsvis 250–350 milj. kr. för olika åtgärder i samband med denna olycka. I jämförelse med detta har blygsamma summor anslagits för forskning och åtgärder mot radonfaran.

Under den borgerliga regeringsperioden, när folkpartiet hade ansvaret för bostadspolitiken, presenterades en statlig utredning som hette Preliminärt förslag till åtgärder mot strålrisker i byggnader. Utredningens målsättning var att bostäder med en radonhalt på över 400 Bq skulle saneras inom fem år och att bostäder med en radonhalt på över 1 000 Bq skulle vara sanerade inom två år. Nu har det gått åtskilliga år, och detta har ännu inte uppnåtts.

Herr talman! I en gemensam reservation från folkpartiet, centern och moderaterna – som jag här yrkar bifall till – föreslår vi en sänkning av gränsvärdet för radon i bostäder ner till 200 Bq/m³. Detta ligger helt i linje med folkpartiets tidigare ställningstagande i riksdagen, där vi så sent som i våras i en partimotion föreslog en sänkning av gränsvärdet och anvisade budgetmedel till att börja att ta detta steg.

Anf. 53 JAN STRÖMDAHL (vpk):

Herr talman! Agne Hansson sade att byggregler och sjuka hus hänger ihop. Vi har också fått de här betänkandena hophängda i debatten här i kammaren, och det tycker jag är helt riktigt. Jag skulle vilja påpeka att de kanske hänger ihop ännu mer än vad Agne Hansson menade.

Väl genomtänkta och väl underbyggda, heltäckande regler för byggandet

och en effektiv kontroll skulle åstadkomma friska hus med goda funktioner för användarna av husen. Och friska hus och bra bostäder plus fungerande underhåll, som det förmodligen också behövs rätt hårda regler för, skulle innebära att det vi nu ser av mycket omfattande ombyggnader, som regeringen dessutom har funnit sig föranlåten att vidta ganska hårda restriktioner mot, skulle vi aldrig behöva hamna i, ifall vi inte först åstadkomde här mer eller mindre sjuka husen.

Det egendomliga är att alla är väldigt överens om långtgående åtgärder mot de sjuka husen. T.o.m. moderaterna vill ha mycket exakta regler för hur mycket radon som skall godtas i hus. men samtidigt vill de inte egentligen ha några byggregler, framför allt inte några där man slår fast dimensioner och gränsvärden, utan bara funktionskrav. Det här stämmer inte riktigt.

Jag menar att vi måste ta riskerna i bebyggelsen på allvar. Allihop i utskottet har vi varit ute och sett något av dem. Det var litet av en chockupplevelse, tror jag, att vandra genom Dalen där man håller på att bila bort golven i de relativt nybyggda bostadshusen. Vi var i Jönköping i går och i förrgår och upplevde tio år gamla – eller nya – bostadsområden där man ansåg att ingenting var O.K. av det som man hade gjort för tio år sedan, vare sig funktionellt eller tekniskt. Allt måste göras om.

Hur skall man undvika att hamna i en sådan situation igen? Jag tror att man måste förbättra och ytterligare bygga ut de här reglerna. Man skall nog inte säga att de är bra precis som de är i dag, men man måste samtidigt se hur reglerna kommer att se ut – det är bara moderaterna som har sett dem: vi andra har inte fått det ännu – innan vi kan diskutera dem och innan vi kan avfärda dem som felaktiga.

Byggregler behövs som skydd för bostadskonsumenter, som skydd för tredje man. Om var och en byggde sin egen hydda, fick han väl göra det som han ville, kan man säga. Men nu är det inte så, att var och en bygger sin egen hydda i det här landet, utan här byggs bostadsområden av stora entreprenörer och bostadsbolag, och de som skall bo i områdena vet inte vad de får. De är inte med i processen när bostadsområdena kommer till. Det behövs alltså några som kan ta på sig att se till, att bostadskonsumenter, tredje man, får ett regelsystem som ger dem möjligheter till ett bra boende.

Det är en annan sak med byggregler när man går in i befintlig bebyggelse. När man går in i folks befintliga bostäder, i folks hem, i folks bostadsområden, måste man se det här på ett litet annat sätt. Då är det nämligen väldigt känsligt, då kan man lätt slå sönder någonting som människor har bott in sig i och fäst sig vid och där de kan vad som är bra och vad som är dåligt. Man kan väldigt lätt slå sönder sociala nätverk. När det gäller ombyggnad behöver man alltså nalkas det här problemet på ett annat sätt och se till att man får regler för processen och regler för ett demokratiskt genomförande av förändringarna, så att dessa kommer att överensstämma med de boendes krav och önskemål.

Jag ställer mig alltså bakom hemställan i dessa båda betänkanden utom på en punkt. Det gäller frågan om möjligheten att i bostaden eller intill bostaden kunna förvara rotfrukter och grönsaker. Denna fråga, som tas upp i reservation 3 i betänkande nr 1, kan tyckas vara en detaljfråga, men många tycker att den är viktig. Det kan vara fråga om grönsaker och rotfrukter, som

man själv odlat på sin kolonilott eller på sitt sommarställe. Med moderniseringen av bostadsbeståndet och krympningen av skafferier samt borttagande av matkällare finns det inte längre kvar några utrymmen, där man kan förvara exempelvis potatis och grönsaker. Vi föreslår införandet av ett enkelt funktionskrav i byggnormerna. Det skall där föreskrivas att det skall finnas utrymmen för sådan här förvaring. Sedan får det hela lösas tekniskt. Detta är innehållet i denna reservation, som ganska många i utskottet står bakom.

Jag vill också passa på att uttrycka min glädje över att majoriteten i utskottet, dvs. alla utom moderaterna, har förstått värdet av att se till att man i regelsystemet också får in kravet på att bostäderna byggs så, att de boende kan sortera soporna redan i hushållet. Bertil Danielsson sade att vi gick bakvägen om vi började med bostaden och inte med soporna. Men sophanteringens börjar ju faktiskt i bostaden. Har man inte anordningar för källsortering i bostaden och i sopotrymmena i fastigheten, går det inte att genomföra någon källsortering. Vi är annars i det här landet politiskt ganska överens om att vi måste få till stånd en källsortering av soporna, men då måste vi börja i bostaden.

När det gäller sjuka hus i övrigt vill jag också uttrycka min tillfredsställelse över att utskottet kunnat bli så enigt. Jag vill betona att vi önskar åstadkomma en kraftig press på regeringen och på de myndigheter som skall hantera denna fråga, så att det blir någonting gjort. Jag vill peka på två saker, där jag tror att det är väsentligt att man börjar göra någonting.

Den ena gäller hanteringen av ventilationen i våra bostäder. När vi i går var i Jönköping fick vi uppleva hur man bygger om ett stort bostadsområde och där sätter in en ventilationsanläggning liknande den som man river ut i Enskededalen, eftersom den typen av ventilationsanläggningar kan vara anledning till de sjuka husen i Dalen. Detta visar vilken förvirring som råder på det här området. Så kan det inte få fortsätta. Vi måste få till stånd ett kunnande och vi måste vidta åtgärder för att man inte skall göra felinvesteringar för miljarder, vilka föder nya felinvesteringar för miljarder. Jag tror att man måste börja i den änden att man ser över all befintlig ventilation i våra bostäder och kanske i våra hus över huvud taget. Man ser ofta i lägenheter att även enkla ventilationsanordningar är igenmurade, igenmålade eller igenspacklade. Det är klart att det medför problem. Men om man börjar med att se till, att de anordningar som finns också fungerar, skulle väldigt mycket vara vunnet till en låg kostnad.

Den andra saken jag vill peka på är hyresgäströrelsens förslag till en ny bomiljölag, som kan ses som en parallell till arbetsmiljölagstiftningen. Det är oerhört angeläget att vi får i gång arbetet med en sådan lagstiftning. Våra byggbestämmelser reglerar bara förändringar eller tillkomst av byggnader, medan arbetsmiljölagen reglerar arbetsmiljön oberoende av om det görs några ändringar eller inte. Vi har alltså här två olika system. På bostadsområdet har man inte alls samma möjligheter som på arbetsmiljöområdet, såvida det inte uppstår någonting som kan definieras som sanitär olägenhet. Därmed kommer jag in på en förklaring till att vi i vpk inte ställt oss bakom den borgerliga reservationen om gränsvärdet för radon. Vi anser att det i dag inte finns något underlag för att säga att gränsvärdet skall ligga på 200 Bq. Däremot har vi varit överens om att vi måste klara upp definitionerna. Vi

måste kanske ha en definition för sanitär olägenhet och en annan för vad som är acceptabel boendemiljö. Då kanske vi hamnar på 100 Bq i stället för de 200 Bq, som de borgerliga partierna vill att vi skall ha. Vi anser alltså att vi i dag inte kan ange en viss siffra, men vi är annars överens om att vi måste jobba åt det hållet. Vi måste få en sänkning av gränsvärdet, men det kanske inte räcker med 200 Bq.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkande nr 2 i dess helhet. När det gäller betänkande nr 1 yrkar jag bifall till reservation 3 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 54 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Det skulle finnas anledning att ta upp en hel del av vad Jan Strömdahl sade, men jag skall inskränka mig till en detalj. Det gäller hans synpunkter på vår inställning till byggregler och gränsvärden. Det är enligt min mening dock en viss skillnad på detaljerade byggregler och hygieniska gränsvärden. När man hör Jan Strömdahl sjunga regleringsbyråkratins höga visa, är det litet förvånande att också höra att han är beredd att införa ganska omfattande regler för hur livsmedel skall förvaras men inte att sänka gränsvärdet för radonstrålning i bostäder. Det tycker jag är något haltande. Jag hade väntat mig mer av en ledamot av riksdagen, som i andra sammanhang är så benägen att i varje detalj reglera och styra vårt boende.

Anf. 55 JAN STRÖMDAHL (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill påminna om att jag sade att dessa förvaringsutrymmen kan åstadkommas som ett enkelt funktionskrav. Det behöver inte vara föreskrifter om att utrymmena skall vara exempelvis 60 cm eller ha en viss rymd. Det skall alltså vara ett funktionskrav. I fråga om gränsvärdet för radon sade jag att ett enhälligt utskott skrivit att dessa definitioner bör klaras ut. Jag sade också att vi förmodligen måste komma fram till två olika gränsvärden – ett för sanitär olägenhet och ett annat för acceptabel boendemiljö.

Anf. 56 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 57 JILL LINDGREN (mp):

Herr talman! Utskottets ordförande gav uppmuntrande ord på vägen till oss som är nya i utskottet och i riksdagen. Det kan kanske behövas, och jag tackar för det. Det är ju faktiskt inte lätta frågor. Jag känner mig dock litet tröstad av en veteran i riksdagen som har suttit i länsbostadsnämnden i 30 år. För ett par veckor sedan berättade han för mig att han fortfarande tyckte att han inte behärskade dessa frågor – om nu det skall vara en tröst. Man behöver i alla fall inte känna sig alltför tafatt, om man inte tycker att man behärskar hela området.

Jag kommer för enkelhetens skull att ta upp betänkandena i nummerordning.

Som framgår av bostadsutskottets betänkande nr 1 kommer det snart

nybyggnadsföreskrifter från hoverket, något som ju har debatterats här innan jag kom in i bilden. Därtill kommer förbättringsföreskrifter, som huvudsakligen skall vara funktionsinriktade och innehålla allmänna råd i stället för alltför detaljerade regler, som kanske i alla fall skulle bli omoderna vartefter nya rön och ny teknik kommer fram. Dessa föreskrifter är välkomna, tror jag utan att lova för mycket innan jag har sett dem. Jag tror att inriktningen är den rätta. Det kan dock bli tolkningsfrågor om vad man skall räkna till funktioner, vad man sätter som gränser och vad som är föreskrifter och goda råd. Men dessa föreskrifter öppnar kanske möjligheter för att utveckla det som är bra när det exempelvis gäller energieffektivitet i bebyggelsen. Vi i miljöpartiet vill naturligtvis bland funktionerna räkna in kraven på god miljö.

Jag vill gärna lyfta fram utskottsmajoritetens tillkännagivande när det gäller ombyggda bostäder, att man där skall ge möjlighet till källsortering av sopor. Boende och miljö hör intimt ihop. Då är även källsortering av sopor en ytterst viktig funktion, som i dag ofta inte kommer till stånd, bl. a. på grund av platsbrist. Det är glädjande att utskottsmajoriteten ställt sig bakom detta tillkännagivande, som enligt min mening gäller en funktion och inte någon detalj i reglerna.

När det gäller motionerna Bo262, yrkande 9, av Alf Svensson och Bo543 av Ulla Orring, m.fl. har jag tillsammans med Jan Strömdahl från vpk reserverat mig. Reservationen gäller förvaringsutrymme för grönsaker och rotfrukter, som Jan Strömdahl nyss talade om här. Man kan tycka att det borde vara självklart att sådana utrymmen skall finnas i eller i anslutning till varje bostad. Det tycker också hela utskottet, men anledningen till reservationen är att sådana utrymmen trots självklarheten inte finns. När man byggt om har man ofta tagit bort matkällare och skafferier, som ibland har ersatts med elektriskt kyl- och fryskåp, vilket naturligtvis är förkastligt, om man skall spara el och dra ner energiförbrukningen. Därför har vi velat ha en tydlig skrivning i byggnormerna, så att detta problem elimineras i framtiden.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 3 i bostadsutskottets betänkande nr 1.

När det gäller utskottets krav på säkrare dörrar för att minska inbrotten har jag visserligen anslutit mig till utskottets skrivning men tycker ändå att det är viktigt att påpeka att det oftast inte "hänger på dörren" så att säga om en inbrottstjuv tar sig in eller ej. Har han bestämt sig för att göra inbrott går det oftast att hitta vägar, även om dörren är stark och motståndskraftig. Det behövs betydligt mer radikala grepp av social och kanske fördelningsekonomisk karaktär för att minska inbrotten i landet.

Utskottet har också haft att ta ställning till krav på rökgångar i hus som uppvärms med direktverkande el. Kravet skulle vara obligatoriskt. Av två skäl har jag tillsammans med centern, folkpartiet och vpk i denna fråga avgivit ett särskilt yttrande, där vi hänvisar till miljö- och energiministerns färskaste löfte om mycket stränga restriktioner för direktverkande el i bebyggelsen fr.o.m. nu plus det faktum att den bästa uppvärmningsformen i bostadsområden ofta är små effektiva panncentraler – inte en kamin i varje hus. Man bör alltså inte ha obligatoriska krav på rökgångar i alla hus. Kärnkraften skall vi nog kunna avveckla ändå utan att vi behöver frysa.

Jag yrkar bifall till reservation 3 och i övrigt till utskottets hemställan i dess betänkande nr 1.

När det gäller bostadsutskottets betänkande nr 2 har många kloka ord redan sagts här. Betänkandet gäller sjuka hus, och man blir faktiskt bestört. Hur har vi kunnat bygga så mycket för så många under så lång tid, när det var så dåligt?

Agne Hansson var inne på produktkontrollen. Det värsta är kanske att så många människor drabbas hårt av ett problem, som nu är allmänt erkänt, utan att samhället tar ansvar och ställer upp för de drabbade. Här måste det bli en ändring. Problemet är, som jag ser det, likartat det som vi har upptäckt i fråga om amalgam. Det finns områden där ansvaret eller de direkta orsakerna till problemen inte kan klargöras kanske på lång tid men där människor likafullt lider mycket svårt. Då måste samhället på något sätt kunna ställa upp. Jag tror att man här skall titta noga på socialförsäkringsvägen, och så får ansvarsfördelningen klargöras i efterhand. Människor skall inte behöva lida under tiden som inblandade parter skyller på varandra och till dess att det är klart vem som bär ansvaret. Dessutom är det ofta fråga om kombinationseffekter.

Ett annat stort problem i sjuka hus är radon. Olika värden har angivits som acceptabla. Riskgränsen är osäker. Det finns troligen inte några riskfria värden när det gäller radonstrålning. Vi i miljöpartiet tar allvarligt på radonfrågan och tycker att det är bra att tillåten halt i nybyggnation sänks från 400 till 70 Bq/m³.

När det gäller åtgärder mot och statligt ansvar för radonproblemet i befintliga hus finns det en reservation till detta betänkande, där man kräver en halvering av gränsvärdet från 400 till 200 Bq/m³. Jag har i utskottet inte velat låsa mig för den lösningen, men vi i miljöpartiet kommer vid voteringen här i kammaren att stödja den reservationen. Vi vill gå ännu längre, men vi tycker att detta kan vara ett steg på vägen. Vi anser också att det är riktigt att staten i detta läge tar ett stort ansvar. Under den allmänna motionstiden återkommer vi med en begäran om att pengar – anslaget bör vara i storleksordningen 100 milj. kr. – reserveras i budgeten för lämpliga åtgärder i denna fråga, som är så viktig för hälsan hos en stor del av befolkningen. Vi hoppas då få stöd för denna begäran av övriga partier.

Herr talman! Det är bra att utskottet är enigt i detta betänkande. I ett särskilt yttrande har jag dock anslutit mig till Jan Strömdahl och uttalat att man efter vad man vet i dag kunde ha gått längre när det gäller konkretisering och åtgärder mot sjuka hus. Man kunde t.ex. ha ett obligatoriskt krav på besiktning av ventilationsanläggningar, och man kunde ha en bomiljölag eller begära förslag till en sådan. Vi återkommer med förslag under allmänna motionstiden för att försöka få till stånd åtgärder på det här området. Miljöpartiet har redan föreslagit att man skall undersöka om de som fullgör sotningsfunktionen inom räddningstjänsten skulle kunna åta sig att besiktiga ventilationssystemen samtidigt som de kontrollerar rökgångar, skorstenar m.m.

Herr talman! Jag har funderat över det tragiska som hänt på Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm nyligen. Jag har undrat över om man, såvida man hade haft en obligatorisk besiktning av ventilationssystemen och regelbunden

rengöring av dessa, kunde ha undvikit de tragiska händelser som har inträffat där.

Vi skall också observera att den bostadsbrist som förekommer i dag är mycket besvärande. Mot bakgrund av det som vi nu talar om bör vi i detta läge kanske inte gå fram för fort genom att återigen i full fart försöka bygga bort den ackumulerade bostadsbrist som vi har dragit på oss under de senaste 10–15 åren. Då skulle vi återigen riskera att få en omgång problembostäder, inte med samma problem som i miljonprogrammet, men kanske med nya. Går man för fort fram, kan man riskera att det kommer att gå fel. Det behövs enligt min mening en mycket jämnare lunk i bostadsbyggandet. Detta visas tydligt av miljonprogrammets alla sjuka hus, något som vi måste ta ansvar för.

Miljöpartiet vill också satsa på ett byggande som är mycket mer ekologiskt anpassat och energieffektivt. Vi återkommer till detta under den allmänna motionstiden och kanske även nästa vecka, då nya regler för ombyggnad och nybyggnad kommer på tapeten.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation 1 och i övrigt till utskottets hemställan.

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

*Regler om byggande,
m.m.*

Anf. 58 AGNE HANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse stödet från miljöpartiet när det gäller reservationerna om radon.

Jag vill bara för kammarens information säga att vi behandlade frågan om radon också under vårriksdagen, inkl. alla motioner med yrkande om medel för radonsanering. Nu behandlar vi motioner i vilka det inte har krävts några pengar. Från centerns sida är vi helt klara över att det behövs pengar för att komma till rätta med de här problemen, och vi har därför fört fram medelsyrkanden. Dessa har avslagits under vårriksdagen. Det är bakgrunden till att vi just nu inte behandlar några medelsyrkanden från centern vad gäller radonsaneringen.

Låt mig bara ge ett råd till Jill Lindgren: Ni från miljöpartiet behöver inte ta i så våldsamt. Jag förstår inte riktigt vad ni skall göra av de 100 miljonerna. När det gäller radonproblemen är vi i den lyckliga belägenheten att de åtgärder som krävs icke har den digniteten att de kostar vare sig husägare eller samhälle särskilt mycket pengar.

Vi anvisade i vårt förslag 2 milj. kr. Det var vår bedömning att man med det beloppet skulle komma till rätta med hela radonproblematiken. Jag beklagar att man vid det tillfället inte biföll vårt förslag. Då hade man kommit ytterligare ett stycke på vägen.

Vidare, herr talman, vill jag något kommentera önskemålet i det särskilda yttrandet från vpk och miljöpartiet, som Jill Lindgren tog upp, att utskottet borde ha gått längre i fråga om de sjuka husen. Låt mig bara påpeka att det inte har förts fram några förslag från vare sig vpk eller miljöpartiet i den frågan. Att det inte finns några från miljöpartiet är förstås självklart, eftersom det partiet inte fanns i riksdagen förra året, men om det inte hade funnits motioner från något av de övriga partier som var representerade i utskottet, hade det inte varit möjligt för utskottet att ta upp små detaljer i dessa frågor. Det är viktigt att det samlade grepp som vi nu talar om kommer till stånd.

Jag ser visserligen det berörda särskilda yttrandet som mycket märkligt, men jag är villig att skriva det på nybörjarkontot.

Anf. 59 JILL LINDGREN (mp) replik:

Herr talman! Jag utgår från att det som sist sades avsåg radonfrågan. I våras var ju miljöpartiet inte representerat i riksdagen, och jag tar därför inte på mig något ansvar för vad som hände då. Vad som händer framöver får vi se.

Anledningen till att frågan om ventilationssystemen inte väckts tidigare kan möjligen vara att ventilationssystemens betydelse framstod klar först vid den hearing som vi genomförde i utskottet helt nyligen. I varje fall måste vi arbeta vidare med den frågan från det utgångsläge som vi har i dag. Vi får försöka göra något åt förhållandena, oavsett hur litet som har gjorts tidigare.

Den stora summa pengar som jag angav för åtgärder mot radon skall inte tas som ett exakt belopp. Anledningen till att jag över huvud taget införde siffran i diskussionen var att jag inte hade sagt någonting om radonfrågan i utskottet och att jag ville klargöra hur viktig vi anser radonproblematiken vara.

Jag sade inte att vi skall använda 100 milj. kr. utan att vi vill reservera 100 milj. kr. Kartläggning behövs, och många andra åtgärder som vi nu inte är på det klara med behöver vidtas. Vi tycker att det bör finnas en beredskap för detta. Det är möjligt att beloppet är för högt, men då blir det pengar över. Det gör ingenting. Det är värre att reservera för litet pengar för en så här viktig åtgärd. Jag påstår inte att de 2 milj. kr. som ni har föreslagit är för litet pengar, men för att åtgärder verkligen skall komma till stånd vill vi nog hellre ta till i överkant än riskera att hamna för lågt.

Anf. 60 RUNE EVENSSON (s):

Herr talman! Jag kommer i mitt inlägg att beröra bostadsutskottets betänkande nr 1 om regler för byggandet. Senare i debatten kommer Gunnar Nilsson att beröra bostadsutskottets betänkande nr 2, om byggnaders inomhusmiljö. Jag tycker att talarlistan är något rörigt komponerad. Folkpartiets talesman i betänkandet, vilken jag skall debattera med, står efter mig på talarlistan.

Det är nu cirka ett och ett halvt år sedan den nya plan- och bygglagen trädde i kraft. Det var en efterlängtd reform, som också mottagits väl ute i kommunerna. Detta mottagande gäller alla partier, även om det inte alltid låter så här i Sveriges riksdag. PBL har breddat demokratin, avskaffat byggförbudet, förenklats ärendehantering och minskat krångel och byråkrati.

Enligt PBL-beslutet gavs regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer bemyndigande att utforma de föreskrifter om krav som behövs för en lämplig utformning av byggnader, allmänna platser o.d. Dessa nybyggnadsregler har beslutats av boverkets styrelse i oktober 1988 att gälla fr.o.m. den 1 januari 1989. Arbete med ombyggnadsföreskrifter pågår inom boverket.

Bostadsutskottets betänkande nr 1 behandlar regler om byggande och är föranlett av ett antal motioner. Utskottet gör tillkännagivanden till regering-

en på fyra punkter. Den första avser källsortering av sopor, där utskottet uttalar att nybyggnads- och ombyggnadsreglerna bör få en sådan utformning att källsortering av sopor underlättas i bostadshusen. Kravet på källsortering av sopor är välgrundat och nödvändigt inför framtiden. Vi kommer att få fler förpackningar i framtiden som kan återanvändas, och därför bör utrymme skapas för detta.

Den andra gäller en begäran hos regeringen om förslag om hur ett säkrare inbrottskydd skall kunna förverkligas. Utskottet har funnit kravet på förstärkt inbrottskydd välgrundat mot bakgrunden av antalet lägenhetsinbrott och den ökade rädslan hos många människor för denna typ av brott.

Den tredje gäller brandsäkerheten vid alternativa boendeformer. De senaste årens ändrade syn på boendet för äldre och handikappade gör att detta boende ibland "sprängs in" i vanliga bostadshus, vilket föranleder utskottet att föreslå regeringen att en översyn av gällande bestämmelser görs.

Den fjärde gäller ansvaret för tillsyn av hissar. I dag utövas tillsynen av vissa hissar av yrkesinspektionen och av andra hissar av byggnadsnämnden. Utskottet vill med sitt tillkännagivande understryka vikten av att detta tillsynsansvar klarläggs. I en reservation kräver moderaterna att de nybyggnadsregler som boverket beslutade om i oktober och som ännu ej har trätt i kraft skall revideras.

Självfallet skall vi inte ha fler regler än som är nödvändigt. Om detta är vi överens. Däremot är det nödvändigt att det finns regler som garanterar de krav som samhället ställer på byggnaders utformning. Moderaterna har under hela PBL-processen ondgjort sig över antalet regler och borde känna sig belättna nu, när volymen minskat med hälften jämfört med SBN 80. Även kravet på att byggreglerna bör utformas som funktionskrav har tillmötesgått. Tror moderaterna på fullt allvar att det är möjligt att en månad efter boverkets beslut och en månad före ikraftträdandet komma till riksdagen och kräva ändringar? Moderaterna får väl genom sin man i boverkets styrelse, med den kraft han besitter, agera i boverkets styrelse för förändringar. Har han vettiga förslag, förutsätter jag att de respekteras där. Sanningen är nog den att oavsett ansträngningar i detta avseende att minska antalet regler, vill moderaterna alltid ha färre, ett krav som mekaniskt upprepas.

Moderaterna går också emot regeländringar som skall underlätta källsortering av sopor. För vår miljö skall detta viktigt. Det har utskottet insett, med undantag av moderaterna som vill avvakta. I valrörelsen debatterades denna fråga livligt. När vi nu efter valet vidtar förändringar vill moderaterna inte ställa upp. Detta speglar i viss mån moderata samlingspartiets miljöintresse.

I ett särskilt yttrande säger moderaterna att om inte byggnadsnämnderna slutar att kräva hiss vid inredning av vindar, bör PBL ändras i detta avseende.

Denna fråga hanteras så, att kommunerna i dag utfärdar tillgänglighetsplaner, där hela kommunens fastighetsbestånd ingår och där bedömningar av hissbehovet görs områdesvis och husvis. Dessa bestämmelser läggs fast i planeringen och används sedan av byggnadsnämnderna. Det kan exempelvis betyda att vissa hissar i ett hus går ända upp till vinden, medan andra stannar längre ned. Dessa frågor behandlas i dag med förnuft ute i kommunerna. Att, som moderaterna säger, minska handikappades och andra rörelsehindrades

möjligheter att utnyttja dessa bostäder är cyniskt. Det är dessutom förmynderi, något som moderaterna i andra sammanhang säger sig bekämpa. Denna försämring ställer vi socialdemokrater aldrig upp på.

Vänsterpartiet kommunisterna och miljöpartiet kräver i en reservation bättre förvaringsutrymmen för grönsaker och rotfrukter. Denna fråga har varit föremål för behandling i utskottet och riksdagen många gånger. Om detta behov råder inga delade meningar. Utskottet säger t.o.m. att man förutsätter att dessa utrymmen kommer att finnas i våra bostäder. Inget hinder finns i bestämmelser eller låneschabloner. Riksdagen kan bara inte fatta beslut i alla detaljer.

Folkpartiet kräver bättre planering för handikappade. Det som anförs som önskemål i reservationen är helt i linje med den politik som har förts under senare år.

Kravet på utökat hissbidrag åtföljs inte av förslag till hur utökningen skall finansieras. Då frågar man folkpartiet: Var är pengarna? När riksdagen beslutade om anslaget till hissbidrag reserverade sig inte folkpartiet till förmån för ytterligare medel.

Centern vill byta ut dagens byggnadskontroll vid byggnadsnämnderna mot en opartisk organisation.

Kontrollfunktionen i kommunerna på byggområdet genomgick en stor förändring i samband med införandet av PBL. Ansvaret för att byggbestämmelserna följs åvilar byggherren. Byggnadsnämnderna anpassar numera sin kontroll- och besiktningsverksamhet till byggherrens erfarenhet och egenkontroll gentemot sin entreprenör. Mycket dubbelarbete har därmed försvunnit. Kontrollen kan i dag anses ha fått en funktion anpassad till dagens byggnadssituation. Att redan nu döma ut detta system är inte rimligt.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationerna.

Anf. 61 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Jag hade i och för sig inte väntat mig att Rune Evensson skulle applådera våra reservationer. Ett uttryck som belyser det synsätt som Rune Evensson har i detta sammanhang är ganska betecknande. Han säger att vi måste ha omfattande byggregler för att tillgodose de krav som samhället ställer.

För vår del utgår vi i första hand från de boendes behov och önskemål. Det är de som skall bo i husen vi skall försöka att tillmötesgå med rimliga krav och regler. Det är inte myndigheter, riksdag eller planverkets styrelse som ur myndighetssynpunkt skall avgöra vilka krav samhället skall ställa. Vi skall utgå från de människor som skall bo och vistas i husen. De boende skall ha möjligheter att påverka sin miljö.

Det kan också konstateras att man hellre reglerar hur morötterna skall förvaras i husen än åtgärdar gränsvärdet för radonhalten i våra bostäder. Detta är betecknande. Det finns en hel del som är avslöjande i detta sätt att resonera som vi inte kan acceptera.

När det gäller det sätt på vilket beslut om nya byggregler har fattats tycks Rune Evensson mena: Hellre ett snabbt beslut än ett bra beslut. Vi skall ha både snabba och bra beslut. Men i valet mellan de båda måste kvaliteten komma i första hand. Det får gärna ta litet längre tid.

Anf. 62 RUNE EVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har inte tillgång till boverkets protokoll och vet inte hur det beslut vi talar om ser ut i detalj. Såvitt jag förstår hade en person reserverat sig mot beslutet. Det kan kanske vara så att beslutet ändå är ganska bra.

Ute i kommunerna ställs högre krav på tillgänglighet. Människor vill kunna bo kvar hemma längre. Det ställs krav från kommunen, från äldre och handikappade osv. Därför måste tillgängligheten ökas i boendet ute i samhället. Det är ett krav de flesta ställer upp på. För att kunna förverkliga det måste man ha regler som styr. Bertil Danielsson säger att de regler vi har krånglar till och fördyrar. Självfallet kostar det pengar om man ställer krav på bra tillgänglighet, hissar, bra boendemiljö både inne och ute osv. Alternativet blir ju, om man exempelvis skulle slopa kravet på att vindsvåningen skall kunna nås med hiss, som moderaterna uttalar sig för, att en viss kategori människor utestängs från möjligheten att bo i dessa hus. Även människor som inte är handikappade kan komma i den situationen efter en olycka eller liknande där de behöver den tillgänglighet som en hiss ändå ger.

De regler som nu finns är till för att skydda konsumenter. Bertil Danielsson säger att det är de boendes krav som skall vara avgörande för hur bostäderna skall se ut. Om det är vi överens. Men vi vill se till att vi med regler styr detta. Vi vill inte lämna det fritt för byggarna att själva utforma detta. I den situation vi har i dag, när det råder stor brist på bostäder, skulle svaga grupper som sjuka och handikappade tvingas ta i princip vilken bostad som helst, för att över huvud taget få någonstans att bo.

Anf. 63 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Jag förstår att Rune Evensson insåg sitt misstag att i det första inlägget så kraftigt poängtera samhällets krav. Han räknar nu upp en rad boendegrupper som ställer krav. Jag noterar att det rör sig i rätt riktning när det gäller hur de boende vill ha det ordnat.

Men det finns också krav från t.ex. ungdomar, som i dag inte har möjlighet att få någon bostad över huvud taget. Att man i det läget benhårt driver dessa mycket långtgående krav leder till att en annan grupp, ungdomarna, kanske utestängs från möjligheten att få en hygglig bostad. Man måste hela tiden väga saker för och emot och ta hänsyn till olika faktorer. Men när vi har talat om byggreglernas utformning har vi utgått från att det skall ställas ett fåtal funktionskrav som innebär att man tar hänsyn till säkerhet, hygien och annat, dvs. krav som det är rimligt att de boende ställer. Men att i detalj reglera varje funktion och varje yta tycker vi är att gå för långt. Exemplet med förvaring av rotfrukter i kontrast till att majoriteten inte bryr sig om radongränsvärdena är ganska betecknande. Utskottsmajoriteten vill ge sig på detaljer som griper in i små delar av boendet men lämnar de stora frågorna orörda.

Anf. 64 RUNE EVENSSON (s) replik:

Herr talman! Samhället ställer dessa krav för att skydda konsumenterna, framför allt svaga konsumenter.

Frågan om installation av hissar sköts med förnuft ute i kommunerna. Som

jag sade tidigare håller de privata, allmännyttiga och kooperativa fastighetsägarna på att se över sitt fastighetsbestånd för att ta reda på hur det förhåller sig med tillgängligheten och för att kunna förbättra den. Riksdagen har ju beslutat att hiss skall installeras vid ombyggnad av hus med minst tre våningar. I det yttrande som vi har fattat beslut om i bostadsutskottet, och som kommer att behandlas i kammaren nästa fredag, anges att lån med den låga räntan skall utgå för installation av hissar.

Anf. 65 LEIF OLSSON (fp):

Herr talman! Till att börja med kan jag instämma i Rune Evenssons förvåning över talarlistans konstruktion i dag. Tågordningen är litet underlig, och vi får också en underlig debattordning när det gäller replikväxling m.m., vilket vi redan har märkt i denna debattomgång. Vi får emellertid försöka komma runt detta problem.

Bostadsutskottets betänkande 1 om regler om byggande, där ett antal motioner från i våras behandlas, kommer egentligen i ett skede då den sedan den 1 juli 1987 gällande plan- och bygglagen skall finna sin praktiska tillämpning ute i kommunerna. Det gäller inte minst de nybyggnads- och ombyggnadsföreskrifter som boverket har att utge.

Målsättningen för detta arbete skall enligt regeringens beslut vara att kraftigt minska nu gällande regelbestånd och att göra reglerna enklare. Vad det nu gäller är att se till att så också sker.

Från folkpartiets sida har vi nu som tidigare den klara uppfattningen att utgångspunkten för bostadspolitiken skall vara att valfriheten måste öka och att staten inte genom ekonomiska styrmedel och administrativa regleringar skall gynna eller missgynna olika upplåtelseformer, bostadstyper och fastighetsägare.

Målsättningen för folkpartiets bostadspolitik är alltså bl.a. att antalet styrande normer och regler kraftigt skall minska. Genom regelförenklingar vill vi i folkpartiet skapa förutsättningar för ett mer varierat byggande som är anpassat till efterfrågan.

Folkpartiet anser att boverket bör meddela klara föreskrifter på områden som berör hälsa, handikapp, säkerhet och energi.

I ett särskilt yttrande har folkpartiet tillsammans med centern pekat på dessa krav, och vi avvaktar nu ett år för att se om den kraftiga beskärning av regelverket som regeringen antytt skall bli verklighet. Detta gäller givetvis såväl nybyggnads- som ombyggnadsföreskrifterna.

Ett område där folkpartiet, som jag sade, kan acceptera ett fortsatt regelverk gäller frågor som berör de handikappades situation. Enligt omsorgslagen har vissa handikappade laglig rätt till eget boende eller gruppboende. Detta är visserligen landstingens ansvar, men det gäller för riksdagen att se till att erbjuda handikappade vanliga bostäder som är anpassade efter varje människas behov.

Herr talman! En del i detta är då givetvis att se till att det installeras hissar i våra fastigheter. Av utskottsmajoritetens skrivning framgår förvisso att det har installerats hissar under de senaste fyra åren och att 200 milj. kr. beviljats i statsbidrag under samma tid. Men majoriteten säger också att det är önskvärt att fler hissar kommer att installeras.

Detta är just vad vi i folkpartiet pekat på i vår motion Bo518 och även i reservation 5, till vilken jag yrkar bifall.

I folkpartiets partimotion pekar vi bl.a. på vikten av att kommunerna – och fastighetsägarna – får ökad information om de olika lösningar som finns i dag, om att kostnaderna för hissinstallationer sänkts med en tredjedel på tre år och om att nya och ändamålsenliga hissar utvecklats inte minst för äldre hus. Detta borde stimulera såväl kommuner som fastighetsägare att installera fler hissar.

När det gäller säkerhets- och energifrågor har två folkpartister i motion Bo516 begärt att rökgångar skall inrättas i nya hus och vid genomgripande reparationer av gamla hus. I fråga om detta kan jag för dagen ställa mig bakom utskottets skrivning, vilken alltså innebär att regeringen skall återkomma till riksdagen med förslag om att uppvärmning med direktverkande el skall avskaffas som huvudsakligt uppvärmningssätt och att sådan installation skall ske endast i undantagsfall.

Jag utgår självfallet från att utskottet och riksdagen inom den närmaste framtiden noga följer dels att detta förslag skyndsamt föreläggs riksdagen, dels att inriktningen blir den som utskottet nu har förutsatt. Om detta inte sker förbehåller vi i folkpartiet oss givetvis rätten att återkomma, vilket vi även närmare har angett i ett särskilt yttrande.

Herr talman! I detta betänkande behandlas ytterligare två motioner från folkpartister. Den ena handlar om förvaringsutrymmen för grönsaker och rotfrukter, där jag utgår från att utskottet följer utvecklingen, vilket enligt utskottet skall innebära att sådana utrymmen skall finnas i våra bostäder.

I den andra folkpartimotionen krävs det vattenskadesäkrare byggnader. Jag förutsätter även i detta sammanhang att utskottets tolkning av de nyligen beslutade nybyggnadsreglerna om fuktskydd skall bli vägledande samt att, som utskottet skriver, reglerna får positiv effekt i detta avseende.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till reservation 5 och i övrigt till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 66 RUNE EVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall kortfattat beröra något av det som Leif Olsson sade. Jag kan hålla med om mycket av det som han anförde. Han talade först om förenklade regler. Såvitt jag förstår har han blivit bönhörd genom boverkets beslut. Enligt detta beslut har antalet regler halverats i förhållande till SBN 1980. I stor utsträckning har man anpassat sig till kravet på funktionsregler.

Sedan 1984 har 1 350 hissar installerats. Det är ganska mycket, även om man kan tycka att det borde ha varit fler. I fråga om detta har vi samma uppfattning.

När jag sade att statsbidrag har utgått med 200 milj. kr. för installation av hissar var det bara för att påminna om att det alltså är statens del. Sedan betalar staten 20 % av hisskostnaderna, medan kommunerna betalar 30 %, om jag minns siffrorna rätt. Resten betalas av hissinstallatören. Sammanlagt blir installationskostnaden för hissar 1 miljard kronor.

Anf. 67 LEIF OLSSON (fp) replik:

Herr talman! Att vi för dagen är övrens om att vi inte behöver fler utan färre regler är i och för sig positivt. Men, Rune Evensson, i det betänkande som vi nu behandlar gör vi ett tillkännagivande till regeringen om tillsynsansvaret för hissarna. Jag har väldigt svårt att förstå varför utskottet inte skall kunna begära hos regeringen förbättrad information om t.ex. de nya flexibla lösningar som finns för kommunerna och fastighetsägarna samt om prisutvecklingen på området. Utskottet konstaterar faktiskt att man nådde en topp när det gäller hissbidragen år 1986, vilket rimligen måste tolkas som att efterfrågan har minskat sedan dess. Det vill vi peka på i vår reservation.

Anf. 68 GUNNAR NILSSON (s):

Herr talman! Bostadsutskottets betänkande 2 handlar om byggnaders inomhusmiljö, eller rättare, brister i inomhusmiljö. I betänkandet behandlas ett stort antal motioner om byggnadsrelaterade hälsorisker. Det gäller oprövade byggnadsmaterial, brister i ventilationssystem och andra tekniska installationer, det gäller bristande samordning i planerings-, projekterings- och byggprocessen och det gäller åtgärder mot fukt, mögel, radon och andra företeelser som ger upphov till det s.k. sjukahus-komplexet.

Det är frågor som behandlats vid ett flertal tillfällen och som utskottet ser mycket allvarligt på. Det är därför glädjande att det har rått stor enighet i utskottet vid behandlingen av ärendet, med undantag av radonfrågan som föranlett en borgerlig reservation.

Jag vill ändå allmänt beröra frågorna om inomhusmiljön.

Problem med inomhusmiljön i olika byggnader är ingen ny företeelse. Förr handlade det om otäta byggnader, om drag, fukt och kyla och ett ojämnt inomhusklimat. I dag, i det moderna byggandet, är det nya, ofta svåra och komplexa problem, som ger upphov till miljöstörningar och hälsorisker. Problemens bredd och omfattning framkom på ett bra sätt vid utskottets offentliga hearing om sjuka hus.

Vi kan konstatera att det blivit allt vanligare med miljöproblem i byggnader. Undersökningar som gjorts av Världshälsoorganisationen pekar på att upp till vart tredje hus har en undermålig miljö. Det får naturligtvis allvarliga hälso- och trivseffekter. Men det har också gjorts åtskilligt för att komma till rätta med problemen.

Den nya plan- och bygglagen ger klara anvisningar om att mark skall vara *lämplig* för det ändamål som den skall användas till, att byggnader skall vara lämpade för sitt ändamål och ge möjlighet till trevnad, god hygien, en god arbetsmiljö och ett tillfredsställande inomhusklimat. Dessa faktorer uppmärksammas vid såväl planläggning som behandling av bygglovsärenden.

Det pågår också en rad utredningar och forskningsprojekt för att kartlägga problemen och nå kunskap om hur de skall kunna åtgärdas. Inom bostadsdepartementet finns en särskild arbetsgrupp som arbetar med sjuka hus-frågor. Den har till uppgift att föreslå åtgärder, som syftar till att förebygga och undanröja sådana fel och brister i byggnader som kan vålla ohälsa.

Den skall också belysa ansvarssystemet och dess tillämpning när olägenheter uppkommer. Den skall arbeta skyndsamt och fortlöpande redovisa sitt arbete.

År 1986 tillsattes allergiutredningen, med direktiv att beskriva vilka riskmoment som finns i bostäderna och i miljön omkring dem. Utredningen har gett ut ett antal debattskrifter om byggnadsrelaterade hälsoproblem och avser att redovisa sitt slutbetänkande under våren 1989.

Vidare har regeringen uppdragit åt statens råd för byggforskning att belysa förutsättningarna att uppnå energisparmålen med beaktande av att det skall finnas ett gott och hälsosamt inomhusklimat i våra byggnader. Även det arbetet skall redovisas under 1989.

Trots de kunskaper vi har är fortfarande betydande delar av det ny- och ombyggda byggnadsbeståndet behäftade med så allvarliga brister att byggnaderna ger upphov till hälsoproblem hos de människor som vistas i dem. Det är ett oacceptabelt förhållande.

Utskottets uppfattning är därför att kunskaperna om byggnadsrelaterade hälsoproblem måste ökas och att de kunskaper som redan finns måste tas till vara, systematiseras och föras ut till berörda parter.

Med anledning av de motioner, från samtliga partier, som behandlats i betänkandet vill utskottet ge regeringen till känna ett antal punkter, som är viktiga i det fortsatta arbetet.

Det gäller att skyndsamt göra en kartläggning av problemens hittillsvarande omfattning. Det gäller att definiera de begrepp som ännu inte fått någon allmängiltig definition. Det gäller att se över vilka åtgärder som kan vidtas för att undvika problem på grund av bristande samordning i byggprocessen, från planarbetet till förvaltningsskedet. Det gäller kontroll över byggnadsmaterial och tekniska installationer.

Det är också angeläget att se över ansvarssystemet och dess tillämpning. Effekterna av dagens stödsystem bör analyseras, och frågan om behovet av ytterligare garantier och försäkringar bör övervägas.

Utskottet vill också understryka behovet av ytterligare forskning kring problemen med sjuka hus.

Detta ger ett enigt utskott regeringen till känna.

I betänkandet återkommer också ett par motioner angående radon i bostäder, vilket gett upphov till en borgerlig reservation.

I reservationen förordas ett lägre gränsvärde för radon i befintlig bebyggelse, samtidigt som samtliga borgerliga partier i särskilda yttranden uttalat sig för ett ökat statligt stöd för åtgärder mot radon.

Radon i byggnader är en väsentlig del i komplexet sjuka hus, men till skillnad från flertalet andra faktorer har vi, vilket framkom vid bostadsutskottets hearing, relativt goda möjligheter att mäta, kontrollera och åtgärda radonproblemet.

Den viktigaste åtgärden vid nybyggnation är markkontroll. Genom mätning kan man bedöma markens lämplighet för bebyggelse och vid behov utfärda anvisningar för grundläggning och byggnadssätt. Gränsvärdet för nybyggnation är 70 Bq/m^3 medan högsta acceptabla gräns för befintlig bebyggelse är 400 Bq/m^3 .

Genom kommunernas försorg har antalet bostäder med höga radonhalter kartlagts. Det uppgår till ca 40 000 lägenheter. Kommunerna har gett direktiv, råd och anvisningar om hur dessa bostäder kan åtgärdas.

Vid en enkät i kommunerna 1986 framkom att endast en tredjedel av de

aktuella bostäderna åtgärdats trots att det ofta rör sig om relativt enkla ingrepp.

Sedan dess har dock ytterligare informationsinsatser från kommunerna genomförts samtidigt som riksdagen beslutat om bidrag för radonsanering med upp till 15 000 kr. fr.o.m. den 1 juli 1988.

Det finns därför skäl att anta att ett betydligt större antal bostäder är åtgärdade i dagsläget.

Några ytterligare stödåtgärder kan i nuläget inte anses erforderliga.

När det gäller gränsvärden för radon genomförs för närvarande en särskild studie av SSI för att nå fram till en säkrare riskuppskattning avseende radon i bostäder. Socialstyrelsen följer detta arbete och kommer när resultat föreligger att ta ställning till om en ändring av nuvarande gränsvärden är motiverad. Detta ställningstagande bör avvaktas.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 69 SIW PERSSON (fp):

Herr talman! Det har byggts in alldeles för många fel i våra byggnader. Fel åtgärdas, och fel finns i de ombyggda och nybyggda lokalerna och bostäderna. Det är oförsvarbart att detta sker i en så stor omfattning.

Om vi hört flera tala om här i dag och som många av oss har vetat länge blir vart tredje hus i Sverige som byggs eller renoveras ett sjukt hus. Det innebär att vi som vistas eller bor där får huvudvärk, allergier eller andra mer eller mindre allvarliga problem. Har vi råd med sådant? Nej, naturligtvis inte, varken ekonomiskt, allmänmänniskt eller ur någon annan synpunkt.

Varje år tillkommer det ca 500 nya byggmaterial, men det finns ingen form av kontroll av dem. Det finns inte heller några regler beträffande innehållsförteckningar eller produktinformation. Vilka kemiska kombinationer finns det i materialen? Hur fungerar de olika byggmaterialen om de sätts ihop i olika kombinationer? Det enda vi vet är att vi inte vet.

Många människor drabbas i bostäder och lokaler på olika sätt av fukt och mögel. Det är ett resultat av att vi faktiskt bygger på mark där vi aldrig borde ha byggt och att vi använder oss av material som gynnar fukt och mögel. Det kan, herr talman, inte vara rimligt att bostäder och lokaler används för mer eller mindre framgångsrika experiment.

Jag tror att ingen av oss skulle vilja köpa en bil om försäljaren säger: Bilen är bra, såvitt vi vet nu, men vi har inte testat delarna i bilen. Vi känner inte heller till vad de olika materialen innehåller. Detta kommer dock mer eller mindre att märkas inom ett eller flera år, kanske fortare.

Hur har sådant här fått fortgå under så många år? Vi vistas i bostäder och lokaler där vi inte kan ställa krav på vad de innehåller. Det måste vi ändra på.

Nu har bostadsutskottet i fråga om byggnaders inomhusmiljö enats om ett tillkännagivande, som innebär att det skall göras en bred översyn med syfte att komma till rätta med bristerna i vissa byggnaders inomhusmiljö och problemen med de s.k. sjuka husen. Enigheten i utskottet är, herr talman, glädjande och ett steg på vägen.

De åtgärder som nu beslutas med anledning av betänkandet kommer att hjälpa dem som drabbas i framtiden. Hur mycket beslutet kommer att betyda får framtiden utvisa.

Men vi får inte glömma bort alla dem som redan har drabbats på olika sätt och ofta har det mycket svårt. Dessa måste vi på olika sätt hjälpa i annat sammanhang.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till utskottets hemställan, med undantag för mom. 3, där folkpartiet har gått samman med övriga borgerliga partier.

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

*Regler om byggande,
m.m.*

Överläggningen i dessa ärenden var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Utrikesutskottets betänkande 6

Mom. 4 (FN-universitet för mänskliga rättigheter)

Utskottets hemställan bifölls med 271 röster mot 37 för reservation 1 av Pär Granstedt och Ingbritt Irhammar.

Mom. 9 (institut för barns rättigheter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Pär Granstedt och Ingbritt Irhammar – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (mänskliga rättigheter i Turkiet)

Utskottets hemställan bifölls med 285 röster mot 21 för reservation 3 av Berith Eriksson. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Utrikesutskottets betänkande 4

Mom. 2 (konferens om förtroendeskapande åtgärder)

Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 35 för reservation 1 av Pär Granstedt och Ingbritt Irhammar. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 (nordisk parlamentarikergrupp för en kärnvapenfri zon)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Pär Granstedt och Ingbritt Irhammar – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (garantier vid utländska örlogsbesök)

Utskottets hemställan bifölls med 227 röster mot 74 för reservation 3 av Pär Granstedt m.fl. 6 ledamöter avstod från att rösta.

Barbro Sandberg (fp) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 13 (protest mot kärnvapenprov i Stilla havet)

Utskottets hemställan bifölls med 267 röster mot 41 för reservation 4 av Bertil Måbrink och Per Gahrton.

Barbro Sandberg (fp) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Gunhild Bolander (c) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

*Regler om byggande,
m.m.*

Mom. 16 (sambandet kärnkraft–kärnvapen)

Utskottets hemställan bifölls med 236 röster mot 73 för reservation 5 av Pär Granstedt m.fl.

Mom. 25 (studier för skyddet av civilbefolkningen i krig)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Pär Granstedt och Ingbritt Irhammar – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Bostadsutskottets betänkande 1

Mom. 1 (utformning av byggföreskrifter m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 246 röster mot 61 för reservation 1 av Knut Billing m.fl.

Mom. 3 (källsortering av sopor)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Knut Billing m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (förvaringsutrymmen för grönsaker och rotfrukter)

Utskottets hemställan bifölls med 269 röster mot 40 för reservation 3 av Jan Strömdahl och Jill Lindgren.

Mom. 5 (regler om inbrottsäkrare dörrar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Knut Billing m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (planering för handikappade)

Utskottets hemställan bifölls med 267 röster mot 37 för reservation 5 av Erling Bager och Leif Olsson. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 17 (kontroll- och besiktningsorganisation på byggområdet)

Utskottets hemställan bifölls med 274 röster mot 34 för reservation 6 av Agne Hansson och Birger Andersson.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Bostadsutskottets betänkande 2

Mom. 3 (åtgärdsgränsen för radon)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 148 för reservationen av Agne Hansson m.fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

2 § Föredrogs

finansutskottets betänkanden

1988/89:FiU4 om ny riksbankslag och ändrat huvudmannaskap för riksgäldskontoret (prop. 1986/87:143 delvis),
1988/89:FiU5 om sedlar och mynt (förs. 1987/88:24),

skatteutskottets betänkande

1988/89:SkU14 om förlängning av totalisatorskatten m.m. (prop. 1988/89:24),

justitieutskottets betänkanden

1988/89:JuU6 om sexuella övergrepp mot barn, m.m.,
1988/89:JuU7 om resning (prop. 1987/88:58 delvis),
1988/89:JuU9 om delgivning (förs. 1987/88:16),

lagutskottets betänkande

1988/89:LU11 om jäv för konkursförvaltare (prop. 1988/89:31),

jordbruksutskottets betänkande

1988/89:JoU7 om plantskoleväxter m.m. samt

näringsutskottets betänkande

1988/89:NU5 om praktikkrav för revisorer.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

3 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1988/89:Jo17–Jo19 till jordbruksutskottet

4 § Föredrogs men bordlades åter

Konstitutionsutskottets betänkanden 1988/89:KU9–KU12 och KU14

Skatteutskottets betänkande 1988/89:SkU7

Utrikesutskottets betänkanden 1988/89:UU7 och UU9

Socialförsäkringsutskottets betänkanden 1988/89:SfU5 och SfU7–SfU9

Socialutskottets betänkanden 1988/89:SoU5, SoU7, SoU8 och SoU11

Kulturutskottets betänkanden 1988/89:KrU4 och KrU5

5 § Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, jordbruksutskottets betänkande 1988/89:JoU5, justitieutskottets betänkande 1988/89:JuU12 och socialförsäkringsutskottets betänkande 1988/89:SfU6, beslöt kammaren på förslag av tredje vice talmannen medge att de fick företas till avgörande i ett sammanhang sedan debatten i samtliga dessa ärenden avslutats.

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1988/89:JoU5 om Hornborgasjön (prop. 1987/88:150 delvis).

justitieutskottets betänkande
1988/89:JuU12 om spaningslagen (prop. 1988/89:12) och

socialförsäkringsutskottets betänkande
1988/89:SfU6 om tillämpningen av terroristlagstiftningen (skr. 1988/89:11).

Först upptogs till behandling jordbruksutskottets betänkande 5 om Hornborgasjön.

Hornborgasjön

Anf. 70 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! För drygt elva år sedan, närmare bestämt våren 1977, uttalade sig riksdagen för en fullständig restaurering av Hornborgasjön. Bakgrunden till beslutet då var en socialdemokratisk partimotion, som i sin tur föranleddes av att det fördes diskussioner om och framlades planer på att begränsa restaureringen genom att bygga en vall tvärsöver sjön. Därigenom skulle effekterna på angränsande jordbruk minimeras.

Jordbruksintressena försvarades vid denna tidpunkt med ganska stor hetta. Riksdagen biföll den socialdemokratiska partimotionen. För övrigt var denna den enda som bifölls under den socialdemokratiska oppositionstiden. Riksdagen bekräftade också att den ursprungliga målsättningen då utredningsarbetet startade 1965 låg fast, dvs. återställande av sjön som fågelsjö och skapandet av en sjö som skulle kunna leva vidare av egen kraft.

När frågan om Hornborgasjön behandlades 1977 hade jag själv tillfälle att för första gången delta i kammarens debatt. Jag framhöll då att beslutet var en stor och viktig milstolpe i den svenska naturvårdens historia.

Hornborgasjöns restaurering är ett gigantiskt projekt, där slutresultatet i alla delar självfallet är mycket svårt att säkert förutse. Det bekräftas genom att riksdagen genom regeringens anmälan nu har beretts tillfälle att säga sin mening om det nya restaureringsalternativet, dvs. utan vallar och med en mindre vattenståndshöjning.

Det tidigare alternativet, med omfattande invallningar, visade sig vid fortsatta undersökningar inte hålla. Dels skulle vallarna på grund av markförhållandena på flera ställen inte förhindra läckage, dels kommer ett vallfritt alternativ att bättre tillgodose fågelintresset, eftersom det skapas gynnsamma biotoper för speciellt vadarfåglar.

Herr talman! Utskottet har genom föredragningar av företrädare för olika intressen med anknytning till sjön och av vetenskapsmän med skilda inriktningar fått en mycket omfattande information om bl.a. konsekvenserna av olika restaureringsalternativ. Vi har fått skrivelser med ingående dokumentation. Utskottet har också gjort ett studiebesök vid sjön, vilket gett en värdefull bild av restaureringsproblemen.

Utskottet konstaterar att det råder full enighet om målet: att Hornborgasjöns framtid skall säkerställas från naturvårdssynpunkt. Om sättet att

restaurera råder det delade meningar, kanske beroende på vilka intressen man företräder. För egen del vill jag konstatera att det i den turbulens som föregick utskottets beslut förekom en viss prestigeladdad akademisk diskussion, som vi också har fått lov att lyssna på.

Det är naturligtvis mycket tillfredsställande att ett helt enigt utskott ställer sig bakom regeringens uppfattning att det med hänsyn till den ingående analys av konsekvenserna som naturvårdsverket har gjort finns starka skäl, från såväl naturvårdssynpunkt som samhällsekonomisk synpunkt, att restaureringen utförs enligt det nya alternativet, dvs. utan vallar och med en mindre vattenståndshöjning. Detta är i god överensstämmelse med inte minst Sveriges agerande och åtagande enligt den internationella våtmarkskonventionen.

Utskottet har funnit det särskilt angeläget att säga ifrån att den osäkerhet som under de senaste åren rått om omfattningen av restaureringsarbetena nu kommer att upphöra. Naturvårdsverket bedömer att restaureringsarbetena bör kunna vara genomförda inom de närmaste fem åren.

Herr talman! Som skaraborgare är man naturligtvis alldeles särskilt nöjd med att så här avslutningsvis kunna yrka bifall till ett enigt utskottsförslag. Hornborgasjön är en stor tillgång för vårt län och projektet följs med stort intresse bland länets befolkning. Det klara besked som riksdagen snart ger kommer att välkomnas av många. Det gäller fågelvänner, markägare, allmänt naturvårdsintresserade och andra. Och på läktaren sitter det ungdomar från Skaraborgs län, som jag har talat med i dag. Det rör sig om ett fint framtidsprojekt i svensk naturvård. Jag hoppas att efter riksdagens beslut de många som på ett förtjänstfullt sätt har arbetat med frågan nu får en välbehövlig arbetsro för att även kunna göra ett bra arbete i fortsättningen.

I detta anförande instämde Birgitta Johansson, Anders Nilsson och Kjell Nordström (alla s).

Anf. 71 IVAR VIRGIN (m):

Herr talman! Grus gruss det latinska namnet på sagofågeln tranan, har kanske mer än något annat förknippats med Hornborgasjön. Tranan har fascinerat människan sedan *urminnes* tider. I Spanien finns grottmålningar, som är 5 000–6 000 år gamla och som föreställer dansande tranor.

Mellan tranornas häckningsplatser i nordliga Sverige och sitt vinterviste i Spanien eller i Nordafrika ligger Hornborgasjön som en mycket uppskattad rastplats. Hornborgasjön är helt säkert Sveriges äldsta fågelsjö och har sitt ursprung ca 6 000 år tillbaka. Kanske de dansande tranorna på grottmålningarna i Spanien var trogna besökare vid Hornborgasjön.

Mänsklig verksamhet runt sjön daterar sig ytterligare ett par tusen år tillbaka i tiden. Debatten om huruvida detta varit Sveriges vaggga får stöd av Hornborgasjön, men debatten bör kanske föras i andra sammanhang.

Hornborgasjön var alltså under årtusenden fram till 1800-talets början en unik fågelsjö i en unik kulturmiljö vid foten av platåberget Billingen. Vid den tiden påbörjades sjösänkingsföretag, som var en olycka både för sjön och sannolikt även för de jordbruk som gav sig in i den svåra leken.

Det är lätt att ge domen med facit i hand. Men för gångna generationer var nödvändigheten att skapa ny mark under plögen stor. Vi hade dock svältår i

slutet av 1800-talet och svåra störningar i livsmedelsförsörjningen under första världskriget.

Tiderna förändras och vetenskapen om de naturvärden som gick förlorade under dessa sjösänkningsskeden ökade efter hand, bl.a. genom insatser från Skaraborgs läns naturskyddsförening. På senare tid framstår tandläkaren och naturfotografen P O Swanberg som den oförtröttlige kämpen för att sprida denna kunskap.

Allt detta ledde till att en arbetsgrupp för att utreda förutsättningarna att återställa Hornborgasjön tillsattes 1965 – Jan Fransson berörde detta i sitt inlägg. Målsättningen var dels att återställa sjön som fågelsjö, dels att skapa förutsättningar för att sjön kunde leva vidare av egen kraft.

Denna grupp presenterade 1973 en väl genomarbetad plan, som med vissa kompletteringar år 1977 vann riksdagens enhälliga stöd. Målsättningen var en fullständig restaurering av sjön.

Ambitionen var dessutom inriktad på att med vallar skydda så mycket jordbruksmark som möjligt. Med de stora spannmålsöverskott vi haft under 1980-talet och med nutida krav på förändrad användning av jordbruksmarken har vi svårt att förstå denna ambition, som uttalades i slutet av 1970-talet. I september 1982 fann regeringen när planerna passerat vattendomstolen att tillstånd kunde lämnas till den begärda restaureringen, med vallar.

”Så går beslutsamhetens friska hy i eftertankens kranka blekhet över.” Detta Hamletcitat beskriver väl den vidare utvecklingen. De planerade invallningarna riskerade att läcka. Kostnaderna för byggande och inte minst för framtida underhåll var betydande.

Nu föddes idén om en mindre höjning av vattenståndet och ett slopande av de flesta planerade vallarna. Det är enligt min mening inget tvivel om att ökade arealer översvämningsmarker kan ge betydande naturvärden. Det nya förslaget innehåller alltså stora plusvärden.

Samtidigt innebär förslaget med den mindre höjningen av vattenståndet ett ökat risktagande. Professor Sven Björk vid limnologiska institutionen i Lund redovisade inför utskottet sin positiva inställning till att ta bort vissa vallar och därmed skapa större arealer med grunt vatten och strandzoner. Miljömässigt och naturvårdsmässigt skulle sjön vinna på detta. Men han varnade samtidigt bestämt för att klarvattenytorna relativt snart skulle växa igen om man inte planerade ytterligare höjningar av vattenståndet.

Vi motionärer bakom motionen Jo70 har sett vår begäran, att det gamla förslaget med den i andra höjningsetappen planerade vattenståndshöjningen får ligga kvar hos vattendomstolen, som ett sätt att markera att ytterligare höjningar kan komma att bli nödvändiga. Jag tycker det är mycket tillfredsställande att ett enigt utskott biträtt motionskravet, att det gamla företaget, grundat på riksdagsbeslutet 1977, får ligga kvar i vattendomstolen.

Herr talman! Jag kan inte heller tolka utskottets behandling av miljöpartiets krav ”att ytterligare vattennivåhöjningar bör övervägas om sjön växer igen snabbare än vad som förutsätts i propositionen” på annat sätt än att ett enigt utskott har den uppfattningen att sådan höjning skall verkställas om det behövs.

Man kan också konstatera att det för riksdagens del går en rak linje mellan behandlingen av Hornborgasjöfrågan 1977 och nu, 1988. Grundläggande krav står fast.

Hur en ytterligare höjning skall gå till och vilka skyddsåtgärder och kompletterande inköp som då erfordras bör enligt min mening redan nu planeras.

Det är bra att naturvårdsverket redan nu dimensionerar dammbyggnaden vid Flians utlopp, den del som vetter västerut, för ett vattenstånd som är betydligt högre än det som nu planeras. I ett företag av denna karaktär måste sjöns fortbestånd garanteras för en längre tid än flera generationer.

Det är också glädjande att naturvårdsverket deklarerat att man kommer att inta en generös hållning till markägarna när så småningom ersättningsfrågorna kommer upp. I en gammal kulturbygd som den runt Hornborgasjön är detta särskilt viktigt.

Herr talman! Jag är mycket glad över detta enhälliga betänkande, som så klart slår fast vårt absoluta ansvar att göra restaureringen av Hornborgasjön långsiktigt hållfast.

Anf. 72 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Hornborgasjön är en tillgång inte bara för Skaraborgs län utan för hela vårt land. Den är en tillgång för vårt land därför att den skapar förutsättningar för ett rikt fågel- och djurliv. Hornborgasjön har ju, som vi har hört här, varit ett centrum för fågellivet under mycket lång tid. Det har varit mindre bra tider, t.ex. på 30-talet, då vattenståndet i sjön – om man nu kan kalla den för sjö – var lågt. Men sedan höjde man vattennivån, och fågellivet kom tillbaka. Men skall man kunna bevara detta för framtiden, måste man också vara säker på att sjön klarar sig mot de intrång som vass och annan växtlighet innebär.

Jan Fransson och Ivar Virgin har tidigare uttalat sin glädje över att vi nu kommer fram till ett enig riksdagsbeslut genom det enhälliga utskottsbetänkandet. Jag kan instämma i detta, och i mycket annat som de båda talarna har sagt, eftersom det stämmer väl överens med de diskussioner som vi har fört i utskottet och det som vi slutligen kom fram till. Det har varit en betydande ansträngning från utskottets sida att bli enig för att någonting skall hända. Diskussionen har ju pågått så länge att det nu är oerhört viktigt att något blir gjort. Förutsättningar finns för det, såvitt jag förstår.

När vi från utskottet var nere vid Hornborgasjön och träffade människor som engagerat sig i detta, visade det sig att i stort sett alla var intresserade av att få en sådan här restaurering till stånd. Jag tycker det finns anledning att i tacksamt minne ihågkomma dem som har engagerat sig för att detta skulle bli möjligt. Det är naturligtvis inte så att hela tiden alla har varit positiva, för det innebär ju samtidigt ett visst intrång för en del människor.

Men skall Hornborgasjön få den betydelse som vi vill att den skall ha, krävs det att vi har öppen åkermark runt sjön, med de strandängar som blir betade. Och enda möjligheten att nå det resultatet är ju att de jordbruk som finns runt sjön kan fungera också i framtiden.

Det är därför viktigt att de här frågorna löses på ett sådant sätt att man gemensamt kan se att det är bra. Utskottet har ju också understrukt detta i sin skrivning, där man hänvisar till naturvårdsverkets chefs uttalande om att man skall vara generös gentemot markägarna när det gäller att lösa in de marker som det blir nödvändigt att lösa in, beroende på att man inte bygger

vallar. Att man inte bygger vallar är ur många synpunkter ett bättre alternativ än motsatsen, därför att det skapar bättre förutsättningar för fågellivet, och för just den typ av fåglar som man vill ha där.

Jag sade förut att detta har diskuterats under lång tid. Som utskottet också enhälligt understryker, är det viktigt att man får bort de tveksamheter som har varit och får en restaurering genomförd ganska snabbt.

Alla blir naturligtvis inte nöjda. Här finns ju olika intressen. Å ena sidan har vi de rent limnologiska intressena, att man vill ha en blank spegelyta, och för den skull skulle man kanske vilja ha ett högre vattenstånd än det som vi nu föreslår. Å andra sidan är det ju med tanke på fågellivet som man vill bevara sjön, och sett ur den synpunkten kanske detta lägre vattenstånd är att föredra.

Ingen av oss kan vara hundra procentigt säker på den saken. Men sjön kommer ju att finnas kvar. Om det skulle behövas förändringar, finns det förutsättningar att åstadkomma sådana även i framtiden. Men några förändringar är inte aktuella inom nu överskådlig tid. Det kommer att finnas människor även i framtiden som klarar bevakningen och som vidtar de åtgärder som krävs för att sjön skall få bestå.

Herr talman! Med dessa ord yrkar jag bifall till utskottets hemställan. Jag hoppas att det fortsatta arbetet skall kunna bedrivas så pass snabbt att vi ganska snart kan se ett resultat och få uppleva det fantastiska med att beskåda alla fåglar som i dag gästar Hornborgasjön och som i framtiden kommer att öka i antal.

Anf. 73 ANNIKA ÅHNBERG (vpk):

Herr talman! Historien om Hornborgasjön är den gamla vanliga historien – alltså den om människan som trodde sig vara naturens härskare och som kunde styra och ställa efter sitt behag.

För att få mera mark till odling genomfördes upprepade sänkningar av vattenståndet i Hornborgasjön. Sjösänkningarna var ett svårt och tungt arbete för dem som utförde det. Det var kanske inte heller de som i första hand tjänade på sänkningarna. Ibland var det t.o.m. tvärtom. Möjligheterna att dryga ut maten med fiske försvann ju.

Sänkningarna skedde i olika etapper – den första så tidigt som 1802–1804. År 1910 genomfördes den största sänkningen. I början av 30-talet fördjupades de kanaler som man tidigare grävt, och nya kanaler kom till. Från att ha varit landets förnämsta fågelsjö hade Hornborgasjön förvandlats till en sorts träskmark, bevuxen med vass.

Under åren har insikten växt om vilken ödeläggelse sänkningarna inneburit. I takt med att våra kunskaper ökat om de komplicerade sambanden i naturen och vår önskan växt att få leva *med* naturen i stället för *mot* den har beslutet om en restaurering av Hornborgasjön vuxit fram.

Från en situation med liten kunskap och stor handlingskraft har vi hamnat i motsatsen. En större kunskap har lett till mindre handlingskraft – ja, man kan nästan säga handlingsförlamning. Det verkar som om vi nu, när vi äntligen skall försöka ställa saker och ting till rätta, är så rädda för att göra fel att vi hellre väljer att ingenting göra.

Men beslutsvåndan har drabbat dem som lever och verkar runt sjön.

Under många år har de fått leva i ovisshet om hur framtiden skall te sig. Det är säkert svårt att göra investeringar och att planera mera långsiktigt för sitt jordbruk, när man inte vet vad som skall hända. Människor har känt sig maktlösa och upplevt att de blivit illa hanterade av samhället. Det är ett dåligt betyg till de samhällsinstanser som har varit inblandade. Desto mer angeläget är det alltså att vi nu äntligen kommer till handling.

Det riksdagen i dag skall fatta beslut om är naturvårdsverkets begäran att få lämna in en ansökan till vattendomstolen om en lägre vattenståndshöjning än den som det talas om i det äldre förslaget. Anledningen till att man nu vill göra en lägre höjning är att man anser att man därmed skapar större möjligheter till ett rikt och varierat fågelliv. Biotoper för vadar- och andfåglar skapas. Den lägre höjningen gör att det inte blir nödvändigt med omfattande invallningar – som tidigare föreslagits. Det har också visat sig att man med sådana vallar riskerar ett stort läckage och att nyttan med dem är mycket diskutabel.

I vilken mån även det nya förslaget kommer att kräva vissa begränsade invallningar får utredas i vattendomstolen.

Det finns de som menar att det nya förslaget om en lägre höjning endast kommer att fungera som en temporär lösning, att igenväxningen av sjön visserligen kommer att fördröjas men inte för så lång tid som det vore önskvärt.

Det har funnits de som vill höja vattennivån enligt naturvårdsverkets tidigare förslag. Men det finns också de som vill höja vattennivån, så att denna motsvarar den ursprungliga nivån. Dessutom har det funnits förslag som ligger någonstans mellan nämnda förslag. Forskarna har inte varit eniga. Det är därför svårt att som politiskt förtroendevald – visserligen med ett mycket stort intresse, men utan den mångåriga och djupa kunskap som forskaren har – vara den som skall ta ställning.

Vi i jordbruksutskottet har därför lagt ned mycket arbete på detta, just för att sätta oss in i och ta del av olika ställningstaganden. Vi har i enighet kommit fram till att naturvårdsverket nu bör ges tillstånd att lämna in sin nya ansökan.

Men vi är fullt medvetna om att det nya förslaget är en kompromiss mellan olika intressen, där intresset för att återställa Hornborgasjön som fågelsjö har fått väga tyngst.

Vi har naturligtvis inga garantier för att detta för all framtid kommer att vara det bästa alternativet. Sådana garantier har vi människor aldrig. Ett dilemma för oss människor är ju just att vi så litet kan bedöma konsekvenserna av våra handlingar. Slutsatsen måste vara att vi försöker lära oss att leva på *ett sådant sätt att vi inte rubbar naturens egen komplicerade ordning*. När det gäller våtmarker har vi i dag t.ex. betydligt större kunskaper om deras viktiga funktion – en sorts naturens lever, en reningsfunktion för avrinnande vatten. Det är därför en angelägen uppgift både att bevara befintliga våtmarker och att restaurera våtmarker som dränerats.

Det kan synas märkligt att jordbruksutskottet säger att naturvårdsverket skall få lämna in en ny ansökan men att man inte får dra tillbaka den gamla. Anledningen till detta är – åtminstone är det den uppfattning som vi i vpk har – att det finns ett missnöje med det nya förslaget, som inte ordentligt belyser

konsekvenserna för jordbruket och hur dessa konsekvenser skall hanteras.

Jag delar alltså inte den uppfattning som Ivar Virgin här framförde, nämligen att anledningen till att den gamla ansökan får ligga kvar i första hand skulle vara att vi tror att det inom en inte alltför avlägsen framtid kommer att behövas ytterligare vattenståndshöjningar.

Det är viktigt att betona vad som sägs i utskottets betänkande på s. 9: "Utskottet noterar i detta sammanhang att chefen för naturvårdsverket betonat vikten av att det råder ett gott förhållande mellan naturvårdens representanter och de markägare och andra som berörs av restaureringen av sjön. Han har även deklarerat att naturvårdsverket med hänsyn därtill tänker inta en generös hållning till markägarna vid de kommande förhandlingarna inför vattendomstolen."

Herr talman! Det är nu min och många andras förhoppning att den länge efterlängtnade restaureringen av Hornborgasjön snart skall kunna förverkligas.

Med detta yrkar jag bifall till jordbruksutskottets hemställan i detta betänkande.

Anf. 74 ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Frågan om återställandet av Hornborgasjön till fågelsjö – för det är ju vad det här handlar om – är en av de viktigaste naturvårdsfrågorna i vårt land. Frågan har också haft stor internationell betydelse. Det beror på att det i hög grad är flyttfåglar som använder sig av sjön, som är viktig för att fåglarna över huvud taget skall kunna överleva i Europa. Det gäller också fåglar som flyttar så långt som till Afrika. Men sjön är också en viktig häckningsplats.

Om sjön inte längre fanns, skulle stora fågelbestånd i hela norra, i centrala och i södra Europa påverkas på ett katastrofalt sätt. Det är alltså viktigt att restaureringen genomförs och att den sker så fort som möjligt. Arbetet får alltså inte fördröjas ytterligare. Dessutom skall största möjliga hänsyn tas till fågellivet.

Arbetet och diskussionen när det gäller återställandet av Hornborgasjön har pågått i mer än 25 år. Det beror på att det i mycket hög grad varit fråga om ett pionjärarbete. Det gäller ju att återställandet sker på ett sådant sätt att fågellivet gynnas maximalt.

Vad vi i dag skall ta ställning till är ett nytt förslag till restaurering – det finns ju ett gammalt förslag. Det gamla förslaget gick ut på att vattenståndsnivån skulle höjas knappt 1,5 meter. Dessutom skulle det vara invallningar. Enligt det nya förslaget skall det inte vara riktigt lika stor höjning – ungefär 0,5 meter lägre höjning. Sannolikt skall det också vara minimalt med invallningar. Invallningarna får vattendomstolen ta ställning till, i den mån de skulle behövas.

Det nya förslaget innebär att det skapas en naturlig strandlinje och stora marker som är översvämningssmark eller naturlig strandäng. En sådan naturlig strandäng och grunt vatten på stora områden gynnar fågellivet avsevärt.

Detta är alltså ett bättre förslag för fåglarna – och det är ju för deras del som Hornborgasjön skall restaureras – men det är också positivt med hänsyn

till andra naturvärden. Det blir en naturlig strandflora över stora områden, och det finns anledning att tro att det är bra ur floristisk synpunkt, vilket självfallet förhöjer naturvärdet.

Också för landskapsbilden är detta ett bättre förslag. Det gamla förslaget innebar invallningar med pumpstationer här och där, vilket skulle ha brutit landskapsbilden i detta flacka landskap. Med det nya förslaget blir det en mer naturlig bild, med en till större delen naturlig sjö.

Det finns ett annat skäl till att stödja förslaget, och det är att sådana här naturliga våtmarker mycket bra suger upp växtnäringssämnen innan de kommer ut i vattnet. Det är alltså växtnäringssämnen som det tyvärr ofta finns överskott av på jordbruksmark och som läcker ut därifrån. Det är just den typen av växtnäringssämnen som gödslar havet och som har gett upphov till algblomning, syrebrist och andra miljöeffekter. Det här är alltså ett exempel på hur naturliga våtmarker kan förhindra näringsläckage till havet.

Förslaget är måhända inte helt problemfritt. Det som har diskuterats under överläggningarna i utskottet har framför allt varit om vattennivåhöjningen är tillräcklig eller om sjön kommer att växa igen. Det finns litet olika uppfattningar om det. Så långt man kan se av vad som hittills har gjorts i Hornborgasjön är risken minimal. Det finns emellertid experter som hyser farhågor, och därför har miljöpartiet lagt fram ett förslag om att en omprövning skall göras om tio år för att se om det skett en begynnande igenväxning. Om det har skett måste nivån höjas ytterligare.

Miljöpartiet har fått stöd för dessa tankar i utskottet, och skrivningen i betänkandet innebär att vi i själva verket har fått igenom vårt krav på denna punkt. Dammen som byggs vid utloppet i Flian görs så stor att nivån kan höjas ytterligare om det skulle behövas.

Man skall också ha klart för sig att det inte är något självändamål att höja nivån så mycket som möjligt, därför att fågellivet försämras om sjön blir för djup. Fåglarna skall nå ned till botten, och det skall vara bra strandängar för alla vadare, osv.

Jag har också lagt märke till att det vid utskottsdiskussionerna har rätt fullständig enighet om att restaureringen skall vara så bra som möjligt för fåglarna och för naturen. Det gläder mig att utskottet har kommit ifrån den tyvärr litet tråkiga diskussionen om markägarintressena som pågick förra gången då ärendet var aktuellt. Vi måste trots allt i det rika Sverige ha råd att ha en rejäl fågelsjö.

Med detta vill jag yrka bifall till utskottets förslag.

Anf. 75 ANNIKA ÅHNBERG (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill inte förmäna miljöpartiet sin del i att det har fattats ett bra beslut, men det är ändå litet förmäta av Roy Ottosson att påstå att det faktum att ärendet löpande kommer att prövas skulle vara miljöpartiets förtjänst. I vattendomstolens hantering av detta ärende ingår nämligen att det kommer att följas upp och efter tio år göras en prövning av vad som har hänt. Så skulle ha skett även om miljöpartiet inte hade varit med.

I fråga om den tråkiga diskussionen om markägarintressena vill jag säga att det naturligtvis är lättast för den som inte personligen är berörd att tycka att markägarna kan vara med och betala och avstå från mark med hänsyn till det

viktiga samhälleliga intresset. Men när samhället vidtar åtgärder för hela samhällets bästa måste den rimliga uppfattningen vara att enskilda människor inte skall bära den tyngsta bördan, utan alla skall solidariskt dela på dem. Därför är inte intressena hos dem som lever och bor kring sjön tråkiga eller oväsentliga i sammanhanget. Det är tvärtom mycket viktigt att man handskas varsamt med de enskilda människor som berörs och drabbas av denna typ av beslut.

Anf. 76 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag konstaterar att vpk företräder markägarintressena, och det är ideologiskt intressant. Miljöpartiet har i utskottet argumenterat för att markägarna skall få en generös ersättning och behandlas väl, framför allt med hänsyn till att de har fått vänta så länge och att det har rått stor osäkerhet. Men det centrala för Hornborgasjön är att det blir en bra fågelsjö, och det har glatt mig att utskottet i diskussionerna hela tiden haft detta för ögonen.

Jag sade att miljöpartiet hade fått stöd i utskottet för tankarna på att det bör göras en omprövning om tio år för att se om sjön börjar växa igen. Någonting annat har jag inte sagt, Annika Åhnberg. Det innebär på sätt och vis att vi har fått stöd för tankarna i vår motion. Vi har fått igenom kravet på att den damm som skall byggas vid Flians utlopp skall dimensioneras för en eventuell ytterligare höjning om det skulle behövas.

Annika Åhnbergs inlägg var i suraste laget. Hon tillförde egentligen ingenting nytt. Vi var ju överens om de här sakerna i utskottet.

Anf. 77 ANNIKA ÅHNBERG (vpk) replik:

Herr talman! Roy Ottosson kanske har en del fördomar om vpk:s politik, eftersom det förvånar honom att vi i detta fall kan stödja markägarnas intressen. Vi vill faktiskt gärna stödja den enskilda människan när hon blir liten i förhållande till makthavarna, vare sig dessa makthavare är samhället eller exempelvis stora företag.

Anf. 78 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Vi är överens när det gäller att försvara den lilla människan i samhället – vi har varit överens om detta hela tiden i utskottet. Men detta handlar om Hornborgasjön, Annika Åhnberg, och det centrala är att restaureringen av sjön blir bra ur naturvårdssynpunkt.

Anf. 79 LARS ERNESTAM (fp):

Herr talman! Vi har i dag hört anföranden om restaureringar och sänkningar av Hornborgasjön. Det har gjorts många sänkningar av Hornborgasjön. 1965 gav regeringen naturvårdsverket i uppdrag att ta fram en restaureringsplan, och 1976 kom förslaget till riksdagen. Folkpartiet ställde sig då bakom det förslag som innebar en fullständig restaurering. Det var självklart att vi – jag var inte i riksdagen då – skulle göra det, därför att med den ideologiska syn som vi har känner vi ett ansvar för att återställa, när människan genom sina ingrepp har gått över gränsen. Hornborgasjön är ett sådant exempel. Vi ställde oss alltså bakom förslaget om en fullständig restaurering. Sedan kom utredningsarbetet i gång.

Som vi har hört här i dag, herr talman, har det hänt mycket under tiden. Det har kommit in en ny syn på vad som är viktigt. Här har talats om dammar och genomsläppning, om en fågelsjö kontra en vattenspegelsjö, etc. Naturvårdsverket har nu kommit fram med ett nytt, omarbetat förslag.

Det har funnits många uppfattningar i denna diskussion. Det blir självfallet så, när områden och orter dräbbas av stora förändringar. Det förs intensiva diskussioner, inte bara på orten utan också bland de forskare och andra som kan dessa frågor. Vi måste vara tacksamma för alla de forskare och andra intresserade som har tagit del i denna debatt. Oavsett om de får igenom sina förslag eller inte har de tillfört diskussionerna mycket. Efter det att riksdagen fattat sitt beslut, har det lagts ned mycket resurser på Hornborgasjön. Man har försökt att återställa en del områden. Det pågår ett omfattande arbete, men detta har visat sig vara otillräckligt, och därför måste man gå längre. Det är viktigt att arbetet kan fullföljas. Detta förslag innebär att det finns möjligheter att fullfölja arbetet med restaureringen. Av den orsaken har vi i folkpartiet ställt oss bakom förslaget. Det har alla partier gjort, och det är bra.

När vi började att föra denna diskussion i jordbruksutskottet, och när vi senare tog del av den tidningspolemik och de övriga diskussioner som fördes kring den här frågan, trodde en del av oss att det kanske inte skulle vara möjligt att nå denna enighet som vi nu uppnått.

Jag blev något förvånad över replikskiftet som vi nyss hörde. Jag förstår inte vad man talar om och som man inte är överens om, vad någon föreslår eller inte föreslår. Naturvårdsverkets generaldirektör har vid en utfrågning i jordbruksutskottet sagt att om detta inte är tillräckligt, så finns det möjligheter att gå längre. Därför behövdes det inte några extra motioner när det gäller den här frågan, och följaktligen kunde vi få ett enigt utskott. Ungefär så har det gått till, och nu har vi nått så långt.

Vi är alla överens om att det är viktigt att markägarna blir tillgodosedda, vilket också framhålls i utskottets skrivning. Det är förklarligt att markägarna kan känna oro över att det förslag som de tidigare trodde skulle genomföras inte blir genomfört. Samtidigt har vi i den kompromiss som gjordes uttalat att det gamla, prövade beslutet skall stå kvar. Då ges möjlighet att vid en fortsatt diskussion ta med också dessa bedömningar.

Sammanfattningsvis är det bra att vi fattar detta beslut. Förhoppningen är att naturvårdsverket verkligen med kraft sätter fart på det arbete som behöver göras. Har utredningsarbetet fortgått ända sedan 1965, är det nu sannerligen hög tid att vi får det slutgiltiga förslaget prövat och genomfört. Hornborgasjön skall då åter kunna bli den fågelsjö som vi vill ha, och som, enligt vad utskottet vid vårt besök där konstaterade, alla parter – oavsett vilka intressen de företräder – gärna vill ha.

Anf. 80 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Det är tillfredsställande att ett enigt jordbruksutskott har kunnat samlas kring de uttalanden och de tillkännagivanden till regeringen som görs i betänkandet. Det är tillfredsställande därför att riksdagen därmed bevarar en handlingsfrihet vad gäller frågan om ytterligare vattenståndshöjningar, om sjön snabbare växer igen än vad som förutsätts i den aktuella

propositionen. Det innebär att utskottet mycket noga har beaktat den limnologiska sakkunskapens anvisningar.

Med detta vill jag som motionär i ärendet uttala min tillfredsställelse över att det är riksdagen – inte någon annan – som i enlighet med grundlagen fattar ett beslut som innebär ändringar resp. uppföljning och komplettering av det gällande riksdagsbeslutet från 1977 i detta för svensk naturvård så betydelsefulla ärende. Detta har stor betydelse för sakägarnas rättssäkerhet. Jag utgår ifrån att de utfästelser som gjordes i 1977 års beslut för markägarnas, fallägarnas och andra sakägares räkning står fast. Jag har i mina motioner vid sidan av naturvårdsfrågorna också uppmärksammat rättssäkerhetsaspekterna. Det är av utomordentligt stor vikt att man värnar om den enskildes rätt i detta sammanhang.

Jag konstaterar också att statens naturvårdsverk i sitt förslag har inkluderat en fördämning vid Hornborgasjöns utlopp som gör det möjligt att höja sjön ytterligare i framtiden. Jag ser det som mycket framsynt att verket redan har köpt upp drygt 40 % av markarealerna runt sjön – marker som berörs av vattenståndshöjningar och speciellt då en större höjning.

Låt oss nu hoppas att Hornborgasjön äntligen och i ett sammanhang blir färdigrestaurerad till en sammantagen nytta för alla sakägare, markägare, fallägare, naturvänner och djurlivet. Kort sagt, att Hornborgasjön i möjligaste mån blir återställd till sina forna rang, analogt med Sveriges internationella förpliktelser enligt våtmarkskonventionen och landets rättssäkerhetstraditioner.

Anf. 81 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Sten Svensson har ett motionsyrkande om avslag på propositionen, vilket utskottet har avstyrkt. Jag vill bara hälsa Sten Svensson välkommen bland oss som arbetar för och inte emot Hornborgasjöns restaurering.

Anf. 82 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Avslagsyrkandet är betingat av den omständigheten att regeringen i propositionen har föreslagit att det gamla beslutet skall återkallas från domstolen. Nu har ju ett enhälligt utskott uttalat att det inte finns någon anledning att göra detta. Då kommer saken i ett helt annat läge, och därmed konstaterar jag att även jag som motionär har blivit tillgodosedd på denna mycket viktiga punkt som handlar om att bevara handlingsfriheten inför framtiden.

Anf. 83 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Det förhållandet att utskottet inte har föreslagit att man återkallar den gamla ansökan gör varken till eller ifrån när det gäller sakfrågan.

Anf. 84 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Det har mycket stor betydelse. Utan detta ställningstagande hade det icke varit möjligt att uppnå enighet i Sveriges riksdag om detta betänkande.

Anf. 85 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Ett enigt utskott är införstått med det jag tidigare sade.

Anf. 86 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Det är vad man beslutar i sak som är det avgörande. Här har ett enigt jordbruksutskott – tvärtemot vad regeringen föreslog i propositionen – slagit fast att man skall bevara handlingsfriheten genom att låta det gamla beslutet ligga kvar. Det är detta som ligger till grund för den enighet som nu har uppnåtts i denna riksdag.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om socialförsäkringsutskottets betänkande 6.)

Kammaren övergick till att debattera justitieutskottets betänkande 12 om spaningslagen.

Spaningslagen

Anf. 87 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Frukten för terrorism är stor. Men även om vår rädsla är befogad, så helgar inte målet att medlen sätter rättssäkerheten ur spel. Terroristbestämmelserna i utlänningslagen och spaningslagens regler är inte förenliga med de rättsprinciper som vi officiellt bekänner oss till i andra sammanhang. Det är oacceptabelt att den som misstänks för terrorism inte själv, eller ens genom ombud, får veta vilket material som ligger till grund för misstankarna. Utan att kunna förklara sig eller försvara sig kan den terroristmisstänkte, om han inte blir direktavvisad eller utvisad, försättas i det som vi numera kallar kommunarrest. Kommunarrest innebär inskränkningar utan tidsbestämning i fråga om utlänningsvistelseort, bostad, anställning och anmälningsplikt. Dessutom kan den misstänkte bli utsatt för spaningsåtgärder såsom husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, telefonavlyssning och postcensur.

Terrorism är avskyvärda handlingar. Särskilt avskyvärd är statsterrorismen, den terrorism som vi har fått bevittna när Arafats närmaste man mördades av en stat som älskar att utropa sig själv som den enda demokratin i Mellanöstern. Terrorism kan aldrig försvaras och skall bekämpas, men det skall inte ske genom åsidosättande av de mänskliga rättigheterna. Terrorismen uttrycker alltid ett förakt för demokratin och den är ett hot mot demokratin. Men om vi skall bevara respekten för demokratin och för våra rättsprinciper måste vi tillämpa dessa även i behandlingen av misstänkta terrorister.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 2 i betänkandet.

Anf. 88 KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! För att inte glömma bort det viktigaste ber jag härmed att få yrka bifall till reservationens båda moment.

Till att börja med vill jag diskutera reservation 1, vari avstyrks en ny

ettårsförlängning av spaningslagen. Jag vill då fästa församlingens uppmärksamhet på följande:

Vi i miljöpartiet de gröna har svårt att förstå hur man i en modern rättsstat som Sverige kan få vårt parlament att år ut och år in förlänga terroristlagens bestämmelser – vari spaningslagen ingår som ett paket – med tanke på de konsekvenser som visats upp de senaste tre fyra åren. Att man dessutom har placerat terroristlagstiftningen under utlänningslagens domäner är ett flagrant brott mot de bestämmelser i svensk lagstiftning som förbjuder rasdiskriminering och/eller anstiftan mot folkgrupp. Denna placering innebär nämligen att man utesluter möjligheten att använda dessa bestämmelser mot svenskar.

Den logiska slutsats som jag då drar måste givetvis bli att

- a) En svensk kan aldrig vara terrorist.
- b) Skulle man trots allt upptäcka att en svensk ser ut att planera ett terrordåd, kan man ändå inte tänka sig att använda så förnedrande bestämmelser mot honom eller henne på grund av att det är en svensk som man har att göra med.

Mönster av denna typ har världshistorien visat upp flera gånger förr. Jag skulle vilja se reaktionerna i massmedia – för vilka de flesta av denna församlings medlemmar är ganska känsliga – om vi hade utsatt en svensk grupp av människor för samma behandling som de svenska myndigheterna utsatt de riksbekanta nio kurderna för. Dessa sitter nu i kommunarrest för fjärde året i följd. De har anmälningsskyldighet hos polisen tre gånger per vecka – inte därför att de begått något brott utan därför att de har en politisk åsikt, som möjligen kan innebära att de kanske kan tänkas begå brott i framtiden. Och detta är inte ens prövat av domstol!

De har inte ens fått en officiell anklagelse riktad mot sig, vilket de ju inte heller kan få, eftersom de ju inte begått något brott – i varje fall inte ännu. Man vet därför inte heller vad man är anklagad och straffad för och kan givetvis inte heller försvara sig och undanröja misstankarna.

Som extra lök på den berömda laxen är man dessutom en potentiell mottagare av hela det batteri av "särskilda åtgärder till förebyggande av vissa våldsdåd med internationell bakgrund", vilket i klartext innebär så kränkande ting som telefonavlyssning, brevkontroll, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning – och inte bara en gång utan detta skulle i princip kunna upprepas hur många gånger som helst. Det innebär en konstant psykisk terror, eftersom man alltid känner sig övervakad.

När man har facit i hand – och det har vi haft i tre fyra år nu – måste man reagera för de konsekvenser dessa lagpaket har visat sig ha. Miljöpartiet de gröna och jag själv reagerar starkt mot detta, varför jag yrkar bifall till reservationen och avslag på utskottets hemställan i mom. 1.

När det så gäller mom. 2 skall jag inte alls bli lika långgrandig utan konstaterar bara att regeringen har gett direktiv – av liknande karaktär som i reservationen – till en pågående utredning. Men de två kommissioner som tillsattes i samband med mordet på Olof Palme har båda ifrågasatt om den nuvarande lagstiftningen är tillräckligt effektiv. Självklart har naturligtvis avgett ännu starkare signaler och vill givetvis ha till stånd en

förstärkning av effektivitetsmöjligheterna. Den sittande utredningen är således utsatt för ett bakgrundstryck, som kan vara ganska svårhanterligt rent mentalt sett för en del av dess medlemmar, och Palmemordet är ju inte heller löst ännu.

Eftersom begreppet "effektivitet" har slagit ut begreppet "rättssäkerhet" i så stor omfattning i den svenska lagstiftningen de senaste 10–15 åren, finns det all anledning i världen att ge den sittande utredningen råg i ryggen att försvara rättssäkerhetens borg med en klart formulerad markering från landets högsta beslutande organ i lagstiftningsfrågor, dvs. riksdagen. Det räcker inte alltid med stöd från det näst högsta organet, dvs. regeringen.

Herr talman! Av den anledningen yrkar jag bifall till reservationen i mom. 2 och avslag på utskottets hemställan.

Anf. 89 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Sverige har liksom ett flertal andra länder en lagstiftning, som tar sikte på att förhindra och bekämpa internationell terroristverksamhet. En rad internationella konventioner på området ålägger också de undertecknande staterna att bekämpa den internationella terroristverksamheten och att samarbeta i detta syfte.

De grundläggande svenska terroristbestämmelserna återfinns i utlänningslagen. I 30 § utlänningslagen föreskrivs att en utlänning som kommer till Sverige skall avvisas under förutsättning för det första att han tillhör eller verkar för en organisation eller grupp som, med hänsyn till vad som är känt om dess verksamhet, kan befaras utanför sitt hemland använda våld, hot eller tvång för politiska syften och därvid begå sådana gärningar i riket. Det andra kriteriet är att det med hänsyn till vad som är känt om utlännings föregående verksamhet eller i övrigt föreligger fara för att han här i riket medverkar till sådana handlingar.

Om nu beslut angående avvisning eller utvisning av en s.k. presumtiv terrorist inte kan verkställas till följd av att asylrätt föreligger, kan regeringen föreskriva inskränkningar och villkor i fråga om utlännings vistelseort, byte av bostad och anställning samt anmälningsplikt.

I dessa fall, då ett beslut om avvisning eller utvisning av presumtiv terrorist inte kan verkställas av humanitära skäl, gäller vidare spaningslagens regler att polisen kan besluta om husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning och att domstol kan tillåta telefonavlyssning. Förutsättningen är att det bedöms vara av betydelse för att ta reda på om den berörda organisationen eller gruppen planlägger eller förbereder något terroristdåd. För telefonavlyssning krävs dessutom synnerliga skäl. Någon konkret brottsmisstanke behöver emellertid inte finnas.

Dessa tvångsmedel regleras alltså i spaningslagen, vars fortsatta giltighet kammaren nu har att avgöra.

Sedan spaningslagen senast behandlades av riksdagen har ett stort antal terroristdåd begåtts i skilda delar av världen, och i Europa har aktiviteterna legat på ungefär samma nivå som tidigare när det gäller sådana handlingar. Utskottet menar att såväl förhållandena inom landet som den internationella utvecklingen tydligt visar att det alltså föreligger risker för att terroristdåd skall drabba vårt land.

De skäl som motiverat att riksdagen tidigare år förlängt lagstiftningens giltighet är således enligt utskottets mening allttjämt gällande. Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan och avslag på reservation 1.

I reservation 2 krävs att terroristlagstiftningskommittén, som har att se över terroristlagstiftningen, skall få tilläggsdirektiv med innebörden att "den lagreglering i fråga om terroristbekämpning som eventuellt kan vara påkallad bör inordnas i redan gällande lagstiftning för brottsbekämpning och anpassas till rådande rättsprinciper".

Kommittén har i uppdrag att överväga och analysera frågan om det är nödvändigt att behålla en särreglering av det slag vi har i dag eller om brottsbalkens och rättegångsbalkens regler i kombination med övriga bestämmelser i utlänningslagen skulle kunna vara tillräckliga i sammanhanget. Kommittén har alltså redan i uppgift att göra de överväganden som efterlyses i reservation 2. Denna reservation tillför således ingenting när det gäller det pågående arbetet i terroristlagstiftningskommittén. Kommittén har i uppgift att se över terroristbestämmelserna mycket snabbt – man skall vara klar under det kommande året med sina överväganden. Då får vi ett fullständigt material och kan ta ställning till de framtida bestämmelserna i lagstiftningen mot terrorism.

Sedan några kommentarer till det som har sagts om vpk:s och miljöpartiets reservationer. Först några ord till Margó Ingvardsson:

Jag konstaterar att vpk i år för första gången på tio år har reserverat sig eller ställt ett yrkande i kammaren mot spaningslagstiftningen. Jag vet inte vad det är som har hänt sedan i fjol och som har förändrat vpk:s syn på spaningslagstiftningen – om det i den internationella utvecklingen har hänt någonting som gör att det här instrumentet helt plötsligt är obehövligt. Eller har vpk först nu fått upp ögonen för lagstiftningens innebörd?

Jag tycker det är märkligt att man ställer ett sådant yrkande som vpk gjort i ett läge när det har tillsatts en kommitté, som har till uppgift att se över bestämmelserna och se om det är möjligt att hantera lagstiftningen på ett annat sätt.

Så en kommentar till Kent Lundgren.

Kent Lundgren vänder sig mot effektivitetsresonemanget; han tycker att det klingar falskt och låter illa när man för ett resonemang om en effektiv lagstiftning på det här området. Från mina utgångspunkter är det självklart att Sverige skall vara effektivt i kampen mot terrorism och i det förebyggande arbetet. I det ligger också att ha en lagstiftning, som går att tillämpa och som i möjligaste mån underlättar det förebyggande arbetet mot terrorism.

Sedan är det en annan sak – det är minst lika viktigt – att lagstiftningen också bör tillgodose högt ställda rättssäkerhetskrav. Men det är också en uppgift för terroristlagstiftningskommittén; den har att pröva om det är möjligt att förbättra rättssäkerheten när det gäller tillämpningen av bestämmelserna och att göra avvägningar mellan effektivitets- och rättssäkerhetsaspekterna.

Med det, herr talman, yrkar jag avslag på reservationerna och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 90 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Jag måste säga att jag blir generad på Lars-Erik Lövdéns vägnar. Han frågade varför vpk först i år reserverat sig i justitiekottet mot spaningslagen. Förklaringen, Lars-Erik Lövdén, är att det är först i år vi är representerade i justitiekottet. Lövdén borde väl känna till att det är en förutsättning för att man skall kunna avlämna en reservation. Det är först i år som vi har fått den möjligheten.

Sedan hänvisar Lövdén till att vi har skrivit under internationella konventioner som föreskriver terroristbekämpning och att Sveriges handlingsätt därmed skulle stå i överensstämmelse med vad man internationellt anser rätt och riktigt. Men samtidigt, Lövdén, strider vår handläggning av dessa terroristärenden mot internationella överenskommelser som vi i andra sammanhang har gjort. Bl.a. har vi undertecknat konventioner, som innebär att den som berövats friheten med anledning av brott, misstanke om brott eller av annan anledning än brott skall kunna få saken prövad av domstol utan oskäligt dröjsmål. Så hanterar vi inte terroristlagstiftningen.

Handläggningen av dessa terroristärenden strider också mot 1966 års FN-konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, och den strider mot Europakonventionen, artikel 5 och 6. De rättigheter som jag här har hänvisat till gäller också utlänningar som vistas i vårt land.

Anf. 91 KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Lövdén frågade om det har hänt något. Det är klart att det har! Vi har bl.a. dessa nio kurder. Det är en mycket tydlig sak som har hänt och som man, tycker jag, inte får vara okänslig för – det tror jag inte ens Lövdén vill att man skall vara. Därför tycker jag verkligen att det har hänt någonting som gör att man bör se över dessa lagar och framför allt deras koppling till utlänningslagen. De kan lika gärna gälla svenskar – annars tycker jag att lagen är diskriminerande.

Jag har ingenting emot effektivitet i lagarna. Självfallet skall vi ha effektivitet; det krävs av lagarna att de är effektiva – men aldrig någonsin på bekostnad av rättssäkerheten! Resultatet av hur lagen slår – jag tänker återigen på kurderna – visar oss tydligt att vi här är framme och kladdar på rättssäkerheten. Det får enligt vårt förmenande inte ske.

Vi har i dag haft en ceremoni, och vi har haft uppe de mänskliga rättigheterna. Jag tycker därför inte att man behöver orda mer om detta. Det vi talat om tidigare i dag borde vara giltigt även när vi kommer till spaningslagen.

Anf. 92 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Jag skall kanske be Margó Ingvarsson om ursäkt för att jag sade att vpk inte på tio år reserverat sig. Men jag kan ändra mig på den punkten och säga att vpk inte heller här i kammaren under de senaste åren ställt något yrkande om avslag på propositionen om förlängning av spaningslagen. Jag gör därför reflexionen: Vad är det då som helt plötsligt har inträffat och som gör att ni ställer ett sådant yrkande nu, när man har tillsatt en terroristlagstiftningskommitté, som skall se över bestämmelserna både i utlänningslagen och i den särskilda spaningslagen?

Jag tycker att man kan avvakta resultatet av den utredningen innan man ställer ett sådant yrkande i kammaren. Det kan ju tänkas att utredningen kommer fram till någon annan typ av regelkomplex eller lagstiftning för att tillgodose de ändamål som terroristbestämmelserna har, nämligen att förhindra och i möjligaste mån förebygga terroristdåd inom landet.

Margó Ingvardsson påstår att de svenska bestämmelserna strider mot våra internationella åtaganden i form av Europakonventioner och FN-traktat. Hur kan Margó Ingvardsson vara säker på det? I de mål som hittills prövats i exempelvis Europadomstolen har Sverige inte blivit fället. Nu ligger det ytterligare något mål i Europadomstolen, och det ligger också ett mål i FN i de här frågorna, men de har ännu inte avgjorts. Det är därför inte självklart, som Margó Ingvardsson vill göra gällande, att våra bestämmelser strider mot våra internationella åtaganden.

Detta har också svensk domstol prövat. En ytterligare prövning kommer när HD nu inom kort tar upp två mål som rör just PKK och kommunarresterna.

Så bara en kort kommentar till Kent Lundgren. Man måste när det gäller PKK-arna och kommunarresten ha klart för sig att det här faktiskt rör sig om personer, som egentligen skulle ha utvisats ur Sverige men där utvisningsbeslutet av humanitära skäl inte går att verkställa. Det är alltså egentligen fråga om ett utvisningsbeslut, som inte kan verkställas just av humanitära skäl. Det är då det är möjligt att tillämpa reglerna om särskild anmälningsplikt, om bestämmande om vistelseort och om särskilda tvångsmedel enligt spaningslagstiftningen.

Anf. 93 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Det är möjligt att Lars-Erik Lövdén tycker att han kan avfärda mig om jag påstår att vårt handlings sätt när det gäller terroristlagstiftningen strider mot internationella konventioner. Men nu är det inte enbart jag och vpk som påstår detta. Jag redogjorde för vad svenska avdelningen av internationella juristkommissionen anser och har framfört i en skrivelse till regeringen och justitiedepartementet. Det är alltså flera och betydande krafter som har samma uppfattning.

När det sedan gäller den av regeringen tillsatta kommittén för att se över terroristlagstiftningen menar Lövdén tydligen att vpk skall hålla sig lugnt och vänta på vad utredningen kommer fram till och att det finns möjligheter att själv driva krav i utredningen. En förutsättning för att ett parti skall kunna driva krav i en utredning är dock att partiet finns representerat i utredningen, och vpk är utestängt från den tillsatta utredningen. Men till detta, herr talman, skall jag be att få återkomma i nästa ärende, som också rör terroristlagstiftningen.

Anf. 94 KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga så här: PKK är känt som en terroristorganisation, menar Lars-Erik Lövdén, och det är tänkbart att det har den stämpeln på sig. Men hur kan man då över huvud taget ta emot en politisk flyktning i Sverige? För vad är en politisk flyktning i många sammanhang, om vi tittar på de sydamerikaner som kommer hit? Jo, de har

stretat emot den regim som sitter i deras land. Var sätter man gränsen för terrorism?

Spaningslagen

Anf. 95 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Bedömningarna av om den svenska lagstiftningen strider mot internationell rätt, Margó Ingvardsson, måste väl rimligtvis göras av de internationella organ som har att pröva just den frågan. Jag konstaterar att hitintills har inte Sverige fällt i de prövningarna. Nu ligger vissa mål i Europadomstolen och ett mål, tror jag, också i FN där man kommer att ta ställning till frågan ytterligare en gång. Högsta domstolen har också att pröva två mål om kommunarrest där man har beviljat prövningstillstånd.

Jag tror att det vore fel att så kategoriskt som Margó Ingvardsson gör påstå att den svenska lagstiftningen strider mot internationell rätt. Så är det faktiskt inte, och så har i vart fall hitintills inte de internationella organen betraktat de svenska bestämmelserna.

Synen på PKK är ju, i varje fall i väldigt många länder, att det i vissa avseenden kan betraktas som en terroristorganisation. Jag vill understryka en gång till vad som sägs i 30 § utlänningslagen, nämligen att man skall tillhöra eller verka i en organisation eller grupp som med hänsyn till vad som är känt om dess verksamhet kan befaras utanför sitt hemland använda våld och hot eller tvång för politiska syften och därvid begå sådana gärningar i riket. Det är alltså inte fråga om befrielseörelser som slås i sitt hemland för att uppnå demokrati och självständighet, utan om rörelser som kan befaras begå dåd i form av våld, hot eller tvång utanför sitt hemland och då också i Sverige. Det är kriteriet för att man skall kunna avvisas från Sverige på de här grunderna, och det är ett viktigt förtydligande till Kent Lundgren.

Anf. 96 KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Jag vill avsluta debatten med att jag inte har fått höra någonting från Lars-Erik Lövdén som berör kopplingen till utlänningslagen och att den skulle vara diskriminerande. Jag anser att den är det. Anser inte Lars-Erik Lövdén att den är det?

Dessutom skulle jag vilja fråga: Anser Lars-Erik Lövdén att den här lagen är förenlig med FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna? Jag får nästan den uppfattningen av hans bemötande av Margó Ingvardsson.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om socialförsäkringsutskottets betänkande 6.)

Kammaren övergick till att debattera socialförsäkringsutskottets betänkande 6 om tillämpningen av terroristlagstiftningen.

Anf. 97 MARIA LEISSNER (fp):

Herr talman! Sällan har man tillfälle att stå här i kammaren och konstatera att en motion t.o.m. har blivit omsatt i verkligheten innan riksdagsbehandlingen ens är avslutad. Det är därför med stor glädje jag konstaterar att terroristkommittén faktiskt i dag har påbörjat sitt arbete, det arbete som jag och Ingela Mårtensson motionerade om för nästan ett år sedan.

I övrigt bjuder dock inte denna debatt på någon större glädje. Terroristlagstiftningen är ett sorgligt kapitel från början till slut, inte minst därför att den förutsätter, i likhet med de franska visumivrarna, att allt ont kommer från utlandet. Sverige borde hålla sig med bättre principer för lagstiftningen.

Jag hade inte tänkt att här mer beröra lagstiftningen, men jag vill ändå säga några ord om kommunarresten, ett institut som för övrigt Sverige är så gott som ensamt om i Europa och som väcker viss internationell uppmärksamhet.

Vad den ny tillsatta kommittén framför allt bör debattera är kommunarresten. I morse lyssnade vi till en debatt om mänskliga rättigheter i andra länder här i kammaren. Det kanske vore dags att debattera dem även i Sverige. Ett tecken på att Sverige här ligger på fel sida om rättssäkerheten är bl.a. just internationella juristkommissionens och Amnestys åsikter att detta inte riktigt stämmer med de mänskliga rättigheterna.

Andra tecken är att det nu ligger två anmälningar mot Sverige i Europadomstolen och att frågan även har tagits upp i FN, som vi kunde höra alldeles nyss i den tidigare debatten. En lag som präglas av sådan rättsosäkerhet och diskriminering av utlänningar måste utmönstras snarast möjligt ur den svenska lagstiftningen.

Den skrivelse om regeringens tillämpning av lagstiftningen som lämnats på riksdagens bord är i magraste laget, för att inte säga otillständigt tunn. Den ger intryck av att regeringen knappt haft att ta ställning till några terroristärenden alls under det gångna året. Samtidigt är det uppenbart att regeringen haft mer möda än så med att hantera misstänkta terrorister. Det är uppenbart att sådana avisats med stöd av andra paragrafer än terroristbestämmelserna. Den parlamentariska insyn i hanteringen av terroristlagstiftningen som denna skrivelse är till för att ge förefaller näst intill meningslös.

Av dessa skäl har vi motionärer föreslagit att den parlamentariska kommitté som just börjat sitt arbete skulle få i tilläggsdirektiv att se över hur den parlamentariska insynen kan förbättras.

Utskottet avfärdar motionen med att hänvisa dels till KU, dels till JK och JO samt även till rikspolisstyrelsen.

Sjävfallet kan såväl KU som JK och JO granska statsråd och myndigheter i alla ärenden, inte enbart terroristärenden. Men nu var ju tanken att riksdagen skulle få insyn – därför finns en årlig redogörelse från regeringen. Uppenbarligen har inte regeringen själv ansett att den kontroll som eventuellt JK, JO och KU utövar fyller det informationsbehov som riksdagen har. Återstår då rikspolisstyrelsen. Där har mina efterforskningar givit vid handen att någon fortlöpande kontroll av eller insyn i terroristlagstiftningen inte förekommer på styrelsenivå. Uppenbarligen försöker utskottsmajoriteten här föra kammarens ledamöter bakom ljust.

Det finns kort sagt inte särskilt många argument kvar för att säga nej till tanken att terroristkommittén bör få i uppdrag att se över den parlamentariska insynen. Jag är t.ex. inte främmande för tanken att det kan ske i former som medger en mer förtrolig information från regeringen till vissa utskott eller att det på andra sätt organiseras så att det inte blir lika uppenbart som nu att redogörelsen inte i verkligheten är någon redogörelse.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 98 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! När regeringen knapphändigt redogör för handläggningen av terroristärenden uppstår det lätt misstankar om att inte hela sanningen redovisas. Orsaken är att riksdagen inte får insyn i alla handlingar som legat till grund för besluten. Sådana här misstankar har inte uppstått bara när det gällt terroristärenden utan också när det gällt vapenexporten.

För att undanröja ogrundade misstankar behöver den parlamentariska insynen i tillämpningen av terroristlagen avsevärt förbättras. Det är inte till fyllest med den skrivelse som vi får varje år från regeringen. Vpk delar alltså den uppfattning som förs fram i motion Sf1 av Maria Leissner och Erling Bager.

Utskottets majoritet anser att den insyn som finns i dag är tillräcklig. Man hänvisar till konstitutionsutskottets befogenhet att granska statsrådets tjänsteutövning och i samband därmed ta del av handlingar i terroristärenden. Men som bekant tillhör konstitutionsutskottet de mest arbetstyngda utskotten i riksdagen. Utskottet har knappast resurser att kontinuerligt granska och följa handläggningen av terroristärenden. Särskild granskning förekommer bara då det föreligger en anmälan.

När det sedan gäller möjligheterna till full insyn i och kontroll av rikspolisstyrelsen genom de lekmanrepresentanter som sitter i styrelsen kan vi bara påminna om turerna i Holmér- och Ebbe Carlsson-affärerna. De visade hur insynen fungerar.

Avslutningsvis hänvisar utskottet till den kommitté som har tillsatts för att göra en översyn av terroristbestämmelserna. Kommittén kan, framhåller utskottet, beröra även andra frågor än de som särskilt nämnts i direktiven. Därmed skulle inte något tillkännagivande behövas om att den parlamentariska insynen måste förbättras.

Herr talman! En förutsättning för att ett parti skall kunna driva frågor och bevaka att vissa frågor tas upp i en kommitté är att det partiet finns representerat i kommittén. Vår regering tillämpar en märklig princip när det gäller tillsättandet av kommittéer. De partier som visar ett stort engagemang i en fråga som skall utredas får inte delta i utredningsarbetet. Vpk har visat ett stort engagemang när det gäller terroristlagstiftningen. Vi utestängs från den nu tillsatta utredningen. Jag vill passa på och säga att det inte bara gäller i denna fråga. Samma sak gäller när en översyn av vapenexporten skall ske. I den frågan har vi visat ett stort intresse. Därmed får vi inte vara med i utredningen.

Jag vill fråga utskottets talesman, som också tillhör regeringspartiet: Är det på något sätt opassande att vpk deltar i utredningar i vissa ärenden? Jag menar då särskilt översynen av terroristlagstiftningen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen i socialförsäkringsutskottets betänkande 6.

Anf. 99 BÖRJE NILSSON (s):

Herr talman! I detta ärende, som delvis hänger samman med det föregående, redovisar regeringen i en skrivelse hur terroristbestämmelserna har tillämpats under tiden augusti 1987-juni 1988. Av redogörelsen framgår att inga beslut om utvisning har meddelats under denna period. Inte heller har någon avvisning skett med stöd av utlänningslagen. Jag tycker inte att man behöver ifrågasätta riktigheten av regeringens skrivelse på denna punkt.

I betänkandet konstaterar utskottet också att den i två motioner begärda översynen av terroristbestämmelserna har kommit till stånd. Kommittén har i dag haft sitt första sammanträde. Uppdraget skall utföras av en parlamentarisk kommitté, vars direktiv är mycket vida. Dessa redovisas delvis i betänkandet. Jag vill bara peka på att kommittén även skall analysa frågan om det är nödvändigt att behålla en särreglering av det slag som finns i dag.

Margó Ingvardsson och Maria Leissner har här berört reservationen om parlamentarisk insyn vid tillämpningen av terroristbestämmelserna. Vi kan konstatera att insyn i och kontroll av tillämpningen av dessa bestämmelser ingalunda saknas i dag. Statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning granskas av konstitutionsutskottet enligt regeringsformen. Utskottet har rätt att ta del av såväl protokoll som handlingar i ett ärende. Konstitutionsutskottet har också granskat både tillämpningen av terroristbestämmelserna och handläggningen av enskilda ärenden. Det sker alltså en kontroll från riksdagens sida.

Dessutom har såväl regeringen som JK och JO fulla möjligheter till insyn i den handläggning som sker hos myndigheterna. Rikspolisstyrelsen har allra störst befattning med terroristärenden. Som bekant finns i rikspolisstyrelsens styrelser representanter för olika partier. Till Maria Leissner vill jag säga att det naturligtvis föreligger en skyldighet för partiernas representanter att följa upp dessa ärenden, som är av oerhört känslig karaktär.

Vi kan konstatera att möjligheter till full parlamentarisk kontroll av och insyn i dessa ärenden finns redan i dag på olika nivåer.

Direktiven för den utredning som skall se över terroristbestämmelserna är mycket vida. Det är i fråga om direktiven som det finns en tvist inom utskottet. Den utredning som tillsatts har alltså rätt att ta upp även andra frågor än de som direkt anges i direktiven. Jag är övertygad om att också detta med kontroll och insyn kommer att prövas av kommittén. Jag är övertygad om att ledamöterna ser till att denna fråga kommer upp på dagordningen.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 100 MARGÓ INGWARDSSON (vpk) replik:

Herr talman! Om socialdemokraterna, precis som Börje Nilsson sade, tycker att insynen i tillämpningen av terroristlagstiftningen är tillräcklig i dag,

måste det föreligga en mycket stor risk för att utredningen inte gör någon översyn av hur insynen för riksdagen skall förbättras. Jag har här på punkt efter punkt visat att insynen inte är tillräcklig.

Konstitutionsutskottet kan inte följa tillämpningen av terroristlagstiftningen kontinuerligt. Det finns ingen som helst möjlighet till det. Lekmannarepresentanterna i styrelsen för rikspolisstyrelsen får inte full insyn, det vet vi. Vpk är utestängt från den kommitté som skall göra denna översyn.

Börje Nilsson hoppade helt och hållet över min fråga om varför vpk inte har fått vara med i denna kommitté. Det är möjligt att det är så känsligt att Börje Nilsson inte ens vill ge svar på frågan. Jag vill ha ett svar på varför vpk inte får vara med i översynen av terroristlagstiftningen. Vpk har visat ett stort intresse i denna fråga. Vi är oerhört intresserade av att få vara med i utredningen och driva våra krav och förslag. Vad är anledningen till att vi är utestängda?

Anf. 101 MARIA LEISSNER (fp) replik:

Herr talman! Debatten handlar egentligen om den skrivelse som utgör redogörelsen från regeringen för hur man har hanterat terroristlagstiftningen. Det är det reservationen handlar om också. Reservationen innehåller kritik mot denna skrivelse som är undermålig. Självfallet är det tråkigt att höra Börje Nilsson hänvisa till alla möjliga andra kontrollinstitut och organ som har att se efter inte bara terroristlagstiftningens tillämpning utan alla handlingar som statsråden och myndigheter begår. Självfallet är det ledsamt att utskottsmajoriteten uppenbarligen har gett upp. Man har kastat in handduken när det gäller skrivelsen om regeringens agerande och dess handläggning av terroristlagstiftningen. Men det är ju detta som själva debatten borde handla om. Vi reser efterlyser en bättre redogörelse. Framför allt tycker vi att det är ledsamt att vi över huvud taget har behövt ha denna debatt.

Jag hoppas också att de vida direktiv som Börje Nilsson hävdar att utredningen kan betyda att kommittén, trots utskottets avstyrkande, också kommer att se över möjligheten att utvidga den parlamentariska insynen.

Anf. 102 BÖRJE NILSSON (s) replik:

Herr talman! Vi kan utgå från att skrivelsen från regeringen om tillämpningen av terroristbestämmelserna är fullständig.

Herr talman! I detta betänkande behandlas skrivelsen. Där redogörs också för tillsättandet av kommittén, vilket är oerhört viktigt. Kommitténs sammansättning, Margó Ingvardsson, är inget ärende för utskottet, det är mitt svar.

Anf. 103 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! I motion Sf514 yrkade jag och Evert Svensson m.fl. socialdemokrater på en allsidig översyn av terroristbestämmelserna, bl.a. i syfte att stärka rättssäkerheten. Som framgått av debatten om det här och det tidigare ärendet har denna kommitté nu tillsatts.

I direktiven för kommittén anges att målsättningen bl.a. måste – och jag understryker ordet *måste* – vara att tillgodose högt ställda krav på rättssäker-

het för den enskilde. Det är alltså inte fråga om att ta ställning till om det är möjligt att stärka rättssäkerheten, som någon talare i ett annat ärende sade, utan det är ett måste.

Vårt motionskrav kan så här långt anses vara tillgodosett. Regeringen har beslutat att terroristbestämmelserna skall tillämpas beträffande nio kurder som är turkiska medborgare. Vid tillämpningen av bestämmelserna har det hänvisats till att dessa kurder är medlemmar av Kurdistans arbetareparti, PKK. De nio kurderna har bestridit att de är medlemmar i PKK och att de har ägnat sig åt brottslig verksamhet av terroristkaraktär. Någon bevisning torde inte föreligga om det här påstådda medlemskapet.

I vår motion skriver vi att man kan fråga sig om dessa kurder oförskyllt fått terroriststämpeln på sig. I varje fall anser vi att det behövs en noggrann omprövning av denna fråga. I fyra år har de nio kurderna haft en ingripande frihetsinskränkning i form av kommunarrest. Amnesty International och Internationella juristkommissionen, som i dagens debatt om de mänskliga rättigheterna fått så många rosor, har med skärpa kritiserat kommunarresten och krävt att den genast skall upphöra.

I likhet med dessa organisationer anser vi motionärer att denna tidsbestämda och långvariga frihetsinskränkning är helt oacceptabel, särskilt som den genomförts och fortgår utan att någon opartisk prövning av domstol skett och utan att de misstänkta och deras ombud har fått ta del av det material som ligger till grund för åtgärderna. Enligt min mening är dessa inskränkningar inte förenliga med Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. En prövning av frågan kommer också att ske.

Jag har gång på gång, bl. a. i riksdagen, tagit upp frågan om dröjsmålet med tillsättandet av den parlamentariska utredningen. Det är inte försvarligt med hänsyn till de ur rättssäkerhetssynpunkt känsliga frågor det rör sig om att det dröjt två och ett halvt år efter det att statsrådet Anita Gradin aviserade översynen. Kommittén har först i dag, som det har sagts, sammanträtt för första gången. Kommittén bör avsluta sitt arbete före utgången av 1989, heter det i direktiven. Det finns risk för att arbetet kommer att förlängas. Jag vill därför starkt understryka vikten av att inga dröjsmål sker i utredningsarbetet. Det kommer ändå att ta ca två år innan någon ny lagstiftning kan träda i kraft. Då har de kommunarresterade fått vänta i sex år, om ingen ändring sker innan dess av det beslut som berör dem. Det är främst statsrådet Georg Andersson som är ansvarig för den olyckliga hanteringen av denna fråga. Jag upprepar därför att en förändring av besluten om kommunarrest bör ske utan att man avvaktar översynen. Direktiven till utredningen är också av sådant slag att detta skulle vara konsekvent.

Jag utgår från att den kommande utredningen och riksdagsbeslutet bör leda till att den nuvarande ordningen för kommunarrest m.m. reformeras enligt rättssäkerhetens krav och enligt kraven i konventionen om de mänskliga rättigheterna. Det är hög tid att regeringen snarast fattar ett förnuftigt beslut i denna fråga. Även övriga deltagare i denna debatt borde kunna ansluta sig till detta.

Överläggningen var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Jordbruksutskottets betänkande 5

Utskottets hemställan bifölls.

Prot. 1988/89:40

7 december 1988

*Medbestämmande
i arbetslivet*

Justitieutskottets betänkande 12

Mom. 1 (avslag på propositionen)

Utskottets hemställan bifölls med 271 röster mot 35 för reservation 1 av Berith Eriksson och Kent Lundgren.

Mom. 2 (tilläggsdirektiv)

Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 36 för reservation 2 av Berith Eriksson och Kent Lundgren.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 6

Mom. 1 och 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3 (kommittédirektiv)

Utskottets hemställan bifölls med 234 röster mot 72 för reservationen av Sigge Godin m.fl.

6 § På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

7 § Föredrogs

arbetsmarknadsutskottets betänkande

1988/89:AU4 om medbestämmande i arbetslivet.

Medbestämmande i arbetslivet

Anf. 104 ERIK HOLMKVIST (m):

Herr talman! I reservation 1, som stöds av de tre borgerliga partierna, tar vi bl.a. upp de positiva möjligheter för såväl de enskilda arbetstagarna och företagen som den offentliga verksamheten som ny teknik och en dynamisk utveckling kommer att föra med sig. En sådan utveckling innebär dock också en strukturomvandling, som kräver tillgång till väl utbildad arbetskraft, kompetens, ansvarstagande och vilja att finna goda lösningar. Det innebär att anställda och företag måste engageras i frågor som rör inflytandet på den egna arbetsplatsen, inom näringslivet i övrigt samt i den offentliga förvaltningen.

1970-talets arbetsrättsliga lagstiftning har nu fungerat i litet över ett decennium. Effekten av den lagstiftningen har varit positiv så till vida att den har gett ökade möjligheter att ta till vara kunskande bland de anställda. Men lagstiftningen har också kritiserats för stelbenthet, att den har lett till

byråkratisering och centralstyrning. Den juridiska kompetensen bland dem som omfattas av lagen har övervärderats. Gränsdragningen mellan medbestämmandet och den politiska demokratin har inte fått någon tillfredsställande lösning.

Här några andra exempel på nackdelar som egentligen inte har uppmärksammats i någon större utsträckning: Genom en ökad formalisering mellan arbetsgivare och fack har den enskildes möjligheter att själv påverka sin situation minskat. Lagarna sätter likhetstecken mellan arbetstagare och facklig organisation, vilket innebär ett gynnande av organisationen på den enskildes bekostnad.

Lagstiftningen har lett till byråkrati och ineffektivitet. Regelsystemet kräver juridisk kompetens, och lagstiftningen är inte anpassad till de mindre företagens situation och förhållanden. Lagstiftningen innebär, anser vi, ett hot mot rättsmedvetandet. Arbetsmarknaden delas upp mellan dem som finns inom regelverket och således har trygghet och dem som får allt svårare att komma innanför.

Herr talman! Det finns alltså skäl att anse att de arbetsrättsliga reglerna nu bör ses över. Översynen bör inte begränsas enbart till medbestämmandet utan bli mer allmän och gälla hela den arbetsrättsliga lagstiftningen. Ett av målen med översynen skall vara en ökad flexibilitet i tillämpningen.

I debatten i fjol, den 9 december, meddelade Sten Östlund att det socialdemokratiska partiet tillsammans med fackföreningsrörelsen ställde sig bakom egentligen just den mening som vi har i vår motion och som vi behandlar just nu om en total utvärdering av den arbetsrättsliga lagstiftningen. Men i dag säger utskottsmajoriteten inkl. Sten Östlund nej. Varför säger Sten Östlund i dag nej till det som Sten Östlund, det socialdemokratiska partiet och facket i fjol ansåg vara angeläget?

Ett annat mål är att nå en bättre anpassning till förhållandena inom de mindre företagen. Det gäller exempelvis arbetstagarbegreppet, uppsägning och turordning vid driftsinskränkningar, permitteringslönerreglerna och de arbetsrättsliga skadestånden. En lagöversyn kan även medverka till att öka de enskilda arbetstagarnas inflytande på den egna arbetsplatsen.

Lagrevideringen bör även ha som mål att åstadkomma klara gränslinjer mellan den parlamentariska demokratis principer och fackligt inflytande. Den rent politiska beslutsprocessen måste vara politikernas ansvar.

I samband med den av oss föreslagna översynen kommer frågor som den negativa föreningsrätten, facklig vetorätt vid entreprenader, företagsblockader, arbetskonflikter och skadestånd m.fl. frågor att bli föremål för bedömningar. Socialdemokraternas och vpk:s nej till denna översyn känner vi till sedan tidigare. Men vilka skäl har miljöpartiet för att säga nej till vårt förslag om en översyn?

Moderata samlingspartiet anser att en översyn av arbetsrättslagstiftningen skulle kunna leda till att ge de enskilda arbetstagarna en starkare ställning på den egna arbetsplatsen, vilket torde gagna såväl den enskilde som företaget. Villkoren för nyskapande och utveckling underlättas.

Herr talman! Jag övergår härefter till att något kommentera de övriga reservationer som finns fogade till detta betänkande.

I reservation nr 5 hemställer de tre borgerliga partierna om en lag gällande negativ föreningsrätt. Detta krav är av allra största betydelse för att stärka den enskildes ställning. Rätten till arbete liksom den enskildes lagstadgade rättigheter på arbetsplatsen får inte göras beroende av huruvida den enskilde arbetstagaren är medlem i facklig organisation eller ej. En sådan lag skulle också likställa oss med övriga länder som ratificerat FN-deklarationen och Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.

Det är ytterst intressant men beklagligt att miljöpartiet nu har anslutit sig till socialdemokraternas och vpk:s syn i det här avseendet – mot den enskilda, lilla människan.

I reservation nr 6 är de tre borgerliga partierna eniga om nödvändigheten av en översyn av MBL inom den offentliga sektorn. Det är nödvändigt med klara gränser mellan den politiska demokratin och de anställdas förhandlingsrätt. Ett avtal kan inte få ersätta lag. Översynen skall gälla såväl kommuner och landsting som det statliga området, inkl. de statligt anställdas medbestämmande vid beredningen av regeringsärenden.

I reservation nr 8 anser vi att frågan om chefstillsättning skall undantas från förhandlingsskyldighet enligt MBL. Eftersom arbetsgivaren har det yttersta ansvaret för verksamheten måste det också vara hans rätt att utse den han vill skall företräda honom i förhandlingar. Detta hindrar på intet sätt samråd eller information med de anställda och deras organisationer.

I reservation nr 9 angående förhandlingar och information i små företag anser vi att information och förhandlingar i de mindre företagen skall kunna ske direkt med de anställda. I dag sker detta – på många arbetsplatser – på så sätt att de anställda företräds av en facklig ombudsman utan tillräcklig kännedom om arbetsplatsens förhållanden. Denna förhandlingsform innebär ofta även tidsutdräkt, innebärande att informationen når de anställda på arbetsplatsen först långt senare än den tidpunkt då informationen gavs. Nya modeller bör kunna prövas för att nå vad vi i vår motion har tagit upp.

I reservation nr 11 angående begränsningar av rätten att tillgripa stridsåtgärder hävdar vi att stridsåtgärderna inte alltid står i proportion till vad man vill uppnå i form av resultat. Ofta kan en stridsåtgärd inte mötas av en motåtgärd på grund av den obalans som råder mellan parterna på arbetsmarknaden. Rätten till stridsåtgärder utnyttjas i dag på ett sätt som inger oro. Konflikterna får allt allvarigare konsekvenser genom att vårt samhälle blivit allt sårbarare vid en konflikt. Oftast är det tredje man som drabbas, inte minst vid konflikter inom den offentliga sektorn.

I reservation nr 10 tar vi upp en fråga av stor principiell betydelse, nämligen facklig vetorätt vid entreprenader. I dag används vetorätten till att stoppa även seriösa företag, oftast de små. Dessa veton drabbar alltför ofta företag som på allt sätt sköts seriöst men har det emot sig att de är små. Jag frågar: Vilka företag som i dag är stora, kanske världsföretag, har inte en gång börjat som just små företag, kanske enmansföretag? Finns det verkligen några som helst skäl för att försöka motarbeta dem? De av oss påtalade missförhållandena kan och måste undanröjas.

Att socialdemokraterna och vpk inte värnar om de mindre företagen särskilt mycket är väl känt, men vad har miljöpartiet emot dessa många tusen

småföretag, som årligen diskrimineras enbart för att de är små?

Skadeståndet vid olovliga strejker är begränsat till 200 kr. – en summa som lades fast redan 1928. Då innebar 200 kr. en avsevärd summa pengar – mer eller mindre en månadslön – som med all säkerhet medförde att olovliga strejker sällan uppstod. I dag är 200 kr. ett alltför ringa skadestånd för att det i sig skall vara ett hinder för att gå ut i en olovlig strejk. Mot denna bakgrund menar vi i reservation nr 13 att skadestandsreglerna borde ges den lydelse de hade under åren 1977–1984. De reglerna ledde inte till någon egentlig höjning av beloppen men väl till en friare bedömning med hänsyn till de omständigheter som behövde värderas i konflikten.

Om förbud mot blockad av enmansföretag handlar nästa reservation som stöds av de tre borgerliga partierna – reservation nr 15. Blockad mot enmans- och familjeföretag är en omotiverad facklig stridsåtgärd som bör förbjudas i MBL. En blockad innebär oftast en orimlig proportion i fråga om stridsåtgärder och står inte i samklang med vad man vill uppnå. Blockader av småföretag innebär ofta att de företagen tvingas lägga ned sin verksamhet. En sådan åtgärd som blockad mot enmans- eller familjeföretag är tvivelaktigt sett ur rättssäkerhetssynpunkt. Regeringen bör lägga fram förslag till lagändring snarast. Även i denna fråga tar miljöpartiet ställning mot de mindre företagen tillsammans med socialdemokraterna och vpk. Vad har miljöpartiet mot de svenska små företagen?

I reservation 16 anser vi, förutom ett förbud mot blockad av enmans- och familjeföretag, att blockader i övrigt skall begränsas mot företag utan att kränka arbetsmarknadsparternas eljest grundlagsskyddade rätt att vidta stridsåtgärder.

I reservation 17 om arbetsrättsliga skadestånd hävdar de tre borgerliga partierna att sådana skadestånd alltför ofta inte står i rimlig proportion till skadan. I regel utkrävs skadestånd även för bagatellartade förselser. Regelverket kring denna lagstiftning är ofta svårt att överblicka, i synnerhet för de mindre företagen, utan arbetsrättslig och juridisk expertis.

I och med att skadestånden inte ger avdragsrätt får lagstiftningen helt oacceptabla ekonomiska effekter. Vi begär därför en analys och en översyn av lagstiftningen gällande arbetsrättsliga skadestånd.

Herr talman! Jag yrkar med vad jag här anfört bifall till samtliga reservationer med moderata undertecknare i detta betänkande.

Anf. 105 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Ett år har gått sedan vi senast diskuterade ett stort antal motioner om medbestämmande i arbetslivet. Likheterna i årets betänkande är påfallande med fjolårets. Antalet reservationer är nu liksom då 17, och de ämnesområden som finns markerade är i allt väsentligt tidigare redovisade ståndpunkter.

Medbestämmandelagen, som är en ramlag, förutsatte komplettering med avtal. Så har också skett under åren, först på de statliga och kommunala områdena och därefter inom Kooperationen. På våren 1982 undertecknades också ett färdigt utvecklingsavtal mellan SAF och LO/PTK. I och med det är beslutet från 1976 med sina förutsättningar i allt väsentligt uppfyllt.

Jag tror att man måste säga att medbestämmandelagen är ett viktigt instrument för de anställdas inflytande i arbetslivet. Den ger de anställda möjlighet att mer aktivt ta del i företagets utveckling. För den enskilde innebär det som regel en större tillfredsställelse i arbetet. Det går att med större kraft hävda arbetslivets sociala mål, och det ökar jämlikheten mellan parter och individer.

En positiv följd effekt av ett aktivt medbestämmande är att maktkoncentrationen kan motverkas i olika former. Från liberala utgångspunkter är det en värdefull lag, värd att slå vakt om. Folkpartiet stod ju också i allt väsentligt bakom den reform som riksdagen beslutade 1976.

Det hindrar inte, herr talman, att det finns anledning att se över den situation som råder och vad ett förändrat arbetsliv kan ställa för krav på förändringar av en så vittgående ramlag.

Bland de 17 reservationer som jag nämnde har folkpartiet medverkat i 6. Den första gäller en översyn av arbetsmarknadslagarnas utformning och effekter. På väldigt många sektorer inom samhällslivet kommer den nya tekniken alltmer. Den är självklart ett värdefullt tillskott såväl när det gäller att lösa sysselsättningsproblem som när det gäller att få balans i svensk ekonomi. Den underlättar många tunga arbetsmoment. Med det följer också kravet på anpassningsförmåga, samtidigt som det ges positiva möjligheter för såväl den enskilde arbetstagaren som företagen och den offentliga verksamheten.

Vi säger i vår reservation 1 att utgångspunkten måste vara att inflytande-frågorna måste engagera den enskilde anställde i frågor som rör denne i arbetet.

När nu 1970-talets arbetsrättsliga lagstiftning har fungerat i över en tioårsperiod, är det viktigt att pröva effekterna liksom den framtida utformningen. Vi har sagt att det är nödvändigt med klara regler, entydigt utformade, och att också lagstiftningen skall medge ett större utrymme för flexibilitet inom arbetslivet. Vi har vidare nämnt den enskilde arbetstagarens möjligheter att stärka sin ställning på sin egen arbetsplats. En viktig punkt, som vi tar upp i reservationen, är den oklara gränsdragningen mellan den parlamentariska demokratins principer och det fackliga inflytandet. Den rågången behöver röjas upp.

Den negativa föreningsrätten aktualiseras i reservationen 5, där vi först pekar på rätten att fritt ansluta sig och tillhöra en förening, dvs. positiv föreningsrätt. Den finns inskriven i grundlagen och hävdas vidare inom MBL.

Med denna rätt borde följa en logisk slutsats, att också ha rätt att inte tillhöra någon organisation. En sådan tolkning har för övrigt Europakommisionen redan gjort. Vi menar, att om den enskildes frihet att välja eller att avstå från medlemskap i organisation skall kunna garanteras, så måste den negativa föreningsrätten garanteras i lag. Denna regel bör också kompletteras med förbud mot de s.k. organisationsklausulerna.

Reservationen 6 tar upp frågan om MBL i den offentliga sektorn och den politiska demokratins utrymme. En kärnmening i vårt förslag är att gränsdragningen mellan förhandlingsrätten och den politiska demokratin

inte får hänvisas till avgörande genom avtal mellan arbetsmarknadens parter. Gränsdragningen bör alltså klara ut skillnaden mellan den politiska demokratin och de anställdas förhandlingsrätt.

Herr talman! Vi återkommer också i reservation 10 till facklig vetorätt vid entreprenader, en fråga som tidigare aktualiserats och som innebär att de missförhållanden som påtalats i motioner och i framställningar här i riksdagen borde undanröjas.

Så till reservation 13, som också innehåller en gammal bekant, nämligen frågan kring den s.k. 200-kronorsregeln. Den nuvarande begränsningen av skadeståndet till 200 kr. genomfördes redan 1928, alltså för jämnt 60 år sedan. Som tidigare har sagts här var det på den tiden en kännbar påföljd. I dag är det en försumbar utgift och torde knappast spela någon roll som en sanktion eller ett korrigerande medel för att hindra eller förebygga brott mot ingångna avtal.

Noteras skall, herr talman, att Landstingsförbundet så sent som i år har ställt sig bakom arbetsmarknadsdepartementets egen utredning, Ds 1988:2, "Fack och samhälle". Där föreslås att 200-kronorsregeln bör tas bort, och denna del har nu Landstingsförbundets styrelse enhälligt, inkl. socialdemokraterna, ställt sig bakom. Det visar med all önskvärd tydlighet att det är en förlegad regel, och det är en missriktad välvilja som motverkar möjligheterna att upprätthålla respekten för ingångna avtal. Intressant skall bli att se hur långt efter riksdagens socialdemokrater kommer att vara i fråga om den insikt som Landstingsförbundets socialdemokratiska ledamöter har.

I betänkandet finns dessutom färdig lagtext, varför denna fråga kan lösas genom riksdagsbeslut omgående här i kommunen.

Slutligen, herr talman, vill jag erinra om reservationerna 15 och 17. I det förra fallet handlar det om förbud om blockad av enmansföretag. Vi säger att parternas på arbetsmarknaden rätt att bestämma vilka stridsåtgärder man använder sig av är en princip värd att upprätthålla. Men med denna frihet följer också ett ansvar att inte vidta så ingripande stridsåtgärder att de inte står rimligt i proportion till de resultat som man vill uppnå. Det är därför som vi menar att en blockad av enmansföretag och rena familjeföretag sett mot den bakgrunden är en omotiverad facklig stridsåtgärd.

Den andra delen rör det arbetsrättsliga skadeståndet, och där har vi i likhet med tidigare sagt att det bör stå i rimlig proportion till uppkommen skada. Det finns stora svårigheter för de riktigt små företagen och hantverkarna att följa ett snårigt och svårtolkat regelverk, och därför bör skadestånd ha vad vi kallar en rimlig proportion.

Herr talman! Jag har tidigare sagt att det faktum att folkpartiet yrkat på förändringar inom MBL inte ändrar den utgångspunkt jag startade med, dvs. att medbestämmandelagen har i allt väsentligt spelat och spelar en viktig roll, både för arbetstagare och för arbetsgivare. Rätt hanterad och med de marginella justeringar i lagstiftningen som vi föreslår kan medbestämmandelagen också i framtiden spela en positiv roll i hela det svenska arbetslivet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer där folkpartiet medverkar och i övrigt till hemställan i arbetsmarknadsutskottets betänkande 4 om medbestämmande i arbetslivet.

Anf. 106 BÖRJE HÖRNLUND (c):

Herr talman! Jag vill börja med att yrka bifall till de reservationer centerpartiet har medverkat till. Tidigare talare har värtaligt redogjort också för de reservationerna.

För min egen del och för partiets del vill jag då nöja mig med att konstatera att arbetsmarknadslagarna nu har varit i kraft i över ett årtionde. Det är en berättigad ståndpunkt att det då är dags för en allsidig översyn. Det gäller att utvärdera vad som har varit bra och vad som har varit mindre bra och sedan kunna förbättra. Jag förstår uppriktigt sagt inte vad socialdemokraterna i denna kammare är rädda för. Det måste vara klokt att göra en allmän utvärdering och sedan försöka göra lagarna än bättre.

Arbetsmarknadsministern sade vid sitt tillträde i ett pressuttalande att hon tyckte att de här lagarna skulle ses över, med samma motivering som vi nu har reserverat oss för, nämligen att det har gått en lång tid och att det då är dags för en allmän översyn. Tyvärr har hon bleknat. Jag vet inte vem som fick greppet på henne, men det är inte längre fråga om samma friskhet som när hon tillträdde.

Jag vill enbart ta upp två delfrågor. Socialdemokraternas partikamrater i kommuner och landsting är tillsammans med oss reserverar helt eniga om att det behövs en bättre gräns mot den politiska demokratin. Tyvärr tycker inte socialdemokraterna i riksdagen att det är så viktigt med den politiska demokratin.

Elver Jonsson nämnde 200-kronorsregeln. Även i den frågan upplever socialdemokraternas partikamrater i landsting och kommuner att det är dags för en förändring och vill frångå regeln. Ibland behöver det kanske inte dömas ut något alls, ibland något högre belopp och i stort sett som det är. Men inte ens där är socialdemokraterna i kammaren beredda att lyssna.

Sammantaget kan man säga att lagarna är dåligt samordnade. De är risiga att tolka. Framför allt är de mycket besvärliga att tolka för små företag. Lagarna är tyvärr litet grand gjorda för företag som har jurister och personalchefer. Eftersom småföretagen betyder så mycket för vårt lands utveckling och för utvecklingen framöver, är det litet synd, tycker jag, att man inte i en allmän översyn försöker komma till rätta med lagarnas svagheter. Det behöver minsann inte bli sämre på grund av det för de enskilda arbetstagarna.

Herr talman! Jag upplever att en stor del av Sveriges folk nu vill ha en översyn av de här lagarna. Det finns en liten del som inte vill ha den översynen. Tyvärr sitter denna lilla del i regeringen eller i riksdagen. Jag hoppas att uppvaknandet även kommer till Sten Östlund och hans partikamrater i denna kammare.

Jag yrkar alltså bifall till de reservationer centern har medverkat till.

8 § Kammaren beslöt kl. 17.54 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

9 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av tredje vice talmannen.

Anf. 107 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! När vi diskuterar medbestämmandelagen kanske man först måste konstatera att Sverige är ett klassamhälle där arbetsköparen, dvs. kapitalet, sedan 1976 har flyttat fram sina positioner. Ägarmakten har faktiskt ökat sitt inflytande över samhälle och arbetsliv. Lagen om medbestämmande har inte flyttat fram de arbetandes positioner. Den har, som vi från vpk menar, misslyckats att hävda de arbetandes position i arbetslivet. Det är inte lagen utan, kanske rättare sagt, filosofin bakom lagen, medbestämmandesystemet, som har gjort att arbetsköparna kunnat utnyttja det systemet för att flytta fram sina positioner.

Vpk har i detta betänkande, på samma sätt som vi har gjort en rad år, återigen fört fram att de arbetande behöver demokratiska rättigheter i arbetslivet, alltså en facklig rättighetslag. Vi vill också att det skall finnas en facklig kontroll över teknikens utveckling. Vi har även ett tredje krav, nämligen krav på en begränsning av arbetsköparnas maktposition genom en begränsning av lockouträtten. Sex av de 17 reservationer som finns fogade till betänkandet är vpk-reservationer.

Medbestämmandelagen är som sagt en symbol för klassarbetet. Klassarbetet är egentligen den politiska vaggan som 70-talets arbetsrättslagstiftning vilar på. Om man betänker historien alltsedan Saltsjöbadsavtalet, då klassarbetet formellt inleddes, över 40-, 50- och 60-talets utveckling, blev 70-talets arbetsmarknadslagstiftning ett nytt Saltsjöbadsavtal. Samtidigt kan man säga att det blev klassarbetets uppgång och fall.

Beslutet om medbestämmandelagen var ju ganska enhälligt. Man var också enig om dess bakgrund. Utskottet uttalade då att reformen ger nya utgångspunkter för samarbete på arbetsplatserna som bör vara till gagn för såväl arbetstagarna och näringslivet som samhället. Det är sålunda viktigt att parterna på arbetsmarknaden fyller de ramar för inflytande som dras upp med ett innehåll, som är förenligt med effektivitet och smidighet i beslutsfattandet hos företag och myndigheter. Detta var man överens om. Thorbjörn Fälldin, Per Ahlmark och Gösta Bohman instämde i dessa målsättningar. Det man var oense om var egentligen *hur* dessa målsättningar skulle förverkligas. Detta var alltså medbestämmandelagen sådan den var 1976.

Vad kan vi nu se att resultatet har blivit av medbestämmandefilosofin och av den här utvecklingen? Inte är resultatet särskilt positivt utifrån de arbetandes synpunkt! Reallönerna har sänkts sedan 1976, även om försämringen har stannat upp i mitten på 80-talet, under den kanske kraftigaste och mest långvariga högkonjunktur vi har haft inom kapitalismen på senare tid. Vi har fått en allt högre utsvettning av de arbetande, som förorsakat också andra sämre villkor på arbetsmarknaden. Utslagningen och utsorteringen har tilltagit. Arbetsmiljöbrister framträder i stort format. Ackorden har återkommit, trots att de trängdes tillbaka på 70-talet. Dåliga former för arbetsorganisation finns i dag. Investeringarna, som skulle vara till gagn för de arbetande genom medbestämmandefilosofin eller påverkas i rätt riktning,

bestäms nu helt av de ägande, som har makten. Sammanslagningar och uppköp av företag över huvudet på det anställda förekommer dagligdags inom industrivärlden. Ökade utlandsinvesteringar förekommer liksom nedläggning av företag utan att facket kan göra någonting. Investeringarna visar en mycket sned regionalpolitisk satsning. De arbetande har inte på några avgörande punkter kunnat påverka teknikens utveckling.

Dessutom har tillväxten i samhället gått mot ökad rovdrift och miljöförstörelse. Några sociala och miljömässiga dimensioner har inte kunnat drivas fram i klassarbetets anda, trots att det inom fackföreningsrörelsen har funnits starka idéer och traditioner när det gäller att driva denna utveckling åt ett annat håll. Detta är inte lagens fel, utan man kan snarare säga att det är klassarbetsfilosofin som bär skulden. Den driver socialdemokratien i alla dess organisationer – det har bevästs också inom fackföreningsrörelsen.

SAF med dess nyliberala ideologi slog till hårt i slutet av 70-talet och under 80-talet. SAF har tillskansat sig den ideologiskt ledande positionen och utnyttjat lagarna till sin fördel. Men det räcker inte. I dagarna har vi fått veta att SAF nu återigen vill flytta fram sina positioner. Det är inte alls bra. SAF vill ha ett nytt Saltsjöbadsavtal, där de främsta ingredienserna fortfarande är att begränsa strejkrätten, begränsa varje protest från de arbetande mot den utveckling som sker. De nyliberala idéerna innebär alltså att det skall vara fritt fram för marknadskrafterna.

Något egentligt politiskt tillbakavisande av dessa ståndpunkter har i varje fall inte jag kunnat märka. Det är snarare så att man väntar och ser. Jag har sagt tidigare från denna talarstol, och jag säger det nu: Den maktposition som kapitalet har – man har lyckats att få hela statsapparaten med på sin strikt marknadsekonomiska linje – har gjort att arbetslivet har det mycket svårt. LO:s position att hävda de arbetandes intressen har trängts tillbaka. Man har inte kunnat utnyttja medbestämmandelagen, vilket också var vad vänsterpartiet kommunisterna under 70-talets början fram till 1976, då lagen antogs, klart fastslog. Vi hävdade att man på något vis skulle bli kapitalets fånge.

Den tredje vägen har inte hjälpt. Det är kanske som Per Kågeson skriver i Tiden nr 8 att den reformistiska politiken som har haft sina traditioner och rötter nu har övergetts totalt för den socialmoderata välfärdspolitiken eller det socialmoderata välfärdspartiet. Vad, frågar Per Kågeson, blir SAP och dess broderpartier till slut? Vad blir det av deras ideal? Skall de bara förvalta det kapitalistiska samhället? Vad blir det då i ett längre perspektiv, om det socialdemokratiska partiet håller på att förvandlas till ett statsbärande socialmoderat välfärdsparti?

Vad är det vi möter nu, med de svårigheter vi har, då vi skall ta itu med stora problem på arbetsmarknaden? Jo, just detta: de arbetande har inte ens i socialdemokratien en given företrädare.

Vi föreslår därför att arbetsmarknadslagarna skall ha utformningen av en facklig rättighetslag med förstärkt förhandlingsrätt, vidgad strejk- och vetorätt. Det skulle verkligen förändra positionerna på arbetsplatsen. Vi utgår naturligtvis ifrån att fackföreningarna då driver en självständig linje gentemot kapitalet. Det är nödvändigt om man skall kunna förändra någonting, om man skall kunna ta till vara det sociala värdeinnehåll som

arbetarrörelsen har med sig i ryggsäcken. Därför menar vi att det är viktigt att de lönearbetandes fackföreningar har strejkrätt, förhandlingsrätt, vetorätt, möjlighet till möten på betald arbetstid; möjlighet till politisk verksamhet på arbetsplatsen, ja, t.o.m. vetorätt mot utflyttning av företag till andra länder.

Inte minst viktigt är det också att ha kontroll över den nya tekniken. Det kanske kan sägas nu, när den nya tekniken redan har skapat väldiga orättvisor i samhället, inte minst inom arbetslivet. Kontrollen över införande av ny teknik och över förändringar har helt legat hos kapitalet. Den har fått mycket negativa konsekvenser, samtidigt som den naturligtvis har ökat den s.k. effektiviteten. Vi ser dock utslagning, arbetsmiljöproblem och koncentration som följer av detta. Det finns alltså negativa inslag.

Alternativa arbetsorganisationer, som bygger på jämlik kunskapsnivå och bredare kompetens och där alla har en bra utbildning, får vi i dag leta efter. Därför skulle det behövas, inte minst ur arbetsmiljösynpunkt, ett program för den nya tekniken där man tar fasta på dessa aspekter.

En intressant del i medbestämmandediskussionen är definitionen av de jämbördiga parterna på arbetsmarknaden. Vi hade ju borgerliga regeringar under sex år, och det var under dessa år som SAF slog till med en storlockout. LO gjorde i stort sett ingenting. LO ville ha vanliga löneförhandlingar, men SAF investerade i framtiden och utlyste en storlockout. Arbetarna visste vid det tillfället inte om de var i strejk eller var lockoutade. Förvirringen inom arbetarrörelsen var total. Då var det inte bara vpk som sade att lockouträtt måste vara något helt galet.

Socialdemokraterna väckte 1981 en lång motion, där de framhöll att den gällande lagstiftningen med arbetsgivarnas oinskränkta lockouträtt otillbörligt stärker den redan starka parten på arbetsmarknaden.

Det finns flera skäl till vårt ställningstagande, skrev socialdemokraterna. Arbetsgivarna har exempelvis tillgång till en mängd olika maktmedel vid sidan av lockouträtten. Arbetsgivarna har således oberoende av om fredsplikt råder eller ej möjlighet att besluta om investeringar, priser, driftsinskränkningar, flyttning av produktionen osv. Över huvud taget ligger alltså alla arbetslednings- och företagsledningsbeslut helt i arbetsgivarens händer. Mot detta kan arbetstagarna endast sätta upp den organiserade strejken, skrev socialdemokraterna. Den möjligheten står dock till förfogande endast under avtalslöst tillstånd, dvs. då kollektivavtal ej gäller.

Så skrev socialdemokratin 1981.

Vad säger nu utskottet när vpk påminner om de ojämna förhållandena på arbetsmarknaden? Inte heller utskottet är berett att tillstyrka vpk-kravet i motion A742 att arbetsgivarens lockouträtt skall avskaffas, alternativt begränsas. Ja, detta kanske på något sätt illustrerade klassarbetets utveckling – från att ha varit basen i den reformistiska arbetarrörelsen över till en socialmoderat position som förvaltare av det starka kapitalets samhälle.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till samtliga vpk-reservationer.

Anf. 108 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! I arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 4 behandlar utskottet 18 motioner på MBL:s område. Till betänkandet har fogats 17 reservationer. Det blir något av en följetong här i kammaren.

MBL är grundbulten i den arbetsrättsliga lagstiftningen och som sådan ställd under fortlöpande debatt såväl i denna kammare som i andra sammanhang, med utgångspunkt i de skilda värderingar som återspeglas här från de olika partierna och i de intressen, för att inte säga egenintressen, som påverkar samhällsdebatten i övrigt.

I utskottets betänkande ges inledningsvis kortfattat en genomgång av lagens bakgrund och syfte, till vilken jag hänvisar. Flertalet yrkanden i reservationerna är sådana som återkommer år från år från såväl de borgerliga som vpk.

Som en nyhet kan noteras att den inledande reservationen om arbetsmarknadslagarnas utformning, som tidigare varit moderaternas, nu med vissa modifieringar av texten blivit en borgerlig trepartireservation.

Däremot har den i förra årets betänkande gemensamma borgerliga reservationen om förhandlingar och information i småföretag i år endast förts vidare av moderaterna.

Det är kanske förmätet att tro, men man kan ju alltid hoppas, att centern och folkpartiet påverkats av den genomgång som i fjol gjordes av varför utskottsmajoriteten inte kunde acceptera den skrivning som nu återfinns i m-reservationen, reservation 9, med hänsyn till de olika fackliga organisationernas möjlighet att verka för sina medlemmar i medbestämmandets anda även i branscher med mestadels relativt små arbetsplatser, exempelvis Handels, Hotell & restaurang m.fl.

Det är också noterbart att vi i år dess bättre inte har fått in några yrkanden om så långtgående ingrepp i de fackliga organisationernas interna angelägenheter som krävdes i fjol från moderat håll om medlemsomröstning före strejk och förbud mot löneklausuler.

Ett mer kuriöst inslag i årets betänkande är det enhälligt avstyrkta motionsförslaget från Birger Hagård om införandet av ett tillägg till bestämmelserna i 4 kap. 4 § brottsbalken, som återfinns i utskottets betänkande på s. 20. En straffbestämmelse av det slaget infördes vid sekelskiftet, avskaffades 1938 och ingick i de beryktade Åkarpslagarna. Det finns ju personer som tycker att det var bättre förr, men att vi skulle få uppleva år 1988 att förslag framläggs i Sveriges riksdag om återinförande av bestämmelser i Åkarpslagarna känns litet väl starkt, även om motionen nu enhälligt har avstyrkts.

Herr talman! Jag skall avstå från att i detalj kommentera reservationerna, men för att ge en bild av vad det handlar om skall jag litet rubrikmässigt föredra de borgerliga reservationerna.

Reservation 1 om arbetsmarknadslagarnas utformning och effekter: En samlad översyn krävs av hela den arbetsrättsliga lagstiftningen. Sammanfattningsvis anser utskottet att en översyn skall leda till att de enskilda individerna får en starkare ställning, att det skall dras en klar gräns mot den

politiska demokratin, arbetsmarknadens funktionssätt skall underlättas och villkoren för nyskapande förbättras.

Ja, så kan man uttrycka sig, om man vill begränsa de fackliga organisationernas rätt att företräda sina medlemmar. Detta återspeglas även i de följande reservationerna.

I reservation 5 föreslås införande av negativ föreningsrätt.

I reservation 6 anförs att MBL inom den offentliga sektorn bör begränsas.

Reservation 8 från moderaterna gäller chefstillsättning. I reservationen föreslås att förhandlingsskyldigheten i sådana fall skall avskaffas.

Reservation 9 från moderaterna har jag tidigare berört. Den gäller förhandling om information i småföretag. I reservationen ifrågasätts facketts roll i dessa sammanhang.

Reservation 10 är gemensam för de borgerliga representanterna och avser avskaffande av facklig vetorätt vid entreprenader.

Reservation 11 från moderaterna avser begränsning av rätten att tillgripa stridsåtgärder, med motiveringen att strejkbenägenheten anses vara för hög.

Reservation 13 gäller upphävande av begränsningen till 200 kr. i skadestånd för arbetstagare. Det har redan sagts en del om detta från denna talarstol i den här debatten. Jag skulle vilja ställa en fråga: Är det arbetsgivarnas linje som man vill följa i denna fråga? I går omtalades att 200 kr. var en månadslön år 1928 och framhölls att man borde eftersträva en anpassning till dagens månadslöner. Det verkar som det i detta sammanhang skulle vara litet lättare att få till stånd en höjning av beloppet. Låt mig dessutom erinra om att det redan nu finns möjlighet att, efter prövning i arbetsdomstolen, avvika från 200-kronorsregeln och höja bötesbeloppet för arbetstagare som deltar i olovliga strejker.

Även reservation 15 om förbud för fackliga organisationer att utlysa blockad i enmansföretag är gemensam för de borgerliga partierna.

Reservation 16 av moderaterna handlar om minskningar i blockadrätten i övrigt.

Reservation 17, också den gemensam, gäller begränsningar i arbetsgivarnas skadeståndsskyldighet.

Reservationerna har ett genomgående drag: de ser det fackliga inflytandet som alltför långtgående. De i huvudsak årligen återkommande förslagen skulle till sin konsekvens urholka lagen och minska dess betydelse för arbetstagarna, i vissa fall långt bortom lagstiftningen före MBL – det senare gäller särskilt förslagen om begränsningar i blockadrätten.

Den yttersta konsekvensen av detta synsätt är att det vore bäst – åtminstone för arbetsgivaren – om denne alltid själv kunde bestämma och besluta utan hinder av arbetsrättslig lagstiftning. Det synes vara i den riktningen de borgerliga vill se utvecklingen gå, särskilt moderaterna, som ser den arbetsrättsliga lagstiftningen som ett ingrepp i de fria partsrelationerna. De brukar ju ofta hylla Saltsjöbadsandan. Däremot har folkpartiet brukat stå oss socialdemokrater nära, men ser nu ut att ha tagit ett steg åt höger genom sin anslutning till reservation 1.

Men minns då att före den arbetsrättsliga lagstiftningen på 1970-talet var trots de s.k. Saltsjöbadsavtalen, som då hade gällt sedan 1930-talet, i princip

ordningen den att rätten att fritt leda och fördela arbetet och att fritt anta och avskeda i allt väsentligt var arbetsgivarnas, och det är inte i den riktningen en utveckling av arbetsrätten skall drivas enligt socialdemokratisk mening.

MBL behövs som ett stöd för löntagarna, för att de genom sina fackliga organisationer skall kunna utöva ett likvärdigt och berättigat inflytande oavsett om de arbetar i stora eller små företag, i starka eller svaga branscher, och det gäller också de offentliga arbetsgivarna. Den kritik som riktas mot lagen såsom byråkratisk och omständlig kan klaras på ett smidigt sätt genom avtal på dess grund.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag avslag på de reservationer som lämnats av moderaterna, centerpartiet och folkpartiet.

Även vpk:s reservationer känns alla igen. De har diskuterats varje år sedan lagens tillkomst. Detta gäller även den debatt som Lars-Ove Hagberg har stått för här i dag. I den s.k. rättighetslagstiftning som vpk förordar kräver vpk bl.a.:

- Strejkrätt utan begränsningar
- Att strejkskadestånden avskaffas
- Förbud att avskeda någon på grund av strejk oavsett omständigheterna
- Rätt för fackliga förtroendemän att solidarisera sig med strejkande – dvs. en facklig förtroendeman som ena dagen tecknat ett avtal med företaget skulle ha rätt att några dagar senare solidarisera sig med strejkande i missnöje över den överenskommelse han själv träffat; det skulle bli den yttersta konsekvensen.
- Förbud mot lockout

Jag vill helt kort motivera mina avslagsyrkanden på vpk:s förslag med vad utskottet anför i betänkandet – och för den delen med hänvisning till gångna års debatter och betänkanden. Men jag skulle vilja ställa några frågor till vpk:s talesman.

På vilka grunder skulle de fackliga organisationerna kunna förhandla sig till avtal om arbetsvillkor och löner, om vad vpk föreslår inskrevs i lag?

Vad skulle det över huvud taget finnas för anledning för arbetsgivarna, om fredsplikt inte ingick i träffade överenskommelser, att ingå i överenskommelser om avtal med de fackliga organisationerna?

Med det anförda, herr talman, yrkar jag avslag även på vpk:s reservationer och bifall till utskottets hemställan i alla dess delar.

Anf. 109 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Sten Östlund säger att det i hög grad är en upprepning, och det är riktigt. Han själv jävar inte heller det påståendet, precis. I diskussionen om det här är ett steg åt höger eller åt vänster tycker jag han överdriver fotarbetet då han hänvisar till reservation 1. Läs den en gång till, Sten Östlund! Den innehåller goda förslag.

Men, herr talman, den stora nyheten missade Sten Östlund då han inte kommenterade arbetsmarknadsdepartementets utredning Fack och samhälle, som jag talade om, där man förordat stora förändringar, förändringar som

Sten Östlunds partikamrater i Landstingsförbundet har ställt sig bakom.

Jag skall bara ställa en kort fråga, eftersom min hals inte passar för långa inlägg: Vad är det som gör att socialdemokraterna i riksdagens arbetsmarknadsutskott har en annan uppfattning än de socialdemokratiska företrädarna i landstings- och kommunförbunden?

Anf. 110 ERIK HOLMKVIST (m) replik:

Herr talman! Jag fick inget svar av Sten Östlund på vad det är som gör att det som var sanning i fjol i debatten från Sten Östlunds sida inte i år är samma sanning. Det förvånar mig rätt mycket att Sten Östlund, socialdemokratiska partiet och facket tycks ha ändrat uppfattning helt och hållet på det år som gått.

Vad vi vill med vår portalreservation är en översyn, och det tycker jag är viktigt att slå fast. När vi har haft den här lagen i mer än tio år finns det alla skäl att se över de negativa effekter som lagen onekligen har fått och som väl alla kan vara överens om att man bör komma bort ifrån så fort det går.

När det gäller de 200 kr. som i dag är skadestånd vid en olovlig strejk, är det inte bara kommun- och landstingsförbunden som tycker att beloppet är fel. Även vår arbetsmarknadsminister har ju uttryckt sig i ungefär samma riktning. Men jag tror också att svenska folket i allmänhet har en känsla av att de böter på en månadslön som infördes 1928 för att förhindra olovliga strejker helt har förlorat sin betydelse när summan är densamma så långt senare. Jag tror att det finns skäl för oss att också titta över den frågan.

Den arbetsrättsliga lagstiftningen är det viktigt att se över, så att vi kommer bort från det som är negativt och det som hindrar en god produktivitetökning i Sverige. De senaste tio åren har Sverige haft en betydligt lägre produktivitetutveckling än vad man har haft i andra länder, och jag tror att detta kan vara en av de faktorer som har påverkat den utvecklingen.

När Sten Östlund säger att det är genom facket som inflytande skall ske, har han helt rätt. Den medbestämmandelag som gäller utgår ifrån att det är facket som skall vara den som har inflytande över de enskildas arbetsplatser. Vi tycker däremot att det är klart nödvändigt att de enskilda arbetstagarna får ett större inflytande över sin egen arbetssituation och sina egna möjligheter att utvecklas i sitt arbete än vad de har med den nuvarande lagstiftningen.

Anf. 111 BÖRJE HÖRNLUND (c) replik:

Herr talman! Det var litet väl grovt när Sten Östlund citerade SAF från i går. Där var det faktiskt inget tal om att det skulle utdömas någon månadslön. 200 kr. var en månadslön 1928.

Jag kanske var litet otydlig i mitt första inlägg, men jag sade faktiskt att man kunde döma både lägre och något högre.

Det är den linje som Gunnar Hofring, ledamoten av verkställande utskottet i socialdemokraternas partistyrelse Holgersson, Leni Björklund m.fl. mycket kända socialdemokrater företräder. Tyvärr är det nog så, att herrar Ulander och Östlund verkligen är i otakt med dem som jobbar med dessa frågor ute i verkligheten.

När det gäller arbetsmarknadslagarna och översynen av dessa vill jag fråga: Varför är Sten Östlund så negativ? Vid översynen av dessa lagar borde faktiskt alla partier ha som målsättning att lagarna skall bli bättre ur arbetstagarnas synpunkt.

För mig framstår faktiskt socialdemokraterna i riksdagen som de verkligt konservativa i dessa frågor. De socialdemokrater som ute i landet arbetar i personalnämnder och förhandlingsdelegationer och som dagligen stöter på dessa saker har olika bakgrund. Många kommer från det privata näringslivet och har lång facklig erfarenhet. De säger i dag: Det är dags för en stor översyn. Men när skall Lars Ulander och Sten Östlund vakna? Arbetsmarknadsministern var vaken för ett år sedan. Nu har hon, tyvärr, förlorat sin fräschhet.

Anf. 112 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Sten Östlund sade beträffande MBL att den skall ge likvärdigt och berättigat inflytande för såväl de arbetande som deras motpart. Det lät väldigt bra. Därför tycker jag att Sten Östlund är skyldig att redovisa var i arbetslivet denna likvärdighet och detta berättigade inflytande finns.

I mitt inledningsanförande pekade jag på att följande har skett under den tid som vi haft medbestämmandelagen, på grundval av samarbets- och klassarbetsfilosofin: Reallönerna har sjunkit. Utsvettningen och utslagningen har ökat. Nya arbetsmiljöbrister har blivit aktuella. Det har blivit mer av ackord. Arbetsorganisationerna är dåliga. Investeringar har gjorts som inte har varit gynnsamma för vare sig miljön eller den sociala dimensionen. Uppköp av företag har skett. Det har blivit en ökad koncentration i samhället och utlandsinvesteringarna har ökat. Nedläggningar sker. Regionalpolitiska investeringar förekommer inte. Tekniken har utvecklats på ett mycket negativt sätt för många arbetande utan utbildning. Dessutom har tillväxten varit i centrum hela tiden.

Var det verkligen de arbetandes mening att det skulle bli så här, Sten Östlund? Jag tycker att Sten Östlund är skyldig att svara på den frågan i detta läge.

När vi i vpk säger att det skall vara fri förhandlingsrätt och full strejkrätt, är vi något överens med socialdemokraterna – som det var 1981. Omvänt kan man också fråga: Kan en arbetare teckna avtal under fredsplikt, när arbetsgivaren har möjlighet att besluta över investeringar, priser, driftsinskränkningar, flyttning av produktionen, ja, över huvud taget alla arbetslednings- och företagsledningsbeslut? Där om skrev ju socialdemokraterna i sin motion om lockouträtten 1981. Nej, vi tycker inte det. Om likvärdighet skall gälla och om respekt finns för ingångna avtal, måste arbetarna kunna tillgripa strejk när arbetsgivarna ändrar på något av det som jag här har nämnt. Det är ju fredsplikten som binder upp de arbetande när företagarna med sin ägarmakt gör förändringar under fredsplikt. Sten Östlund vet mycket väl att det är så.

Därför tror jag att man från båda parternas sida skulle ha respekt för ingånget avtal även utan fredsplikt. Jag tror inte att arbetarna vill ha någon strejkmantik. De vill arbeta – naturligtvis på rimliga villkor. Därmed skulle

också de fackliga företrädarna kunna solidariscera sig med de arbetande som ser att det har gått snett och som då är tvingade att ta till vild strejk, som det heter – men socialt är det riktigt.

Anf. 113 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! När det gäller frågan om vad socialdemokraterna i landsting och kommuner anser om MBL och den s.k. 200-kronorsregeln kan jag inte förstå annat än att de uttrycker sig på ett annat sätt för Börje Hörnlund. Jag har ju inte varit närvarande i nämnda församlingar, så jag vet inte hur det förhåller sig. Men åtminstone de personer som Börje Hörnlund räknat upp här har förmodligen varit med på våra partikongresser, där vi fattar de grundläggande besluten för hur vi skall bedriva vårt arbete i parlamentet. Både jag och Lars Ulander försöker följa dessa beslut efter bästa förmåga. Jag förmodar att mina politiska motståndare här också arbetar efter samma principer.

Vi har inga krav av det slag som här målas upp. Däremot har vi en fortgående diskussion inom arbetarrörelsen om hur vi skall gå vidare med arbetet på det arbetsrättsliga området inför 90-talet.

Börje Hörnlund kan ta det ganska lugnt. Jag tror att han kommer att få klart för sig att vår arbetsmarknadsminister är vaken.

De frågor som vi har att hantera är stora frågor. De har att göra med hela näringslivet, och de flesta människor i vårt land berörs. Det är därför viktigt att vi är klara över hur vi skall gå vidare redan innan verksamheten startas.

Naturligtvis skall vi, Erik Holmkvist, ta hänsyn till att vi har en rationell produktion, såväl i enskilda företag som inom den offentliga sektorn. Men frågan är också hur de anställdas berättigade inflytande kan möjliggöras. Den saken klarar vi inte av, Erik Holmkvist, enbart genom en skrivning om att det endast handlar om de enskilda individerna. De enskilda individerna har ju bildat fackföreningar för att med dessa som instrument kunna ta till vara sina intressen. Det är den ursprungliga idén, och den gäller ännu i dag.

Om vi ser till den organisationsgrad som vi har i vårt land, är det alldeles uppenbart att människorna anser att man fortfarande har mycket god nytta av sina fackliga organisationer.

Lars-Ove Hagberg svarade inte på mina frågor, och jag hinner inte i detta inlägg bemöta särskilt mycket av det som han tog upp. Jag vill dock säga att jag nog inte tycker att Lars-Ove Hagbergs beskrivning av verkligheten stämmer överens med hur jag upplever verkligheten i vårt land på arbetsrättsens område.

Anf. 114 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! När vi efterlyser svar på frågan om hur det förhåller sig med skillnaden mellan olika socialdemokrater inom den s.k. rörelsen hänvisar Sten Östlund till partikongressen. Det må så vara, men de skilda slutsatser som Sten Östlund och hans partikamrater på Landstingsförbundet resp. Kommunförbundet drar ger anledning till en fundering. Det är kanske så, att de slutsatser som de har dragit som har mera kontakt med verkligheten än vad en del ledamöter av denna kammare har sammanfaller med den reservation som vi i oppositionen avgivit. Jag tror, herr talman, att det

handlar om det. I själva sakfrågan hade ju Sten Östlund ingenting att säga.

När det gäller 200-kronorsregeln är det bara att konstatera att den är förlegad. Den är ett exempel på missriktad välvilja, som motverkar möjligheten att upprätthålla respekten för ingångna avtal.

Jag har tidigare sagt, och det tål att upprepas, att det faktum att folkpartiet har yrkat på förändringar av MBL inte innebär att vi vill radera ett lag- och regelsystem som i allt väsentligt fyller en god funktion. Här handlar det om att förbättra och förnya, och i den delen är vi i folkpartiet beredda att ställa upp. Det framgår också av de sex reservationer till vilka jag tidigare har yrkat bifall.

Anf. 115 ERIK HOLMKVIST (m) replik:

Herr talman! Detta är ganska anmärkningsvärt. Sten Östlund accepterar att facket och det socialdemokratiska partiet själva inom rörelsen tar initiativ till en översyn av de arbetsrättsliga lagarna. När det däremot gäller riksdagen, där det skulle behövas en parlamentarisk grupp som undersökte detta, säger han nej.

Vad är Sten Östlund rädd för? Vad är det för fakta som han är rädd skall komma fram? Är det sådant som att konflikten mellan Kommunal och Transport under de senaste åren har drabbat tredje man, dvs. människor i allmänhet, särskilt hårt utan att de har kunnat göra någonting åt det? Är det sådana företeelser som att Kommunalarbetareförbundet kräver att anställda som inte är fackligt organiserade först skall få gå vid neddragningar? Eller är det sådana företeelser som när El-Ettan ansåg att alla enmansföretag skulle ställas utanför jobb, dvs. en form av blockad? Är det när Kommunal i en kommun kräver 5 000 kr. av kommunen för att bordtennisföreningens egna ungdomar själva vill ställa upp sina bordtennisbord inför en tävling? Eller är det en sådan företeelse som den vid Irebaden på Gotland, där en hel opinion ställde sig på företagets sida när detta enmansföretag utsattes för blockad?

Är det sådana företeelser, Sten Östlund, som ni inom socialdemokratin är rädda skall komma fram?

Det pågår, säger Sten Östlund, en översyn av den arbetsrättsliga lagstiftningen. Jag hävdar att riksdagen också skall kunna ta initiativ till en sådan.

Rationell produktion skapar nödvändigtvis ett ökat inflytande för de enskilda arbetstagarna. Det går inte att få till stånd en rationell produktion om de anställda inte är med, känner för vad som händer och är medvetna om vad som krävs av dem. De har rätt att begära bättre utbildning och bättre arbetsmiljö. Facket kan inte ges ökat inflytande på bekostnad av de enskilda arbetstagarna. De enskilda måste få ett ökat inflytande på fackets bekostnad. Det har inte att göra med att jag är avig mot facket, utan jag tror att det är en bättre lösning som jag förordar.

Detta att en ombudsman skall förhandla för några få anställda i ett företag är helt felaktigt. De anställda i ett mindre företag skall kunna föra förhandlingar för sig själva.

Anf. 116 BÖRJE HÖRNLUND (c) replik:

Herr talman! Det kan aldrig vara så, Sten Östlund, att den socialdemokratiska partikongressen har sagt att arbetsmarknadslagarna aldrig får ses över,

att de inte får förbättras. Jag skall i morgon gå till utredningstjänsten och be att få fram de kongressbeslut som rör dessa frågor.

Jag hoppas, för de anställdas skull, för småföretagens skull och för den pågående internationaliseringens skull, att dessa lagar kan ses över i akt och mening att inflytandet för de anställda på arbetsplatserna skall förbättras, förenklas och framför allt ökas. Det vill de socialdemokrater som är ute i det praktiska arbetslivet. Jag tror också att socialdemokraterna i denna kammarer förr eller senare kommer till klarhet och alltså kommer till skott:

Sten Östlund argumenterar i denna fråga som om hela världen skulle kantra om det görs en översyn av dessa frågor. Tror inte Sten Östlund att det är Lars Ulander och Sten Östlund som har kantrat?

Anf. 117 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Jo, jag har svarat på Sten Östlunds fråga till mig, hur det skulle gå om det inte fanns fredsplikt. Jag har svarat att det skulle gå mycket bra, därför att då måste ingångna avtal hållas på alla punkter, och den part som har ägarrätten under fredspliktstiden skulle inte få möjlighet att göra en mängd ingrepp i arbetsförhållandena, t.ex. ändra förutsättningarna eller lägga ned verksamheten. Detta skrev socialdemokraterna i en partimotion med Olof Palme som första namn 1981, ett år efter SAF:s storlockout. Men det har hänt något mycket avgörande med socialdemokratien sedan dess, och det är det jag vill peka på.

Sten Östlunds upplevelser stämde inte med mina. Jag vet inte vilka upplevelser han har, men han måste ha noterat att reallönerna i Sverige har sjunkit från en tätposition på 70-talet ned till artonde plats. Det finns stora arbetsmiljöproblem. Förtidspensioneringarna ökar. Allt fler har svårt att få ett riktigt tag på arbetsmarknaden. Ackorden tilltar. Det är problem med arbetsorganisationerna. Facket kan inte tvinga fram någonting via MBL. Investeringarna har inte gjorts så som facket har velat. Mängder av lokala fackföreningar slår sig blodiga för att få till stånd vettiga sociala investeringar. Det har skett en enorm sammanslagning av företag och en maktkoncentration i detta land, och det har gjorts utlandsinvesteringar.

Jag tvivlar på att det är detta som man har önskat och velat i fackens djupa led.

Dessutom har tydligen denna filosofi om tillväxt till varje pris, som inte har fått någon som helst social dimension, tillämpats och slagit igenom sedan 1976. Det har i sin tur skapat en enorm rovdrift på både människor och miljö och en oerhörd miljöförstöring, inte minst med den inriktning som arbetslivet har haft, i produktionen av både varor och tjänster.

Det är anmärkningsvärt att Sten Östlund slingrar sig undan denna verklighet i dag och inte på ett rakt sätt försvarar detta. Jag menar inte att det är lagens fel, men lagen byggde på att arbetsköpare och arbetare i samarbete skulle kunna få fram dessa mycket bra saker, som det talades om 1976. Det har visat sig att det blivit ett totalt nederlag för den linjen.

Anf. 118 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! I en sådan här debatt är det litet ont om tid i replikerna, och därför måste man uttrycka sig kortfattat.

Som svar till Börje Hörnlund, Erik Holmkvist och delvis Elver Jonsson vill jag säga att vi socialdemokrater naturligtvis vill att de enskilda individernas inflytande på arbetsplatserna skall öka, liksom deras möjlighet att påverka. Men detta kan inte åstadkommas genom att man förhindrar att de anställda får företrädas av starka fackliga organisationer. Jag vågar garantera att det inte blir särskilt mycket inflytande för den enskilde om han inte har en stark facklig organisation bakom sig.

Så till 200-kronorsregeln. Börje Hörnlund påminde mig i sitt förra inlägg om att det kanske var litet grovt av mig att ta vårt besök på SAF i går som intäkt för det jag sade, och det har han kanske rätt i. SAF:s förslag innebar inte heller riktigt det som Börje Hörnlund sade, att man skulle återinföra ett belopp som motsvarar en månadslön i skadestånd. Men man påpekade på SAF att 1928 utgjorde 200 kr. en månadslön.

Jag vill fråga er: Hur många färre vilda strejker tror ni att det skulle ha blivit om man ändrat 200-kronorsbestämmelsen på det sätt som ni nu framställer det? Jag tror inte att förhållandena på den svenska arbetsmarknaden skulle ha varit särskilt annorlunda för den sakens skull.

Erik Holmkvist gjorde gällande att socialdemokraterna har ändrat uppfattning sedan i fjol, men det har vi inte gjort. Det förs en diskussion inom arbetarrörelsen, och Erik Holmkvist kan vara alldeles övertygad om att den kommer att fortsätta på samma sätt som den förs inom andra partier. Så småningom kommer diskussionen naturligtvis att resultera i att vi formerar oss kring hur arbetarrörelsen vill gå fram.

Elver Jonsson talade om de förslag som folkpartiet framfört, där man i stort sett slår vakt om lagen, enligt Elver Jonssons uttryckssätt. Det är ändå märkligt att alla de förslag som kommer från de borgerliga i allt väsentligt alltid handlar om att begränsa den fackliga verksamhetens möjligheter ute i företagen. Vi socialdemokrater vill nog se att utvecklingen går i en något annorlunda riktning än efter de borgerligas modell.

Tredje vice talmannen anmälde att Börje Hörnlund, Erik Holmkvist och Elver Jonsson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 119 BIRGER SCHLAUG (mp):

Herr talman! Om jag rätt förstått de flesta av talarna hittills verkar allt vara sig likt. Nu när miljöpartiet de gröna kommit in i bilden kanske debatten kan tillföras något nytt. Erik Holmkvist tog upp miljöpartiets ställningstaganden och jag är rädd att han blir besviken – eller glad. Jag vet inte hur han ser på den saken.

Det grundläggande för miljöpartiet de gröna är i alla fall att respekten för den lilla människans rätt gentemot olika typer av storebröder måste befastas. Sedan må storebrodern vara röd eller blå, i skepnad av staten, centralbyråkrat i centralfack eller fondstyrelse, multinationella bolag eller industriförbund.

Ur grön synvinkel behöver i vissa fall fackföreningarnas ställning stärkas – det kommer vi till vid behandlingen av arbetsmarknadsutskottets betänkande 5. I andra fall behöver, enligt vårt sätt att se, individens ställning gentemot fackföreningarna stärkas, av naturliga orsaker främst gentemot de stora, konventionella fackföreningarna.

Lika självklart som det är att det finns laglig rätt att fritt ansluta sig till en förening – den rätten finns ju inskriven i såväl MBL som grundlagen – måste det vara att grundlagsskydda rätten att inte behöva tillhöra en förening. Medlemskap i en förening måste vara den enskilda människans eget fria beslut. Den enskilda människan måste på alla sätt skyddas om hon eller han vill stå utanför en fackförening, eller om han eller hon hellre väljer medlemskap i någon liten fackförening – t.ex. syndikalisterna – än i någon av de stora föreningarna. Den negativa föreningsrätten måste således garanteras i lag, som dessutom omfattar förbud mot s.k. organisationsklausuler. Det är egentligen fullständigt horribelt att kollektivavtal kan innefatta att arbetsgivare – eller arbetsköpare, om man så vill – inte får anställa en person om han eller hon tillhör "fel" fackförening eller är oorganiserad.

Jag förstår i och för sig mycket väl hur den gamla vänstern resonerar, men på något sätt är resonemangen förnedrande för den lilla människan. Jag yrkar bifall till reservation 5, undertecknad av de tre borgerliga partierna. I reservation 5 återfinns också kravet på att det skall krävas fullmakt från den berörda människan för att fackföreningsavgift skall kunna dras direkt från lönen av den s.k. arbetsgivaren.

I reservation 6, också den undertecknad av de tre borgerliga partierna, behandlas frågan om fackliga organisationers rätt att medverka när demokratiskt tillsatta politiska organ skall fatta beslut. Det behövs en utredning om gränsdragningen mellan den politiska demokratin och medbestämmandet. Speciellt stötande är det naturligtvis att representanter för politiska partier, som är invalda i kommuner och landsting, inte ges lagstadgad rätt att närvara vid nämndsammanträden och annat, medan däremot företrädare för fackföreningar har denna rätt. Inte heller miljöorganisationer och brukarföreningar omfattas av denna rätt. Jag yrkar alltså bifall till reservation 6 i arbetsmarknadsutskottets betänkande 4.

Det finns en rad olika stridsåtgärder – företagsblockader är sedan några somrar tillbaka ett ganska aktuellt exempel. Småföretag – enmansföretag och rena familjeföretag – skall enligt de grönas uppfattning skyddas från fackliga blockader. Vi anser att reservation 15 är rimlig och stöder alltså tanken på att enmans- och rena familjeföretag lagvägen skall skyddas från jättestorebröder som vill använda blockad för att t.ex tvinga fram kollektivavtal. Jag yrkar bifall till reservation 15, också den undertecknad av de tre borgerliga partierna.

För att inte vpk-are och andra skall springa upp och kalla oss för borgare, vill jag påpeka att grön politik innebär en annan dimension än den röd-blå. Grön politik innebär i det här fallet stöd till tre borgerliga trepartireservationer och avslag på fyra. Därmed yrkar jag bifall till reservationerna 5, 6 och 15.

Anf. 120 ERIK HOLMKVIST (m):

Herr talman! Jag är naturligtvis glad över att man inom miljöpartiet har insett att ställningstagandet i utskottet inte var så väl betänkt. Jag skall inte ha någon mening om hur ni skall agera i utskotten och i kammaren – det avgör ni själva. Men det sprider sig ju en hel del oro i lägret när ni i den ena instansen – utskottet – har andra uppfattningar än i den andra – kammaren. Jag tar för givet att detta kan vara en engångsföreteelse, eftersom miljöpartisterna var väldigt angelägna om att få utskottsplatser. Det kunde tydas som att ni är intresserade av att i utskotten mejsla ut er politik och ge kraft åt era uppfattningar i olika frågor. Så har hittills inte skett, men jag tror att kammaren förväntar sig ett sådant resultat, åtminstone av den här kvällens lilla debatt.

Jag beklagar naturligtvis att det finns en hel del reservationer som miljöpartiet inte stödjer, t.ex. den som handlar om facklig vetorätt vid entreprenader. Detta drabbar oftast de allra minsta företagen. Det rör sig faktiskt om flera tusen – kanske 10 000 – fall varje år som drabbar de små företagen. Som jag tidigare sade börjar alla företag som små företag. Det är inte på något vis på sin plats att diskriminera de små företagen, för det är de som skall växa och bli stora en gång. Jag hoppades att miljöpartiet också på den punkten skulle ställa upp tillsammans med de borgerliga.

Anf. 121 BIRGER SCHLAUG (mp):

Herr talman! Erik Holmkvist får nog acceptera att beslutet fattas i kammaren även i fortsättningen.

Sedan något om de reservationer som de borgerliga tycker att vi borde ansluta oss till.

När det gäller arbetsmarknadslagarnas utformning finns det skäl att så småningom ta under övervägande hur man skall utreda dem. Det är kanske dags att lagstiftningsvägen få bort ackorden. Det är alldeles utmärkt. Det är också alldeles självklart att arbetsmiljölagarna måste ses över. Vi måste exempelvis få juridiskt bindande gränsvärden som gör att arbetsgivaren – eller om man så vill arbetsköparen – inte kan utnyttja sin situation.

Vi tycker att 200-kronorsregeln skall vara kvar. Den ger möjlighet för den lilla människan att protestera både mot företagaren och i vissa fall centralfacket. Det är en ventil för den lilla enskilda människan att faktiskt protestera mot orättfärdiga avtal och orättfärdiga förhållanden.

Anf. 122 ERIK HOLMKVIST (m):

Herr talman! Här fick vi kanske möjlighet till ytterligare ett bifall så småningom när det gäller frågan om översyn av de arbetsrättsliga lagarna. Det får vi se vid omröstningen i morgon. Jag tyckte att herr Schlaug gav uttryck för det nu. Det skulle i så fall vara bra.

Sedan säger herr Schlaug att vi får finna oss i att det är beslutet i kammaren som gäller. Det gör vi alltid. Vi finner oss i de demokratiskt fattade besluten. Men jag hade hoppats, eftersom man inom miljöpartiet var så angelägen om att få plats i utskottet, att man där hade givit uttryck för sin mening, som vi andra hade kunnat ta hänsyn till och kanske också diskutera. Som det hittills har varit har vi inte haft någon mening att diskutera i utskottet, ingen mening

från miljöpartiet att ta hänsyn till. Så skall inte demokratin fungera. Då är det näst intill lika bra att inte ha någon plats i utskottet. Det är där vi skall kunna bryta våra uppfattningar mot varandra och kanhända få fram ännu bättre förslag till beslut just genom att vi där har möjlighet att känna på hur var och en ser på de olika frågornas lösning.

Anf. 123 BIRGER SCHLAUG (mp):

Herr talman! Jag tycker det är utmärkt att moderaterna accepterar demokratin och accepterar att besluten fattas i kammaren.

Dessutom borde Erik Holmkvist ta hänsyn till att vi är ett ganska nytt parti. Att vi inte under de första månaderna kan ha färdiga ställningstaganden i en rad frågor i en helt ny miljö med helt nya rutiner får Erik Holmkvist acceptera.

Sedan vill jag nog dra upp en rågång mellan moderaterna och miljöpartiet. Jag tror att vi har helt olika utgångspunkter när det gäller arbetsmarknadslagarnas förändringar.

Anf. 124 ERIK HOLMKVIST (m):

Herr talman! Det senaste kanske inte behövde talas om, nämligen att vi skall ha förståelse för att ett nytt parti har svårigheter. Men man kommer lättast över svårigheterna om man får ett eller annat gott råd och det är vad jag har försökt ge nu. Jag tror nämligen att miljöpartiet och Sveriges riksdag vinner på att man i utskotten ger uttryck för sin mening, så att man där har möjlighet att diskutera frågorna och inte behöver föra hela debatten i kammaren. De förslag till beslut som vi skall ta ställning till här skulle kanske bli bättre, om miljöpartiet redan i utskotten redovisade sin uppfattning.

Anf. 125 BIRGER SCHLAUG (mp):

Herr talman! Det var ett märkligt resonemang att säga att vi inte behöver föra hela debatten i kammaren. Ni som har suttit i utskottet kör ju hela debatten i repris här! Menar Erik Holmkvist att vi inte skall göra det?

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

11 § Föredrogs

arbetsmarknadsutskottets betänkande
1988/89:AU5 om facklig verksamhet.

Facklig verksamhet

Anf. 126 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! I arbetsmarknadsutskottets betänkande 5 har vpk två reservationer, som jag börjar med att yrka bifall till.

Den första reservationen är byggd på tre socialdemokratiska motioner. Dessa socialdemokratiska motioner anknyter något till den debatt vi hade i fråga om arbetsmarknadsutskottets betänkande 4. De ligger i linje med vpk:s

synsätt i det att de vill värna om den lilla människan i det lilla företaget, som kommer i kläm och har små möjligheter att bedriva facklig verksamhet och därmed hävda sin rätt på arbetsplatsen. Vi instämmer i de tre socialdemokratiska motionerna, som säger att regionala fackliga förtroendemän skall ha rätt att komma in på dessa företag och stödja och hjälpa upp den fackliga verksamheten, dvs. hjälpa den enskilde att ta till vara sina intressen. Om små företagare har svårt att sätta sig in i olika lagar, är det kanske ännu svårare för den vanliga arbetaren, som kanske lever isolerad och långt från den gemenskap som en facklig verksamhet innebär.

Den andra reservationen från vpk om facklig verksamhet i transnationella företag har mycket större principiell betydelse, i varje fall i en framtid. Vi kan se framför oss ökade utlandsinvesteringar, transnationaliseringen, de stora företagens makt över hela det svenska samhällets utveckling. Vi kan se hur de imperialistiska koncernerna bestämmer alltmer, långt över nationsgränserna. Därmed får de fackliga organisationerna allt svårare att hävda sig, vilket vi har framhållit under en rad år.

Nu har vi några talande exempel på hur koncernsammanslagningarna över gränserna slår. Den största och mest aktuella gäller Asea Brown Boveri. Vi kan redan utläsa att denna sammanslagning kommer att medföra mycket som är negativt för Sverige framöver, t.ex. utflyttningen av helt avgörande forskningsverksamhet. Man kan klart fastslå detta.

Vad har nu de fackliga organisationerna för rätt enligt medbestämmandelagen i Sverige? Ja, knappt någon alls. Den svenska regeringen har godkänt också denna affär och facket står inför problemet att samverka inom denna internationella koncern.

I det förra betänkandet kunde man inte gå med på att facket i Sverige skulle ha vetorätt mot en sådan sammanslagning. Absolut inte. Här får Barnevik på uppdrag av sina aktieägare och sin styrelse göra precis hur han vill och köra över facket, som inte har någon chans. I nästa skede kan man inte heller stödja en begäran från facket att de svenska företagen med verksamhet utomlands skall stödja den fackliga verksamheten över gränserna, oavsett om det gäller Norden, Europa eller någon annan plats i världen.

Vår begäran gäller inte bara Norden. Som förevändning för att inte gå med på våra förslag hänvisar nästan alla de övriga partierna till att det pågår ett utredningsarbete i Nordiska rådet i syfte att först överenskomma om en lagstiftning i de nordiska länderna innan man kan göra någonting annat. Under tiden står facken i Sverige och utomlands inför jättelika svårigheter.

Vad vi i första hand begär är att fackföreningsmedlemmar i Sverige skall få möjlighet att få ledigt för att på företagets bekostnad kunna upprätthålla de kontakter utomlands som de behöver. Det är vår huvudbegäran i detta läge, när vi vet att vi inte kan stifta lagar i andra länder utan bara i Sverige.

Vi vet också att man inom SAF liksom när det gäller lagarna i Sverige är ganska klar över vad man vill. SAF vill inte vara med om detta ens i Norden. De säger nej i varenda kommission i Nordiska rådet. SAF vill inte alls stifta lagar eller vara med om någon överenskommelse alls. Naturligtvis är detta också en investering för framtiden. Det är ett avgörande steg kapitalet tar genom att köra över fackföreningarna totalt, nationellt och i hela Europa. Och socialdemokraterna sitter och tittar på. Jag är mycket förvånad över att

de inte har en mera aktiv attityd i denna fråga. Det måste handla om att man, om man tar initiativ till lagstiftning på det här området, på något sätt skulle stöta sig med dem som har EG-syndromet, med dem som vill integrera Sverige i EG eller närma Sverige till EG. Det är väl bara det som i nuvarande läge kan hindra socialdemokratin i det här avseendet!

Här ropar fackförening efter fackförening på möjligheter att bedriva ett fackligt samarbete över gränserna. Jag har ett sådant exempel från min arbetsplats, SSAB, Domnarvet. SSAB köper nu över en del av verksamheten vid Ovako Steel i Finland. Inte ens där kan man avtala om facklig samverkan därför att SAF sätter sig emot, och regeringen vill inte heller agera i det här sammanhanget. Jag tycker det är skandalöst.

Här ligger en hund begraven: Harmoniseringen med EG måste väl vara förklaringen till att den svenska regeringen förhåller sig så oerhört passiv och försvarar läget för alla fackföreningar i Sverige som har broder- eller systerorganisationer i den egna koncernen utomlands.

Den rörelse som står för detta diskuterar dessutom nästan att gå med som medlemmar i denna överstatliga organisation! Om inte, vill man i alla fall vara mycket nära. Men när det gäller att ge de fackliga organisationerna på lokalplanet och centralt möjligheter att ta kontakt med sina bröder och systrar i Europa och förena sig i en kamp mot de imperialistiska koncernerna ställer socialdemokratin inte upp! Det måste vara harmoniseringen med EG som gör regeringen totalt handlingsförlamad i den här viktiga frågan.

Jag yrkar återigen bifall till de båda reservationerna.

Anf. 127 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! I det här betänkandet om facklig verksamhet behandlas, som här har sagts, fem motioner, och till betänkandet har fogat två reservationer av vpk.

I motioner och i vpk:s reservation nr 1 berörs frågan om tillträdesrätten för regionala fackliga förtroendemen samt finansieringen därav.

Som utskottet utgått ifrån kommer frågan om tillträdesrätten att behandlas i beredningsarbetet på departementsnivå, och ett ställningstagande på den nivån kan, tror jag man kan säga, förutses under 1989.

I den andra reservationen från vpk tas frågan om facklig verksamhet i transnationella företag upp, i dagligt tal kallat koncernfackligt samarbete.

Jag vill än en gång i anslutning till reservationen erinra om den hearing utskottet genomförde under förra hösten om medbestämmandelagen och då också med parterna. Det framgick därvid ganska klart att de fackliga organisationerna såg avtal som det bästa sättet att lösa inflytandefrågorna inom koncerner, och det gällde också över gränserna, då på nordisk nivå.

Det arbete som på svenskt initiativ pågått på nordisk nivå kan nu, efter det resultatlösa sammanträdet om facklig verksamhet på nordisk nivå den 2 december i år, ses som avslutat. Det som har hänt visar på ett tydligt sätt hur ovilliga arbetsgivarna är att ge de anställda genom de fackliga organisationerna någon del av de kontakt-, insyns- och påverkansmöjligheter som nu är arbetsgivarnas exklusiva rättigheter i kraft av ägandet, i det här fallet på nordisk nivå.

Men inte bara arbetsgivarnas motstånd var hindrande. Även regeringsre-

presentanter från vissa andra länder, särskilt Danmark – det är ju bekant; det har gått ut i pressen – var avvisande, trots att representanter för samma regering tidigare varit med om att tillstyrka det utredningsarbete som låg till grund för det nu avslutade arbetet på ministernivå. Någon samlad lösning på nordisk nivå genom likvärdig lagstiftning i de nordiska länderna synes därför inte heller möjlig. Mot denna bakgrund övervägs frågan just nu i regeringen, och detta bör enligt vår mening avvaktas.

I anslutning till vad Lars-Ove Hagberg här har sagt vill jag bara erinra om att det var vår regering som tog initiativ i den här frågan på nordisk nivå.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag avslag på reservationerna och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 128 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Sedan vi behandlade de här frågorna i utskottet har det tydligen hänt någonting med socialdemokraterna eller i utvecklingen. Man kanske t.o.m. kan dra slutsatser av det. Det gamla fackliga kravet att man på de små arbetsplatserna skulle kunna få hjälp utifrån av fackföreningen skall tydligen på något sätt uppfyllas under 1989. Detta har varit på tal sedan 1976. Men jag skall inte gråta om problemet blir löst. Jag tar det som ett uttalat löfte från Sten Östlund, som har ett visst inflytande i arbetsmarknadsdepartementet, att den frågan kommer att lösas under 1989. Jag hoppas då att vi vid morgondagens votering kan få med några fler på att markera att detta är viktigt och rätt. Därigenom beställer vi då en lösning av regeringen. Avslå då inte kravet när det är dags att fatta beslut!

När det gäller den andra frågan, den om de transnationella företagen, är det tydligen lika besvärligt. Man skall naturligtvis inte säga att man alltid har rätt, men någon analys måste väl också en regering göra! Det är ju så att SAF och arbetsköparorganisationerna för länge sedan har bestämt sig för detta – det är ingen nyhet. Under tiden gör man ingenting. Det är helt nödvändigt att som vi föreslår ålägga svenska transnationella företag samt utländska transnationella företag verksamma i Sverige att bekosta de fackliga organisationernas samarbete inom koncernen. Det är vad vi vill. Det är den första åtgärd man måste vidta; oavsett om det gäller Norden eller Europa.

Varför säger man nej till detta? Sammanbrottet den 2 december kan inte ha varit någon sensation. Frågan är, Sten Östlund: Vill man nu lagstifta om att de fackliga representanterna för transnationella företag verksamma i Sverige får möjligheter att bedriva det koncernfackliga samarbete som är nödvändigt?

Anf. 129 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! Som svar på det sista vill jag bara upprepa att frågan, hur man skall gå vidare och om man kan gå vidare provas i regeringen. Det är ju ändå uppenbart – det anser åtminstone jag – att en lagstiftning i varje fall inte kan baseras på vpk:s motion i sammanhanget. Det krävs ett annat utredningsarbete för en sådan lagstiftning, om nu lagstiftning över huvud taget är möjlig.

Det låter sig sägas att vi skall stifta lagar som skall gälla företag som etablerar sig i Sverige och som har sitt huvudkontor på annat håll. Det kan bli ganska komplicerat, herr talman, att komma till rätta med problemen i det

sammanhanget. Det är möjligt att vi kan stifta lagar för dem som har sina koncernkontor här i Sverige, men det är inte speciellt verkningsfullt, skulle jag tro. Svenska företag som är etablerade i andra länder är skyldiga att följa den lagstiftning som gäller där, på samma sätt som de företag som etablerar sig i vårt land är skyldiga att följa vår lagstiftning. Vi skulle inte acceptera att lagar stiftade i ett annat land skulle gälla i dotterföretag i vårt land. Detta visar något av den problematik man kommer att stöta på i sammanhanget.

När det gäller ställningstagandet till tillträdesrätten har jag sagt – det får Lars-Ove Hagberg ta som ett löfte eller hur han vill – att jag förutser att ett ställningstagande på departementsnivå kommer att göras under 1989. Hur det ställningstagandet sedan bör utformas får vi se under 1989.

Anf. 130 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Det är ganska anmärkningsvärt, tycker jag, att när det nu skall göras ett ställningstagande svävar återigen Sten Östlund på målet. Det är egentligen ett gigantiskt svek att inte ta en positiv ställning när det gäller att de fackliga förtroendemännen skall få stödja de små arbetarna på de små företagen som kanske har svårt att hävda sina intressen. Men av det arbete som bedrivs i arbetsmarknadsdepartementet och som det gång på gång har hänvisats till i detta utskottsbetänkande har vi inga positiva erfarenheter. På senare tid har det inte kommit något gott därifrån när det gäller att stödja de arbetande.

Den andra frågan, om det koncernfackliga samarbetet, skall också prövas, och Sten Östlund vet inte heller på den punkten hur det skall gå, om man skall stödja eller inte. Jag hör liksom att bakom detta ligger: Kom, så skall vi först åka till Bryssel och fråga om vi får stifta någon lag här i Sverige eller inte!

Kan vi ha en lag här i Sverige som säger att företag som är verksamma här i landet är skyldiga att bekosta att de fackliga representanterna kan resa till andra länder och träffa fackliga kamrater, kanske inte på arbetstid men på fritid, för att upprätthålla en koncernfacklig samverkan som kan vara någon motvikt mot de stora, imperialistiska koncernerna? Det är ju det det handlar om.

Jag tror inte att vi kan stifta lagar för Tyskland, för Schweiz, för Frankrike och för England. Däremot kan vi stifta en lag i Sverige om att de fackliga representanterna skall kunna få ledighet och få sin resa bekostad för att upprätthålla denna samverkan, när inte andra länder vill ställa upp på det. Jag tycker att det vore en självklarhet för att stödja våra fackliga kamrater i Sverige, men tydligen är det inte meningen. Jag hör här bakom att det är EG-harmoniseringen som bestämmer detta. Det borde som sagt vara en självklarhet för de svenska arbetarna att kunna ha den möjligheten till kontakt.

Anf. 131 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! Vi kan säkert stifta lagar här i landet som ger våra inom landet verksamma fackliga förtroendemän rätt att utöva verksamhet och också att resa utomlands, men vi kan inte stifta någon lag som ger deras fackliga kamrater motsvarande möjligheter i andra länder. Vi kan inte ens stifta lag som ger dem rätt att träffa dem, om det skulle bli krakel om den frågan.

Herr talman! Jag har varit facklig förtroendeman i drygt 20 år, och jag lärde mig under de åren att inte lämna ut någonting om förhandlingsresultat förrän jag verkligen hade dem i handen. När det gäller mina besked till Lars-Ove Hagberg här i dag följer jag samma princip.

Tredje vice talmannen anmälde att Lars-Ove Hagberg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 132 BIRGER SCHLAUG (mp):

Herr talman! Kära tomma stolar! Som jag sade i föregående anförande är det grundläggande för miljöpartiet de gröna att vi måste ha respekt för den lilla människans rätt gentemot olika typer av storebröder, oavsett om de är blå eller röda.

Vi upplever nu under sent 80-tal hur det går en fusionsvåg genom Europa. Det blir allt svårare att få grepp om de transnationella företagens struktur och ekonomiska förhållanden.

Vi riskerar att – inte minst genom anpassning till EG:s inre marknad – komma in i någon sorts blå planekonomi som är lika bedövande och förnedrande för den lilla människan som den röda planekonomin. Istället för politbyråer och centralkommittéer får vi den blåa varianten, där allt fler beslut fattas i allt färre styrelserum i allt större multinationella företag.

De anställdas situation och möjlighet att genom fackföreningar påverka försvåras genom de nya bolagsstrukturerna. Bolagen kan flytta verksamhet mellan länder för att motverka fackliga ågeranden. Facken riskerar att komma på undantag, helt enkelt.

Miljöpartiet de gröna anser att de multinationella företagen måste hållas under sträng uppsikt och kontroll och att facken här spelar en viktig roll.

Därför bör naturligtvis regeringen lägga fram ett förslag om lagstiftning så att såväl svenska multinationella företag som utländska transnationella företag, verksamma i Sverige, åläggs att bekosta det internationella samarbetet mellan de fackliga organisationerna inom en koncern.

Detta krav sammanfaller med vpk:s reservation till mom. 3 i utskottets betänkande. Jag yrkar således bifall till reservation 2.

Några eftergifter åt krämarliberalismen i EG kan vi inte acceptera.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

12 § Föredrogs

finansutskottets betänkande

1988/89:FiU11 om höjning av Sveriges kapitalinsats i Världsbanken (IBRD)

(prop. 1988/89:27).

*Höjning av Sveriges
kapitalinsats i Världsbanken*

Anf. 133 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! I reservation 1 har centern anført en del synpunkter på vilka målsättningar som bör gälla för de lån som Världsbanken lämnar. Jag vill börja med att poängtera att det finns en betydande enighet i finansutskottet om att miljöaspekterna är viktiga. Det är ganska självklart även ur t.ex. säkerhetssynpunkt att ett projekt som Världsbanken satsar på inte bör medföra en rad miljöskador och därmed kostnader som kommer att minska möjligheterna för projektet att bära såväl räntor som återbetalning. Men vi måste också beakta de globala miljöfrågorna i de insatser som vi medverkar till i utvecklingsländerna. Drivhuseffekten och skador på ozonskiktet är hot som vi alla inser att vi inte klarar, om vi inte medvetet över hela världen satsar på teknik och utveckling som kan minska koldioxidutsläppen. Det finns emellertid bred enighet bland experter och forskare om att om vi skall klara detta, måste vi satsa på effektivare energianvändning och en övergång till förnybar energi.

Alltför ofta är det emellertid kortsiktiga intressen och traditionellt tänkande som styr de insatser som vi gör i utvecklingsländerna. Jag skall ta ett exempel. Vi är alla medvetna om att utvecklingsländerna behöver öka sin användning av energi. I nästan samtliga fall tänks det då i linjen kärnkraft eller mer olja. Det är inte ofta man tänker på utvecklingsländernas egna resurser. Inte heller är det många som tänker på att de biobränslen som används i utvecklingsländerna till sin volym – fast den inte finns med i statistiken – skattas vara minst dubbla kvantiteter i förhållande till all världens kärnkraft. Men de används med en väldigt dålig teknik, och vi kan tänka oss att verkningsgraden knappast överstiger 25–30 %.

Om vi här hjälper till att ge dessa länder en teknik som är ganska enkel att hantera men som höjer verkningsgraden vid användning av biobränslen – utan ökning av kvantiteten – från låt oss säga 25 % till 50 %, innebär det att de, utan att avverka ett enda träd, en enda gren mera, får en energimängd motsvarande dubbla den globala kärnkraften. Kan man nå 75 %, vilket är en praktisk och mycket tillgänglig nivå, innebär det att utvecklingsländerna utan ökad avverkning tillförs en energimängd i storleksordningen tre fyra gånger vad kärnkraften kan producera.

Nu behöver man egentligen minska avverkningen i utvecklingsländerna. Jag vill nämna detta exempel för att visa på hur viktigt det är att vi tänker igenom projekten, att vi försöker satsa på utvecklingsländernas egna resurser och att vi ser hela det långsiktiga perspektivet när det gäller miljöpåverkan. Vi vet alla att användningen av biobränslen inte innebär något nettotillskott av koldioxid i atmosfären. Lika mycket koldioxid binds där det växer ny skog som när vi eldar upp veden osv. Med användningen av biobränslen åstadkommer man också småskalighet och robusthet i systemet, vilket är viktigt för utvecklingsländerna.

Centern har tillsammans med miljöpartiet och vpk i reservation 1 velat understryka att vi måste bygga upp kraftfulla strategier för vårt agerande i Världsbanken, som leder till att hänsyn till miljö, hälsa och den långsiktiga ekonomin, dvs. ett gott resurshushållande, ligger till grund för de projekt vi

satsar på. Detta bör vi göra inte enbart för att det gynnar utvecklingsländerna, utan i lika hög grad därför att det är en nödvändighet för att vi skall klara de globala miljöproblemen. Det är nödvändigt för att skapa den stabilitet, den tillväxt i utvecklingsländerna som så småningom skall ge dem den balans och de resurser som innebär en rimlig chans att klara målet en fredlig värld. Om vi inte klarar miljöproblemen och en något så när rimlig ekonomisk fördelning, kommer vi inte heller att klara världsfreden.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation 1 i finansutskottets betänkande 11.

Anf. 134 MAGGI MIKAELSSON (vpk):

Herr talman! Den senaste höjningen av Sveriges kapitalinsats i Världsbanken stödde vi i vpk, visserligen med stor tvekan. Vi tyckte ändå att vi kunde se ett visst nytänkande i bankens sätt att agera. Tyvärr har vi inte sett några resultat i den riktningen. Tvärtom framstår Världsbanken i dag som destruktiv i sin politik, eftersom banken menar att u-länderna skall exportera sig ur sin skuldbörda. U-ländernas skuld till Världsbanken uppgår i dag till 1 200 miljarder dollar. Bara det borde egentligen räcka som bevis för att den politiken inte är en framkomlig väg. Världsbanken är i dag ingen utvecklingsbank, utan ett USA-baserat transnationellt bankföretag. Därigenom är banken också ett instrument för den rika världens utsugning och exploatering av u-länderna. Banken har utsatts för allt hårdare kritik, framför allt för en rad stora projekt som orsakat miljökatastrofer i tredje världen. Jag tänkte ge några exempel på sådana katastrofer.

I Botswana har Världsbanken satsat på boskapsuppfödning. Köttet exporteras till EG. Det har lett till överbetning och ökenspridning och inte till någon större framgång för befolkningen i Botswana.

I norra Mexico använder man grundvattnet för att bevattna grönsaksodlingar för export till USA. Det hjälper inte heller invånarna i Mexico.

I Indonesien har man startat ett program för att flytta 65 miljoner människor med Världsbanken och Asiatiska utvecklingsbanken som huvudfinansiärer. 3 miljoner ha regnskog har röjts för att ge plats åt nybyggarna. Det projektet har nu stoppats på grund av de svåra miljöskadorna. Det är inte bara miljön som hotas, utan detta projekt får också väldiga sociala katastrofer som följd.

Enbart de stora dammbyggnader som görs i Indien kommer att tvinga 1,5 miljoner människor att flytta. I Botswana hotas bushfolket i Kalahari. I Amazonas är det indianerna som är hotade.

Världsbanken skall fram till 1990 satsa 400 miljoner dollar på att minska befolkningstillväxten. Det skall man göra genom att sterilisera kvinnor. Detta sker med tvång i t.ex. Bangladesh. Om kvinnorna inte har intyg på att de har steriliserat sig, får de ingen mathjälp vid översvämningskatastrofer. Dessutom är det många av dessa kvinnor som dör, eftersom det inte finns någon medicinsk uppföljning. De dör av komplikationer efter steriliseringen.

Hela tiden kan man se att det är de fattiga som drabbas. Man kan på ett drastiskt sätt komma fram till det, genom att undersöka det åtliga innehållet på Rio de Janeiros soptippar. Det har nämligen minskat under de senaste tio

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

*Höjning av Sveriges
kapitalinsats i Världs-
banken*

åren. Det är ett bevis på att fattigdomen breder ut sig. Men det är inte tillräckligt. Världsbanken planerar nu att ge Brasilien ett nytt lån på 500 miljoner dollar för ett projekt som skulle dränka 290 000 km² regnskog och fördriva en halv miljon människor. Till år 2010 planeras ytterligare 136 dammar.

På samma sätt fortsätter det i Indien. Man kan göra en lång lista över olika projekt som får förödande ekonomiska och sociala konsekvenser. Det blir allt uppenbarare att problemen ligger i Världsbankens struktur. Banken är en stor byråkratisk och odemokratisk koloss. Det är helt enkelt lättare för Världsbanken att administrera 700 projekt på 100-miljoner än 70 000 miljonprojekt. Det problemet anser vi kommer att öka i omfattning, om man nu närpå fördubblar kapitalet i banken.

Vi menar att u-ländernas problem inte kan lösas med ökad skuldsättning. Vad u-länderna egentligen behöver är att få sina skulder avskrivna. Om u-ländernas utveckling skall främjas med hjälp av Världsbanken, måste man reformera Världsbanken så att u-länderna får ett med i-länderna jämlikt inflytande över bankens politik och dess struktur. Röstreglerna måste t.ex. demokratiseras. Det borde vara självklart att man skall ha samma regler i Världsbanken som i FN, dvs. ett land en röst. Nu har i-länderna 63 % av rösterna och u-länderna 37 %. USA ensamt har 20 % av rösterna.

Sammanfattningsvis har allt det jag räknat upp lett till att vpk anser att vi denna gång inte skall ställa upp på att höja kapitalinsatsen i Världsbanken.

Jag vill yrka bifall till vpk:s och miljöpartiets reservation 3. Jag vill också yrka bifall till reservation 1, som vpk, centern och miljöpartiet har skrivit ihop sig om. Den handlar om miljöhänsynen. Jag yrkar dessutom bifall till reservation 2 från vpk och miljöpartiet, som handlar om nedskrivning av u-ländernas skulder och reformering av Världsbanken.

Anf. 135 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Under långliga tider har vi i den industrialiserade världen ansträngt oss för att suga ut länderna och människorna i den tredje världen. Sedan det andra världskrigets slut har ett visst nytänkande kommit, och det har lett till att många länder nu ger u-landsbistånd. Få länder når upp till den av FN rekommenderade nivån på 1 % av givarlandets bruttonationalprodukt. Om så är fallet ser man gärna till att manipulera det hela. I Sverige gör vi det genom att införa begreppet bruttonationalinkomst och genom att binda biståndet. Det senare är inget annat än att gynna svensk industri och arbetsmarknad.

Det som synes vara flott är inte alltid så flott när det synas i sömmarna. Världsbanken vill nu öka sin kapitalbas för att kunna gå vidare med sitt arbete och vill att medlemsländerna skall höja sina kapitalinsatser. Inför en sådan åtgärd finns det all anledning att se hur Världsbanken arbetar och vad det är för sorts projekt som den stöder. En ny kapitalinsats borde från svensk sida föranleda en översyn av Världsbankens arbete och en utvärdering av de resultat som har nåtts med de medel som vi har ställt till förfogande.

Sedan länge har det riktats kritik mot Världsbanken. Det här framskymtat i tidigare anföranden här. Det framskymtar också i finansutskottets föreliggande betänkande.

Från miljöpartiet de grönas sida anser vi att det är rimligt att vi från svensk sida ställer villkor för hur vår kapitalinsats skall användas. De villkor som miljöpartiet de gröna vill framföra är att de projekt som Världsbanken skall satsa på skall gynna huvuddelen av det stödda landets befolkning. Det måste kunna ske på ett sådant sätt att man främjar landets självtillit och stöttar utbildning och inte medverkar till att på sikt förstöra de grundläggande livsförutsättningarna genom miljöförstöring. De lån som ges måste ha mycket långa amorteringstider, och på sikt skall det vara möjligt att helt avskryta dem.

Det är också viktigt med stor öppenhet, så att de länder som gör kapitalinsatser i Världsbanken kan få en god insyn i arbetet och på så sätt kan bedöma om arbetet bedrivs på ett sätt som vi kan ställa oss bakom.

Dessa tankar har utskottets majoritet inte kunnat ställa sig bakom. Utskottsmajoriteten nöjer sig med vaga formuleringar om betydelsen av miljöhänsyn. Det känns litet egendomligt att ställa medel till förfogande utan att närmare kunna vara med om att styra vart pengarna skall gå. Det vilar ett drag av godtrogenhet över majoritetens ställningstagande. Det har miljöpartiet reagerat mot genom att ansluta sig till reservationerna 1, 2 och 3.

Debatten om Världsbanken och dess sätt att verka kommer med all säkerhet inte att avstanna i och med detta.

Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2 och 3.

Anf. 136 ARNE KJÖRNSBERG (s):

Herr talman! Ivar Franzén sade att det inom finansutskottet råder en förhållandevis stor enighet om miljöfrågornas betydelse. Jag vill understryka detta, och jag håller helt med Ivar Franzén i denna del.

Låt mig också säga, när jag är så positiv, att jag tycker att Ivar Franzéns tankegångar om biobränsle, verkningsgrad och möjligheter att förbättra verkningsgraden var intressanta. Jag sätter måhända ett litet frågetecken när det gäller om dessa projekt är lämpliga för en institution av Världsbankens natur. Men icke förty var synpunkterna intressanta och mycket tänkvärda.

När Världsbanken i slutet av september i år höll sitt årsmöte i Västberlin diskuterades ingående flera av de frågor som regeringens förslag om höjning av Sveriges kapitalinsats i Världsbanken väckt bl.a. här i riksdagen.

Världsbanken och Valutafonden har en gemensam utvecklingskommitté, i vilken förresten Zimbabwes finans- och planeringsminister är ordförande. När denna utvecklingskommitté i samband med årsmötet hade överläggningar koncentrerades diskussionen till i huvudsak fyra områden – skulder, miljö, fattigdom och handel.

Man var överens om att Världsbanken står inför mycket stora utmaningar när det gäller miljöfrågorna. Insikten växer om att det finns ett mycket nära samband mellan å ena sidan miljöfrågorna och å andra sidan fattigdomen och att detta kräver stora och framför allt samordnade insatser. Glädjande nog var det inte bara de nordiska länderna som starkt betonade vikten av uppmärksamhet på och åtgärder mot miljöförstöringen. Bland de övriga länder som tog upp dessa frågor med mycket stort allvar var Förbundsrepubliken Tyskland och Canada. Alldeles särskilt betonade man vikten av skydd för regnskogarna. De nordiska länderna föreslog gemensamt att utvecklings-

kommittén under nästa år skall lägga fram en rapport om Världsbankens arbete med miljöfrågor, vilket självfallet är viktigt.

Ett annat exempel på att man inom Världsbanken förstått vikten av dessa frågor är att den svenske professorn Erik Arrhenius utnämns till bankens högste vetenskaplige rådgivare i dessa frågor. Arrhenius har placerats på en mycket hög nivå inom Världsbanken, något som man förhoppningsvis, i varje fall om man vill vara positiv, kan se som ett gott tecken.

I allmänhet har Världsbanken, för att bevilja lån, ställt krav på att s.k. anpassningsprogram skall antas. Detta kan naturligtvis innebära stora problem som definitivt inte skall nonchaleras. Glädjande nog börjar också insikten om detta växa i många länder. Som exempel vill jag nämna att Västtyskland, något överraskande för en del kanske, framhöll att detta som kallas strukturanpassning eller anpassningsprogram inte får skymma nödvändigheten av särskilda insatser för fattiga grupper.

Det skall inte förnekas att det på detta område finns olika åsikter. USA exempelvis menar att en allmän tillväxt rakt över skapar de bästa förutsättningarna för de flesta. Andra däremot, exempelvis de nordiska länderna och även Västtyskland, tror jag, anser att riktade insatser är nödvändiga för att man skall nå de svaga grupperna.

Ett exempel på denna insikt i vårt land är det regeringsbeslut som fattades förra torsdagen och som biståndsminister Lena Hjelm-Wallén informerade riksdagen om i samband med frågestunden samma dag. Som bekant innebär beslutet – jag hoppas att det är bekant, det var nämligen inte så många i kammaren vid det aktuella tillfället, men man kan ju få reda på det på annat sätt – att Sverige anslår 225 milj. kr. i extra bistånd till fattiga och skuldtyngda länder i första hand i Afrika. Detta beslut skall ses som ett exempel på hur vårt land tar sitt moraliska ansvar för att stödja dessa länder med deras ofta smärtsamma ekonomiska återhämtningsprogram.

Herr talman! Skuldkrisen är naturligtvis ett stort problem. Den utgör självfallet ett allvarligt hinder för de fattiga ländernas möjligheter till långsiktig ekonomisk och social utveckling. Även i detta sammanhang finns det dock tecken som man kan kalla en ljusning vid horisonten. I takt med att skulderna blivit allt större har också en insikt börjat växa fram om att förändringar är nödvändiga. Man diskuterar hur man skall åstadkomma den nödvändiga skuldlettningen. Man är oense om hur man skall gå till väga, men att omförhandlingar måste ske tror jag alla inser. Insikten är säkert smärtsam för många, men, inte desto mindre, nödvändig.

Det finns måhända skäl att säga några ord om de länder som i reservation 2 kallas de allra fattigaste. Det är inte så, i varje fall inte i allmänhet, att dessa länder får lån från Världsbanken. Det är i stället Internationella utvecklingsfonden, IDA, som är långgivare till dessa nationer. Lånevillkoren är då av en helt annan karaktär. De är väsentligt "mjukare". Löptiden brukar vara 40 år, och de brukar vara amoteringsfria i tio år. Någon ränta i ordets vanliga bemärkelse tas inte ut. I stället tas en administrationsavgift på 0,75 % ut.

För fullständighetens skull, och kanske också för att artigheten så kräver det, vill jag säga några ord om kraven i reservation 2 och om det man kallar en demokratisering av Världsbanken. Nu finns det 151 medlemmar i Världsbanken. Störst när det gäller insatt kapital är Förenta Staterna, och minst är

Laos. Det vanliga är faktiskt, vilket man kanske inte tror när man lyssnar till debatten om dessa frågor, att besluten fattas i enighet. Utskottets majoritet tror inte att det är lämpligt att man genom något som kan kallas ultimativa krav försöker påverka bankens beslut. Och, vilket kanske är viktigare, vi tror inte att vi skulle ha någon som helst framgång med ett sådant handlande. Det är ett försök att se realistiskt på detta.

Utskottets majoritet, och den är bred, anser att vårt land även fortsättningsvis skall stödja Världsbankens arbete. Eftersom det är nödvändigt för bankens fortsatta agerande att den tillförs mer kapital för att den skall kunna låna ut mer pengar, stödjer utskottsmajoriteten regeringens förslag om att Sveriges kapitalinsats i Världsbanken skall höjas.

I detta sammanhang finns det skäl att något kommentera Carl Fricks synpunkter på regeringens, eller om det var utskottsmajoritetens, godtrogenhet. Jag tror inte uppfattningen speglar en godtrogenhet, utan vi är mycket medvetna om de problem som finns, men vi försöker se så realistiskt som möjligt på detta.

Om någon av det jag sagt till äventyrs drar slutsatsen att jag anser att allting är frid och fröjd när det gäller Världsbankens organisation, beslutsordning, utlåningsverksamhet, lånevillkor, etc. så är det fel. Det finns mycket att göra, och här skall Sverige, förhoppningsvis inte enbart tillsammans med de övriga nordiska länderna utan kanske även med andra länder, fortsätta opinionsbildningen, utöva påtryckningar och inte minst föregå med gott exempel. Det finns nämligen förhoppningar om att andra länder skall delta i detta.

En avgörande fråga är dessutom, och där har faktiskt reservanterna plikten att svara: Vad är egentligen alternativet? Vad skall världssamfundet sätta i stället? Jag tror att det reella svaret är: det finns inget alternativ. Det kan vi beklaga men ingen, allra minst de fattiga länderna, blir hjälpta av att Sverige beklagar och drar sig ur detta samarbete eller inte vill bidra till en höjning av kapitalbasen.

Sammanfattningsvis kan man faktiskt med rätta säga att Världsbanken och Valutafonden under de senaste två åren omprövat sina tidigare metoder – om man med öppna ögon ser vad som skett kan man konstatera detta. Man har tagit större hänsyn till att olika länder har olika behov. Miljöfrågorna har uppmärksamrats. Miljökonsekvenserna av planerade projekt har studerats bättre och, vad viktigare är, man har börjat ta konsekvenser av dessa studier. Självfallet vore det förmätet om vi tog åt oss hela äran för dessa förändringar, men faktum kvarstår att flera av förändringarna har kommit efter svenska och/eller nordiska initiativ och efter svenska och/eller nordiska påtryckningar. På den vägen skall vi fortsätta.

Med den här bakgrunden är jag en smula förvånad över reservanternas ställningstagande. Detta gäller alldeles speciellt vänsterpartiet kommunisterna. Sedan frågan var aktuell förra gången har onekligen en förändring åt det positiva hållet skett. Jag tror att ni inte har noterat det förändringsarbete som pågår, eller också – men så illa kan det väl inte vara? – bryr ni er inte om att det verkligen sker någonting i detta avseende.

Herr talman! Av det jag har sagt antar jag att alla har förstått att jag, även om jag inte formulerat det exakt så, stödjer finansutskottets hemställan i detta betänkande. En naturlig följd av detta är att jag yrkar avslag på samtliga tre reservationer som är fogade till betänkandet.

Anf. 137 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Jag delar Arne Kjörnsbergs uppfattning att Världsbanken har förflyttat sig i rätt riktning. Däremot tycker jag att det är väldigt mycket kvar. Om nu svenska och nordiska insatser har haft betydelse för den här förflyttningen, är det ett mycket kraftfullt argument för Arne Kjörnsberg att biträda vår reservation, där vi faktiskt föreslår utvecklade strategier för att kunna påverka ännu mera. När vi nu sett ett visst resultat, borde vi kunna tro att vi kan nå ännu längre om vi verkligen gör en kraftsamling på detta område.

Arne Kjörnsberg reagerade väldigt normalt när han undrade om detta verkligen är ett projekt för Världsbanken. Kan kottar och pinnar vara någonting för Världsbanken, denna globala institution? Jag tror faktiskt det, därför att detta i all sin litenhet men i sin stora mängd är en mycket stor industrisatsning. Det handlar i stort sett om två linjer.

Den ena är att få fram effektiva förbränningsanläggningar. Det är i många fall fråga om små behändiga köksspisar, mycket omfattande småindustrier. Mycket av biobränslet används faktiskt i dag som öppen eld med otroligt låg verkningsgrad. Sedan finns alla stegen uppåt.

Den andra är förgasningstekniken, att omvandla biomassan i vanliga fall till metangas, i vissa fall till gengas. Vi har där ett ganska påtagligt exempel på vad man kan nå. Låt oss se på Kina, där det enligt bedömningarna i dag finns minst 10 miljoner små metangasanläggningar, som omvandlar det som vi kallar för avfall och som vi lägger mycket pengar på för att bli av med till nyttig energi. Samtidigt får man en viss reningseffekt. Kvar blir ett utomordentligt fint näringsämne som används för att förbättra skördarna. Det är alltså en hantering som är helt förenlig med naturens eget kretslopp.

I u-länderna handlar det inte om 10 miljoner enheter, inte heller om 100 miljoner enheter, utan då kan vi tala om många fler. Detta är ett jättestor projekt t.o.m. för Världsbanken. Om man tänker i de här banorna förstår man hur det lilla kan betyda så väldigt mycket.

Anf. 138 MAGGI MIKAELSSON (vpk) replik:

Herr talman! Visserligen har det skett en förändring i vpk:s ställningstagande sedan förra gången frågan var uppe. Anledningen till det redovisade jag ganska tydligt i mitt anförande: Mycket av pengarna har faktiskt använts till för-u-ländernas del väldigt dåliga projekt.

Arne Kjörnsberg frågade vad alternativet är. Då skulle jag vilja ställa en motfråga: Vems villkor är det som skall styra projekten? Är det bra att u-länderna skall producera livsmedel för oss som bor i i-länderna? Skall Världsbankens pengar användas t.ex. till att hugga ner regnskogen? Självfallet borde Världsbankens uppgift vara att främja den utveckling som pågår i u-länderna, med hänsyn till deras villkor och utifrån deras förutsättningar. Med andra ord behöver Världsbanken reformeras. Det har vi krävt i vår motion. Åtminstone borde man tycka att Sverige kunde få litet större inflytande över hur våra pengar används. Det kanske rent av skulle ge bättre effekt för u-ländernas del, om vi använde de pengar som vi i dag sätter in i Världsbanken till rena bistandsprojekt.

Anf. 139 CARL FRICK (mp) replik:

Herr talman! Syftet med reservationerna och motionerna i detta ämne är att driva Världsbanken åt det håll som vi vill så att den arbetar på villkor som vi tycker är riktiga. Utgångspunkten är naturligtvis u-ländernas vilja och behov. Man har en stark känsla av att det är de stora rika länderna som styr. Det är inte u-ländernas primära behov utan de stora ländernas behov som är utgångspunkten för arbetet. Vi vet, som Arne Kjörnsberg sade, att det har skett en förändring i Världsbankens arbetssätt. Det är glädjande att kloka svenska forskare och tekniker deltar i det arbetet. Men förändringsarbetet går alldeles för långsamt. Vi vet vad som händer i dessa länder, och det är väldigt bråttom. Därför är det viktigt att verksamheten hos denna stora och starka organisation som har så stort inflytande dirigeras om.

Det är förunderligt att vi som skall satsa dessa pengar inte försöker styra användningen av pengarna i den riktning som vi vill att de skall användas. Det är bristen på alternativ som är det stora problemet. Man har så att säga satt sig i den här stora organisationens händer utan att vilja styra. Jag tror faktiskt att vi med den kraft och det kunnande som vi har i det här landet kan hjälpa till att styra, men då måste vi säga ifrån vad vi egentligen vill att pengarna skall användas till. Tycker vi inte att pengarna används så som vi vill, skall vi naturligtvis inte satsa på Världsbanken utan ge pengarna, som Maggi Mikaelsson sade, till rena utvecklingsbistandsprojekt, där man verkligen kan styra användningen av pengarna i rätt riktning. Tack för ordet!

Anf. 140 ARNE KJÖRNSBERG (s) replik:

Herr talman! Till Ivar Franzén: Jag tyckte faktiskt att jag hade ett öppet sinnelag. Jag tyckte att det som Ivar Franzén sade var intressant, men så satte jag ett litet frågetecken i kanten: Provocera mig inte för mycket!

Jag har fortfarande samma uppfattning – jag tyckte det var ett intressant resonemang som Ivar Franzén förde. Det finns säkert alla skäl att fundera över det.

Till Maggi Mikaelsson vill jag säga: Hon konstaterar precis som jag att det har skett en förändring beträffande vpk:s ställningstagande. Det jag beklagar är att det har skett samtidigt med väsentliga förändringar i Världsbankens sätt att arbeta åt det håll som både Maggi Mikaelsson och jag tycker är positivt. Det tycker jag är tråkigt.

Maggi Mikaelsson säger att det vore bättre om vi satte in våra pengar i bistandsprojekt, för då skulle vi ha mer att säga till om. Det finns två motsättningar i det resonemanget. Det ena är att vi med Maggi Mikaelssons förslag skulle få ännu mindre att säga till om, eftersom vår andel i Världsbanken inte skulle höjas. Det andra är att låntagarländerna vill att Sverige och övriga nordiska länder skall fortsätta i Världsbanken, därför att vi är efterföljansvärda exempel och därför att vi, som de tycker, utövar positiva påtryckningar på banken i fråga om dess sätt att arbeta. Jag tycker att det finns alla skäl att lyssna på låntagarländerna i det avseendet. Vi är något av deras talesmän.

Carl Frick säger att vi inte får vara med och styra. Jo, det får vi vara, formellt sett i förhållande till vår kapitalinsats. Men jag tror – även om jag inte kan bevisa det – att vi har större inflytande reellt än vad vår kapitalinsats

skulle berättiga oss till, genom att vi har funnits länge och genom att många lyssnar till de nordiska länderna, av flera skäl. Dessutom har jag samma invändning gentemot Carl Frick som beträffande Maggi Mikaelsson: Om vi inte skulle höja vår kapitalinsats skulle vi få ännu mindre att säga till om, och jag antar att min dam och min herre inte tycker att det vore bra.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 141 MAGGI MIKAELSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag sade att man kanske kunde fundera över om det inte möjligen vore bättre om vi i stället för att sätta in pengarna i Världsbanken satsade dem på rena biståndsprojekt bilateralt från Sveriges sida. Det tycker jag är en viktig punkt.

Det har ofta visat sig att de projekt som Världsbanken ställer upp på är stora mastodontprojekt som bl.a. innebär nedskärningar av statsutgifter som i stället behöver stärkas. Det kan gälla bostäder, hälsovård, matsubventioner och sådant. Dit går inte Världsbankens projektpengar, och det tycker vi är en brist.

Vi anser inte att förändringen har gått tillräckligt fort, och därför är vi inte beredda att stödja Världsbanken med mer pengar den här gången. Vi tycker inte att de ambitioner som det gavs uttryck för förra gången har hjälpt.

Anf. 142 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! I folkpartiet har vi i en partimotion utvecklat vår syn på biståndspolitik, och jag refererar till den. I vår biståndsmotion har vi på olika sätt redogjort för vår syn på det ansvar som vi anser att den rika världen har för att bistå de fattiga länderna.

Världsbanken är en institution som har möjligheter att främja ekonomiskt och socialt framåtskridande i u-länderna. Visserligen har Världsbanken starkt kritiserats för att man snarast har bidragit till rovdrift på naturresurser, men som vi tidigare har hört och som vi väl alla är överens om, har det faktiskt skett en förändring. Såväl Världsbanksgruppen som FN:s biståndsorgan har genom Afrikakrisen i början 1980-talet fått en kraftigt ökad inriktning på de minst utvecklade länderna, särskilt i Afrika söder om Sahara. Världsbankens politik har alltså successivt förändrats. Mer än 90 % av IDA:s utlåning går i dag till de fattigaste länderna och är i första hand inriktad på landsbygdsutveckling, utbildning, hälsovård och vattenförsörjning. Den mest glädjande omorienteringen är den satsning som görs organisatoriskt och insatsmässigt på större hänsyn till miljön i u-landsutvecklingen från Världsbanksgruppens sida.

Såväl Världsbanksgruppen som FN:s biståndsorgan är av vital betydelse för u-ländernas utveckling, särskilt för de fattigaste länderna. Därför stödjer vi i folkpartiet förslaget i finansutskottets betänkande 11 om att höja Sveriges kapitalinsats i Världsbanken.

Som medlem i Världsbanken bör Sverige kraftfullt verka för att ökad hänsyn tas till såväl behovet av stöd till en demokratisk samhällsutveckling och respekt för mänskliga rättigheter som behovet av att i högre grad beakta

och främja miljöaspekterna. I det här avseendet råder det ingen tvekan om folkpartiets engagemang.

Vi har tidigare framfört att som grund för en mer aktiv svensk politik i de multilaterala biståndsorganen borde en parlamentariskt förankrad, samlad översyn av det svenska multilaterala biståndsarbetet göras. Tyvärr fick vi inte gehör för det förslaget i utrikesutskottet i våras, och riksdagen avslag också vårt förslag.

Vi tycker dock fortfarande att regeringen bör göra en samlad översyn av det svenska biståndet genom FN-organen och Världsbanksgruppen. Syftet med en sådan översyn skulle vara att få en klar uppfattning om vilka FN-organ det är som har en inriktning i sitt biståndsarbete som ligger mest i linje med de svenska biståndspolitiska målen. Inte minst är det angeläget att kartlägga de multilaterala organens förutsättningar att bidra till en demokratisk samhällsutveckling i mottagarländerna. En annan viktig uppgift för utredningen skulle, såsom vi tidigare har påpekat här i kammaren, vara att bedöma hur det nya miljömålet i det svenska utvecklingssamarbetet bäst kan ta sig uttryck i det multilaterala biståndssamarbetet.

Jag beklagar att riksdagen inte tog chansen att få en översyn av det multilaterala utvecklingssamarbetet. Det verkar ju också som om miljöpartiet var inne på den linjen.

Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 143 JILL LINDGREN (mp):

Herr talman! Det har redan sagts en hel del visa ord i det här ärendet. Mycket av det som har framförts av Maggi Mikaelsson och Ivar Franzén är viktiga aspekter, och jag kommer att ytterligare trycka på och bredda vad de har sagt.

Världsbanken har nu funnits i 42 år. Under den perioden har u-ländernas skuld till i-länderna och deras banker vuxit så att den för närvarande uppgår till närmare 1 500 miljarder amerikanska dollar – 1 500 000 000 000 dollar. Den siffra som Maggi Mikaelsson tog upp, 1 200 miljarder, gäller år 1986 eller 1987 – jag är inte riktigt säker på vilket. Utvecklingen accelererar alltså.

Tidskriften West Africa skriver i sitt tredje nummer i oktober i år: "The majority of humankind is worse off now than 10 years ago." Det betyder: Majoriteten av mänskligheten har det värre i dag än för tio år sedan. I tidskriften står vidare: "80-talet har varit ett förlorat decennium när det gäller utveckling." Det har inneburit både att inkomsterna sjunkit och att servicen har försämrats för människorna i dessa länder. På ställen där man för tio år sedan hade förskolor och sjukstugor finns nu varken utbildning eller sjukvård. På sådana platser har människorna förlorat hoppet. Dessa människor blir alltså fattigare och fattigare, trots bistånd och trots lån från Världsbanken.

Chefen för Världsbanken skall själv i ett uttalande till bankens utvecklingsutskott ha konstaterat att han räknar med att 950 miljoner människor lever fullständigt utarmade i ett tillstånd av sjukdom, analfabetism, näringsbrist m.m., så att de inte har några som helst mänskliga basbehov tillgodosedda.

I detta läge måste vi erkänna att Världsbankens regler och metoder för att försöka hjälpa u-länderna har misslyckats och inte kan få fortsätta i oförändrat skick.

Med den syn på människor och miljö som präglar västvärldens ekonomiska system – och därmed även Världsbanken – har i många fall bankens lån till u-länderna haft en dubblerad negativ effekt. Pengarna har exempelvis gått till ett stort dammbygge, Tucuruidammen i Brasilien, till ett projekt för avverkning av regnskog, Polonoresteprojektet i Brasilien, där skogen från en yta av Storbritanniens storlek troligen kommer att vara avverkad år 1990, om den planerade takten i projektet håller. Länlandet får då med dessa projekt naturligtvis elström resp. timmer för industri eller snarare export, men vad får det mer? Jo, det får ofta översvämningar av stora landarealer, ofta bördigt jordbruksland. Det blir tvångsförflyttning av mängder av människor, ibland flera hundra tusen. Dessa får söka sin försörjning någon annanstans.

Där stora arealer skog huggs ned blir det problem med erosion och översvämningar samt ibland t.o.m. ändrade klimatförhållanden. Vi har i färskt minne de omfattande översvämningar som drabbat Thailand. Landets premiärminister hävdar att illegal massavverkning orsakat detta och lett till hundratals människors död, ödelagt landskap och förorsakat en mycket svår framtid för de överlevande.

Jag lägger inte skulden för detta på Världsbanken, men det visar problemen med stora skogsavverkningar.

Det är inte nog med detta. De lån som Världsbanken beviljar skall ju betalas tillbaka i hårdvaluta förutom det miljöpris som landet – eller framför allt de svagaste grupperna i befolkningen – vid det laget redan fått stå för.

Denna process har nu fortgått så länge att många länder inte har några reserver kvar. För att kunna betala av på givna lån – eller rent av för att överleva – har de exploaterat framtiden och dragit ned på all social service, skolor, sjukvård etc. som de haft. De har inget mer att betala med och ofta inget mer att exploatera heller. Ändå växer skulderna. Brasilien t.ex. betalade 69 miljarder US dollar mellan åren 1979 och 1985. Trots detta var landet år 1985 än mer skuldsatt än tidigare.

Det finns krafter inom Världsbanken som nu börjar inse vikten av att utvecklingsprojekt – särskilt i u-länderna – måste ta ekologiska hänsyn för att människor skall kunna överleva även på lång sikt. Därför har man, som också Arne Kjörsberg sade, på hög nivå anställt åtminstone en mycket kunnig biolog, nämligen Erik Arrhenius. Han är mycket kompetent och en stor tillgång.

Jag vill dock hävda att det i detta läge är absolut nödvändigt att trycka på för att de ekologiska kunskaperna och kraven skall tillämpas i praktiken och komma u-länderna till del genom att inlemmas i de projekt som Världsbanken skall vara med om att finansiera.

Som vi vet tar det ett antal år innan ett uppbyggnadsarbete ger resultat, på samma sätt som det tar ett antal år innan växtlighet ger skörd, jordar att återhämta sig och människor att bygga upp vad som har raserats vad gäller hem, skolor, hälsovård osv. Därför är det ytterst viktigt att de i lugn och ro får tid att ägna sig åt detta uppbyggnadsarbete, som är nog så svårt och riskfyllt, utan att under tiden tvingas avstå från den eventuella avkastning som de behöver för att överleva. De skall inte behöva betala räntor och amorteringar till oss i i-världen som det faktiskt, materiellt sett, verkligen inte går någon nöd på. Det drabbar verkligen ingen fattig – vilket vi i vår motion och i de

reservationer som är fogade till finansutskottets betänkande 11 bestämt hävdar – om vi låter de lån som vi ger vara amorteringsfria i 25–50 år på samma sätt som de lån som nu finns. Pengarna skall gå till ekologiskt sunda projekt, som stärker människornas försörjningsmöjligheter även om 10, 20 och 30 år.

Alternativet, Arne Kjørnsberg, tror jag faktiskt är att Sverige ger bistånd till sådana projekt direkt med de angivna villkoren där vi tycker att det passar.

Jag vill passa på att rekommendera läsning av en bok skriven av Susanne George. Hon arbetar för Transnational Institut i Amsterdam och har verkligen studerat u-ländernas skuldbördor. Hon har diskuterat med företrädare för regimerna, studerat hur det ser ut på basplanet samt kontrollerat fakta från Världsbanken och från många andra internationella organ. Men även Kyrkornas U-forum i Uppsala har tagit fram viktigt material om detta. Nu är situationen så akut att vi måste ingripa med kraft.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 1, 2 och 3 i finansutskottets betänkande 11.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

13 § Föredrogs

lagutskottets betänkande

1988/89:LU7 om vissa associationsrättsliga frågor.

Vissa associationsrättsliga frågor

Anf. 144 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! I lagutskottets betänkande nr 7 behandlas flera motioner på associationsrättens område. Framför allt handlar det om aktiebolag. Jag avser här att begränsa mig till frågan om s.k. differentierad rösträtt i aktiebolag.

Enligt aktiebolagslagens huvudregel har alla aktier lika rätt. Undantag kan dock göras i bolagsordningen, så att en aktie kan bli högst tio gånger mer värd än en annan aktie vid röstning i skilda bolagsangelägenheter. På aktiebolagsmarknaden är det en tydlig trend att det skett en påtaglig förändring i bolagsstrukturen så att röstandelskoncentrationen nu är väsentligt högre än kapitalandelskoncentrationen.

Folkpartiets principiella inställning i denna rösträttsfråga är att lika risk skall ge lika inflytande. Härav följer att den differentierade rösträtten skall minimeras. Så kan ske genom att införa förbud mot röstvärdesdifferentiering för börsnoterade bolag vid nyemission av aktier. Skälen för denna ståndpunkt är uppenbara. Det är angeläget att motverka tilltagande ägarkoncentration och att stimulera ägarspridning. Vidare måste en bättre maktfördelning främjas och rådande inflytandekoncentration brytas. Dessutom blir följden en förstärkning av minoritetsskyddet.

Frågan om röstvärdesdifferentiering har utretts i flera sammanhang.

Ägarutredningen förordar inte ett förbud, även om man tycker att detta är en riktig utgångspunkt. Fermentautredningen framlägger inte heller något förslag om förbud men kan tänka sig att en växande allmän opinion kan komma att kräva detta. Utredningen föreslår dock rättvisare röstregler i vissa bolagsfrågor, främst vid styrelseval. För närvarande pågår sedvanlig beredning av hela problemkomplexet inom kanslihuset.

Herr talman! Lagutskottets majoritet vill avvakta regeringens förslag utan att framföra några egna synpunkter. Folkpartiet däremot meddelar genom sin reservation partiets inställning till regeringen för beaktande vid det fortsatta arbetet med reformering av associationsrätten.

Avslutningsvis och med hänvisning till vad jag nu har sagt yrkas härmed bifall till reservationen angående differentierad rösträtt.

Anf. 145 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Som nämnts behandlar vi i detta betänkande från lagutskottet sex motioner som rör olika associationsrättsliga frågor. I fyra av dem tas frågor upp som berör aktiebolagslagstiftningen.

Majoriteten i lagutskottet avstyrker samtliga sex motioner. Centern har tillsammans med folkpartiet och miljöpartiet reserverat sig för bifall till en motion, nämligen L204 av mig och några fler centerpartister. I den motionen kräver vi att bolagsstämmans ställning skall stärkas när det gäller s.k. riktade emissioner och att minoriteten och de mindre aktieägarna skall få större möjligheter att hävda sina synpunkter.

Bakgrunden till vår motion är att centern vill arbeta för en väl fungerande marknadsekonomi, som tar sociala och miljömässiga hänsyn och där ett spritt enskilt ägande underlättas, samtidigt som tendenser till maktkoncentration skall motverkas.

En förutsättning för att näringslivet skall få tillräckligt med riskvilligt kapital och därmed möjligheter att utvecklas är en väl fungerande aktiemarknad, och vi ser det som positivt att intresset för placeringar i aktier har ökat bland allmänheten under senare år. Men aktiehandeln fick för några år sedan även inslag som med rätta har kritiserats, särskilt då den s.k. klippekonomin.

Speciellt uppmärksammades det i samband med den s.k. Leoaffären, vilken innebar att företagsledare med avgörande inflytande i bolaget Leo fick möjlighet att teckna aktier i det företaget på betydligt gynnsammare villkor än övriga. Leoaffären ledde till tillsättande av en regeringskommission, Leokommissionen, som påvisade att riktade emissioner till såväl ledande befattningshavare som anställda i allmänhet haft en betydande omfattning under de senare åren.

Med riktade emissioner avses att vissa aktieägare eller vissa andra personer, institutioner eller företag får rätt att nyteckna aktier i ett bolag. Därmed görs avsteg från huvudprincipen i lagstiftningen som innebär att varje aktieägare skall ha rätt att behandlas lika av bolaget.

Utvecklingen har visat att reglerna om riktade emissioner har missbrukats och lett till nackdelar för de aktieägare som inte kunnat utnyttja någon företrädesrätt. Det var 1973 som det infördes regler som gav bolagsstämman rätt att med enkel majoritet besluta om riktade emissioner, alltså beslut att vid nyemission av aktier ge vissa aktieägare eller andra företrädesrätt framför övriga aktieägare.

Bolagsstämman gavs då även rätt att till styrelsen delegera beslut om riktade emissioner. Centern motsatte sig redan då denna lagstiftning, som visat sig ha möjliggjort mycket av det som lett till anmärkningsvärda förhållanden.

Leokommissionen framlade en rapport som våren 1987 resulterade i en särskild lag om riktade emissioner i aktiemarknadsbolag m.m. Det innebär särskilda regler angående dessa emissioner i börsbolag och i OTC-bolag. I dessa bolag äger bolagsstämman genom den nya lagen inte längre rätt att till styrelsen delegera beslutanderätt om riktade emissioner till anställda m.fl. Bolagsstämmans beslut om en riktad emission skall fattas med minst nio tiondels majoritet.

De lagändringarna välkomnade vi från centern. Däremot motsatte vi oss att även den lagen ger möjlighet för bolagsstämman att i efterhand godkänna emissionsbeslut. Liksom Sveriges aktieägares riksförbund ansåg vi och anser nämligen att alla emissionsbeslut skall fattas av bolagsstämman. Ett godkännande i efterhand kan leda till att stämman inte har reell möjlighet att fatta beslut utan så att säga ställs inför fullbordat faktum.

Det ena kravet i vår motion och i den gemensamma reservationen är att lagen om vissa riktade emissioner skall ändras så att det skall krävas beslut av bolagsstämman om dessa emissioner och att godkännande i efterhand inte skall vara tillåtet.

Den lag jag nu har nämnt gäller inte alla aktiebolag och inte heller alla riktade emissioner, utan den gäller riktade emissioner till anställda i bolaget. Reglerna för övriga riktade emissioner återfinns i aktiebolagslagen, och härvid gäller alltså de regler som infördes 1973.

Det innebär att bolagsstämman med enkel majoritet kan besluta att ge vissa företrädesrätt vid nyemissioner, om inte bolagsordningen därigenom måste ändras. Måste bolagsordningen ändras, krävs det kvalificerad majoritet. Bolagsstämman kan också bemyndiga styrelsen att fatta beslut om riktad emission, även i det fallet under förutsättning att bolagsordningen inte behöver ändras.

Vårt andra krav i motionen och i reservationen är att reglerna i aktiebolagslagen skall ändras så att det krävs en kvalificerad majoritet. Hur stor majoritet som skall krävas anser vi att regeringen skall pröva, men vi anser att det skall krävas en kvalificerad majoritet för beslut om riktade emissioner och att endast bolagsstämman skall ha rätt att besluta om sådana.

Anledningen till våra krav är att vi vill slå vakt om de mindre aktieägarnas ställning och möjlighet att hävda sina intressen. Genom kravet om beslut med kvalificerad majoritet på bolagsstämman vill vi ge enskilda aktieägare ett avgörande inflytande på beslut om emissioner som kan missgynna dem på grund av att andra får företrädesrätt till aktieteckning som bedöms vara ekonomiskt förmånlig.

Motionen och den gemensamma reservationen skall ses som ett bidrag i strävan att ge de mindre aktieägarna ett inflytande och en tilltro till aktieägandet. Det är viktigt att över huvud taget bland allmänheten öka tilltron till att våga satsa sina besparingar på aktier. Det är viktigt, eftersom det behövs för näringslivets utveckling, och det är viktigt för att vi skall ha ett spritt aktieägarande och över huvud taget ett spritt ägande.

*Vissa associations-
rättsliga frågor*

Anf. 146 STIG GUSTAFSSON (s):

Herr talman! I det föreliggande betänkandet behandlas sex motioner som rör olika associationsrättsliga frågor. Ingen av de motionerna är egentligen ny. Samtliga har återkommit i en eller annan tappning genom årens lopp. Jag tänker därför här upphålla mig enbart vid de motioner som har utmynnats i de två reservationer som är fogade till betänkandet.

I motion L204 begärs förslag om ändringar av reglerna i aktiebolagslagen och lagen om riktade emissioner av innebörd att endast bolagsstämman skulle få fatta beslut om riktade emissioner. Senast i samband med behandlingen av propositionen om riktade emissioner, nr 1986/87:76, behandlade riksdagen motioner med samma syfte. Riksdagen anslöt sig då till förslaget i propositionen.

I fråga om möjligheterna för bolagsstämman att i efterhand godkänna emissionsbeslutet framhöll utskottet att det inte är nödvändigt att uppställa ett krav på att själva emissionsbeslutet alltid skall fattas av bolagsstämman. Också en ordning där bolagsstämman i efterhand godkänner en riktad emission skapar ju garantier för aktieägarnas inflytande. Det är ju på det sättet att bolagsstämman därmed har sista ordet. Bolagsstämman behöver heller inte delegera rätten till styrelsen, om den inte själv vill. Metoden med emissioner under förutsättning av bolagsstämmans efterföljande godkännande var tillåten redan enligt 1944 års aktiebolagslag, och det har heller inte inneburit några nackdelar för aktieägarna, såvitt är känt. En fördel med en sådan här ordning är också att företagen snabbt kan få till stånd en emission utan att samtidigt ta ifrån bolagsstämman det slutliga avgörandet.

Herr talman! Några nya omständigheter som bör föranleda ett ändrat ställningstagande från riksdagens sida har inte förekommit sedan detta sades.

Jag går nu över till den andra reservationen. Även motionsyrkandena om röstvärdesdifferentiering har nyligen behandlats av utskottet och senast i lagutskottets betänkande 1986/87:27. Redan då ansåg utskottet att frågan borde vila i avvaktan på den analys som skulle göras inom ramen för ägarutredningens arbete. Utskottet avstyrkte därför bifall till motionsyrkandet, något som riksdagen ställde sig bakom.

Ägarutredningen, som haft till uppgift att bl. a. analysera hur aktiebolagslagens regler beträffande koncerner, aktiers rösträtt och utnyttjandet av en graderad rösträtt har påverkat ägar- och inflytandeförändringar i industrin, har så sent som för en månad sedan avslutat sitt arbete. I sitt betänkande behandlar kommittén ingående den problematik som tas upp i motionen.

Frågan om röstvärdet för aktier har också tagits upp av Fermentautredningen, som lämnat sitt betänkande så sent som i augusti i år.

Problemet med röstvärdesdifferentiering har alltså övervägts i olika sammanhang. Ägarutredningens betänkande kommer nu att remissbehandlas och beredas i vanlig ordning inom regeringskansliet. När det gäller Fermentautredningens rapport är det börsstyrelsen som skall ta ställning till vilka åtgärder som är påkallade med anledning av den rapporten.

Utskottet har för sin del ansett att det finns skäl att avvakta den fortsatta

beredningen av frågan och är därför inte nu berett att förorda någon ändring av bestämmelserna om röstvärdesdifferentiering.

Herr talman! Jag yrkar med detta bifall till utskottets hemställan i dess helhet och avslag på reservationerna.

Anf. 147 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Vi skall väl inte ha någon längre debatt om den här frågan, som vi ju debatterade för ett och ett halvt år sedan. De krav som vi framför i reservationen nu framförde vi även då.

Vi ser det som principiellt viktigt att bolagsstämmans ställning stärks även när emissionsbesluten regleras enligt aktiebolagslagen och inte endast enligt den speciella lagen. Vi vidhåller vår uppfattning att vikten av att slå vakt om de mindre aktieägarnas ställning kräver att bolagsstämman har ett avgörande inflytande vid beslut om riktade emissioner. Besluten bör kunna fattas endast av en kvalificerad majoritet på bolagsstämman. Därigenom skapas ökade garantier för en i så hög grad som möjligt lika behandling av större och mindre aktieägare. Det är som sagt en principiellt viktig fråga, och vårt förslag är ett led i strävandena att bland den stora allmänheten skapa största möjliga tilltro till aktieägandet.

Anf. 148 STIG GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Jag skall också fatta mig kort i min replik. Jag vill bara hänvisa till vad jag redan har sagt. Bolagsstämman har ju redan i dag sista ordet. Den behöver inte heller delegera rätten till styrelsen, om den inte själv vill. Det är bara att konstatera att vi så sent som för ett halvår sedan resonerade kring de här frågorna. Vi har helt enkelt olika uppfattningar.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

14 § Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1988/89:UU15 om internationella överenskommelser mot export av miljöfarlig verksamhet, avfall och produkter till u-länder.

Internationella överenskommelser mot export av miljöfarlig verksamhet, avfall och produkter till u-länder

Anf. 149 SIV RAMSELL (c):

Herr talman! Jag representerar centerpartiet – inte folkpartiet som det råkar stå på talarlistan.

Det finns risk att företag i industriländer försöker exportera sitt miljöfarliga avfall till u-länder. Man utnyttjar bristfällig lagstiftning i tredje världen. I u-länder finns det ekonomiska intressen för att ta emot miljöfarlig verksamhet, produkter och avfall. Samtidigt har man i u-länder dåliga förutsättningar att ta hand om miljöfarligt avfall på ett bra sätt. Ett aktuellt exempel i år är lagring av giftigt avfall i Västafrika. Detta diskuterades mycket i FN:s

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

Vissa högskolefrågor,
m.m.

generaldebatt. Där framkom starka reaktioner från många u-länder. Vi delar den uppfattning som framfördes i FN. De rika länderna måste ta ansvar för sina miljöproblem – sitt miljöfarliga avfall.

I motionen redovisas ett exempel, Bhopalkatastrofen i nordvästra Indien 1984. Omkring 6 000 människor dödades, och 25 000 människor skadades och fick bestående handikapp. Här drabbades de fattiga värst. De bodde närmast den miljöfarliga industrin. Exemplet visar med all tydlighet att det behövs internationella åtgärder i syfte att hindra utnyttjandet av tredje världen. Här måste Sverige ta på sig ledningsansvaret och komma med framåtsyftande initiativ.

I utskottsbehandlingen poängterades att det inom FN:s miljöprogram pågår arbete för att minska de miljöhot som de miljöfarliga transporterna utgör för människors liv och hälsa. Sveriges agerande har haft stor betydelse vid framtagandet av konventionen rörande kontroll av transporter av miljöfarligt avfall. Sverige har också aktivt deltagit i arbetet med att ta fram kontrollinstrument, men det är en mycket svår uppgift att lösa. U-länder använder höga eller inga gränsvärden som konkurrensmedel. Det är också viktigt att både u-länder och i-länder får information om och ges möjlighet att nyttja resurssnål och miljövänlig teknik.

Riksdagen fattade våren 1988 beslut om ett internationellt institut för att främja utveckling och spridning av miljövänlig teknik. Utskottsbehandlingen visar dessutom att frågan om miljöfarlig verksamhet kan och bör tas upp i olika sammanhang, t.ex. inom FN:s kommission för transnationella företag. Regeringen kommer aktivt att driva på miljöfrågorna, så att konventionen om handel med miljöfarligt avfall skall bli så bra och så säker som möjligt. Vi är nöjda med behandlingen av vår motion.

Jag yrkar bifall till utrikesutskottets hemställan i dess betänkande nr 15 om internationella överenskommelser mot export av miljöfarlig verksamhet, avfall och produkter till u-länder.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

15 § Föredrags

utbildningsutskottets betänkanden

1988/89:UbU5 om vissa högskolefrågor och

1988/89:UbU6 om forskningsfrågor m.m.

Talmannen meddelade att utbildningsutskottets betänkanden 5 och 6 skulle debatteras i ett sammanhang.

Vissa högskolefrågor, m.m.

Anf. 150 BIRGER HAGÅRD (m):

Herr talman! Så har vi då denna sena kväll hunnit därefter att vi skall behandla högskolefrågor. Jag vill bara inledningsvis konstatera att utbildningsutskottet tycks ha litet otur: dess ärenden står antingen först på

föredragningslistan eller sist på kvällen. Vi kanske någon gång kunde få räkna med att våra ärenden behandlades också på normal dagtid.

Av de två betänkanden som vi nu har att behandla kan jag först ta upp utbildningsutskottets betänkande nr 5. Ett enigt utskott vill där göra tillkännagivanden på två högst väsentliga punkter. Den ena avser uppdragsutbildningen, som det har riktats kritik emot, inte minst från studenthåll. Man har på en av våra högskolor gått så långt som till JO.

Utskottet pekar på att det nu har gått tre år sedan man startade uppdragsutbildningen. Jag tror nog att uppdragsutbildningen på det hela taget fungerar alldeles utmärkt. Men, säger utskottet, om den inte skulle göra det i alla hänseenden, får man, om man kommer fram till det när man närmare utreder frågan, ändra på riktlinjerna. Jag tror att det är bra att det här sägs, så att det inte går troll i dessa frågor och så att det som behöver utredas blir ordentligt utrett.

Den andra viktiga punkt där ett enigt utskott vill göra ett tillkännagivande gäller kårobligatoriets avskaffande. Vi har från moderat håll lagt fram en motion. Vi framhåller att det kanske inte längre ens är nödvändigt att utreda frågan, utan att man nu kan gå till beslut. Men enighet har nu uppnåtts kring beslutet att man skall se vilka konsekvenser som ett avskaffande av kårobligatoriet skulle föra med sig. Det är alldeles uppenbart att situationen har ändrats högst avsevärt under det allra senaste decenniet. Vi har fått praktiskt taget all postgymnasial utbildning samlad under en hatt, och vi har fått en rad nya små och medelstora högskolor. Vi har fått nya studerandekategorier, och många av dem visar inte något större intresse för den verksamhet som studentkårerna normalt brukar bedriva.

Detta kommer klart till uttryck i det ringa valdeltagandet vid kårvalen. Det brukar röra sig om kanske 10–15 %. Det är alldeles uppbart att det på många håll inte finns någon stor entusiasm för kårpolitiken. Kanske har inte heller den sociala service som studentkårerna tillhandahåller längre samma funktion att fylla som tidigare. Många gånger står vuxenstuderandes önskemål mot de ungdomsstuderandes. Det finns numera inte samma behov som tidigare av att man ordnar med t.ex. bostäder i kårens eller nationens regi. Motionsidrotten finns naturligtvis, men den kan skötas på annat sätt. Alltnog: vi får se vilka konsekvenser som ett avskaffande av kårobligatoriet får. Men det är positivt att notera att detta har kunnat uppnås i enighet i utskottet.

Vidare finns det naturligtvis en rad olika punkter där inte samma enighet råder. Jag vill redan nu, herr talman, yrka bifall till alla reservationer med moderata namn. Av dessa reservationer är en del gamla bekanta. Vi betonar från moderata samlingspartiets sida starkt prefektens ledande roll på en institution. Man måste ge garantier för att prefekten skall vara en av de mera kvalificerade på institutionen. Vederbörande skall helst vara professor, men skall i varje fall ha en klar vetenskaplig kompetens. Dessutom gäller det att ge garantier för prefektens egen forskning. Han eller hon skall ha en ersättning för det många gånger rätt stora jobb som vederbörande har att utföra.

En annan central fråga är huvudmannaskapet för den landstingskommunala utbildningen. Den frågan har stötts och blötts, och den har blivit föremål

för utredningar. Utbildningsutskottet har också kommit fram till att i princip all högre utbildning borde bedrivas i statlig regi.

Men detta är också en fråga om pengar. Man har tyckt att ekonomiska möjligheter saknats, och vi har därför nu fått se hur man i stor skala byggt upp en landstingskommunal verksamhet, särskilt med forskningsanknytning. Denna fråga har naturligtvis mer och mer aktualiserats när det blivit dags att bygga upp mindre enheter ute i landet.

När utskottet senast besökte Jönköping, i måndags och tisdags, fick vi klart för oss att det där finns ett klart önskemål att det borde förekomma någon form av samverkan. Helst borde den högre utbildningen i dess helhet bedrivas i en och samma regi. Längre var det diskussion om hur sjukgymnastutbildningen skulle bedrivas i Lund och vid Karolinska institutet. Men riksdagen fattade rätt nyligen ett beslut om att utbildningen skall ligga kvar under statligt huvudmannaskap. Det naturliga är självfallet att all högre utbildning bedrivs i statlig regi. Sannolikt skulle man då kunna uppnå rätt betydande vinster också i effektivitetshänseende. Vi har reserverat oss tillsammans med folkpartiet och också fått en miljöpartist att ställa sig bakom reservationen.

Sjukgymnastutbildningen hotar att mer och mer hamna i kris. Denna utbildning är utomordentligt kort, med sina två och ett halvt år internationellt sett en av de kortaste som vi har. Detta ställer till problem inte bara för de studerande, som nu har svårt att klara allt det som de skall klara under denna korta tid, utan också vid internationella evalueringar av examina för att dessa skall bli gångbara också i andra länder. Det talas om att det behövs treåriga högskoleutbildningar för att man skall stå sig vid en sådan evaluering. Det är därför beklagligt att man inte redan nu är villig att se över dessa utbildningars längd och även deras innehåll.

Dessutom menar vi att de studerande borde ha bättre kunskaper i matematik, i svenska och i naturkunskap liksom i ytterligare något ämne. Det enda sättet att klara detta vore att erbjuda de studerande en treårig gymnasieutbildning. Vi har velat fästa uppmärksamheten på detta liksom också på behovet av en påbyggnadslinje om åttio poäng i ortopedisk medicin. Dessutom bör man undersöka om den rehabiliteringslinje som nu finns är rätt upplagd. Kanske borde man genomföra en ordentlig uppdelning mellan arbetsterapeutverksamheter och sjukgymnastverksamheter.

Vi har stött en centerreservation med krav på ökade kunskaper hos de tandläkarstuderande om tungmetaller, spårelement samt amalgam- och kvicksilverförgiftningar. Vi har själva väckt en motion om en förbättrad teknisk-antikvarisk utbildning. Dessutom har vi tillsammans med folkpartiet tagit upp frågan om betyg i lärarutbildningen.

Det skall bli mycket intressant att höra om Berit Löfstedt, som här skall företräda majoriteten, kommer att kunna tala om för mig om det är rimligt att en av två studerande i en grupp i ett seminarium, där de skriver uppsatser etc., får betyget Väl godkänt, medan den andre inte kan få det betyget utan bara kan få Godkänt eller Underkänt. Denna skillnad får naturligtvis i sin tur konsekvenser för den som senare vill söka vidare till forskarutbildning. Denna skillnad är inte acceptabel, och vi tror också att det vore möjligt att tillämpa graderade betyg även när det gäller undervisningsskickligheten. Det är inte alls olösbart.

Jag skall, herr talman, inte uppehålla mig särskilt mycket vid utbildningsutskottets betänkande nr 6, utan bara konstatera att vi från moderat håll inte väckt några motioner på det forskningspolitiska området, eftersom man där tillämpar treårsintervaller. Vi får en ny forskningspolitisk proposition 1990, och då skall vi väl förberedda ta itu med den.

Det hindrar inte att det har väckts andra motioner, som tagit upp sådana krav som vi tidigare har betonat starkt. Därför är det naturligt för oss att stödja också motsvarande reservationer.

Det gäller befordringstitlar för framträdande universitets- och högskolelektorer som gjort en god pedagogisk gärning, men som också har forskningserfarenhet. Inte minst betydelsefullt för denna kategori är det att kunna få en sådan här titelbefordran när de tjänstgör vid ett utländskt universitet, där man har en sämre kännedom om svenska förhållanden, och kanske skall vi säga en viss snålhet när det gäller att ordna det för de akademiska lärarna – inte bara ekonomiskt utan också i andra hänseenden.

Vi stödjer naturligtvis också kravet på en omvandling av utbildningsbidragen till doktorandtjänster. Det måste till krafttag, om vi över huvud taget skall klara forskarutbildningen, om vi skall få några forskarutbildade människor i tillräcklig omfattning i det här landet. Det är naturligtvis en lönefråga, men det är också och inte minst en fråga om hur man skall kunna existera under utbildningstiden, och doktorandtjänsterna är en lösning på det problemet.

Till sist är det en reservation som gäller betyg på doktorsavhandlingar. Vi menar att det inte är riktigt att de bara skall betygsättas med godkänt eller underkänt – ja, underkännande förekommer ju inte så ofta. Det kanske borde förekomma något oftare, i varje fall på vissa avhandlingar som under senare tid har dykt upp. Här vore det fullt möjligt att gå tillbaka till en graderad skala med åtminstone tre betygsenheter.

Jag ber som sagt, herr talman, att få yrka bifall till de moderata reservationerna.

Anf. 151 LARS LEIJONBORG (fp):

Herr talman! Initiativet till den svenska utbildningspolitiken ligger snarare i utbildningsutskottet än i utbildningsdepartementet. Det har jag påpekat förut från denna talarstol, och det påståendet är sant också efter valet i höstas, trots att den samlade oppositionen numera består av hela fem partier. Ett av de betänkanden vi nu skall diskutera är exempel på detta. I vårt betänkande nr 5 från utbildningsutskottet tar vi två viktiga initiativ.

Det ena gäller, som Birger Hagård nämnt, kårobligatoriet. Jag tror att detta för varje år som går upplevs som alltmer otidsenligt och orimligt. Jag har i mitt liv ägnat mig åt flera typer av politik, såväl i ungdomsförbund och parti som i kommunalpolitiken. Studentpolitik blev det inte så mycket för min del, men just frågan om ett avskaffande av kårobligatoriet engagerade mig faktiskt en del i slutet av 60-talet, och det är med en viss tillfredsställelse som jag 20 år senare har kunnat medverka till detta enhälliga betänkande, som bara kan tolkas på det sättet, att det nu finns en majoritet för att det är dags att gå från ord till handling i fråga om kårobligatoriets avskaffande. Att det här är en fråga med en del tekniska komplikationer har vi vetast om

tidigare. Det är klart att dessa måste utredas först, men om man läser betänkandet är det inget tvivel om att det finns en tydlig politisk vilja att avskaffa obligatoriet.

Det andra tillkännagivandet gäller uppdragsutbildningen. Här har vi ett par år haft den litet udda politiska kombinationen här i kammaren, att folkpartiet och vpk tillsammans har kämpat för att det måste komma till stånd en utvärdering av denna verksamhet. Den har ju växt mycket kraftigt, och det kommer allt oftare rapporter om att verksamheten leder till en del problem och missförhållanden, som också har principiella implikationer. Nu har vi alltså i utbildningsutskottet enats om att det är nödvändigt med en utvärdering, och om denna visar att det är stora problem bör regeringen återkomma med förslag om hur dessa kan rättas till.

På några punkter har det inte gått att få majoritet för kloka förslag i utbildningsutskottet, och jag övergår nu till att tala om några av de reservationer som vi folkpartister har fogat till dessa båda betänkanden.

På en punkt, nämligen när det gäller statligt huvudmannaskap för vårdutbildningarna, är det bara ett oppositionsparti, centern, som saknas för att det skulle gå att få en majoritet för en förändring också på den punkten. Det är visserligen två skilda reservationer, men skillnaden mellan moderaternas, folkpartiets och miljöpartiets gemensamma reservation å ena sidan och vpk:s å den andra är mycket liten. De här två reservationerna bygger på att det skulle vara klara fördelar med att staten övertog huvudmannaskapet för vårdutbildningarna. Det uppenbara skäl som ofta åberopas är att det skulle underlätta den viktiga forskningsanknytningen i dessa utbildningar, som i sin tur är viktig för att öka utbildningarnas status och attraktivitet.

Birger Hagård talade om utskottets besök i Jönköping tidigare i veckan. När vi besökte Blekinge för en tid sedan illustrerades också vilka administrativa och praktiska fördelar en sådan samverkan skulle medföra. På vissa orter finns det en kommunal högskola samtidigt som det håller på att inrättas en statlig högskola. Om inte annat borde man väl på de orterna – det lär bli aktuellt i det s.k. Trestadsområdet – kunna få en samverkan till stånd så att man t.ex. hade en gemensam rektor. Det är uppenbart att det går att spara en hel del pengar och en hel del byråkrati på det sättet. Så även om man av någon anledning inte vill ta det större greppet, vilket det i och för sig är hög tid att göra, – borde man kunna ta ställning för att de båda högskoleenheter-
na på orter där det existerar två stycken administrativt förs samman.

En fråga där folkpartiet inte har fått något annat parti med sig gäller utbildningen av psykoterapeuter på S:t Lukasstiftelsen. Jag är litet förvånad över det, för utskottet har ju de senaste åren på skilda sätt försökt verka för en utbyggnad av psykoterapiutbildningen. Ändå vet vi – vilket också beläggs av ett yttrande från socialstyrelsen i det här ärendet – att det fortfarande råder brist på terapeuter. S:t Lukasstiftelsen bedriver en allmänt erkänd sådan utbildning, och jag förmodar att det bara är av missriktad omsorg om den offentliga sektorns utbildningar som regeringen hittills inte har föreslagit något stöd till denna utbildning, som ju bedrivs av en annan huvudman än stat och kommun. Jag tycker alltså att det är mycket svagt skäl, och om vi nu inte får majoritet för denna reservation, hoppas jag att regeringen redan i budgetpropositionen i början av januari återkommer med ett förslag på denna punkt.

Frågan om betyg i lärarutbildningen tillhör de mera obegripliga som riksdagen behandlar. Det är nämligen så att riksdagen för en tid sedan uttalade att skickligheten skall väga tyngre vid lärartillsättningar än den tidigare har gjort. Dessutom är det ju så att man från skilda håll har en strävan att öka det lokala inflytandet och hänsynen till lokala faktorer vid tillsättandet av lärare. Mot den bakgrunden är det svårt att förstå varför inte lärarhögskolorna skulle få sätta betyg i lärarskicklighet. En sådan betygsättning blir ju till mycket stor hjälp i anställningsarbetet.

En tidigare ordförande i utbildningsutskottet har sagt ungefär så här: Vad spelar det för roll vilka som är bra eller dåliga? Alla skall ju ändå få jobb. Denne ordförande befordrades senare till medlem av regeringen.

När man lokalt skall forma ett fungerande lärarlag är det naturligtvis av mycket stort intresse vilken undervisningsskicklighet de sökande har ådagalagt. Jag menar också att man gott kunde återinföra betygsättningen i undervisningsämnen.

Sedan några ord i förbigående om journalistutbildningen. Den här frågan har föranlett miljöpartisten Eva Goës att framställa en reservation. Det kan vara angeläget att påpeka att skälet till att det inte finns fler reservationer på den punkten är att vi under behandlingen av frågan fick besked om att regeringen i början av nästa år kommer att lägga fram ett förslag om en ny journalistutbildning. Vi får då alltså anledning att återkomma till denna fråga.

Till sist vill jag beröra en av reservationerna i det andra betänkandet, dvs. i utbildningsutskottets betänkande 6. Reservationen handlar om omvandlingen av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Jag tycker att det här är en ganska viktig forskningspolitisk fråga.

Det föreligger ju rätt stora rekryteringsproblem när det gäller doktorandutbildningen. Det finns en ganska klar uppfattning om att det i dag inte är de bästa studenterna inom grundutbildningen som söker vidare till doktorandstudier. I stället lockas dessa till andra verksamheter, därför att de ekonomiska villkoren för doktorandstudier ofta är så utomordentligt dåliga. De ekonomiska villkoren är dåliga framför allt för de doktorander som får utbildningsbidrag.

Här har riksdagen bl.a. efter påtryckningar från oss i folkpartiet bestämt att det skall inrättas allt fler doktorandtjänster, som ju är bättre. Men omvandlingen går alldeles för långsamt. När allt det är genomfört som riksdagen hittills har beslutat om, har vi fortfarande 2 500 utbildningsbidrag kvar. Det är en orimligt hög siffra. Vi i folkpartiet – det gäller också andra partier som har reserverat sig på denna punkt – tycker att det nu skall slås fast att det på några års sikt skall bli en fullständig omvandling. Samtliga utbildningsbidrag skall alltså omvandlas till doktorandtjänster. Det är nu hög tid att riksdagen ställer sig bakom den principen.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till de reservationer i de båda betänkandena som folkpartiet står bakom.

Anf. 152 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Även jag vill börja med att konstatera att det finns några saker i det aktuella betänkandet som vi är helt överens om. Jag skall inte

upprepa alla argument som tidigare talare har anfört här från talarstolen. Vi tycker dock att det är bra att vi nu har kommit så här långt på vägen mot en lösning när det gäller både uppdragsutbildningen och kårobligatoriet. Det är alltså ett enigt utskott som står bakom skrivningen.

Samtidigt vill jag säga att det inte är utan vända som vi har kommit så här långt. Det behövdes faktiskt ett antal bordläggningar innan utskottet kunde bli enigt. Jag tycker alltså att det är bra att utskottet nu är enigt.

Jag tänkte börja med ett mera principiellt resonemang om den fortsatta utbyggnaden av högskoleutbildningen. Jag ser faktiskt fram emot att få höra hur Berit Löfstedt, som skall företräda majoriteten här, ser på dessa frågor.

Vi har återigen lagt fram förslag om ett flerårigt utbyggnadsprogram. Vi är dock inte ensamma om att föreslå ett sådant program. Bl.a. UHÅ och en del organisationer har nämligen också lagt fram samma förslag. Från majoritetens sida säger man emellertid: Ja, det här är nog bra. Men vi tar ställning till utbyggnadstakten från år till år.

Jag tycker nog att det är en litet tvetsam inställning. På det sättet får man ju inte någon långsiktighet i planeringen. Det skulle vara intressant att höra hur Berit Löfstedt ser på behovet av en kraftig utbyggnad av den grundläggande högskoleutbildningen framöver. Emellanåt möter vi ju talet om att vi står inför krympande ungdomskullar och om att vi kommer att få svårigheter när det gäller att fylla utbildningsplatserna vid våra högskolor och universitet. Jag tycker att denna inställning till frågan är synnerligen defensiv.

Vi vet att behovet av högskoleutbildade kommer att vara mycket större framöver såväl i vårt land som i andra länder. Vad som behövs är en mycket kraftig ökning av antalet utbildningsplatser inom den högre utbildningen. Vi behöver se till att en större andel av ungdomskullen går vidare till högre utbildning. Därför gäller det, naturligtvis, att skapa förutsättningar för ungdomarna att göra det. Då kommer också andra saker in i bilden – studiefinansiering etc. –, men jag lämnar dessa därhän i det här fallet.

Samtidigt måste man inse att det krävs resurser. Det är kanske där som skon klämmer i första hand. Låt oss något studera vad det är som har hänt hittills under 80-talet, vars slut vi faktiskt börjar närma oss.

Jämfört med hur det var omkring år 1980 har anslagen till grundutbildningen de facto minskat i reala termer. Men även grundutbildningsanslagens köpkraft har minskat med ungefär 6 %. Vad allt detta innebär för kvaliteten på utbildningen framstår ganska klart. Om målsättningen skall vara att högskoleutbildningen skall byggas ut, måste man naturligtvis se på detta med resurser på ett helt annat sätt. Det är väl ingen som i dag ifrågasätter den roll som högskolan spelar, inte minst i regionalpolitiska sammanhang, den roll som högskolan spelar när det gäller att ge oss möjligheter till ökad välfärd, den roll som högskolan spelar för den enskilde individen och den roll som högskolan spelar när det gäller att fördela tillgångarna mellan olika socialgrupper i samhället och mellan människorna i olika regioner.

Det är mot denna bakgrund som vi har krävt en flerårig plan för utbyggnaden och anfört exempel på ett antal orter som borde komma i första hand. Men då säger alltså utskottsmajoriteten: Ja, det här med flerårsplaner är nog bra. Men dem får vi pröva år från år.

Men, Berit Löfstedt, då är det ju inte fråga om några flerårsplaner! Då

finns det ju ingen långsiktig planering. Man tar alltså ställning år från år.

Vidare pekar man i utskottsbetänkandet på att det i några fall ändå har tillsatts utredningar. Det gäller fyrstadsområdet och Storstockholms södra delar, som nu är föremål för utredning. Utredningarna skall slutföras senast 1989. Men vad kommer därefter, Berit Löfstedt? Har socialdemokraterna några planer på eller tankar om vad som i övrigt skall hända i andra delar av landet, eller är högskoleutbyggnaden färdig nu? Det vore ganska bra om det gick att få besked på dessa punkter.

Jag hade, herr talman, inte tänkt kommentera frågan om huvudmannaskapet för vårdutbildningarna. Men för att åstadkomma litet balans i det här resonemanget vill jag klarlägga att det faktiskt finns två parter i detta sammanhang. Det finns nämligen också ett landstingskommunalt intresse. På det hållet är inställningen inte så självklar som det lät på Lars Leijonborg. Tvärtom anser man där att det behövs forskningsresurser, inte minst till omvårdnadsforskningen, som det pekas på i andra reservationer. Men är det någon i denna kammare eller någon som nu deltar i utbildningsdebatten som tror att det skulle börja ticka ut en massa forskningspengar bara därför att dessa utbildningar förs över till statligt huvudmannaskap? Om ni tror det tycker jag att ni klart skall deklarerat det. Jag kan försäkra er att man från landstingskommunalt håll inte är särskilt övertygad om att följden skulle bli den.

Däremot skall naturligtvis alla möjligheter som finns till en ökad samverkan mellan de olika utbildningsformerna prövas förutsättningslöst och de möjligheter som finns att den vägen göra rationaliseringsvinster och bättre utnyttja resurser tas tillvara. Men det är en helt annan sak än ett gemensamt huvudmannaskap.

Herr talman! Jag skall kort beröra ytterligare några reservationer. Vi har i centerpartiet pekat på behovet av att ytterligare lyfta fram miljöfrågorna inom de olika högskoleutbildningarna. Det är inte så att det är viktigt att miljöfrågorna ges en större plats i något enstaka fall, utan de hör hemma i all högskoleutbildning på ett helt annat sätt än i dag. Detta påpekas särskilt i en reservation.

Någon av talarna har tidigare argumenterat för den reservation som gäller att se till att det i vårdutbildningarna ges ett större utrymme för de problem som i dag finns med olika former av tandfyllnadsmaterial osv. Här säger utskottet att det inte är en fråga som vi i riksdagen reglerar i detalj. Här fastställs inte kursplaner eller vilka moment som skall ingå med så och så stora delar.

Nej, det gör vi självfallet inte, men detta är en högaktuell fråga, som för många är så oerhört viktig att det är rimligt att riksdagen gör denna typ av påpekanden, dvs. att sådana här kunskaper måste finnas med på ett ordentligt sätt i dessa utbildningar.

Till sist vill jag, herr talman, säga ytterligare några ord om omvandlingen av utbildningsbidrag för doktorander. Det är, som både Birger Hagård och Lars Leijonborg påpekade, en viktig fråga. Omvandlingen går alldeles för långsamt. Det är inte något argument att det i första hand är en resursfråga. I reservationen har vi reserverat sträckt oss så långt att vi säger att vi t.o.m. kan acceptera att det blir ett något mindre antal doktorandtjänster om denna

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

Vissa högskolefrågor,
m.m.

omvandling kommer till stånd. Även inom de givna resursramarna går det alltså att åstadkomma en ganska avsevärd förbättring. Det är klart att vi helst ser att totalantalet kan ökas, men jag undrar vad Berit Löfstedt i så fall har för motargument mot att takten ökas om det kan ske inom de nu gällande resursramarna.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till samtliga centerreservationer i dessa betänkanden.

Anf. 153 YLVA JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Det högt utvecklade samhället ställer ökande krav på utbildning och kompetens. Utbildningen och forskningen blir alltmer specialiserade, och kunskap har blivit hårdvaluta. Det är inte enbart den formella kompetensen i form av betyg och examina som ökat i betydelse. Framför allt är det praktiskt användbar kunskap som behövs. Inom skilda områden efterfrågas människor som dels har relevanta specialkunskaper, dels har förmågan att använda dessa kunskaper i kombination med annan specialkunskap, människor som förmår att snabbt tillgodogöra sig nya rön och är öppna för tvärvetenskapligt samarbete.

Avancerad forskning inom flera olika områden stöter nu på filosofiska, existentiella och etiska frågeställningar. Framtidens utmaningar ställer krav på tvärvetenskapliga lösningar. Det framväxande informationsamhället kräver kunskaper i att kritiskt hantera information av varierande kvalitet. För att en tillräckligt hög nivå på den grundläggande utbildningen skall kunna hållas i framtiden krävs insatser för att garantera vetenskapliga metoder och arbetssätt, för att stimulera till kritiskt tänkande och för att stärka den tvärvetenskapliga utbildningen.

Vi i vpk är oroad över den tilltagande gymnasifieringen av högskolan, och vi vill motverka en instrumentell kunskapssyn. Därför föreslår vi en obligatorisk introduktionstermin eller introduktionskurs, med inslag av idé- och lärdomshistoria, filosofi, vetenskapsteori och vetenskapshistoria. Vi är öppna för att diskutera innehållet och omfånget av en sådan termin eller kurs. Det väsentliga är att satsningar görs för att garantera hög kvalitet i utbildningen i de avseenden som jag har nämnt.

Herr talman! Jag vill därför yrka bifall till reservation nr 2 till utbildningsutskottets betänkande nr 5.

Margó Ingvardsson kommer att tala om vpk-reservationerna 7 och 9 i samma betänkande, och därför nöjer jag mig med att enbart yrka bifall till dem.

Jag vill också säga några ord om två andra frågor som behandlas i betänkande nr 5. Det gäller uppdragsutbildning och kårobligatoriet, som herrarna före mig redan har talat om.

Uppdragsutbildningen är ojämnt fördelad, så att vissa högskolor har en mycket hög andel uppdragsutbildning. Detsamma gäller vissa institutioner vid universiteten. Även om den totala andelen uppdragsutbildning ännu är begränsad finns det fog för att allvarligt misstänka att enskilda högskolor och enskilda institutioner i dag i praktiken är helt beroende av uppdragsutbildningen. Vpk har redan tidigt känt stark betänksamhet inför uppdragsutbildningen, och våra farhågor verkar besannas.

Det finns åtskilliga exempel på hur studenterna i grundutbildningen upplever att de bästa lärarna används till uppdragsutbildning och hur uppdragsutbildningen på annat sätt tar resurser från grundutbildningen.

Som alla känner till, har Sveriges förenade studentkårer JO-anmält en högskola, där SFS menar att grundutbildningen tvärtemot de uttryckliga bestämmelserna, får bekosta uppdragsutbildningen. Samma högskola har tidigare fått kritik av riksrevisionsverket för sitt sätt att redovisa kostnaderna för uppdragsutbildningen. Vid en annan högskola har studeranderepresentanterna nekats insyn i uppdragsverksamheten. Det går att räkna upp många fler oroande exempel på hur uppdragsutbildningen riskerar högskolans oberoende och grundutbildningens kvalitet. Därför är också jag glad att utskottet har enats om att det nu är dags för en utvärdering av uppdragsutbildningsverksamheten.

När det gäller frågan om kårobligatoriet har vpk föreslagit att flera av de uppgifter som kårerna i dag har, t.ex. studerandehälsovård, studentbostäder, restaurangverksamhet, m.m., med fördel kan skötas av andra huvudmän. Anledningen är att vi vill stärka kårernas roll som studenternas intresseorganisation och öka möjligheterna för aktivt studentinflytande.

Många studenter och studerandeorganisationer har samma uppfattning. Därför är det bra att utskottet nu har enats om att utreda konsekvenserna av ett avskaffande av kårobligatoriet. Jag hoppas att frågan öppnar sig för en konstruktiv diskussion om hur studenternas inflytande kan stärkas samtidigt som studenterna måste garanteras en acceptabel social situation.

Jag vill därmed yrka bifall till vpk-reservationen.

Anf. 154 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Utbildningen är av stor betydelse för samhällsutvecklingen. Inom ett område är det en tilltagande obalans i Sverige, och det gäller de regionala frågorna. Storstadsområdena växer och ökar sin tyngdpunkt för varje år som går. Stockholm, Göteborg och Malmö blir allt tyngre ur såväl industriell synpunkt som utbildningssynpunkt. Därför är det av stor vikt att vi skapar mindre, regionala högskolor, och att vi, som centern redan har framfört, antar ett flerårigt utbyggnadsprogram för sådana högskolor. Jag yrkar bifall till reservation 1, som centern står bakom.

Vi har också i Sverige tilltagande miljöproblem. Inom miljöpartiet är man inte någon vän av detaljregleringar, men i det här fallet är det ett samhällsintresse att miljöfrågorna och de ekologiska problemen förs in i utbildningarna. Vi har ett ansvar för detta. Jag är övertygad om att riksdagen behöver ta ett initiativ när det gäller den här frågan, så att yrkesgrupper vars verksamhet har stor betydelse för konsekvenserna för miljön också får en insikt i de ekologiska konsekvenserna av sin verksamhet. Därmed yrkar jag bifall till reservation 5.

Representanter för moderaterna och folkpartiet har redan mycket värtligt yttrat sig om huvudmannaskapet. Vi behöver en enhetlig struktur för högskolan, och enda sättet att få en sådan är med ett statligt huvudmannaskap. Det är viktigt att komma ihåg att ett statligt huvudmannaskap inte kostar mer pengar än ett kommunalt. Utbildning kostar ju lika mycket pengar vare sig den drivs i kommunal eller statlig regi. I dag ställer staten upp

med hälften av pengarna till den kommunala högskoleutbildningen. medan landsting och kommun svarar för den andra hälften. Detta går faktiskt att reglera med ett avtal via kommunerna, för att det för statens del inte skall behöva kosta mera att ta över dessa utbildningar.

Vad får man då i stället? Jo, man kan infoga den kommunala högskolan i den högskolestruktur som redan finns med de rationaliseringsvinster detta skulle medföra. Då kan man lättare erbjuda möjligheter till forskning och forskningsanknytning. I dag har den kommunala högskolan problem, t.ex. med lärartjänster. Lärartjänsterna är inte avpassade till forskningsverksamhet. Det finns ingen tradition. Många av problemen skulle kunna lösas om den kommunala högskolan i detta avseende så att säga infogades i den statliga traditionen.

Larz Johansson, jag tror att också landstingen inser en fördel med att överföra den här utbildningen till statligt huvudmannaskap. Jag håller med om att det kanske finns vissa fördelar med kommunalt huvudmannaskap när det t.ex. gäller att koordinera praktikplatser och annat, men det lyckas man ju med inom övriga högskoleutbildningar när man går över till statligt huvudmannaskap, så varför inte här?

Flera av utbildningarna inom den kommunala högskolan har, som redan har påpekats, en kort längd, två och ett halvt år. Jag förordar att man i stället för påbyggnadslinjer och annat genomför en radikal förlängning av dessa utbildningar, så att de omfattar 120 poäng. Detta gäller för kategorier som sjukgymnaster, laboratorieassistenter, arbetsterapeuter m.m. På det viset blir situationen bättre för dessa kategorier.

Slutligen yrkar jag bifall till reservation 6.

Anf. 155 BERIT LÖFSTEDT (s):

Herr talman! Som redan har framgått behandlar utbildningsutskottets betänkanden 5 och 6 en rad motioner inom högskoleområdet.

I en rad fall är vi eniga i utskottet om att avslag på olika motionsyrkanden är, åtminstone just nu, den lämpligaste åtgärden. En del motionsyrkanden är inte riksdagens "affär", om man säger så, eftersom vi tidigare avhänt oss frågornas avgörande. Ibland är det också så att vi vet att utredningar pågår eller propositioner förväntas inom kort, och då har vi tyckt att vi skulle avvakta sådana yttringar på sedvanligt sätt.

Innan jag går in på ett bemöta de reservationer som ändå finns fogade till betänkandena, vill också jag nämna något litet om de två frågor som resulterat i enhälliga beslut om tillkännagivanden till regeringen.

Kårobligatoriets vara eller inte vara är en gammal trotjänare bland debattämnen både här i kammaren och i högskolevärlden. Utredningar har gjorts, men kårobligatoriet har bestått. Nu har vi enats om att be regeringen än en gång att genomlysna detta komplex. Ingen är särskilt ivrig att på några sorts ideologiska grunder försvara obligatoriet. Ändå inser de flesta att man inte bara så där över en natt kan göra sig av med det.

Vi har därför sagt att regeringen bl.a. bör ta reda på hur förhållandena kan ha ändrats sedan obligatoriet utredningen lämnade sitt förslag 1978. Man bör titta på studenternas sociala behov, de ekonomiska förhållandena, egendomsinnehavet, huvudmannaskapet för olika verksamheter, det statliga

stödet till den studentfackliga verksamheten och hur studentföreträdare i högskoleorganen skall utses. Utöver detta som utskottet tagit upp, kan det säkert också finnas ytterligare saker som behöver belysas. När vi fått fram fakta kan vi göra avvägningar och fatta beslut i själva sakfrågan. Detta är vi alltså eniga om.

Utskottet har vidare erfarit att det råder en viss oro ute i landet vad avser uppdragsutbildningen inom högskolan. Detta med uppdragsutbildning är en ganska ny företeelse inom högskolan. Det är därför naturligt om man på sina håll kanske inte riktigt vetat hur man skall handskas med regelsystemet och ibland har man kanske också varit litet valhänt. UHÄ och riksrevisionsverket har gjort vissa studier. När nu tre år gått med de gällande reglerna finns det anledning, tycker vi enhälligt i utskottet, att regeringen låter göra en samlad utvärdering. Skulle en sådan utvärdering ge anledning till ändring av riktlinjerna förväntar vi oss naturligtvis att regeringen kommer med förslag snarast möjligt.

Så till oenigheterna som i och för sig kanske inte är så förfärligt stora på alla punkter.

I reservation nr 1 till betänkande 5 vill centern att riksdagen antar ett femårsprogram för utbyggnad av de nya högskolorna. Man nämner också några nya högskoleenheter, som man redan nu vill ha beslut om att de skall inrättas. Beträffande de olika berörda högskoleenheterna pågår utredningar och aktiviteter på olika nivåer. Utskottsmajoriteten vill avvakta detta arbete innan ytterligare mått och steg tas. Vi vet nu att regeringen umgås med ganska bestämda planer på att göra budgetperioderna treåriga för hela högskolan. Treårsbudgetar innebär i sig om inte femårs- så dock treårsprogram på området. Här kan ju UHÄ:s femårsplan komma väl till pass i beredningsarbetet. Detta tycker vi är till fyllest just nu och yrkar därför avslag på reservation nr 1.

Reservation nr 2 står vpk bakom. Man vill i den ha en obligatorisk introduktionstermin eller kortare introduktionskurser för nya högskolestuderande. Terminen skall vara till för att stimulera de studerande till kritiskt tänkande och sätta dem in i vetenskapliga metoder och arbetssätt. Det är självfallet inget som helst fel på denna grundtanke. Problemet är av praktisk art. Terminen eller kurserna kostar en hel del, särskilt om studenterna, som vpk vill, skall hållas skadeslösa och inte behöva lägga extra lånade studiemedel på introduktionen. Möjligen skulle man kunna drista sig till förhoppningen att något av det vpk vill få till stånd skulle kunna genomsyra redan gymnasieutbildningen. Visst kan man känna sig oroad över gymnasifiering av högskolan. Det vore kanske bättre med högskolefiering av delar av gymnasieskolan. Jag yrkar avslag på reservationen.

Den tredje reservationen är moderaternas. Man vill att i normalfallet ämnesföreträdaren, oftast professorn, skall vara prefekt för de institutioner som har forskarutbildning och forskning. Det är säkert bra i många fall att det ordnas som reservanterna föreslår, men vi vill inte reglera frågan på ett mera tvingande sätt. Det kan ju finnas någon annan på institutionen som visar sig lämplig för uppdraget, och då tycker vi att man skall ha frihet att utse honom eller henne. Någon kan ju ha både gott vetenskapligt renommé och vara en duktig organisatör och ledare, utan att han eller hon hunnit bli professor. Jag yrkar avslag på reservationen.

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

*Vissa högskolefrågor,
m.m.*

Moderatreservationen 4 och c-mp-reservationen 5 rör miljöfrågor inom civilingenjörs- och naturvetarlinjerna. Reservationerna går ut på att riksdagen skall inskräpa betydelsen av sådant utbildningsutbud hos berörda utbildningsanordnare. Majoriteten skiljer sig från reservanterna bara på den punkten att vi tycker att riksdagen redan gjort erforderliga uttalanden. Det ankommer faktiskt på utbildningsanordnarna att nu se till effektuera vad regering och riksdag vill beträffade ökade miljöinslag i olika utbildningar. Det är utomordentligt med miljöinslag på flera olika nivåer och i olika utbildningar. Av det skälet yrkar jag alltså avslag på reservationerna.

I reservation 6 av moderater, folkpartister och miljöpartister samt reservation 7 av vpk pläderas för statligt huvudmannaskap för de nuvarande landstingskommunala högskoleutbildningarna inom vårdområdet.

Detta är en gammal kär fråga som varit aktuell alltsedan högskolereformen. Här råder väl inte några direkta ideologiska motsättningar heller. Emellertid vill jag hävda att forskning växer fram i allt fler landsting, och jag ser inte detta som något av ondo. Särskilt gäller det kanske omvårdnadsforskning, något som självfallet är alldeles nödvändigt för landstingen. Samverkan går dessutom alldeles utomordentligt bra att ordna mellan landsting, universitet och högskolor, både för att öka effektiviteten i resursutnyttjandet och för att organisera forskningsanknytning. Huvudmannaskapsfrågan i sig kan inte vara det avgörande utan i stället den faktiska uppläggningsfrågan av utbildningen från ett vetenskapligt betraktelsesätt. Jag yrkar avslag på reservationerna.

Moderatreservationen 8 och vpk-reservationen 9 är också ganska lika. De handlar om en uppdelning och förlängning av rehabiliteringslinjen. Det var så sent som 1983 som sjukgymnast- och arbetsterapeututbildningen sammanfördes till en allmän utbildningslinje, rehabiliteringslinjen. Vi bör nog avvakta litet ytterligare innan vi går in med nya förändringar i dessa utbildningar. Dock kan framhållas, att det numera finns påbyggnadsutbildningar för sjukgymnaster inom bl.a. öppenvård, läns- och regionsjukvård, habilitering och psykiatri. Dessa är på 20 poäng. 20-poängsutbildningar med ämnesfördjupning och forskningsförberedelser växer också fram för närvarande. Vi får avvakta och se vad detta ger. Jag yrkar avslag på reservationerna.

I reservation 10 från de tre borgerliga partierna anser man att tandläkarutbildningen skall ge de studerande ökade kunskaper om bl.a. kvicksilverförgiftning. I utskottsmajoriteten anser vi att man får utgå ifrån att ledningen för tandläkarutbildningen och UHÄ inser att de skall följa forskning och utveckling och anpassa utbildningsplaner och kursplaner allteftersom nya rön kommer fram. Jag yrkar avslag på reservationen.

Fp-reservationen 11 pläderar för medel till S:t Lukasstiftelsens nya psykoterapeututbildning. Utskottsmajoriteten yrkar för dagen avslag på denna reservation, eftersom frågan om utbyggnad av psykoterapeututbildningen för närvarande övervägs inom regeringskansliet. Riksdagen får alltså tillfälle att i ett samlat sammanhang framöver uttala sig i frågan. Låt mig bara tillägga, att jag för egen del hyser stor respekt för S:t Lukasstiftelsen. Inom dess ram har banbrytande insatser gjorts vad avser stöd åt människor i nöd.

M och fp vill i reservation 12 återinföra den tvågradiga betygsskalan i

lärarutbildningen. Det nya systemet med enbart Godkänd har inte prövats ännu. Det införs först fr.o.m. i år. Ingen som helst erfarenhet har därför ännu vunnits, varken negativ eller positiv. Frågan är för tidigt väckt tycker utskottsmajoriteten och yrkar avslag på reservationen.

I m-reservationen 13 yrkas på ökade resurser till den teknisk-antikvariska forskningen. Utskottsmajoriteten konstaterar att en rad saker har hänt på det teknisk-antikvariska området de senaste åren. Och det är bra. Det finns säkert anledning att gå vidare framöver. Just nu tycker vi dock att man kan avvakta litet tills de nyligen vidtagna åtgärderna "satt sig", om man så får säga. Jag yrkar avslag på reservationen, dock utan principiellt motstånd till själva sakfrågan.

Reservationen 14 i betänkande 5 står miljöpartiet ensamt för. En lång rad motioner handlar om lokalisering av journalistutbildning till diverse orter i landet. Nu kommer med all säkerhet en särskild proposition om just denna utbildning till våren. Då får vi anledning diskutera både utbildningens uppläggning, omfattning och lokalisering. Med detta har de flesta låtit sig nöja, dock inte miljöpartiet som nu vill ha ett beslut om lokalisering till Sundsvall/Härnösand. Majoriteten yrkar avslag av skäl som jag redan angivit.

Alltså yrkar jag avslag på samtliga reservationer i betänkande 5 och bifall till vad utskottet föreslår.

Herr talman! Betänkande 6 behandlar en del motioner på forskningens område. Tre reservationer har detta betänkande ådragit sig.

I den första reservationen pläderar moderater och folkpartister för att det skall bli möjligt att titelbefordra kvalificerade lektorer inom högskolan. I utskottsmajoriteten är vi rädda för att ett sådant system skulle skapa en viss inflation i professorstitlar, om uttrycket tillåts. Som jag har lärt mig förstå forskarvärlden är det väl ändå så att man inom denna främst granskar och värderar de vetenskapliga prestationerna. Titlar borde ha mindre intresse, men vad vet jag! Jag yrkar avslag på reservationen.

Beträffande den andra reservationen, undertecknad av de borgerliga partierna gemensamt och avseende omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster, råder det egentligen inte några riktigt delade meningar. Omvandlingen är påbörjad, och det är bra. Det är bara att hoppas att det går att skaffa fram medel för att fortsätta denna omvandling tillsammans med allt annat viktigt som skall och bör göras inom forskningsområdet. Frågan återkommer i nästa forskningsproposition 1990. Till dess får vi tåla oss. Jag yrkar avslag på reservationen.

Den sista reservationen vill återinföra graderade betyg på doktorsavhandlingar. I utskottsmajoriteten tycker vi att det kanske är en väl så god gradering av betyget på en doktorsavhandling som kommer till stånd genom att den prövas i samband med tjänstetillsättningar. Då görs ju i de flesta fall, får man hoppas i alla fall, en mycket grannlaga bedömning. Jag yrkar avslag också på denna reservation.

Jag ber att få avsluta med att yrka bifall till vad utskottet anför på samtliga punkter i betänkande 6 och avslag på de tre reservationerna.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

*Vissa högskolefrågor,
m.m.*

Anf. 156 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Det som Berit Löfstedt nu gjorde var att i princip upprepa de avslagsyrkanden som finns i betänkandena, och dem känner vi ju väl till. Vad jag frågade efter var om det fanns några tankegångar bakom. Hur resonerar ni socialdemokrater, när ni inte tycker att det är nödvändigt med en långsiktig planering för den högre utbildningen? Hur ser ni på behovet av att utöka denna utbildning på längre sikt? Är det rimligt att det i vissa län i Sverige är 15 %, kanske 20 % av ungdomskullen som går vidare till högre studier, medan det i andra län är 30 %? Det innebär att vi har inte bara en social snedrekrytering, som vi brukar tala om, utan också en mycket kraftig geografisk snedrekrytering. Tycker ni att det är rimligt eller tycker ni att man borde göra någonting åt detta? Den geografiska snedrekryteringen bidrar ju till ytterligare förstärka den regionala obalansen som vi lider så kraftigt av.

Tycker ni socialdemokrater att det vore rimligt att t.ex. sätta upp en målsättning att under 90-talet öka antalet högskolestuderande med 10 %? En sådan målsättning har man antagit i Norge. Om vi skulle göra det i Sverige skulle det innebära ungefär 17 000 studenter ytterligare. Det är i och för sig en ganska blygsam målsättning. Men då måste man veta var de 17 000 studenterna skall studera. Är det socialdemokraternas mening att de skall läsa vid de stora universiteten i de stora städerna? Eller skall de ha chansen att skaffa sig sin högre utbildning någon annan stans i landet?

Det är därför, Berit Löfstedt, som vi är så envisa med att man borde ha den här långsiktiga planeringen. Då hjälper det inte att bara upprepa att vi får ta ställning till det i nästa års budget och att vi sedan kanske får treåriga planeringsramar. Vilka är era planer när det gäller de här frågorna? Vilka resurser kommer man då att ha för grundutbildningen? Kommer man om åtta år att kunna konstatera att köpkraften när det gäller grundutbildningen har minskat med ytterligare 6 %?

Anf. 157 YLVA JOHANSSON (vpk) replik:

Herr talman! När det gäller vpk-förslaget om en obligatorisk introduktionstermin eller introduktionskurs har Berit Löfstedt litet svårt med sina argument. Är vi överens om behovet av att garantera vetenskapliga metoder och arbetssätt, att stimulera till kritiskt tänkande och att stärka den tvärvetenskapliga utbildningen? Är vi överens om det Berit Löfstedt? I så fall handlar det helt enkelt om ifall vi är beredda att satsa de resurser som behövs på kvaliteten i den grundläggande högskoleutbildningen.

Vi i vpk är övertygade om att vi i framtiden kommer att tvingas till kvalitetssatsning, inte minst med tanke på den ökande internationaliseringen. Pratet om att högskolefiera gymnasieskolan som en åtgärd för att motverka gymnasifieringen av den högre utbildningen är för mig helt obegripligt.

Anf. 158 BIRGER HAGÅRD (m) replik:

Herr talman! Jag fäste mig vid en passus i Berit Löfstedts anförande, och den gällde betyg i lärarytbildningen. Vi har ingen erfarenhet av det nya systemet, sade hon – det har införts först i år. Nej, det genomfördes faktiskt från den 1 juli 1987. Och tyvärr har vi erfarenheter, som är rätt nedslående, av det systemet. Jag har upplevt det själv.

När det gäller utbildning på låt oss säga B- och i synnerhet C-nivån blandas studenter av olika kategorier för att spara resurser. Studenter från linjer går tillsammans med den som går på fristående kurser, som det heter numera. De skriver uppsatser och studerar i övrigt under helt och hållet samma förhållanden. Men när det sedan kommer till betygssättningen av prestationerna skall de som läser på andra linjer än lärarlinjen och de som läser ämnet som fristående kurser ha graderade betyg; de kan så att säga få betalt för sina extraprestationer. De däremot som råkar gå på en lärarutbildning får inte betalt för sina extraprestationer. De upplever det som djupt kränkande och stötande att de skall ha en annan betygsskala än de andra studenterna. I vissa fall leder det nästan till vad som skulle kunna betecknas som tragedier. Duktiga studenter som har jobbat ordentligt och gjort förnämliga uppsatsarbeten får inte någon extra gradering, som skulle kunna innebära en del när de sedan vill söka sig vidare till forskarutbildning.

Det finns ingen rimlig anledning till att vi skall ha olika betygssystem när det gäller de här grupperna. Jag tror inte att Berit Löfstedt egentligen kan se något förnuftigt i det när det slår på ett sådant här sätt, vilket jag tror att man inte har tänkt på. Man har bara tänkt på storstadsuniversiteten; stora kullar och stora grupper som hålls åtskilda från varandra. Man har inte alls tänkt på de mindre universiteten, typ Linköping, eller på alla de mindre högskolorna ute i landet, där situationen är densamma som i Linköping. Detta är någonting som jag tycker att vi gemensamt borde försöka rätta till snarast möjligt.

Anf. 159 BERIT LÖFSTEDT (s) replik:

Herr talman! Beträffande frågan om planering för framtiden och högskoleutbildningarna sade jag i mitt anförande, Larz Johansson, att regeringen umgås med planer på att lägga fram treårsplaner, inte bara för forskningen, som vi nu är vana vid, utan också för högskolan i övrigt. Det vore ett ganska gott underlag för just en mer långsiktig planering än den vi nu har haft.

Jag tycker att det är utomordentligt viktigt att högskoleutbildning blir tillgänglig för allt fler. Jag hänvisar till de olika utredningar och aktiviteter som är på gång och som Larz Johansson syftar på i reservationerna; de kan vägas in i ett mer långsiktigt planeringsarbete, som då kan utgöra underlag för treårsbudgetar på området.

Till Ylva Johansson vill jag säga att vi är överens om värdet av det vpk i det här fallet föreslår, men det är en resursfråga – det är alltid så att man får göra avvägningar när det gäller vad de pengar man har skall användas till, åtminstone om man har för avsikt att balansera budgeten. Det är också en del utvecklingsarbete på gång – det är bara att hoppas att det utvecklingsarbetet leder till sådana resultat att de kan förtplantas på andra högskolor och i högskolevärlden över huvud taget.

Beträffande lärarutbildningen och betygssättningen vill jag säga att man självfallet inte kan vara tvärsäker på att ett ganska nytt system – herr Hagård ville undervisa mig om när exakt det infördes, men erfarenheten av det är ju ändå ganska begränsad – i all evighet kommer att bestå som det bästa, men vi må väl ändå pröva och se. Det finns ju också en del kompletteringar att göra beträffande t.ex. referenstagning när det gäller nyutskott av tjänster. Parallella system har man prövat tidigare när det gäller bl.a. forskolläro- studerande.

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

*Meddelande om
interpellation*

Anf. 160 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Berit Löfstedt sade – jag skall försöka upprepa det någotsånär ordagrant: Det som Larz Johansson åsyftar i reservationerna är ju på gång. Det är alltså i princip det som skall hända. Men varför då avstyrka motionen? Varför inte konstatera att det som centern nu har föreslagit och som behöver göras är riktigt – det skall vi se till göra omedelbart? I stället kommer en massa krystade förklaringar till att man inte skall göra som centerpartiet föreslår. Men när man sedan ställer frågan vilka tankegångarna bakom är, får man veta att det man frågar efter är på gång. Det är jättebra, men jag tycker att det är onödigt att ta omvägen att först avslå motionerna och sedan göra intentionerna till regeringsförslag. Vi vinner ett år i tid om vi antar förslagen direkt.

Anf. 161 BERIT LÖFSTEDT (s) replik:

Herr talman! Med att det är på gång avser jag självfallet att utredningarna och arbetet är i olika stadier av en process. Resultatet av det är det som är på gång inför ett budgetarbete och inför en planering för framtiden. Det som man kommer fram till i dessa olika sammanhang kan väl användas, och det kommer säkert inte i så många fall resultera i att det inte blir av – det kanske rent av blir av.

(forts. prot. 41)

16 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

17 § Justerades protokollet för den 29 november.

18 § Meddelande om interpellation

Meddelades att följande interpellation framställdes

den 6 december

1988/89:94 av *Ylva Annerstedt (fp)* till utbildningsministern om försöksverksamheten med en förlängd gymnasial yrkesutbildning:

Förra riksmötet fattade riksdagen beslut om en försöksverksamhet med en ny förlängd gymnasial yrkeutbildning. Ett klart ställningstagande då var att eleverna skulle vara elever genom hela den treåriga utbildningen. Utskottet fick klara besked om att arbetsmarknadens parter var införstådda med detta och i utskottsbetänkandet skrivs speciellt om detta.

Nu kommer flera uppgifter i pressen om att frågan om elevstatus blivit en konfliktorsak på många arbetsplatser. Eleverna blir utan sin utbildning och försöksverksamheten äventyras om inte detta problem snarast löses.

Med anledning härav vill jag fråga:

Vilka åtgärder avser utbildningsministern vidta för att riksdagsbesluten följs i alla branscher?

19 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 6 december

1988/89:334 av *Göran Ericsson* (m) till justitieministern om lagstiftningen om besöksförbud:

Lagstiftningen mot besöksförbud, som nyligen antogs av riksdagen, har visat sig fylla ett stort behov ute i samhället. Många kvinnor som förföljs av sina tidigare män har satt sitt hopp till lagen.

Det har nu visat sig att lagen från olika utgångspunkter inte fungerar. Möjligheterna att begära gärningsmannen häktad är starkt begränsade, och detta har i flera fall lett till att trakasserier kunnat fortsätta tämligen ostört, eftersom gärningsmannen snart varit fri efter ingripanden.

Förändringar i skärpande riktning av denna lagstiftning är inte enbart nödvändiga, de är också brådskande.

Mot bakgrund av vad ovan anförts vill jag ställa följande fråga:

Vilka åtgärder avser statsrådet vidta för att effektivisera den nu gällande lagen om besöksförbud, och när kan ett sådant lagstiftningsförslag ligga på riksdagens bord?

den 7 december

1988/89:335 av *Annika Åhnberg* (vpk) till utbildningsministern om forskningen kring vattenföroreningar vid Lunds tekniska högskola:

Vid Lunds tekniska högskola bedrivs forskning – med mycket knappa resurser – kring vattenföroreningar. Det finns bl.a. två angelägna projekt som under nuvarande förhållanden inte kan realiseras. Det gäller dels en kartläggning av föroreningarna till Höje å, dels ett treårsprojekt för att klarlägga vattensituationen i Öresund. Bägge projekten är av den karaktären att de kan ligga till grund för liknande undersökningar på många håll i landet.

Det är just sådan forskning vi är i skriande behov av. Ändå ser det ut som om dessa projekt inte kan bli av. Miljö- och energidepartementet har inte ens svarat på de upprepade skrivelserna. Detta är enligt min mening en principiellt viktig fråga. Skall viktiga projekt gå i stöpet för att de inte passar in i gamla mallar?

Prot. 1988/89:40
7 december 1988

Jag vill därför fråga statsrådet:

Har regeringen för avsikt att i framtiden stödja den ovan beskrivna forskningen kring vattenföroreningar?

20 § Kammarén åtskildes kl. 22.49.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Gunborg Apelgren

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Prot.

1988/89:40

Onsdagen den 7 december

Talmannen 3

Förste vice talmannen 28, 30, 50

Andre vice talmannen 74

Alemyr, Stig (s) 23

Bager, Erling (fp) 70

Biörsmark, Karl-Göran (fp) 13, 28, 30

Brunander, Lennart (c) 93

Danielsson, Bertil (m) 68, 74, 80, 81

Ernestam, Lars (fp) 98

Evensson, Rune (s) 78, 81, 83

Fleetwood, Elisabeth (m) 31

Franck, Hans Göran (s) 32, 111

Fransson, Jan (s) 90, 100, 101

Franzén, Ivar (c) 140, 146

Frick, Carl (mp) 34, 142, 147

Gahrton, Per (mp) 39, 48, 51, 62, 63, 64

Granstedt, Pär (c) 15, 29, 36

Gustafsson, Stig (s) 154, 155

Hagberg, Lars-Ove (vpk) 120, 127, 130, 134, 137, 138

Hagård, Birger (m) 156, 170

Hansson, Agne (c) 64, 77

Hjelm-Wallén, Lena, statsråd 5, 26, 29, 31

Holmkvist, Erik (m) 113, 126, 133, 134

Hörlund, Börje (c) 119, 120, 129

Ingvardsson, Margó (vpk) 101, 105, 106, 109, 110

Johansson, Larz (c) 161, 170, 172

Johansson, Ylva (vpk) 164, 170

Jonsson, Elver (fp) 116, 125, 128

Kjörnsberg, Arne (s) 143, 147

Koch, Inger (m) 53

Leijonborg, Lars (fp) 159

Leissner, Maria (fp) 54, 108, 111

Lindgren, Jill (mp) 21, 28, 74, 78, 149

Lundgren, Kent (mp) 101, 105, 106, 107

Löfstedt, Berit (s) 166, 171, 172

Lövdén, Lars-Erik (s) 103, 105, 107

Mikaelsson, Maggi (vpk) 141, 140, 148

Måbrink, Bertil (vpk) 17, 27, 30

Mårtensson, Ingela (fp) 57, 59, 61, 148

Nilsson, Börje (s) 110, 111

Nilsson, Gunnar (s) 84

Olson, Bengt Harding (fp) 151

Olsson, Leif (fp) 82, 84

Olsson, Martin (c) 152, 155

Prot.
1988/89:40

Ottosson, Roy (mp) 96, 98
Persson, Siw (fp) 86
Ramsell, Siv (c) 155
Roxbergh, Claes (mp) 165
Schlaug, Birger (mp) 131, 133, 134, 139
Schyman, Gudrun (vpk) 38, 48, 50
Strömdahl, Jan (vpk) 71, 74
Svensson, Sten (m) 99, 100, 101
Theorin, Maj Britt (s) 43, 49, 52, 58, 60, 61, 63, 64
af Ugglas, Margaretha (m) 10, 27, 31
Virgin, Ivar (m) 91
Åhnberg, Annika (vpk) 94, 97
Östlund, Sten (s) 123, 128, 131, 136, 137, 138